

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

FACULTATEA DE DREPT

TEZĂ DE DOCTORAT

CONDUCATOR ȘTIINȚIFIC :

Prof.univ.dr. ADRIAN NĂSTASE

DOCTORAND:

Lect.univ. VICTOR PONTA

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT

TEZĂ DE DOCTORAT

CURTEA PENALĂ INTERNAȚIONALĂ

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. ADRIAN NĂSTASE

DOCTORAND:
Lect. Univ. VICTOR PONTA

București
2003

Motto

*“Omenirea nu mai poate accepta paradoxul ca
responsabilitatea penală să fie cu atât mai slabă, cu cât autorul
crimei este mai puternic, iar crimele sale sunt mai grave.”*

Robert Jackson,

Procuror al Tribunalului de la Nurenberg

PREFAȚĂ

Ideea de justiție penală internațională este relativ recentă, în special raportată la ansamblul Dreptului Internațional Public. Omenirea a cunoscut din totdeauna masacre, atrocități, crime în masă, cruzimi inimaginabile, fără ca societatea să găsească instrumentele juridice de pedepsire a celor vinovați de asemenea fapte și fără ca mentalitatea universală să imagineze măcar posibilitatea sancționării conducătorilor politici care inițiau și organizau în realitate respectivele crime. Învingătorii aveau întotdeauna posibilitatea de a-și justifica acțiunile, iar pentru pedepsirea învinșilor rareori s-a considerat necesară invocarea pretextului unui act de justiție, dreptul forței superioare fiind mai mult decât suficient.

Este evident că o justiție cu caracter internațional a fost și este în continuare considerată ca afectând una din principalele instituții ale Dreptului Internațional – suveranitatea națională, iar din acest considerent statele au dat dovadă de o reticență manifestă la orice știrbire a respectivului atribut. Mai mult, sunt incontestabile reverberațiile și influențele unei justiții internaționale pe planul politic și social intern, ca și abordările diferite ale aceluiași tip de fapte, abordări dictate de interesele diferite ale fiecărei țări, ideologii, sau mentalități colective. Cel mai elocvent exemplu poate fi vestita afirmație a dictatorului sovietic I.V. Stalin care spunea : *„să ucizi un om înseamnă crimă, să ucizi un milion înseamnă politică”*.

Secolul XX a cunoscut, din păcate, o amplificare fără precedent a acelor crime care prin modul de săvârșire, gravitate și impact social afectează întreaga umanitate. Dreptul Internațional nu putea rămâne inert la acest fenomen și, chiar dacă în mod timid, șovăielnic, incoerent și deseori contradictoriu, a căutat și realizat primele instrumente juridice de pedepsire a celor vinovați de asemenea crime. Tocmai acest drum, de la impunitate totală la o justiție internațională, fie ea imperfectă, contestabilă și cu o eficiență cel puțin relativă, este descris în studiul de față, un demers util și care poate atrage atenția celor interesați în descoperirea și aprofundarea acestui nou domeniu.

Cu un pronunțat caracter istoric și cuprinzând un demers aflat la confluența dintre Dreptul Internațional Public și Dreptul Penal, lucrarea abordează cu luciditate și toate neîmplinirile societății internaționale, ale lumii civilizate, în impunerea dreptului și a echității, succesele timide obținute, dar și perspectivele deschise prin activitatea Tribunalului Ad-hoc și mai ales prin adoptarea, în 1998 la Roma, a Statutului Curții Penale Internaționale – instanță penală independentă și având caracter permanent. Prezentarea în anexă a modului de organizare și funcționare a Tribunalului de la Nurenberg și a celui pentru Fosta Iugoslavie reprezintă de asemenea o ocazie de reflexie a evoluției instituționale în domeniu, de interes nu numai pentru juriști.

În mod indubitabil acești primi pași făcuți pentru instaurarea forței dreptului, sau „sfârșitul impunității pentru cei puternici”, trebuie urmați la nivelul Dreptului Internațional de noi acțiuni hotărâte, indiferent de interesele de moment sau de grup, în scopul protejării ideilor fundamentale de umanitate și dreptate. În acest concert mondial România va trebui să-și confirme opțiunea indubitabilă spre valorile lumii civilizate, valori ce nu pot coexista cu genocidul sau alte crime internaționale, și să-și ocupe locul în rândul statelor ce promovează această concepție avansată și care pun umanitatea pe primul plan.

Ținând cont de imperfecțiunile inerente începutului de drum pe care tânărul autor a pornit cu pasiune și curaj, consider că această lucrare poate fi un prim pas în cunoașterea fenomenului justiției penale internaționale și crearea unei concepții științifice a juriștilor români în acest domeniu.

Profesor Universitar Doctor

ADRIAN NĂSTASE

(prefață la lucrarea „Scurt istoric al justiției penale internaționale”, București, 2001)

CUPRINS

CAPITOLUL I SCURT ISTORIC AL JUSTIȚIEI PENALE INTERNAȚIONALE -SECOLUL XX ȘI PRIMELE TRIBUNALE INTERNAȚIONALE DIN ISTORIE-	9
1. CONSIDERAȚII INTRODUCȚIVE	9
2. PEDEPSIREA CRIMINALILOR INTERNAȚIONALI – MĂSURĂ POLITICĂ SAU ACT DE JUSTIȚIE.....	12
3. APARIȚIA PRIMELOR INIȚIATIVE REFERITOARE LA O POSIBILĂ JUSTIȚIE INTERNAȚIONALĂ. EFORTURILE DE CONCEPTUALIZARE A ACESTORA	14
4. PRIMELE ACTE INTERNAȚIONALE REFERITOARE LA CRIMELE CU CARACTER INTERNAȚIONAL ȘI LA ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE ACESTORA	17
5. TRATATUL DE LA VERSAILLES ȘI PRIMA INIȚIATIVĂ A UNUI PROCES PENAL INTERNAȚIONAL	19
6. INIȚIATIVELE INTERBELICE PRIVIND CREAREA UNEI INSTANȚE PENALE INTERNAȚIONALE CU CARACTER PERMANENT. ROLUL JURISTULUI ROMÂN VESPASIAN PELLA	22
7. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ȘI ÎNFIINȚAREA TRIBUNALELOR MILITARE INTERNAȚIONALE DE LA NURENBERG ȘI TOKYO	27
8. CONVENȚII REFERITOARE LA CRIMELE CU CARACTER INTERNAȚIONAL, ADOPTATE DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL	35
9. EVOLUȚIILE POSTBELICE ÎN DOMENIUL JUSTIȚIEI PENALE INTERNAȚIONALE. NOILE DOCUMENTE ȘI PROCEDURI ADOPTATE ÎN ACEASTA PERIOADĂ	39
10. O PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA INIȚIATIVELOR REFERITOARE LA CREAREA UNEI INSTANȚE INTERNAȚIONALE PENALE CU CARACTER PERMANENT ȘI A UNUI COD UNIVERSAL AL CRIMELOR INTERNAȚIONALE.....	43
<i>A. Curtea criminală internațională</i>	44
<i>B. Codul Crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii</i>	46
11. PROCESUL LUI ADOLF EICHMANN, AL LUI NICOLAE CEAUȘESCU ȘI CAZUL AUGUSTO PINOCHET.....	49
12. ACCELERAREA PROCESULUI DE ELABORARE A STATUTULUI CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE. APARIȚIA TRIBUNALELOR AD-HOC. TRIBUNALUL SPECIAL PENTRU SIERRA LEONE. DRUMUL SPRE CONFERINȚA DE LA ROMA	53
13. CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ PLENIPOTENȚIARĂ DE LA ROMA (15 Iunie – 17 Iulie 1998). MOMENTUL ISTORIC AL ADOPTĂRII STATUTULUI CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE	71
14. COMISIA PREGĂTITOARE PENTRU ÎNFIINȚAREA CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE	76
15. ATITUDINEA MARILOR STATE ALE LUMII FAȚĂ DE ÎNFIINȚAREA CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE	78
16. IMPRESCRIPTIBILITATEA CRIMELOR DE RĂZBOI ȘI A CRIMELOR CONTRA PĂCII ȘI UMANITĂȚII.....	83

17. IMPORTANȚA COMBATERII IMPUNITĂȚII MARILOR CRIMINALI ȘI EFECTELE LIPSEI DE JUSTIȚIE PE PLAN NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL.....	85
CONCLUZII	91

CAPITOLUL II ELEMENTE DE CIVIL-LAW ȘI DE COMMON-LAW PRELUATE DE CURTEA PENALĂ INTERNAȚIONALĂ DIN PRACTICA TRIBUNALULUI PENAL INTERNAȚIONAL PENTRU FOSTA YUGOSLAVIE

A. CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE	98
B. OBSERVAȚII PRELIMINARE REFERITOARE LA INFLUENȚA SISTEMELOR DE CIVIL-LAW SI COMMON-LAW ÎN PROCEDURA TRIBUNALULUI PENAL INTERNAȚIONAL PENTRU FOSTA YUGOSLAVIE	99
1. <i>Preponderența elementelor de common-law în primele variante adoptate ale Statutului și Regulilor de Procedură</i>	99
2. <i>Prezentarea probelor și noul rol activ acordat judecătorului în faza pregătitoare a procesului</i>	101
3. <i>Căutarea adevărului obiectiv în procedura Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie</i>	103
4. <i>Elemente de common-law și de civil-law în faza preliminară a procesului. Declarațiile martorilor și alte probe</i>	105
5. <i>Concluzii privind observațiile preliminare referitoare la influența celor două mari sisteme procedurale</i>	107
C. ELEMENTE DE PROCEDURĂ UTILIZATE ÎN PRACTICA TRIBUNALULUI MILITAR INTERNAȚIONAL DE LA NURENBERG ȘI A TRIBUNALULUI PENAL INTERNAȚIONAL PENTRU FOSTA YUGOSLAVIE	108
1. <i>Instituirea celor două Tribunale Internaționale</i>	109
2. <i>Selectarea și numirea judecătorilor</i>	111
3. <i>Importanța activității judecătorilor în elaborarea și dezvoltarea regulilor de procedură</i>	111
4. <i>Principalele reguli utilizate în cadrul urmăririi penale și care privesc activitatea Procurorului</i>	113
D. COMPETENȚA TEMPORALĂ, TERITORIALĂ, PERSONALĂ ȘI MATERIALĂ A TRIBUNALULUI DE LA NURENBERG ȘI A TRIBUNALULUI PENAL INTERNAȚIONAL PENTRU FOSTA YUGOSLAVIE	119
1. <i>Competența temporală a celor două Tribunale</i>	119
2. <i>Competența teritorială</i>	119
3. <i>Competența după calitatea persoanei</i>	120
4. <i>Competența după materie</i>	123
E. ALTE ELEMENTE PRIVIND PROCEDURA DE JUDECATĂ APLICATE ÎN PRACTICA TRIBUNALULUI INTERNAȚIONAL PENTRU FOSTA YUGOSLAVIE	128
1. <i>Regulile privind asigurarea unui proces echitabil – “fair trial” - pentru inculpat</i>	128
2. <i>Protecția victimelor și a martorilor</i>	131
3. <i>Judecata și procedura de apel</i>	131
CONCLUZII	132

CAPITOLUL III STRUCTURA ȘI FUNCȚIONAREA CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE

A – MODUL DE FUNCȚIONARE AL CURȚII. ASPECTE GENERALE	137
1. <i>Natura juridică a Curții Penale Internaționale</i>	137

2. Relația dintre Curtea Penală Internațională și Organizația Națiunilor Unite	141
3. Cooperarea internațională. Cooperarea Curții cu Statele Părți	143
4. Legea aplicabilă	153
5. Elementul material al răspunderii penale (<i>actus reus</i>)	158
6. Elementul psihic (<i>mens rea</i>)	160
7. Admisibilitatea unui caz	166
8. Exercițarea competenței și amânarea anchetei sau a urmăririi	173
9. Principiile generale ale legii penale	184
10. Procedurile Curții	197
11. Pedepsele și modul de aplicare	209
B. JURISDICȚIA CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE	216
1. Jurisdicția <i>ratione loci</i>	216
2. Jurisdicția <i>ratione temporis</i>	219
3. Jurisdicția <i>ratione personae</i>	221
4. Jurisdicția <i>ratione materiae</i>	226
C. CRIME AFLATE SUB JURISDICȚIA CURȚII	231
1. Genocidul	231
2. Crimele împotriva umanității	241
3. Crimele de război	249
4. Crimele de agresiune	267
5. Crime ale tratatelor	268
6. Elementele crimelor	269
D. STRUCTURA ȘI MODUL DE ADMINISTRARE AL CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE	272
1. Sediul Curții și modul de organizare	273
2. Privilegii și imunități ale magistraților și ale personalului Curții	289
3. Eliberarea din funcție	291
4. Adunarea Statelor Părți	293
CONCLUZII	296
ANEXE	307
ANEXA I STATUTUL TRIBUNALULUI MILITAR INTERNAȚIONAL DE LA NURENBERG	307
ANEXA II STATUTUL TRIBUNALULUI PENAL INTERNAȚIONAL PENTRU FOSTA YUGOSLAVIE	316
ANEXA III STATUTUL DE LA ROMA AL CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE*)	331
ANEXA IV STADIUL SEMNĂRII ȘI RATIFICĂRII STATUTULUI CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE, ADOPTAT LA ROMA ÎN ANUL 1998	422
ANEXA V LEGE NR. 111 DIN 13 MARTIE 2002 PENTRU RATIFICAREA STATUTULUI CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE, ADOPTAT LA ROMA LA 17 IULIE 1998	428
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	430

CAPITOLUL I

SCURT ISTORIC AL JUSTIȚIEI PENALE INTERNAȚIONALE

-secolul XX și primele tribunale internaționale din istorie-

1. Considerații introductive

„Civilizația modernă pune la dispoziția omenirii nenumărate arme de distrugere. Orice recurgere la război, indiferent de ce fel, este o recurgere, prin esență, criminală. Războiul este, în mod inevitabil, un lanț de omoruri, atacuri, de răpire a libertății și distrugere de proprietăți... Bunul simț al omenirii cere ca legea să nu se mulțumească să pedepsească crime minore, de care se fac vinovați oameni mărunți. Legea trebuie să-i atingă și pe cei care au acaparat o mare putere și se folosesc de ea, în mod deliberat, cu intenția comună de a provoca o catastrofă, care nu va ocoli nici un cămin... Ultimul pas spre evitarea unor războaie, ce revin periodic, inevitabile, în condițiile lipsei de legi internaționale, constă în a-i face pe oamenii de stat răspunzători în fața legii” (Robert Jackson – Procuror General al Tribunalului de la Nurenberg).

Înființarea Curții Penale Internaționale, prin adoptarea Statutului acesteia la finalul Conferinței Plenipotențiare de la Roma, din anul 1998, este un progres uriaș în lunga luptă împotriva impunității celor care comit crime cu caracter internațional, crime care afectează însăși esența umanității.

Este suficient, pentru susținerea afirmației anterioare, să aruncăm o scurtă privire asupra istoriei justiției penale internaționale, în special asupra evenimentelor

tragice care au marcat secolul XX, secol care a început prin genocidul comis împotriva populației armene din Turcia și s-a încheiat prin inventarea unui nou termen în vocabularul internațional - „purificare etnică” - de către conducătorii politici din Fosta Iugoslavie și din Rwanda. În aceste limite temporale, Auschwitz este un alt tragic simbol imposibil de uitat sau ignorat. Ori, față de această realitate, în afara de cei 12 conducători naziști condamnați la pedeapsa capitală la Nuremberg, foarte greu se pot găsi mari criminali trași la răspundere pentru faptele lor (cazul lui Slobodan Milosevic fiind într-un stadiu care nu ne permite tragerea unor concluzii semnificative). Impunitatea și nu justiția, a constituit regula în această materie. Nu au fost niciodată aduși în boxa acuzațiilor nici responsabili pentru masacrele și deportările din lagărele sovietice, nici cei ai Revoluției Culturale din China, nici cei ai genocidului din Cambodgia, nici vinovații pentru disparițiile opozanților politici din America de Sud, pentru dictaturile sângeroase din Caraibe, pentru crimele rasiale din Africa de Sud sau pentru cele etnice din restul continentului. Pentru toate aceste crime, nu a plătit nimeni niciodată. Și ca un alt exemplu extrem de semnificativ, este de arătat, că fostul dictator chilian - generalul Pinochet - a fost arestat în Marea Britanie, pe baza unei cereri a unui judecător de instrucție spaniol, dar împotriva voinței autorităților chiliene (care ar fi trebuit să fie cele mai interesate în judecarea acestuia).

Încercând să căutam explicații pentru realitățile incontestabile prezentate mai sus, se poate constata că un obstacol major împotriva ideii de justiție penală internațională a fost principiul suveranității naționale. În anul 1933, atunci când Germania a fost interpellată în cadrul Societății Națiunilor, referitor la tratamentul aplicat evreilor și la nepedepsirea celor vinovați de abuzuri, faimosul și sinistrul personaj care a fost Ministrul Propagandei Reichului – Josef Goebbels - a răspuns, în mod lapidar și cinic, că *„fiecare este stăpân la el acasă”*. Deși exprimată în mod brutal, fraza citată exprimă concepția „suveranistă” a justiției penale. În mod tradițional, dreptul de a pedepsi este prerogativa suveranului, iar ideea unui organism internațional independent și imparțial, care ar avea posibilitatea să corecteze imperfecțiunile sistemului național în cazurile cele mai grave, care atentează chiar la esența ideii de umanitate, este foarte greu de acceptat, chiar și

pentru alte concepții decât cele pur totalitariste. Va fi extrem de interesant de urmărit, în ce măsură evoluțiile concepției juridice de „suveranitate”, evoluții ce privesc noile acțiuni ale ONU sau NATO, așa-numitele „intervenții umanitare”, competența deja cvasirecunoscută a Curții Europene a Drepturilor Omului ori situația specifică a Uniunii Europene, vor influența chiar și acceptarea din ce în ce mai largă a ideii de drept penal internațional în detrimentul „suveranității penale” naționale.

La aceasta concepție filosofico-juridică și ideologică, se adaugă o motivație eminamente politică. În cazul regimurilor totalitare, este evident, că teroarea și crimele, fie interne sau externe, fac parte din arsenalul indispensabil pentru menținerea cât mai îndelungată a puterii. Este însă, în aparență, mult mai dificil de explicat atitudinea unor sisteme democratice, unele chiar succesive unor experiențe dictatoriale care au marcat grav mentalitatea colectivă. Dacă atâtea state, în care democrația succede totalitarismului, aleg calea iertării și a uitării, mai degrabă decât cea a urmăririi și judecării celor vinovați pentru crimele din trecut, (România fiind un bun exemplu în această direcție), alegerea se bazează în principal pe interesul politic. Întoarcerea paginii istoriei pentru a deschide o altă, complet albă, pare mai potrivită la debutul democrației, decât să aplici rigorile justiției împotriva criminalilor de ieri. Iar concepția conducătorului sovietic I.V. Stalin, conform căreia, „uciderea unui om se numește crimă, iar uciderea unui milion de oameni se numește politică”, pare a avea mult mai mulți adepți decât am putea să credem la o primă privire.

Întrebarea care se pune în mod stringent, este dacă se poate construi o democrație solidă, refuzând restabilirea adevărului istoric și ignorând solicitările de dreptate ale victimelor. Este greu de realizat o pace socială fără justiție. Orice iertare (atunci când aceasta este acceptabilă) trebuie acordată în cunoștință de cauză. Succesiunea preferabilă ar fi astfel, adevăr, justiție și apoi amnistie sau iertare, sub orice formă.

Este de însăși natura crimelor internaționale, care împiedică lăsarea sau acceptarea unui val al uitării. Dacă sunt astfel calificate respectivele infracțiuni, este datorită faptului că, dincolo de persoana victimei, aceste crime aduc atingere întregii

umanități. Armenii, evreii, bosniacii musulmani, etnicii *tutsi* au fost masacrați pentru simplul motiv că se născuseră astfel. Apartenența lor la umanitate este astfel negată de către asasinii lor. Din acest motiv este întreaga umanitate îndreptățită și obligată să solicite dreptate prin judecarea celor vinovați. În aceste condiții, un stat nu poate invoca, pentru motive de oportunitate politica internă, suveranitatea națională împotriva umanității din care face parte.

Urmare logico-juridică a celor arătate mai sus, o altă caracteristică fundamentală a acestor crime, care trebuie menționată, este imprescriptibilitatea. Acordarea unui asemenea statut se justifică, de asemenea, prin atingerea adusă întregii umanități, ori umanitatea este o noțiune permanentă și intemporală și nu putem concepe ca simpla trecere a unei perioade de timp să ofere criminalilor o impunitate absolută față de necesitatea de justiție, adevăr și restabilire a valorilor fundamentale.

Din aceste motive, care transcend suveranității naționale, doar o jurisdicție penală internațională, dotată cu puteri semnificative, compusă din magistrați independenți față de țara de origine, poate asigura judecarea și pedepsirea responsabililor pentru comiterea unor crime internaționale, chiar și în lipsa unui sistem judiciar național „*neputincios sau nedoritor*” (cum se exprimă Statutul adoptat la Roma în 1998) în pedepsirea acestor criminali.

Pornind de la aceste idei fundamentale, enunțate cu toată convingerea și buna credință necesară dezideratului propus, se impune, pentru justificarea și mai buna înțelegere a acestora, o scurtă incursiune în zbuciumata istorie a crimelor internaționale, a destinului autorilor și a celor care au dorit să-i tragă la răspundere, dar și a ceea ce încearcă să devină o reală justiție internațională.

2. Pedepsirea criminalilor internaționali – măsură politică sau act de justiție

„Mă folosesc de acest prilej pentru a vă explica, că potrivit concepției mele, nimeni, nazist sau nenazist, nu poate fi executat pe baza unei proceduri sumare.

deci fără o procedură legală și fără a se lua în considerație atât faptele, cât și argumentele” (Winston Churchill).

Înainte de a trece efectiv la elementele istorice ale evoluției justiției penale internaționale, merită menționat un eveniment care a influențat, poate fundamental, concepția actuală a omenirii asupra fenomenului, în special asupra modului în care societatea, ce se pretinde civilizată, trebuie să-i tragă la răspundere și să-i pedepsească pe marii criminali internaționali.

Este vorba de celebrul schimb de replici, care a avut loc între dictatorul sovietic I.V. Stalin și Primul Ministru britanic Winston Churchill, cu ocazia Conferinței Puterilor Aliate de la Teheran din anul 1943 și care este extrem de sugestiv asupra concepțiilor referitoare la „dreptate” și „justiție” a celor implicați. Astfel, la sfârșitul cinei, Stalin a luat inițiativa pronunțării unui toast, în care a afirmat: *„ridic paharul pentru o dreptate cât mai rapidă în cazul criminalilor de război germani! Ridic paharul pentru dreptatea făcută de un pluton de execuție... și pentru hotărârea noastră comună de a-i lichida pe toți, de îndată ce punem mâna pe ei! Pe toți, până la unul și trebuie să fie cel puțin 50. 000!”*, stârnind o stupeoare și indignare de o vehemență neașteptată în rândul delegaților anglo-americani.

Churchill a reacționat imediat, într-un mod violent, spunând că, *„un asemenea procedeu vine într-o contradicție totală cu concepția britanică despre dreptate. Poporul britanic nu-și va da niciodată acordul pentru un asemenea omor în masă și chiar dacă ar face-o la un moment dat, sub imperiul patimii induse de starea de război, după primele măceluri, s-ar întoarce cu și mai mare înverșunare împotriva acelor pe care i-ar considera răspunzători pentru înfăptuirea lor... Mai bine mă las eu târât aici, în grădină și împușcat, decât să întinez onoarea poporului meu cu o asemenea mârșăvie!”*

În fața acestei reacții hotărâte, susținută evident și de partea americană, Stalin a retractat ceea ce spusese anterior, afirmând că, propunerea sa a fost doar o glumă. Dacă mai era nevoie de probe suplimentare, descoperirea postbelică a masacrului celor 14. 000 de ofițeri polonezi în pădurea de la Katyn, în anul 1939, de către sovietici, a arătat că Stalin nu glumea deloc și că soluția propusă urma să fie

aplicată în țările ocupate de armata sovietică, chiar dacă uneori îmbrăcată în forma de proces-mascaradă a „justiției populare”.

Reticența dictatorului sovietic, deși sub forme mai voalate, a existat și în rândurile altor țări. Era inevitabil, ca un proces public să stârnească temeri conducătorilor francezi, britanici sau americani, care dăduseră mâna cu Hitler, semnaseră acorduri cu acesta și chiar îi lăudaseră hotărârea în epoca interbelică, ascunzând cu greu dorința de a-i canaliza evidenta agresivitate spre Estul comunist și „barbar”. Nu întâmplător, s-a discutat mult timp despre o soluție “Napoleon”, conform căreia conducătorii naziști urmau să fie deportați pe viață, fără a se mai organiza un proces atât de dificil cum se anunța cel de la Nurenberg. Nu este greu de imaginat, că în cursul judecării lui Slobodan Milosevic în fața Tribunalului de la Haga, episodul în care acesta a semnat acordul de la Dayton, mediat de președintele SUA, va fi cel puțin delicat pentru toți cei care l-au gratulat cu termenul de „*factor esențial al păcii și stabilității în Balcani*”.

Revenind la evenimentele de la Teheran, poate că doar cuvintele dure ale lui Churchill au dus în cele din urmă la existența Tribunalului de la Nurenberg și la impunerea, cel puțin în drept, dacă nu în fapt, a concepției necesității unei justiții internaționale, cu toate posibilele ei inconveniente, dar și cu marile principii și garanții de dreptate și echitate specifice omenirii civilizate.

3. Apariția primelor inițiative referitoare la o posibilă justiție internațională. Eforturile de conceptualizare a acestora

„Oricât de tristă și de demoralizantă ar fi situația de astăzi, ea nu dovedește însă slăbiciunea dreptului, ci deficiențele în realizarea sa. Toate acestea nu sunt ceva nou în istoria dreptului. Ordinea publică nu a fost niciodată ușor de instaurat. Secole de-a rândul, cavalerii briganzi îi pândeau în castelele lor pe negustorii ambulanti, pentru a-i jefui și omori, se jucau cu viața și fericirea sclavilor lor de la castel și mureau nepedepsiți în paturile lor. Deși epoca noastră nu este lipsită de frământări, nu se ridică nici un glas care să apere acțiunile agresive și să declare

că ele nu constituie crime. Nu mai poate încăpea nici o îndoială cu privire la existența unui drept, care condamnă agresiunea războinică, tot așa cum pe vremea cavalerilor prădalnic, i nu exista nici o îndoială, în ce privește existența unor principii de drept împotriva crimei și tâlhăriei. Judecătorii, din acele timpuri, au fost adesea nevoiți să asiste la încălcarea păcii regelui, dar trebuie să le fim recunoscători că nu au disperat niciodată și nu au repudiat dreptul, care le dădea oamenilor speranța în pacea și securitatea viitorului!" (Telford Taylor – Procuror al Tribunalului de la Nurenberg).

Ideea de a constitui o jurisdicție universală, pentru a judeca crimele care atentează cel mai mult la esența umanității, cu alte cuvinte acele fapte care vor fi progresiv calificate ca infracțiuni de drept internațional sau ca și crime de natură universală, este relativ veche, nefiind însă deloc susținută și de realizări concrete, foarte puține cazuri putând fi menționate în acest sens.

Conform unor surse istorice, prima formă de represiune internațională instituționalizată, în cazul unei încălcări a regulilor internaționale, este menționată în secolul XV, moment în care Franța, Austria, cantoanele elvețiene și orașele libere din zona Rinului de Sus l-au pus sub acuzare pe Pierre d'Hagenbach, seneșal al Alsaciei și Brigsaului, pentru că ar fi incendiat și masacrat populația din Bresachi, un oraș austriac, al cărui guvernator fusese acuzat că „a comis crime de drept natural și că a călcat în picioare legile divine și umane” și care, ulterior, a fost condamnat la moarte și executat.

În lucrarea sa, „Dreptul ginților sau principiile dreptului natural”, publicată în anul 1758, vestitul jurist Jean Vattel afirma că: „dacă justiția din fiecare stat trebuie în general să se limiteze la crimele comise pe teritoriul său național, trebuie exceptați de la această regulă acei scelerati care, prin modul și frecvența săvârșirii crimelor lor, violează întregul concept de siguranță publică, motiv pentru care trebuie declarați inamici publici. Otrăvitorii, asasinii, incendiarii de profesie trebuie să poată fi exterminați oriunde sunt prinși, deoarece atacă și ultragiază toate națiunile, punând în pericol siguranța lor comună”.

În anul 1815, scriitorul și filosoful francez Joseph de Maistre scria, referitor la Napoleon, că : *„ideea, promovată în principal de Anglia, de a-l judeca (pe Napoleon) de către o adunare de deputați numiți de către fiecare din suveranii Europei, este extrem de seducătoare; aceasta ar fi cea mai mare și cea mai frumoasă judecată care a existat vreodată în istorie; cu aceasta ocazie s-ar putea dezvolta cele mai frumoase principii ale Dreptului ginților și, indiferent cum s-ar termina, ar rămâne ca un moment deosebit de important în istorie”*.

La data de 24 aprilie 1863, președintele american Lincoln proclama „Manualul de instrucțiuni al armatei americane”, conform căruia legea marțială era aplicabilă pe teritoriile ocupate de armată atât la ocupați, cât și la ocupanți, reprimând atât „crimele de război”, cât și cele de drept comun. Se năștea, în acest fel, noțiunea de „crime de război”, o noțiune fundamentală care avea să fie mult schimbată și dezvoltată în secolul XX, devenind un pilon de bază al Dreptului Penal Internațional actual.

În continuare, secolul XIX avea să cunoască noi evoluții, caracterizate, însă, de empirism și incoerență, dorind doar să rezolve situații punctuale de moment. Primul care a încercat să evoce o asemenea perspectivă, într-o formă mult mai organizată științific și coerentă, a fost, în anul 1872, jurisconsultul elvețian Gustave Moynier, unul dintre fondatorii Crucii Roșii. Sursa intuiției sale a constituit-o oroarea produsă, în mijlocul opiniei publice, de cruzimea crimelor de război comise în timpul războiului franco-prusac și înțelegerea necesității unui sistem, care să atenueze sau să „umanizeze” inevitabilele daune ale conflictelor militare. Astfel, Moynier a conceput organizarea unei jurisdicții criminale internaționale în vederea represiunii crimelor comise împotriva dreptului ginților. Un asemenea tribunal urma a fi compus din 5 membri, dintre care, doi numiți de beligeranți și trei de statele neutre. Competența tribunalului viza judecarea crimelor de război, comise prin încălcarea dispozițiilor Convenției de la Geneva din anul 1864.

După un prim insucces, Moynier a reluat propunerea sa în cadrul Institutului de drept național de la Cambridge, dar s-a izbit de același insucces, obiectându-se că proiectul său nesocotește jurisdicțiile naționale.

De atunci, ideea creării unei jurisdicții penale internaționale a preocupat, în mod permanent, cercurile juridice și politice.

Astfel, prin Convenția de la Haga, din anul 1907, s-a încercat instituirea unei "Curți internaționale de prize maritime", competentă a se pronunța asupra capturării unei nave, de către o altă navă cu pavilion străin.

Încercarea de conceptualizare a lui Moynier s-a dovedit extrem de utilă, stând la baza eforturilor internaționale de elaborare și adoptare a unor convenții, care să cuprindă minime norme obligatorii pentru statele implicate în conflicte militare.

4. Primele acte internaționale referitoare la crimele cu caracter internațional și la elementele constitutive ale acestora

„Prevederile Statutului acestui Tribunal sunt revoluționare. Poate că lor le aparține viitorul în speranțele și năzuințele popoarelor” (Profesorul Hermann Jahrreiss – avocat al apărării în Procesul de la Nurenberg).

Convențiile internaționale de la Geneva (22 august 1854) și de la Sankt Petersburg (11 decembrie 1868) sunt primele acte de drept internațional, care cuprind prevederi în favoarea „ameliorării situației militarilor răniți pe câmpul de luptă”. Se pune problema „atenuării pe cât posibil a calamităților provocate de război” și se dorea interzicerea folosirii acelor arme care „erau contrare legilor umanității”. Sunt, astfel, primele texte oficiale de drept internațional, care evocă o anume conciliere între „necesitatea de a purta războaie și aceea de a respecta legile umanității”, dacă nu ținem cont de eforturile, cu caracter strict religios, făcute de Biserica Catolică, încă din epoca mării dezvoltări a acesteia (Conciliul de la Laterano, din anul 1139 declara, „în afara legii”, utilizarea arbaletelor sau a arcurilor, care puneau în pericol multe vieți omenești, anticipând parcă epoca armelor de distrugere în masă!).

Convențiile de la Haga din 29 iulie 1899 și respectiv, din 18 octombrie 1907, au prevăzut, în continuarea acestor idei, obligația, chiar pe timp de război, „ca populația civilă și beligeranții să rămână, totuși, protejați de principiile Dreptului Ginților, așa cum acestea rezultă din practicile stabilite între națiunile civilizate, din legile umanității și din conștiința publică”. Ideea umanitară, de protecție a populației civile, chiar în timpul conflictelor militare, avea să obțină o acceptare evasiunanimă și urma să impulsioneze activitatea de codificare a primelor norme internaționale în domeniu.

În acest fel, se poate vorbi de punerea bazelor, chiar dacă într-o formă embrionară, a ceea ce se va numi ulterior Dreptul Internațional Umanitar, acea ramură de drept care definește obligațiile pe care statele, cu referire specială la conducătorii politici ai acestora, trebuie să și le asume și pe care trebuie să le respecte în cursul desfășurării conflictelor militare, fondate pe existența unor legi imanente și a unor valori recunoscute și protejate pe plan universal.

Ulterior adoptării acestor convenții, apare în istorie și prima situație practică, în care se invocă ideea unei responsabilități de tip universal. Este cazul avertismentelor internaționale, adresate la data de 18 mai 1915 Imperiului Otoman, referitor la masacrele comise împotriva populației armene. Cu această ocazie, guvernele Marii Britanii, Rusiei și Franței atenționează că îi consideră responsabili, personal, pe fiecare din membrii guvernului otoman, de crimele comise în Turcia. Avertismentul a rămas, în mod evident, fără efect (ca și majoritatea covârșitoare a acțiunilor de acest fel de pe parcursul secolului XX), dar este prima manifestare oficială în care alte state intervin față de crime ce nu sunt comise pe teritoriul lor sau împotriva unor cetățeni proprii – invocând o responsabilitate universală a membrilor puterii politice. Tratatul de la Sevres, încheiat la data de 10 august 1920 conținea o dispoziție - articolul 230, în baza căreia puterile aliate își manifestau voința de a aduce în fața justiției persoanele responsabile de comiterea masacrelor, urmărind o idee similară celei deja preconizate prin Tratatul de Pace, încheiat cu Germania în anul 1919 (vezi punctul 5 infra). Acest tratat nu a mai fost niciodată ratificat, ci doar înlocuit prin Tratatul de la Laussane din anul 1923, care prevedea, din contră, o amnistie generală pentru cei care au comis crime în perioada 1914-

1922. O oarecare acțiune pe plan național a avut, totuși, loc, tribunalele militare turcești condamnând câțiva înalți comandanți militari pentru crime comise împotriva propriei populații în timpul războiului, sentințele fiind însă mai mult formale, iar condamnații fiind eliberați în scurt timp.

Pe planul strict normativ, este însă important de semnalat o primă cristalizare a unora dintre crimele cu natură universală (care vor intra ulterior în competența instanțelor internaționale, inclusiv a Curții Penale, rezultate prin Tratatul de la Roma din anul 1998). Începutul a fost făcut, prin menționarea „crimelor de război” în cuprinsul celei de a patra Convenții de la Haga din anul 1907. În Preambulul acestui act internațional, și-a găsit locul celebra „Clauză Martens” (inițiată de reprezentantul cu acest nume al Belgiei), care cerea interpretarea obligațiilor statelor în conformitate cu *„principiile Dreptului ginților, așa cum rezultă din uzanțele națiunilor civilizate, din legile umanității și din exigențele conștiinței publice”*. Pe această construcție juridică se vor întemeia acțiunile întreprinse împotriva conducătorilor Turciei în anul 1915, ca și ideea comisiei de anchetă din anul 1919, ce-și dorea tragerea la răspundere a „criminalilor de război”.

5. Tratatul de la Versailles și prima inițiativă a unui proces penal internațional

„Permiteți-mi s-o spun deschis: această lege va fi aplicată mai întâi aici, împotriva agresorilor germani, dar ea include și dacă se vrea utilă, trebuie să condamne orice atac împotriva altei națiuni, nu numai pe cele aduse aici în fața justiției” (Robert Jackson – Procuror General al Tribunalului de la Nurenberg).

Primul pas mai hotărât și cu un impact mult mai larg în conștiința publică, făcut în vederea întemeierii unei jurisdicții internaționale, îl constituie o anumită prevedere a Tratatului de Pace, încheiat între Puterile Aliate și Asociate și Germania, la Versailles, în data de 28 iunie 1919. Acest tratat a intrat în vigoare la data de 10 ianuarie 1920, iar România l-a ratificat la data de 14 septembrie 1920. Cu

acea ocazie, se constituia o comisie internațională de anchetă, privind responsabilitatea autorilor unor grave crime, comise în cursul Primului Război Mondial – conflict care era numit, cu o sublimă naivitate, „*războiul care a pus capăt tuturor războaielor*”. O dată în plus, nivelul barbariei, atins în timpul conflictului și incredibilele suferințe provocate atât beligeranților, cât și populației civile, au generat ideea necesității unui tip de justiție internațională. Este demn de remarcat și cu această ocazie, că evoluția normelor internaționale a fost permanent și proporțional legată de creșterea percepției colective a opiniei publice, față de dimensiunile tragediilor la care asista.

Trei articole din Tratatul de la Versailles, respectiv art. 227, 228 și 229, au prevăzut, în premieră absolută, instaurarea unei jurisdicții internaționale, menite să-l judece pe fostul împărat al Germaniei – Kaiserul Wilhelm al II-lea.

Astfel, potrivit prevederilor articolului 227 al aceluși Tratat, „*Puterile Aliate și cele Asociate îl acuzau public pe Wilhelm al-II-lea de Hohenzollern, fost împărat german, de ofensă supremă adusă moralei internaționale și autorității sacre a tratatelor*”.

Conform aceluși articol, ar fi trebuit constituit un Tribunal special pentru judecarea acuzatului, care să fie compus din cinci judecători, desemnați de către țările învingătoare, respectiv Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia.

În acest sens, Puterile Aliate și cele Asociate au fost de acord să trimită o scrisoare Olandei, prin care să ceară extrădarea fostului împărat german, pentru a putea fi judecat.

Chiar dacă această dispoziție nu făcea referire decât la o anumită crimă de război (și aceea vag determinată din punct de vedere juridic), prin invocarea existenței unei morale internaționale și a responsabilității pentru încălcarea acesteia, se afirma prezența unor norme universale care transced frontierele naționale și care sunt superioare suveranității statale.

Cât despre persoanele acuzate că ar fi încălcat legile și obiceiurile războiului, Guvernul german le-a recunoscut, Puterilor Aliate și Asociate, dreptul de a le aduce

pe acestea în fața tribunalelor militare, de a le extrăda la cererea acelor Puteri și de a preda toate documentele și informațiile de orice fel, considerate necesare.

În consecință, așa cum am afirmat mai sus, puterile învingătoare au instituit o Comisie Internațională de Anchetă privind responsabilitatea autorilor de război, care a investigat 20.000 de cazuri și care a găsit, 896 de ofițeri responsabili pentru crime de război. Comisia a reclamat, totodată, înființarea Tribunalului Internațional pentru judecarea acuzațiilor, incluzându-l și pe Kaiserul Wilhem al-II-lea, pentru „*crimă supremă împotriva păcii*”.

Multe state s-au opus cu fermitate unei asemenea măsuri, cu privire la judecarea unui șef de stat, într-un tribunal internațional, considerând-o a fi „*fără precedent în legea națională și internațională și contradictorie conceptului de bază al suveranității naționale*”.

Prin urmare, această tentativă a unui real act de justiție internațională a rămas literă moartă, împăratul Wilhem al-II-lea nefiind judecat, Olanda refuzând extrădarea Kaiserului German, care se refugiase pe teritoriul său, susținând, că faptele ce i se impută nu sunt incriminate în tratatele de extrădare, mai ales că nici „*acuzatorii*” nu au fost cu adevărat convinși să ia măsuri ferme de punere în practică a deciziei lor (familiile regale din Marea Britanie sau Italia fiind cel puțin îngrijorate de o asemenea perspectivă!).

Cât privește activitatea celorlalte tribunale, aceasta a fost extrem de redusă, deoarece guvernul german a refuzat să pună la dispoziția puterilor victorioase pe cei vinovați. La rândul lor, nici puterile învingătoare nu au făcut nimic special pentru a forța Germania să-i predea sau să-i judece pe cei circa 896 prezumtivi criminali de război, mulțumindu-se cu victoria militară și reinstaurarea păcii. Ca urmare acestui fapt, s-a ajuns la un compromis, care consta în reducerea listei la 45 de persoane, ce urmau să fie judecate de către Curtea Supremă Germană la Leipzig.

Astfel, Tribunalul Suprem Internațional din Leipzig a judecat și condamnat, în final, un număr redus de vinovați pentru crimele comise și i-a declarat, aproape pe toți acuzații, „*nevinovați*”, în temeiul faptului că au îndeplinit ordinele ofițerilor superiori. Chiar mai mult, aceștia, odată eliberați, au fost chiar reabilitați și angrenați în viața publică pe post de „*eroi și martiri*”. Prin urmare, numai 12 ofițeri

germani au fost judecați la Leipzig și numai 6 dintre aceștia au fost condamnați la o pedeapsă maximă de 3 ani de încarcerare fiecare. Mai mult, doi foști comandanți de submarine, care au fost judecați și condamnați pentru atrocități comise în timpul războiului, au evadat din detenție.

Dincolo de lipsa efectelor concrete, este incontestabil că în acest fel, un prim pas, chiar timid, a fost făcut în ceea ce privește elaborarea conceptuală a unei justiții internaționale, chiar dacă acesta a fost imediat anihilat de lipsa voinței realizării în practică a dezideratelor enunțate. Este, deci, de remarcat, că referirea la morală și la jurisdicție internațională a constituit la acel moment, în mod esențial, o expresie a logicii învingătorului care are nevoie de norme de drept pentru a-și justifica alte acțiuni. Astfel, prima manifestare, în sensul afirmării justiției internaționale, era mult mai mult fructul dorinței țărilor care câștigaseră războiul de a-și afirma supremația politică și militară, decât al cristalizării unei conștiințe colective care să impună necesitatea găsirii unui răspuns la crimele internaționale printr-un sistem normativ și judiciar de aceeași natură.

6. Inițiativele interbelice privind crearea unei instanțe penale internaționale cu caracter permanent. Rolul juristului român Vespasian Pella

„Din păcate, felul crimelor discutate aici impune națiunilor victorioase să acuze și să-i condamne pe inamicii înfrânți. Agresiunile săvârșite de acești oameni și extinse asupra întregii lumi au făcut ca doar puțini să rămână cu adevărat neutri. Așadar, ori învingătorii trebuie să-i judece pe învinși ori trebuie să le permită înfrânților să-și dea singuri sentința. După primul război mondial, viața ne-a arătat cât de inutil este acest procedeu” (Robert Jackson- Procuror General al Tribunalului de la Nurenberg).

Chiar dacă, așa cum arătam mai sus, toate aceste inițiative care au urmat Primului Război Mondial nu au avut nici un efect practic, câteva mari spirite din cadrul Societății Națiunilor și din cadrul unor foruri științifice de drept internațional, vor continua, în toată perioada interbelică, eforturile pentru realizarea unei forme reale și concrete de justiție internațională. În acest context, cea mai notabilă activitate a avut-o Asociația Internațională de Drept Penal, în rândurile căreia juristul român Vespasian Pella a fost, poate, cel mai strălucit reprezentant, alături de francezul Henri Donnedieu de Vabres, care avea să devină mai târziu judecător la Tribunalul de la Nurenberg.

În anul 1920, un „*comitet consultativ de juriști*” a fost mandatat să pregătească un proiect pentru înființarea unei Curți Permanente de Justiție a Societății Națiunilor, conform principiilor enunțate în cursul tratatelor de pace din anul 1919. Cu această ocazie, a apărut recomandarea, ca această Curte să aibă competență de jurisdicție și „*asupra crimelor care constituie o violare a ordinii publice internaționale sau a legilor universale ale națiunilor*”. Chiar dacă formularea era departe de a fi suficient de clară sau completă, simpla enunțare a principiului de către plenul Societății Națiunilor era de o importanță fundamentală. Din păcate, evoluțiile ulterioare au demonstrat că ideea era prematură, raportată la nivelul de evoluție al mentalității colective, ceea ce a dus la un nou eșec.

Relativ în aceeași perioadă, un comitet de experți, desemnat de Consiliul Societății Națiunilor, a fost mandatat să elaboreze două proiecte de convenții extrem de importante pentru materia justiției internaționale. O primă convenție avea ca obiect prevenirea și reprimarea terorismului, o problemă apărută chiar de mai mult timp, decât am fi tentați să credem. Cea de a doua se referea la înființarea unei Curți Penale Internaționale, care să judece crimele de terorism, alături de orice alte crime care ar afecta pacea internațională.

Este important de menționat faptul, că proiectul de Statut al Curții Penale Internaționale îl are ca autor principal pe Vespasian Pella, juristul român care a influențat, prin munca sa teoretică, întreaga gândire penală din perioada interbelică.

Astfel, în calitatea sa de Președinte al Asociației de Drept Penal, reputatul jurist Vespasian Pella a întocmit, în anul 1928, un proiect de Statut al unui Tribunal

Penal Internațional. Statut pe care Asociația l-a aprobat. Acest Statut prevedea crearea unei Camere Penale în cadrul Curții Permanente Internaționale de Justiție, din cadrul Societății Națiunilor.

Totodată, în anul 1935, Vespasian Pella, în calitate de raportor, a întocmit planul unui cod represiv mondial, plan ce includea și proiectul de Statut din anul 1928, vizând crearea unei Camere Criminale, în cadrul Curții Permanente Internaționale de Justiție.

Meritele lui Vespasian Pella privind crearea unei Curți Criminale Internaționale și a unui cod represiv mondial au fost unanim recunoscute în lume, el fiind cel care a aruncat scânteia creatoare, așa cum spunea Jean Graven, Președinte al Asociației Internaționale de Drept Penal, rector al Universității din Geneva.

De altfel, eforturile lui Vespasian Pella s-au concretizat, prin adoptarea, la data de 16 noiembrie 1937, odată cu Convenția asupra Prevenirii și Reprimării Terorismului, a "Convenției privind crearea unei Curți Penale Internaționale". Așa cum menționam mai sus, rolul Curții era acela de a judeca indivizii acuzați de săvârșirea vreuneia din infracțiunile prevăzute de Convenția referitoare la terorism. Totodată, sediul acesteia urma să fie stabilit la Haga.

Potrivit acestei Convenții, Curtea avea un caracter permanent, ea fiind compusă din 5 membri, juriști cu o competență recunoscută în dreptul penal, care au fost sau erau judecători ai unor instanțe penale naționale ale Statelor Membre ale Societății Națiunilor.

De asemenea, Convenția preciza, în cele 56 de articole, statutul judecătorilor, organizarea și competența Curții, procedura de judecată, pedepsele ce se puteau aplica, precum și modul de executare al acestora.

Acțiunea normativă, cuprinzând cele două convenții, ar fi trebuit să capete un impuls și mai mare după asasinarea la Marsilia, în anul 1934, de către un terorist maghiar, a regelui Yugoslaviei – Alexandru - și a ministrului de externe francez, Barthou, un nume atât de evocativ pentru politica internațională interbelică. Astfel, după apariția ideii de „crimă de război” la începutul secolului, în perioada interbelică se adaugă și terorismul pe lista crimelor de natură internațională. Din păcate, în special din cauza caracterului politic al terorismului, cu mult mai

pronunțat chiar decât al celorlalte crime internaționale, acesta nu va mai fi tratat în epoca postbelică în același mod, nefiind inclus în competența materială a Tribunalului de la Nurenberg, a celui pentru Fosta Iugoslavie și nici măcar în Statutul Curții Penale Internaționale, adoptat la Roma, în anul 1998.

Cele două convenții, semnate în anul 1937, la Geneva, nu au intrat în vigoare, procedurile de ratificare fiind împiedicate de declanșarea celui de al doilea război mondial, rămânând, astfel și acestea, simple documente fără efecte practice. Cu toate acestea, referindu-ne, în mod expres, la Convenția privind organizarea unei Curți Penale Internaționale, nu putem să nu menționăm faptul, că aceasta a fost semnată de reprezentanții a 16 state, dar, în final, așa cum spuneam, nu a fost ratificată de nici un stat. Serioasele rețineri, pe care statele le aveau față de ideea - atât de corectă și de generoasă - a profesorului Pella, se datorau neîncrederii în posibilitățile de acțiune ale justiției internaționale, în condițiile în care, fiecare stat căuta să-și facă singur dreptate, iar tratatele internaționale deveniseră - pentru a relua expresia celebră a lui Bismark - "simple petice de hârtie, care nu aveau nici măcar valoarea hârtiei pe care au fost scrise".

În acest sens, ni se pare, că este extrem de pertinentă opinia unui eminent jurist și diplomat - Nicolas Politis, care, după primul război mondial, făcea următoarea constatare: "Comparată cu justiția internă, justiția internațională este cât se poate de imperfectă, deoarece ea rămâne, în principiu, facultativă. Dar ea se află deja în progres, deoarece nu mai este justiția privată, care exista la începuturi".

Totuși, includerea crimelor de război și a terorismului în acte internaționale, ca infracțiuni universale, poate fi considerată o nouă „cărămidă” la temelia a ceea ce avea să fie „justiția internațională”. Poate fi menționat, în acest context, că aceeași perioadă istorică va cunoaște și alte fapte grave, comise în cadrul unor conflicte civile – cazul Spaniei – sau al instaurării și menținerii puterii de către guvernele dictatoriale – Germania, Italia, Portugalia sau chiar România – fără, însă, să găsească un răspuns adecvat față de aceste noi provocări adresate comunității statelor democratice.

Este evident faptul, că viziunile lui Vespasian Pella nu erau corelate la realitățile existente la acel moment, dar timpul va dovedi corectitudinea raționamentelor sale și importanța idealului de justiție promovat de acesta.

Din păcate, lucrările marelui jurist au fost trecute sub un con de umbră în România postbelică, fiind totuși cunoscute și apreciate mult mai mult pe plan internațional – una din sălile de judecată ale Tribunalului Penal pentru Fosta Iugoslavie, purtându-i numele. Poate că o activitate de traducere a volumelor, scrise direct în limba franceză, ar ajuta la redescoperirea lui Pella de către școala juridică românească, care s-ar putea mândri cu o asemenea ascendență.

În finalul acestui capitol, merită redată excepționala definiție a Dreptului Penal Internațional elaborată de Vespasian Pella, cu mult timp înainte, ca aceasta să fie altceva decât o sublimă formă lipsită de conținut : „o disciplină juridică, care, în vederea apărării ordinii internaționale, determină crimele împotriva păcii și umanității, prevăzând sancțiunile și condițiile de responsabilitate ale indivizilor, statelor sau altor persoane juridice”.

Subliniind valoarea, însemnătatea și actualitatea ideilor lui Vespasian V. Pella, într-o cercetare monografică dedicată acestuia, un jurist român de prestigiu, Iulian Poenaru, aprecia: "putem afirma, fără teamă de a greși, că ideile, concepțiile și atitudinea înaintată ale lui Vespasian V. Pella, benefice întregii omeniri, își au sursa în inteligența nativă și în sclipirile de geniu ale poporului român, al cărui prestigios ambasador a fost pe toate meridianele și paralele globului pământesc".

Pe parcursul timpului, așa cum vom vedea, două mari probleme - în mod evident, conexe - vor condiționa evoluția și acceptarea justiției penale internaționale: pe de o parte, necesitatea de a defini cu exactitate crimele internaționale ce urmau a fi supuse jurisdicției Curții, iar pe de altă parte, o corectă delimitare a prerogativelor statelor în această materie, de prerogativele pe care urma să le dobândească jurisdicția penală internațională. Ambele probleme vor pricinui, desigur, vii dezbateri, exprimându-se puncte de vedere dintre cele mai contradictorii. Va fi necesar să se stabilească, deci, cu exactitate, în mod

preliminar, ce fapte vor fi judecate de către un eventual tribunal internațional, multă vreme această discuție fiind subordonată distincției între infracțiunile "politice" și infracțiunile de drept comun.

Pe de altă parte, așa cum am arătat deja, recunoașterea unei jurisdicții penale internaționale și implicit, acceptarea de către un stat, de a remite pe proprii cetățeni acelei instanțe penale internaționale, a fost întotdeauna privită cu suspiciune de către state, dintr-un dublu motiv: pe de o parte, deoarece, într-o viziune autarhică asupra prerogativelor suverane ale statelor, recunoașterea jurisdicției internaționale echivala cu un transfer de suveranitate; pe de altă parte, prin aceea, că statele considerau o jurisdicție internațională, ca fiind lipsită de obiectivitate în ceea ce privește faptele unor cetățeni din diverse state, pe care ar urma să-i judece, interesele generale de represiune prevalând asupra garanțiilor procesuale.

Toate aceste elemente, privite în ansamblul lor, vor acționa - în decursul timpului - cu o intensitate mai mică sau mai mare, determinând ca, zeci de ani de zile, problema Curții Penale Internaționale să constituie numai un obiect de studiu.

7. Al doilea război mondial și înființarea Tribunalului Militar Internațional de la Nurenberg și Tokyo

„Vrem să fie clar că nu intenționăm să acuzăm poporul german. Dacă marea masă a poporului german ar fi acceptat docilă programul partidului național-socialist, SS-ul n-ar mai fi fost necesar și n-ar fi fost nevoie nici de lagăre de concentrare și nici de Gestapo” (Robert Jackson – Procurorul General al Tribunalului de la Nurenberg).

Istoria imediat următoare evenimentelor menționate la punctul anterior a dovedit, dacă mai era nevoie, că imaginația malignă a oamenilor poate fi extrem de fertilă, găsind noi forme, încă nemaivăzute și neimaginabile, de săvârșire a celor mai

condamnabile atrocități. În plus, s-a confirmat faptul, că diferite state și diverși conducători ai acestora (nu numai Germania fiind în această situație), pot semna orice fel de act internațional de alianță, de pace sau de respectare a drepturilor omului, dar că aceste texte nu au avut evident decât o valoare de arhivă din moment ce nu au fost dublate de voința politică de a respecta angajamentele asumate.

Germania hitleristă va reuși să depășească cu mult violările aduse „*moralei internaționale și respectării sfinte a tratatelor*”, comise în epoca militaristă a Kaiserului Wilhelm al-II-lea. Prevederi ale tratatelor de pace, angajamente internaționale, Liga Națiunilor, dreptul la libertate și independență al fiecărui popor, vor fi tot atâtea concepte pur și simplu ignorate în cavalcada spre înfrângerea și distrugerea propriei națiuni condusă de Hitler și acoliții săi, pe care din păcate îi va lăsa singuri în boxa acuzațiilor de la Nurenberg. Aceste nenumărate violări ale celor mai elementare norme internaționale vor fi dublate de o adevărată politică sistematică, organizată cu rigurozitatea tipic teutonă, de eliminare fizică a unor grupuri politice, rasiale, religioase sau etnice, necunoscute lumii civilizate nici măcar în epoca invaziilor mongole și pentru care omenirea va fi obligată să inventeze noțiunea de „genocid” pentru a se putea referi la fapte de o asemenea natură.

Vor fi, așadar, incredibilele atrocități comise chiar în prima parte a Celui De Al Doilea Război Mondial, care vor conduce la realizarea Acordului de la Saint James Palace (semnat la Londra în anul 1942). Cu această ocazie, se stabilea înființarea unei „*Comisii a Națiunilor Unite pentru descoperirea și pedepsirea crimele de război*” (care urma evident să funcționeze la terminarea războiului). Chiar dacă termenul de „Națiuni Unite” nu includea la acel moment decât Alianții Occidentali – SUA și Marea Britanie - (neavând sensul căpătat mai târziu) se poate afirma ca era un pas important ce dovedea o intenție clară și decisă pentru perioada postbelică.

În această acțiune a fost ulterior cooptată și Uniunea Sovietică. Prin declarația solemnă adoptată la Moscova, la data de 30 octombrie 1943, în numele celor trei mari state aliate, se arăta în mod explicit :” când un armistițiu va fi acordat unui nou guvern format în Germania, oricare va fi acesta, ofițerii și soldații germani

sau oficialii naziști care sunt responsabili, sau care și-au dat consimțământul la comiterea atrocităților, masacrelor și execuțiilor despre care se cunoaște, vor fi trimiși în țările pe teritoriul cărora au comis abominabilele fapte menționate, pentru a fi judecați și pedepsiți în conformitate cu legile acelor țări eliberate de către guvernele libere din aceste țări. Liste vor fi întocmite, cu toate detaliile posibile, de către toate țările interesate. De asemenea, germanii care au luat parte la execuțiile în masă ale ofițerilor polonezi, ca și la împușcarea ostatecilor francezi, olandezi, belgieni, norvegieni și greci, sau cei care au participat la masacrele comise în Polonia și pe teritoriile ocupate din Uniunea Sovietică vor fi aduși la locul crimelor și judecați în acel loc de către populația pe care au martirizat-o. În acest fel și cei care, până în acest moment, nu și-au pătat mâinile cu sânge nevinovat trebuie să știe că vor fi pedepsiți dacă vor comite fapte similare. Deoarece este îndubitabil că cele trei puteri aliate îi vor urmări până la capătul lumii și îi vor preda în mâinile acuzatorilor lor pentru a se face dreptate” (este evidentă în exprimare influența și tonul deja specifice ale conducătorului sovietic Iosif Visarionovici Stalin).

Este demn de remarcat, că la acel moment numai crimele de război păreau să intre în competența acestei Comisii. Începând cu anul 1944, umanitatea va începe, însă, să descopere date despre genocidul comis împotriva celor 6 milioane de evrei din Europa (termenul „genocid” fiind inventat în anul 1944 de un ziarist american de origine iudaică Raphael Lemkin și utilizat în cartea sa „Legile Axei în Europa Ocupată”) și în acest fel se va ajunge la un alt nou concept – cel de „crime împotriva umanității”. Astfel, se vor pune bazele conceptuale avansate ale noțiunii de „crime internaționale” care, în forma lor perfecționată, vor fi preluate și incluse, o jumătate de secol mai târziu, în competența Tribunalului Penal pentru Yugoslavia și Rwanda, ca și a Curții Penale Internaționale.

Revelația față de lumea întreagă a exterminării a milioane de persoane pe criterii rasiale, etnice sau religioase de către autoritățile naziste, ca și încălcarea celor mai elementare reguli cutumiare sau scrise privind purtarea războaielor de către Germania, a dus la înțelegerea necesității creării unei forme de justiție internațională, care să depășească forma inadecvată a unei simple „comisii de anchetă”.

Condițiile fiind, deci, împlinite, la data de 8 august 1945, a fost semnat, la Londra, "Acordul privind urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai Puterilor europene ale Axei", prin care s-a hotărât instituirea unui Tribunal Militar Internațional, rămas în istorie sub numele de „Tribunalul de la Nurenberg”, care să judece criminalii de război ale căror crime erau fără localizare geografică precisă. Înțelegerea a reprezentat voința celor 4 state învingătoare, respectiv, Statele Unite ale Americii, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord și Franța care au reușit să găsească un compromis acceptabil, subsumat ideii de a pune în practică principiile enunțate anterior.

Acordul cuprindea, în cadrul anexei, Statutul Tribunalului, care prevedea reguli de constituire, de jurisdicție și de funcționare a acestuia.

S-a convenit ca sediul acestui Tribunal să fie în orașul Nurnberg, în Germania.

În prevederile articolului 5 al acestui Statut era cuprinsă o dispoziție, potrivit căreia, în caz de necesitate, determinată de numărul mare al proceselor, se puteau înființa și alte tribunale, cu o componență, competență și procedură, identice cu cele prevăzute în Statut.

Tribunalul Militar Internațional de la Nurnberg era compus din patru membri și patru supleanți, reprezentând cele patru mari puteri învingătoare în război, Președinția acestuia fiind asigurată pe rând de către unul din judecători, potrivit principiului rotației. Hotărârile erau adoptate cu votul majorității membrilor săi, în caz de egalitate prevalând votul președintelui. Prin urmare, pentru a se hotărî condamnarea, era necesar votul a cel puțin trei judecători.

Tribunalul era competent să judece orice persoană care, acționând în numele țărilor europene ale Axei, a comis, individual sau cu titlu de membru al unei organizații, oricare din crimele menționate expres în Statut.

În cazul în care, în cadrul unui proces, se constata că un inculpat, vinovat de o anumită faptă, face parte dintr-un grup sau organizație, Tribunalul era abilitat să declare faptul, că grupul sau organizația respectivă sunt criminale. În virtutea acestui text, Gestapoul, S.S.-ul și conducerea partidului nazist german au fost declarate criminale. O asemenea declarație îndreptățește autoritățile competente, ale

fiecăruia dintre statele care au constituit tribunalul, să defere tribunalelor militare naționale pe oricare din membrii organizației sau grupului declarat ca având caracter criminal, în virtutea simplei lor afiliere la un asemenea grup sau organizație, al căror caracter criminal rămânea stabilit și nu putea fi contestat.

Tribunalul era împuternicit să judece acuzații și în contumacie, indiferent dacă aceștia nu au fost descoperiți sau nu se prezentau, dacă se considera că judecarea lor era în interesul justiției.

Pentru descoperirea criminalilor de război, efectuarea actelor de urmărire penală, pregătirea actului de acuzare și susținerea acestuia în fața tribunalului, Statutul prevedea constituirea unei Comisii de instrucție și urmărire a marilor criminali de război, compusă din reprezentanți ai Ministerului public din cele patru țări semnatare ale Acordului.

Hotărârea tribunalului, prin care se constata vinovăția inculpatului sau prin care era achitat de orice penalități, era, potrivit articolului 26 al Statutului, definitivă și nesusceptibilă de revizuire și trebuia să fie motivată.

Tribunalul putea să pronunțe, în caz de constatare a vinovăției, pedeapsa cu moartea sau orice altă pedeapsă pe care o considera ca justă, având și dreptul de a ordona confiscarea oricăror bunuri furate de către condamnat, care erau remise Consiliului de Control al Aliaților din Germania.

Executarea pedepselor era încredințată Consiliului de Control al Aliaților, care avea și dreptul de a modifica sau reduce pedepsele aplicate, fără, însă, a le agrava.

Tribunalul Militar Internațional de la Nurnberg a funcționat în perioada 20 noiembrie 1945 și 1 octombrie 1946, dată la care și-a încheiat lucrările (și existența).

În final, 24 de persoane au fost puse sub acuzare de către Procuror, ca fiind cei mai mari criminali de război. Dintre aceștia, doar 22 au fost judecați.

Astfel, la această ultimă dată, Tribunalul Militar Internațional de la Nurnberg s-a pronunțat, condamnând la pedeapsa capitală - 12 persoane (printre care Goering, Keitel, Jodl și Ribbentrop), la muncă silnică pe viață - 3 persoane, la

închisoarea între 10 și 20 de ani - alte 4 persoane, iar în privința a 3 inculpați s-a dispus achitarea.

Henri Donnedieu de Vabre, judecătorul francez de la Nurenberg, a spus despre crimele împotriva umanității că „*au fost introduse pe ușa din spate și că au fost pur și simplu volatilizate în cursul procesului*”. Această apreciere reflectă doar una dintre evidentele lipsuri și năimpliniri ale Tribunalului de la Nurenberg (în fapt, în toate condamnările emise nefiind făcută o diferențiere netă și clară între crimele de război și cele împotriva umanității, așa cum erau prevăzute în Statut).

Relativ în paralel cu procesul de la Nurenberg și puternic influențat de sistemul adoptat de acesta, își va desfășura activitatea și Tribunalul de la Tokio, pentru judecarea criminalilor de război japonezi (fiind însă interesant de remarcat faptul, că acesta din urmă nu a fost constituit printr-un acord al Aliaților, ci printr-o simplă proclamație a generalului MacArthur – comandantul militar șef al forțelor de ocupație, funcționând practic ca o instanță americană „exportată” și având, în acest fel, o legitimitate chiar și mai contestabilă, ca și o semnificație mult mai redusă pentru Dreptul Penal Internațional). Acesta este, de fapt, Tribunalul Militar Internațional pentru Extremul Orient, cunoscut ca Tribunalul de la Tokio, după sediul său, care a fost stabilit în acest oraș. El a fost înființat în condiții istorice asemănătoare cu cele ale Tribunalului de la Nurnberg.

Ființarea acestui tribunal a fost convenită în cuprinsul "Declarației de la Postdam", din data de 26 iulie 1945, semnată de Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și China și cuprindea condițiile de capitulare a Japoniei. Potrivit acestui document, una din condițiile capitulării Japoniei a fost aceea de a-i aduce în fața justiției pe criminalii de război. La această Declarație, a aderat la data de 8 august 1945, odată cu intrarea sa în război contra acestei țări și fosta U.R.S.S. Acest act a fost acceptat de Japonia, după înfrângerea sa, la data de 1 septembrie 1945.

În baza acestei Declarații, Comandantul Suprem al forțelor aliate din Extremul Orient, generalul Mac Arthur, a aprobat, la data de 19 ianuarie 1946, "Carta Tribunalului Militar Internațional pentru Extremul Orient", care oferea cadrul juridic de a pedepsi, cu promptitudine, pe militanții japonezi și ei răspunzători de crimele de război comise în această parte a lumii.

Generalul american Mac Arthur avea, potrivit acestei Carte, atribuția de a numi președintele tribunalului și judecătorii, de pe o listă, propusă de statele care au semnat actul de capitulare a Japoniei și de alte state care au aderat la acesta.

El exercita, totodată și alte funcții legate de numirea președintelui Consiliului care îndeplinea atribuțiile de instruire, urmărire penală și susținere a acuzării sau de executare, modificare ori atenuare a pedepselor pronunțate, exercitând, în fapt, supravegherea asupra întregii activități a tribunalului.

În linii generale, Carta Tribunalului de la Tokio, cuprindea principii și reglementări similare cu cele ale Statutului Tribunalului de la Nurnberg, dar avea și unele deosebiri: astfel, Tribunalul era compus din cel puțin 6 membri și cel mult 11 membri, judecând în complet de 6 judecători.

Tribunalul, comparativ cu cel de la Nurnberg, nu era abilitat să declare criminale anumite grupuri sau organizații, competența Tribunalului "ratione personae" limitându-se la persoanele învinuite a fi comis crime grave.

Regulile de procedură și garanțiile judiciare, precum și cele privind responsabilitatea acuzațiilor sau pedepsele ce se puteau aplica erau similare celor din Statutul Tribunalului de la Nurnberg.

Nu erau cuprinse în Cartă mențiuni despre caracterul definitiv sau nerevizibil al hotărârii, hotărârea fiind executorie la ordinul Comandantului Suprem al forțelor aliate, respectiv, a generalului Mac Arthur, singurul pentru care se prevedea dreptul de a o modifica.

Tribunalul Militar de la Tokio și-a încheiat lucrările la data de 12 noiembrie 1948, condamnând la pedeapsa capitală 7 persoane, la închisoare pe viață 11 persoane, iar alte 7 persoane la detenție.

Dacă în Germania au mai fost judecați alți 15 000 de criminali de război, de către fiecare Aliat, separat, în zona sa de ocupație (10 000 numai de către Uniunea Sovietică), în Japonia nu a mai existat practic o altă instanță, autoritățile americane de ocupație optând, fără ezitare, pentru o conciliere, care a însemnat, însă, abandonarea ideii de justiție internațională.

Tribunalele de la Nurenberg și Tokyo au fost acuzate, în mod evident, ca fiind expresia unei justiții a învingătorilor. Este la fel de evident, că aplicarea

pedepsei cu moartea *a posteriori*, pentru fapte care la data comiterii lor nu erau reglementate în nici un act intern sau internațional ca infracțiuni, apare ca o soluție cel puțin contestabilă din punct de vedere strict juridic. Cu toate acestea, este fără nici un dubiu faptul, că aceste instanțe marchează momentul istoric al primei acțiuni concrete prin care comunitatea națiunilor s-a manifestat ferm în sensul instituirii unei justiții penale internaționale. Cu această ocazie, dincolo de mesajul politic, se afirmă o serie de principii fundamentale care vor fi preluate, modernizate și adaptate ulterior și care stau astăzi la baza dreptului penal internațional.

Un prim principiu de menționat, așa cum rezultă el statuat din activitatea Tribunalului de la Nurenberg, este acela că există o responsabilitate penală individuală în fața unor norme internaționale, indiferent de eventualele norme interne care ar contrazice acest sistem – practic toate crimele comise de naziști au fost „legitime” în conformitate cu legislația germană existentă la acel moment.

În al doilea rând, s-a afirmat și impus principiul că imunitatea dată de calitatea de șef de stat, de ministru, sau de orice altă demnitate, este lipsită de efect în fața unei justiții internaționale activată de săvârșirea unor crime de natură universală. Mai mult, această calitate de conducător a fost considerată chiar un element agravant, pe deplin justificat de rolul jucat în organizarea și comiterea respectivelor crime.

Un alt principiu esențial este cel al înlăturării exonerării de răspundere penală, în cazul ordinului superiorului în cazul săvârșirii unei crime internaționale, așa cum au fost acestea definite în cursul proceselor de la Nurenberg și Tokyo, putând fi eventual considerat ca o circumstanță atenuantă. Așa cum afirma un vestit jurist „*începând cu Nurenberg nimeni nu se mai poate apăra spunând că așa a primit ordin!*”.

Extrem de important a fost și principiul asigurării unui proces echitabil – „*fair-trial*”- care să ofere minimele garanții procesuale chiar și persoanelor acuzate de cele mai grave crime internaționale. În acest sens, episodul Stalin-Churchill, descris mai sus, este mai mult decât semnificativ.

Dincolo de toate neîmplinirile și inconsecvențele sale activitatea Tribunalului de la Nurenberg va reprezenta un moment absolut fundamental pentru dezvoltarea

Dreptului Internațional (s-a vorbit chiar de un „Drept de la Nurenberg”) și pentru ideea de justiție penală internațională.

8. Convenții referitoare la crimele cu caracter internațional, adoptate după cel de-al doilea război mondial

Deși vom aminti, în secțiunea următoare, câteva dintre convențiile internaționale adoptate în perioada postbelică, având în vedere importanța deosebită a acestora asupra jurisdicției *ratione materiae* a viitoarei Curții Penale Internaționale, este util, să le detaliem, pentru a enumera crimele pe care acestea le stipulează. O mare parte dintre acestea se vor regăsi în Statutul Curții Penale Internaționale.

Astfel, în afara Statutelor tribunalelor penale internaționale ad-hoc, care circumscriu în prevederile lor crimele internaționale aflate în competența acestor instanțe, după cel de-al doilea război mondial, au fost adoptate convenții internaționale, care au ca obiect stabilirea și definirea acestor crime.

Cele mai importante ca întindere, la care au aderat majoritatea statelor lumii, sunt cele 4 Convenții de la Geneva, din anul 1949 și Protocolul adițional I, din anul 1977, care sunt și astăzi în vigoare.

Ele constituie un adevărat sediu al materiei, având ca obiect crimele internaționale.

Menționăm astfel:

- * Convenția pentru ameliorarea soartei militarilor răniți din cadrul forțelor armate aflate în campanie (I);
- * Convenția pentru îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragiaților din cadrul forțelor armate aflate pe mare (II);
- * Convenția de la Geneva referitoare la tratamentul prizonierilor de război (III);
- * Convenția referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război (IV).

Sistemul represiv al Convențiilor din anul 1949 a fost lărgit și consolidat prin "Protocolul I", adoptat în anul 1977, Protocol adițional la Convențiile de la Geneva încheiate la data de 12 august 1949, cu privire la protecția victimelor de război din conflictele armate internaționale.

Cele 4 Convenții de la Geneva enumerau, "ca infracțiuni grave", următoarele acte, dacă acestea sunt comise împotriva persoanelor și bunurilor protejate de Convenții:

- * omuciderea intenționată;
- * tortura sau tratamentele inumane, inclusiv experiențele biologice;
- * faptul de a acuza, în mod intenționat, mari suferințe, sau de a aduce atingeri grave integrității fizice și sănătății;
- * distrugerea și însușirea de bunuri, nejustificate de necesitățile militare și desfășurarea pe scară mare, în mod ilicit și arbitrar;
- * faptul de a constrânge un prizonier de război să servească în forțele armate ale puterii inamice sau acela de a-l lipsi de dreptul său de a fi judecat în mod regulat și imparțial, potrivit prevederilor Convenției;
- * luarea de ostateci.

Protocolul I de la Geneva din anul 1977, privind protecția victimelor conflictelor internaționale, a adăugat și alte infracțiuni grave, în afara celor menționate în Convențiile din anul 1949 și anume:

- * îndreptarea atacurilor împotriva populației civile;
- * lansarea unui atac nediscriminatoriu, afectând populația civilă sau bunurile civile și a unui atac împotriva instalațiilor conținând forțe periculoase, știind că vor provoca pierderi și vătămări excesive populației civile și daune excesive bunurilor și instalațiilor;
- * atacarea localităților neapărate și a zonelor demilitarizate;
- * atacarea unei persoane scoasă în afara luptei;
- * folosirea cu perfidie a emblemelor și semnelor distinctive ale Crucii Roșii.

În completarea acestui tablou, sunt considerate "infracțiuni grave" următoarele acte, dacă acestea au fost comise cu intenție și cu încălcarea Convențiilor din anul 1949 și a Protocolului I de la Geneva:

- * transferarea de către puterea ocupantă a unor părți din propria populație sau deportarea și transferul întregii populații civile sau părți civile sau părți ale acesteia din teritoriul ocupat în cadrul sau în afara acestui teritoriu, prin încălcarea Convenției a IV-a;
- * practicile de apartheid și alte practici inumane și degradante, care ofensează demnitatea umană, bazate pe discriminare rasială;
- * atacarea bunurilor culturale, ușor de recunoscut și care sunt situate în imediata apropiere de obiective militare, cauzând o distrugere masivă a lor;
- * privarea persoanelor protejate de convenții și de protocol de dreptul la o judecată imparțială și reglementară;
- * orice act medical, care n-ar fi motivat starea de sănătate a persoanelor respective (internate, deținute sau private de libertate în alt mod) și care ar pune, în mod grav, în pericol starea de sănătate sau integritate fizică sau morală a acelei persoane.

În afara Convenției de la Geneva din anul 1949 și a Protocolului Adițional I de la Geneva din anul 1977, există, astăzi, în vigoare și alte reglementări internaționale, prin care sunt sancționate faptele ilicite cele mai grave, apreciate ca și crime internaționale.

Sunt edificatoare în acest sens:

- * Convenția pentru Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U., prin rezoluția nr. 260 III, la data de 3 decembrie 1948;
- * Convenția suplimentară pentru desființarea sclaviei, a comerțului cu sclavi și a instituțiilor sau practicilor similare sclavismului;
- * Convenția Internațională asupra Eliminării și Reprimării Crimei de Apartheid, adoptată de O.N.U., prin Rezoluția nr. 3068, din data de 30 noiembrie 1973;
- * Rezoluția nr. 3314, din data de 14 decembrie 1974, a Adunării Generale a O.N.U., prin care au fost definite actele de agresiune.

Pe plan internațional, după cel de-al doilea război mondial, au fost adoptate și alte convenții care obligă statele semnatare la o conduită, care să nu conducă la utilizarea unor arme de distrugere în masă.

Această interdicție are ca temei Protocolul I de la Geneva din anul 1977, în care este precizat în mod expres - articolul 35 - că sunt interzise mijloacele și metodele care:

- * produc un rău superfluu;
- * au efecte nediscriminate, adică nu fac distincție între obiectivele militare și populația civilă și bunurile cu caracter civil;
- * au efecte extinse grave și durabile asupra mediului natural.

Astfel de arme sunt armele de distrugere în masă, armele nucleare, bacteriologice, chimice, incendiare sau armele viitorului, laserii de luptă, arme radiologice, mijloace și metode de război electronic, dispozitive cu ultrasunete, dispozitive cu fulgere luminoase.

Din păcate, nu există încă un tratat sau o convenție internațională cu efecte juridice depline, în care să fie înscrisă obligația, ca marile puteri nucleare, ce dețin arma atomică, să nu folosească această armă temută și catastrofală pentru întreaga omenire.

Este adevărat, însă, că s-a adoptat Rezoluția nr. 1653 (XVI/1961), care declară, că folosirea armelor nucleare reprezintă o încălcare directă a Cartei O.N.U., este contrară dreptului internațional și legilor umanității și că statul care ar folosi această armă, va fi considerat că a acționat contra legilor umanității și ar comite o crimă împotriva omenirii și civilizației; dar o atare rezoluție a O.N.U. are caracter de recomandare și nu are forță juridică obligatorie.

Și totuși, conform acestei Rezoluții, statul care ar folosi această armă ar acționa contra legilor umanității și ar comite o crimă împotriva omenirii și civilizației.

Este, de fapt, o trimitere în timp la prevederile unei convenții internaționale, deci cu forță juridică, ce completează prin extensiune în alte convenții, lipsa unor prevederi clare de sancționare a celor mai grave fapte ce atentează la dreptul sacru

al omului la viață și la valorile supreme ale comunității internaționale, respectiv, pacea și securitatea.

Această convenție este Convenția a IV-a de la Haga adoptată în anul 1907, la care, de asemenea, am făcut referire mai sus. În Preambulul acestei Convenții, denumit și "Clauza Martens", se precizează:

"Atâta timp cât un cod mai complet asupra legilor și obiceiurilor războiului nu poate fi elaborat, înaltele părți contractante consideră oportun să declare, că în cazurile care nu sunt acoperite de principiile pe care le-au adoptat, populația și beligeranții rămân sub protecția dreptului ginților, decurgând din practica stabilită între popoarele civilizate, din legile umanității și din comandamentele constituite public".

9. Evoluțiile postbelice în domeniul justiției penale internaționale. Noile documente și proceduri adoptate în această perioadă

„Doream să stau ascuns până când opinia publică din Germania, dar mai ales cea internațională, se va liniști din nou. Știu că toți suntem pe lista criminalilor de război și pot să-mi închipui că în actuala stare de spirit nu poate exista decât o sentință – condamnarea la moarte” (Joachim von Ribbentrop – Ministru de Externe al Germaniei în perioada 1938-1945).

Fenomenul creat de activitatea celor două Tribunale – de la Nurenberg și Tokyo - ca și ecoul stârnit de acestea, au condus, în mod natural, Adunarea Generală a Națiunilor Unite la adoptarea Rezoluției nr. 95/11.12.1946, care aproba și confirmă principiile „de la Nurenberg”, prezentate mai sus. Mai mult, aceeași Adunare Generală va declanșa, în anul 1947, procesul de elaborare a unui „Cod al Crimelor contra Păcii, Securității și Umanității”. Din păcate, acest proiect nu a fost

finalizat nici în peste jumătate de secol, fiind însă suplinat cu succes de alte instrumente internaționale, așa cum vor fi prezentate în continuare.

În anul 1948, Adunarea Generală a ONU a invitat Comisia de Drept Internațional să examineze oportunitatea creării unui organ judiciar în domeniul penal, în special, prin înființarea unei „camere penale în cadrul Curții Internaționale de Justiție” (organism ONU deja existent prin Carta adoptată în anul 1945). Această idee a fost ulterior abandonată, din considerente, în mod primordial, politice, în comunicatul de presă dat publicității fiind afirmat cu ipocrizie că : ”au fost reliefate deosebiri existente între jurisdicția și procedura penală din diferite țări, acuzatul putând fi judecat astfel potrivit unor norme de drept inexistente în țara sa ori chiar potrivnice legii aceluia stat; de asemenea, trebuie avute în vedere greutățile care ar decurge din situația în care, pentru a deferi justiției un acuzat și a-l obliga să execute pedeapsa, ar fi nevoie să se recurgă la forță și aceasta împotriva voinței statului său...”.

Autorii Convenției pentru Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid (adoptată la data de 10 decembrie 1948) au fost, de asemenea, convinși de necesitatea existenței unei jurisdicții internaționale. În acest sens, a fost prevăzut în articolul VI al Convenției, că responsabilii pentru comiterea crimei de genocid (noțiune atât de nouă, dar atât de rapid dezvoltată și integrată în dreptul penal) să fie judecați de către o instanță penală internațională.

Această exigență a semnificat, în acel moment, nu numai o reafirmare a ideii de jurisdicție internațională, dar a și conceptualizat și întărit progresiv principiul competenței universale (arătând că orice stat are dreptul și obligația să-i urmărească și pedepsească pe autorii unui genocid, chiar dacă această crimă nu a fost comisă pe teritoriul respectivei țări sau împotriva cetățenilor acesteia). Cu aceeași ocazie, s-au pus bazele ideii de obligativitate a tuturor statelor în a colabora și a-și acorda asistența juridică necesară pentru prevenirea și combaterea crimei de genocid.

Mecanismul efectiv de punere în practică a principiilor de mai sus nu a mai fost, însă, inclus în textul final al Convenției privind Genocidul. Procesul era însă, în acel moment, ireversibil și cele 4 Convenții de la Geneva din anul 1949, documente fundamentale ale Dreptului Internațional Umanitar, vor cuprinde

asemenea mecanisme de asistență universală. Dar și aplicarea acestor noi acte internaționale va fi ulterior blocată, în condițiile nou create ale Războiului Rece. Raporturile de forțe existente în comunitatea internațională (și reflectate în mod corespunzător în cadrul Consiliului de Securitate al ONU) vor duce în final, ca și jurisdicția internațională prevăzută în Convențiile de la Geneva, să rămână doar unul din numeroasele proiecte născute deja moarte.

Noi pași timizi au fost făcuți în continuare, în vederea elaborării și înființării unui sistem de justiție penală internațională. Un prim rezultat poate fi notat prin înființarea, în anul 1950, a unui comitet, care să elaboreze definiția crimei de agresiune, care ajunge însă surprinzător de rapid la concluzia că *„perioada actuală, cu nenumăratele și puternicele ei stări de tensiune, nu ar fi adecvată pentru reglementarea acestei probleme”*.

Aceasta nouă crimă internațională, de o importanță fundamentală, dată fiind competența de intervenție a Consiliului de Securitate al ONU în cazul *„săvârșirii unei agresiuni...”*, își face în acest fel intrarea furtunoasă pe scena justiției internaționale. Chiar dacă Adunarea Generală a ONU va elabora Rezoluția nr. 3314 din anul 1974, care cuprindea o definiție a agresiunii, nu au fost făcuți pași reali pentru găsirea unei forme acceptabile și eficiente. Este demn de remarcat, în acest context, că includerea agresiunii, alături de genocid, crime de război și crime împotriva umanității în aria de competență a Curții Penale Internaționale a constituit cel mai dezbătut și cel mai dificil punct în cadrul Conferinței de la Roma din anul 1998. Deși decizia finală a fost totuși de includere, aceasta a fost practic anihilată prin faptul că agresiunea a rămas singura infracțiune nedefinită, neputând fi găsit un compromis acceptabil în cei 52 de ani de discuții, negocieri, acuze reciproce și retractări.

Revenind la tema de bază, este de menționat, că în anul 1951, Adunarea Generală a ONU creează o nouă comisie mandatată să examineze posibilitatea înființării unei Curții Penale Internaționale și elaborării unui proiect de statut pentru o asemenea instanță (vezi secțiunea 10).

În anul 1954, inițiativa, descrisă mai sus, a fost legată, în mod formal, de cel mai vechi proiect privind elaborarea unui *„Cod Internațional al Crimelor împotriva*

Păcii, Securității și Umanității” și chiar de proiectul privind definirea agresiunii. În acest fel, toate aceste acțiuni au fost cuplate, având însă aceeași soartă – un eșec total și lipsit de orice perspective în viitorul apropiat (vezi secțiunea 10).

Timp de aproape 20 de ani, respectiv, între anii 1954-1980, comitetele și comisiile arătate mai sus, chiar dacă având în componere juriști remarcabili, nu au reușit să treacă peste impedimentele politice specifice perioadei istorice și nu au adus la îndeplinire nici unul din obiectivele majore avute în vedere.

În anul 1973, după nenumărate tergiversări și neconcordanțe, ideea unei jurisdicții internaționale revine în atenție cu ocazia adoptării de către Adunarea Generală a ONU a Convenției privind Eliminarea și Reprimarea Crimei de Apartheid. În textul acesteia, articolul 5 prevedea posibilitatea ca autorii respectivei crime „să fie deferiți judecății unui tribunal penal internațional”. Evident, că nici această idee nu a fost urmată de nici un fel de act în vederea punerii sale în practică.

La data de 10 decembrie 1984, a fost adoptată la New York „*Convenția Internațională de Prevenire și Combatere a Torturii și Altor Tratamente Inumane sau Degradante*”. În afară de definirea acestei crime internaționale, care de altfel va fi preluată atât în Statutele Tribunalului Penal ad-hoc, cât și în cel al Curții Penale Internaționale, se reglementa prin același document un mecanism internațional de tragere la răspundere a persoanelor vinovate de asemenea crime și de cooperare judiciară în aceste scopuri (cel mai recent și faimos caz fiind cel al generalului Augusto Pinochet, ce va fi prezentat mai detaliat în continuare).

În anul 1980, Adunarea Generală a ONU își manifesta în sfârșit dorința de a reactiva munca Comisiei de Drept Internațional, căzută în totală letargie timp de 30 de ani, în domeniul înființării unei curți penale. Vor mai fi necesari alți 12 ani (și schimbarea fundamentală a mozaicului politic al lumii, prin căderea politică a Blocului Comunist) pentru ca solicitarea Adunării Generale a ONU să devină mai presantă și mai decisă.

10. O privire retrospectivă asupra inițiativelor referitoare la crearea unei instanțe internaționale penale cu caracter permanent și a unui Cod universal al crimelor internaționale

Deși, în secțiunea anterioară, am vorbit despre evoluțiile postbelice în domeniul justiției penale internaționale, amintind, de asemenea și despre proiectul unei jurisdicții penale internaționale și despre cel al unui cod al crimelor contra păcii și umanității, pentru a întregi această viziune istorică, este necesară relevarea unor aspecte esențiale a acestor din urmă proiecte.

Având în vedere experiența Tribunalului militar ad-hoc de la Nurenberg și Tokio, în cadrul celei mai cuprinzătoare organizații mondiale de apărare a păcii, înființată imediat după terminarea celui de-al doilea război mondial - O.N.U. - s-a luat inițiativa creării unei instanțe internaționale permanente.

Lumea dorea o instanță internațională creată departe de tumultul războiului, în timp de pace, pentru a nu se răsfrânge în activitatea ei, aura învingătorilor. instanță, în care legea odată convenită pentru instrumentarea și sancționarea celor mai grave crime internaționale, să fie aplicată, în mod egal și imparțial, pentru toate părțile responsabile, indiferent de momentul istoric în care se săvârșea crima: pace sau război.

În acest sens, așa cum am menționat mai sus, Adunarea Generală a O.N.U. a mandatat organismul său specializat, respectiv, Comisia de Drept Internațional, să redacteze, în paralel, două proiecte și anume: Proiectul unei jurisdicții criminale internaționale și Proiectul crimelor contra păcii și securității umanității.

Deși aceste proiecte au fost elaborate de Comisia de Drept Internațional în anul 1953 și respectiv, 1954, totuși, abordarea lor a trecut pe plan secundar în cadrul preocupărilor Organizației Națiunilor Unite, dezbaterile lor fiind amânate, *sine die*.

Momentul conflictului din Yugoslavia, izbucnit în această zonă explozivă a Balcanilor, în anul 1989, readucând în memorie crimele și atrocitățile comise cu aproape 50 de ani în urmă, în timpul celui de-al doilea război mondial, va

impulsiona comunitatea internațională să se gândească, cu adevărat serios și responsabil, la traducerea în viață a acestor două proiecte.

Astfel, așa cum vom nota în continuare, prin Rezoluția nr. 47-33 din data de 25 noiembrie 1992, Adunarea Generală a O.N.U. va împuternici Comisia de Drept Internațional să elaboreze un Proiect de Statut al Curții Penale Internaționale. Acest proiect de statut va sta la baza înființării, în anul 1998, a Curții Penale Internaționale, proiect în care vor fi încorporate crimele ce țin de competența Curții. Dar, asupra acestor momente istorice deosebit de importante în cadrul evoluției justiției penale internaționale, vom reveni la momentul potrivit.

Prin urmare, pentru a înțelege mai bine și mai profund conținutul Statutului de la Roma, este necesară o succintă privire retrospectivă asupra prevederilor proiectelor trezate pe rolul O.N.U. privind crearea unei Curți Penale Criminale și al unui Cod al Crimelor împotriva Păcii și Securității omenirii.

A. Curtea criminală internațională

În Proiectul Statutului Curții Criminale Internaționale, elaborat de Comisia de Drept Internațional a O.N.U., în anul 1953, se prevedea, ca instituirea Curții Penale Internaționale să se realizeze pe baza unei Convenții internaționale, care să cuprindă Statutul ei, Curtea fiind o instanță jurisdicțională independentă de actuala Curte Internațională de Justiție și de O.N.U., ea nefiind un organ al O.N.U., așa cum era Curtea Internațională de Justiție.

Un element specific al autorității jurisdicționale a Curții îl reprezenta faptul, că aceasta nu emana, în mod automat, din Statut, ci îi era atribuită de către statele semnatare ale Convenției de instituire a Curții. În consecință, faptul că un Stat a recunoscut Statutul Curții nu semnifica și faptul că el a acceptat, în mod automat, jurisdicția sa. Această recunoaștere urma să se materializeze, fie printr-o convenție specială, fie printr-o clauză a unui acord special sau chiar printr-o declarație distinctă adoptată de statul respectiv.

La baza activității judiciare a Curții urma să stea dreptul internațional public, în special dreptul internațional penal și eventual, dreptul intern al Statelor Părți.

În ceea ce privește organizarea Curții, s-a preconizat modelul de organizare al Curții Internaționale de Justiție. Astfel, Curtea urma să fie compusă din 15 judecători aleși, indiferent de naționalitatea lor ori de faptul că au o singură cetățenie, dublă cetățenie sau sunt apatrizi, dintre persoanele care se bucurau de cea mai înaltă considerație morală și care îndeplineau condițiile corespunzătoare pentru exercitarea în țările lor a celor mai înalte funcții judiciare sau erau jurisconsulți cu o competență recunoscută în drept internațional și în special, în dreptul internațional penal. Judecătorii erau aleși pe o perioadă de nouă ani, cu drept de realegere, de către Statele Părți, în așa fel, încât să se asigure reprezentarea marilor forme de civilizație și a principalelor sisteme juridice ale lumii, fiecare Stat neputând avea mai mult de un judecător în cadrul unui mandat.

Sesizarea Curții și susținerea acuzării erau încredințate procurorului, funcție asumată de către un jurisconsult, desemnat de către reclamant și se realizau printr-un act de acuzare, întemeiat pe constatările anchetei efectuate de o Cameră de instrucție, formată din cinci judecători, desemnați, anual, în acest scop.

Totodată, dreptul de a sesiza Curtea Criminală Internațională, cu privire la săvârșirea unei infracțiuni internaționale, îl avea și Adunarea Generală a O.N.U., precum și orice Stat Parte.

Curtea avea, de asemenea și un Consiliu de Grațiere.

Competența *ratione materiae* a Curții Criminale Internaționale consta în a judeca și pedepsi persoanele vinovate de săvârșirea infracțiunilor internaționale prevăzute în Statutul ei. Cât privește competența *ratione personae*, aceasta consta în a judeca persoanele fizice, acuzate de comiterea unor infracțiuni internaționale și în primul rând, de comiterea crimelor internaționale, indiferent dacă persoanele respective erau reprezentanți guvernamentali, funcționari sau simpli particulari. În Proiect se prevedea: "Curtea judecă indivizii acuzați de crimele definite în cadrul crimelor contra păcii și securității umanității". În cadrul lucrărilor Comisiei de Drept Internațional, s-a propus lărgirea competenței Curții, prin atribuirea funcției de interpretare a dispozițiilor dreptului internațional penal, la solicitarea unui Stat sau a mai multor State. Prin această activitate, Curtea juca un rol important în

armonizarea și unificarea dreptului internațional penal, precum și în precizarea sensului și a conținutului anumitor noțiuni și principii ale acestuia.

Curtea Penală Internațională judeca în complet format din cel puțin 7 judecători și adopta hotărâri cu majoritatea judecătorilor prezenți. Hotărârile Curții trebuiau să fie motivate. Acestea erau definitive și nu erau supuse apelului, singura cale de atac permisă fiind revizuirea. Curtea putea pronunța împotriva inculpatului orice pedeapsă pe care o aprecia ca necesară, sub rezerva unor limite prevăzute în instrumentul care-i reglementa competența.

Executarea hotărârii de condamnare se realiza în conformitate cu prevederile Convenției prin care s-a acceptat jurisdicția Curții. Condamnatul putea fi grațiat sau eliberat condiționat de către un comitet, compus din cinci membri, constituit în acest scop, de către Statele care au acceptat competența Curții.

Totodată, Proiectul de Statut cuprindea garanțiile judiciare fundamentale, care trebuiau respectate pe toată durata judecății, în vederea asigurării unui proces echitabil (prezumția de nevinovăție, dreptul de a lua cunoștință de acuzațiile aduse și dreptul de apărare, prezența la dezbateri, publicitatea dezbaterilor, secretul deliberării etc.).

B. Codul Crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii

Proiectul de Cod al Crimelor contra Păcii și Securității omenirii, adoptat în anul 1954, cuprindea, în principiu, conținutul statutelor Tribunalului militar internațional de la Nürnberg și Tokio, fără a mai păstra, însă, clasificarea crimelor în crime contra păcii, crime de război și crime împotriva umanității, această clasificare reluându-se sub denumirea de crime contra păcii și securității umanității.

Supusă multor critici, cu privire la conținut, această primă variantă a Proiectului de Cod a fost reluată de aceeași Comisie de Drept Internațional din cadrul O.N.U., întocmindu-se, începând cu anul 1981, o altă variantă a acestui Proiect de Cod al crimelor împotriva păcii și securității omenirii.

Printre prevederile mai semnificative ale acestui Proiect de Cod, se afla precizarea, că este independentă de dreptul intern, calificarea unei acțiuni sau a unei omisiuni, drept crimă împotriva păcii și securității umanității. Faptul că o acțiune sau o omisiune era sau nu pedepsită de dreptul intern, nu avea efect asupra acestei calificări (articolul 2). Se preciza, de asemenea, că "orice individ care comite o crimă împotriva păcii și securității umanității este responsabil pentru fapta sa și pasibil de pedeapsă" (articolul 3 pct.1); se prevedea pedepsirea acordării de ajutor, asistență sau mijloace, în vedere comiterii unor astfel de crime, precum și participarea la o înțelegere în vederea săvârșirii lor și tentativa. (articolul 3 pct.2 și 3)

Se reafirma principiul de bază al dreptului internațional penal, care prevedea, că "urmărirea angajată asupra unui individ, pentru o crimă împotriva păcii și securității umanității, nu elimină răspunderea de drept internațional al unui stat, pentru un act sau o omisiune care îi este atribuită „(articolul 5).

De asemenea, se prevedea că Statul, pe al cărui teritoriu se afla autorul presupus al unei crime împotriva păcii și securității omenirii, era dator să-l judece, fără să-l extrădeze (articolul 6 pct.1).

În acest Proiect, era afirmată imprescriptibilitatea crimelor împotriva păcii și securității omenirii (articolul 6), precum și neretroactivitatea Codului (articolul 10). Erau reafirmate, de asemenea, regulile, potrivit cărora: ordinul guvernului sau al superiorului ierarhic nu exonerează de răspundere pe autorul unei crime prevăzute în Cod, dacă acesta a avut posibilitatea să nu se conformeze ordinului (articolul 11); superiorul răspunde, în anumite condiții, pentru crima comisă de subordonați (articolul 12); autorul unei crime internaționale, chiar dacă are o calitate oficială în statul său, nu este exonerat de răspundere penală (articolul 13).

Acest proiect de Cod al crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii enumera următoarele crime:

- agresiunea;
- amenințarea cu agresiunea;
- intervenția în afacerile altui stat;
- dominația colonială și alte forme de dominație străină;

- genocidul;
- apartheidul;
- violarea sistematică sau masivă a drepturilor fundamentale ale omului;
- crimele de război de o deosebită gravitate;
- recrutarea, folosirea, ființarea și instruirea de mercenari;
- terorismul internațional;
- traficul ilicit de stupefiante;
- provocarea de prejudicii deliberate și grave, mediului înconjurător (articolul 15-26).

Totodată, în unele studii de specialitate și documente ale O.N.U. se susținea necesitatea examinării problemei jurisdicției crimelor contra păcii și omenirii, ținând seama de exigențele creșterii eficienței, în eforturile depuse de comunitatea internațională pentru prevenirea și combaterea acestor crime.

În dezbaterele care au loc cu privire la definitivarea proiectului Codului Crimelor contra Păcii și Securității Umanității, precum și în răspunsurile oficiale ale mai multor state, s-a relevat importanța instituirii jurisdicției internaționale în acest domeniu. Așa, de pildă, în răspunsurile guvernului egiptean se sublinia cerința abordării „*problemei mecanismului necesar pentru aplicarea codului*”, iar în răspunsul guvernului Venezuelei se considera, că „*trebuie indicată autoritatea îndrituită să aplice sancțiuni celor vinovați*”. „*Crearea unui mecanism judiciar, care să asigure pedepsirea autorilor crimelor, definite în cod, este o problemă crucială*” a arătat delegația Italiei. Mai multe state s-au pronunțat pentru instituirea unei asemenea jurisdicții penale, care să dea eficacitatea necesară codului. Astfel, delegația Kuweit-ului a argumentat, că pentru a garanta aplicarea prevederilor codului, este important, să se creeze o jurisdicție penală internațională, sub forma unui tribunal penal internațional, iar delegația Argentinei a subliniat, că „*un text de drept penal, fără un tribunal care să-i asigure aplicarea, nu are eficacitate*”. Delegațiile Sierrei Leone, a Zairului și alte delegații au apreciat că, crimele contra păcii și securității umanității pot fi judecate de tribunale naționale și că ideea jurisdicției penale internaționale nu este nouă. Delegațiile Italiei, Suediei și Noii Zeelande au susținut, că în cazul în care, crimele contra păcii ar fi judecate de

tribunale naționale, s-ar ajunge la o aplicare neuniformă și la o interpretare diferită a prevederilor codului. Mai multe delegații au insistat asupra necesității și utilității unei jurisdicții internaționale, pentru judecarea crimelor contra păcii și securității umanității.

Preocupările și pozițiile exprimate sunt o expresie a hotărârii statelor, de a acționa, cu toată fermitatea, pentru combaterea acestor crime și promovarea unor relații pașnice în toate zonele și regiunile lumii.

Astfel prezentate, cele două proiecte paralele, respectiv, de înființare, pe de o parte, a unei Curți criminale, iar pe de altă parte, a unui Cod universal al crimelor, tergiversate de O.N.U., își vor găsi finalizarea în forma și conținutul actual al unui singur act și anume Statutul Curții Penale Internaționale.

11. Procesul lui Adolf Eichmann, al lui Nicolae Ceaușescu și cazul Augusto Pinochet

„Pot să afirm cu certitudine că Adolf Eichmann este mult mai întreg la minte decât sunt eu după ce i-am ascultat timp de 6 ore mărturisirile despre faptele pe care le-a comis” (medicul psihiatru însărcinat cu expertizarea judiciară a inculpaților de către Curtea Supremă de Justiție a Statului Israel).

În mod paradoxal, în Convenția din data de 6 decembrie 1948 privind Combaterea Crimei de Genocid nu se prevede, în mod expres, decât o competență națională pentru judecarea persoanelor vinovate de asemenea crime, părănd exclusă varianta unei competențe universale. Din cauza acestei lacune, a fost nevoie ca în doctrina și practica internațională să apară și să fie fundamentată ideea dreptului universal la urmărirea și pedepsirea criminalilor internaționali, bazată pe principiile universale recunoscute și pe cutumele Dreptului Internațional.

Un eveniment remarcabil, pentru semnificația sa în această materie, a avut loc în anul 1962, în Israel. La aceea dată s-a desfășurat vestitul proces al lui Adolf Eichmann, considerat unul din artizanii „soluției finale” de exterminare a populației evreiești din Europa. Acesta a fost inculpat și condamnat pentru grave crime internaționale, dar este de subliniat că la reținerea vinovăției, judecătorii au făcut referire expresă la „*existența unui Drept Internațional cutumiar referitor la crimele împotriva umanității*”. În plus, responsabilitatea i-a fost reținută nu numai pentru faptele îndreptate împotriva evreilor (ceea ce ar fi justificat oarecum în mod clasic competența de judecată a instanței israeliene), ci și pentru uciderea ȝiganilor, a handicapaților și a membrilor oricărei alte minorități. Hotărârea de condamnare și în special cea de respingere a recursului de către Curtea Suprema de Justiție a Israelului, reprezintă o probă de elocvență și raționament juridic și un precedent important pentru justiția internațională.

Un eveniment cu o mai mică rezonanță în materia justiției penale internaționale, dar cu o semnificație specială pentru România l-a constituit procesul din 25 decembrie 1989, în urma căruia au fost condamnați Nicolae și Elena Ceaușescu pentru un număr de 6 capete de acuizare, inclusiv pentru infracțiunea de „genocid” împotriva propriului popor. Deși argumentarea unei asemenea încadrări juridice este departe de a fi completă, ca de altfel și hotărârea de condamnare, se poate, astfel, consemna primul șef de stat incriminat și condamnat la pedeapsa capitală, pentru genocid, comis împotriva propriului popor (România având din păcate „privilegiul” de a deține acest „record”). Trebuie menționat că țara noastră trăise deja momentul judecării și condamnării fostului șef al statului pentru crime de război – este vorba de cazul Mareșalului Ion Antonescu, executat în anul 1946, în urma unui proces aflat departe de minimele reguli instituite chiar la Nurenberg, pentru persoane a căror vinovăție era indubitabil mai clară decât aceea a Mareșalului Antonescu.

Mult mai celebru și mai important pentru ideea de justiție penală internațională este fără îndoială cazul generalului chilian Augusto Pinochet. Întreaga „afacere Pinochet” a pornit de la prevederea din Codul Penal Spaniol, care arată că pentru crima de terorism o persoană poate fi urmărită penal la nivel

universal, indiferent de naționalitatea sa, de locul comiterii infracțiunii sau de locul în care se găsește în acel moment prezumtivul autor. Pe baza acestei concepții, extinsă și la alte crime cu caracter internațional, judecătorul de instrucție spaniol Baltazar Garzon și-a fundamentat emiterea unui mandat internațional de arestare, pe numele generalului Pinochet (a cărui responsabilitate în comiterea unor grave abuzuri împotriva opozanților politici era mai mult decât notorie). Mandatul a fost pus în aplicare la data de 16 octombrie 1998, în timp ce Pinochet se afla într-o vizită privată în Marea Britanie și mai ales în timp ce acesta se afla sub protecția imunității conferite de calitatea de fost șef de stat și senator pe viață al Republicii Chile.

În mandatul emis de magistratul Garzon se imputa generalului Pinochet comiterea crimelor de genocid, crime contra umanității, terorism, dispariții de persoane, arestări ilegale și transferări forțate de populație, făcându-se referință la toate instrumentele internaționale cunoscute și, așa cum arătam mai sus, la *„principiile recunoscute și cutumele Dreptului Internațional”*

O primă problemă de drept extrem de interesantă care a fost invocată cu această ocazie se referă la includerea *„dispariției de persoane”* în rândul crimelor împotriva umanității, indiferent dacă a fost sau nu urmată de torturi sau alte tratamente inumane. Acest subiect a fost aprig dezbătut de către avocații victimelor, procuror și avocații generalului Augusto Pinochet în judecata desfășurată în fața Curții Lorzilor (instanță considerată competentă să se pronunțe asupra admisibilității cererii de extrădare venite din partea Spaniei).

Soluția dată de către judecătorii englezi la data de 24 martie 1999 a fost destul de neclară în această direcție. Astfel, s-a decis că pot face obiectul extrădării numai crimele comise în Chile ulterior ratificării și intrării în vigoare în Marea Britanie, la 29 septembrie 1998, a Convenției asupra Torturii, fără a se face o referire expresă la crima de dispariție alăturată torturii în forma tipică. Este însă evident că generalul Pinochet era acuzat de faptele comise în perioada 1973-1978 și că numai recunoașterea implicită a crimei de dispariție ca o crimă continuată putea duce la reținerea culpabilității inculpatului și la acordarea extrădării. Conform opiniei exprimate în decizie de către lordul judecător Ronald David Bartle, care a

considerat admisibilă cererea de extrădare „efectele asupra familiei a crimelor de dispariție pot fi asimilate unei torturi morale”.

Decizia instanței britanice s-a confruntat cu principiile fundamentale ale sistemului de common-law conform căroră, în mod tradițional, un stat admite doar competența teritorială și nu o competență personală universală, chiar dacă principiile de la Nurenberg s-au pronunțat indubitabil în sens contrar.

O altă problemă fundamentală pusă în discuție de cazul Pinochet este cea referitoare la imunitatea acordată șefilor de stat (sau foștilor șefi cum era generalul Pinochet). În acest domeniu, sentința Curții Lorzilor din 25 noiembrie 1998 are o valoare uriașă, afirmând că orice fel de imunitate trebuie să cedeze în fața crimelor celor mai grave cunoscute de umanitate. Această decizie a fost confirmată pe 24 martie 1999 de către aceeași Curte a Lorzilor dar într-o altă compunere. Conform acesteia, frontierele nu pot fi nici un pretext, nici un adăpost pentru cei care comit crime internaționale, indiferent de înalta poziție pe care acesta o ocupă.

Este interesant de precizat, că prima sentință a Curții Lorzilor din 24 noiembrie 1998 a fost casată pe motivul lipsei de neutralitate a unuia dintre judecători, lordul Hoffman, care a admis că a avut de-a lungul timpului activități umanitare în cadrul societății „Amnesty International”- una din organizațiile neguvernamentale cele mai activ implicate în formarea unui curent de opinie favorabil extrădării lui Pinochet.

Simbolul reprezentat de cazul Pinochet ca și caracterul spectaculos al arestării și apoi al eliberării sale, au făcut uitat că aceasta ineficacitate a imunității fusese deja prevăzută în articolul 7 al Statutului Tribunalului Militar de la Nurenberg. Este demnă de reamintit, în acest context, afirmația procurorului american la Nurenberg Robert Jackson conform căreia „nu putem accepta paradoxul ca responsabilitatea penală să fie cu atât mai slabă cu cât autorul crimei este mai puternic iar crimele sale sunt mai grave”.

Pentru a mări și mai mult complexitatea cazului „Pinochet” trebuie menționat și faptul că autoritățile din propria țară, Chile, nu numai că nu au solicitat extrădarea, dar chiar s-au opus unei asemenea măsuri, invocând tocmai imunitatea

acestui și propunând chiar un arbitraj politic cu Marea Britanie în această problemă (inițiativă evident respinsă).

În cele din urmă, a fost adoptată o soluție tot de compromis politic, Ministrul de Interne Britanic Jack Straw permițând generalului Pinochet să se întoarcă la Santiago de Chile la data de 3 martie 2000, pe considerente medicale privind sănătatea acestuia, și în ciuda protestelor furibunde ale reprezentanților victimelor și ai organizațiilor pentru protecția drepturilor omului.

Indiferent de soarta actuală a generalului Pinochet (care s-a dovedit mult mai puțin bolnav la sosirea la Santiago decât părea la plecarea de la Londra și care a fost pus deja sub acuzare de către magistratul chilian Tapia Guzman) semnificațiile juridice și istorice ale cazului sunt incontestabile. S-a statuat astfel, în mod jurisdicțional, că nu există imunitate pentru crimele internaționale și că trebuie acceptată o competență universală și o imprescriptibilitate absolută față de acest gen de fapte. Efectele sentinței Curții Lorzilor sunt deja uriașe și vor fi în mod sigur urmate de multe altele în viitor, dezvoltând astfel calea astfel deschisă de justiția penală internațională.

12. Accelerarea procesului de elaborare a Statutului Curții penale Internaționale. Apariția Tribunalului ad-hoc. Tribunalul Special pentru Sierra Leone. Drumul spre Conferința de la Roma

„În toate războaiele s-au comis, întotdeauna, acte de violență și grozăvii, fără nici o îndoială de ambele părți. Firește că cei împotriva cărora au fost îndreptate le-au considerat mai mult decât cumplite și nu am intenția nici să le înfrumusețez, nici să le justific. Au fost însă acte întâmplătoare, neorganizate, izolate. În cazul nostru, însă, este vorba despre grozăvii de cu totul alt gen, de fărâdelegi sistematice, organizate la scară mare și în conexiune unele cu altele, de acte bine gândite și comise în deplină cunoștință de cauză. Bărbații, pe care îi

vedeți în fața noastră, au fost nu numai conducători, dar și instigatori ai poporului german. Dacă ei nu sunt răspunzători de cele întâmplate, atunci cine?” (Sir Hartley Shawcross – Procuror la Tribunalul de la Nurenberg).

După cel de-al doilea război mondial, sub girul celei mai cuprinzătoare organizații universale la care au aderat statele, pentru apărarea supremelor valori ale comunității internaționale, respectiv, pacea și securitatea, au fost înregistrate consecvente preocupări pentru crearea unei instanțe internaționale permanente și nu ad-hoc.

Aceasta, pentru că Tribunalele Internaționale de la Nurnberg și Tokio, au fost supuse unor diverse critici, care atingeau, îndeosebi, imparțialitatea actului de justiție, cu răsfrângeri profunde asupra principiului independenței judecătorilor, principiu sacru și inviolabil al justiției universale.

Din păcate, proiectele Comisiei de Drept Internațional din cadrul O.N.U., concepute, în anii următori, în această direcție, nu și-au găsit finalitatea practică.

Astfel, că, tot la soluția unei instanțe penale internaționale cu caracter ad-hoc, ca în urmă cu 50 de ani, a trebuit să apeleze comunitatea internațională, pentru a-i pedepsi pe autorii crimelor comise pe teritoriul Fostei Yugoslavii, urmare a conflictului izbucnit între sârbi, croați și musulmani. Dar, pentru a vorbi despre aceasta, în linii generale, așa cum ne-am propus în această secțiune, este necesară parcurgerea a câtorva etape preliminare.

Prin urmare, date fiind ororile săvârșite, Consiliul de Securitate al O.N.U., prin Rezoluția nr. 764, din data de 13 iulie 1992, atrăgea atenția, ca toate părțile, aflate în conflict, să se conformeze obligațiilor asumate, potrivit Dreptului Internațional Umanitar și că, persoanele care comit sau ordonă să se comită încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva sunt direct răspunzătoare pentru aceste încălcări.

După această Rezoluție, au urmat altele, respectiv, Rezoluția nr. 771, din data de 13 august 1992, care a reafirmat și dezvoltat recomandările cuprinse în rezoluția anterioară, precum și Rezoluția nr. 780, din data de 6 octombrie 1992, prin care se dispunea constituirea, de către Secretarul General al O.N.U., a unei Comisii

de experți, care să analizeze datele furnizate de Yugoslavia cu privire la încălcările grave și să întocmească un raport.

Studiile efectuate, de către Secretarul General, pentru crearea unui asemenea tribunal au evidențiat existența unor probleme deosebit de complexe și de o natură foarte variată, semnalate ca atare de guvernele consultate, de organizațiile internaționale neguvernamentale și de experți.

O primă problemă au constituit-o înseși bazele juridice ale constituirii unui tribunal internațional special și anume, dacă un asemenea organism juridic ar putea fi creat printr-o rezoluție a Consiliului de Securitate, organ eminent politic, fără atribuții legate de problemele jurisdicționale.

Din punct de vedere juridic, calea normală pentru constituirea tribunalului trebuie să fie aceea a încheierii unui tratat între state, care să fie negociat, în prealabil, de către un for internațional adecvat (Adunarea Generală a O.N.U. sau o conferință internațională specială), apoi supus semnării și ratificării. Acest parcurs firesc ar avea avantajul unei abordări și examinări detaliate a tuturor problemelor ce se ridică în legătură cu stabilirea tribunalului și ar permite statelor participante să-și exercite voința lor suverană, în special, dacă ele doresc sau nu să devină părți la tratatul respectiv. În practica relațiilor internaționale de până acum s-a dovedit, însă, că toate încercările de acest fel au fost sortite eșecului sau amânării sine die.

Avându-se în vedere caracterul de urgență al constituirii Tribunalului, s-a considerat că abordarea respectivă, chiar dacă ar fi fost încununată de succes, ar fi avut dezavantajul unei perioade îndelungate pentru transpunerea sa în practică, precum și al nesiguranței, că s-ar putea obține numărul necesar de ratificări pentru intrarea în vigoare a acestuia sau că printre statele care îl ratifică s-ar afla și acelea care să facă tratatul inefficient.

În Raportul întocmit de către Secretarul General al O.N.U., înființarea Tribunalului Internațional ad-hoc, printr-o rezoluție a Consiliului de Securitate, se justifica prin următoarele argumente:

- încălcările grave ale dreptului umanitar pe teritoriul Fostei Yugoslavii constituie o amenințare la adresa păcii și securității internaționale;

- răspunderea individuală a celor care au săvârșit crime, asupra căreia, Consiliul de Securitate a avertizat, în repetate rânduri, în legătură cu situația din Fosta Yugoslavie;
- stabilirea unui Tribunal Internațional ar contribui la îndeplinirea scopului de a pune capăt unor asemenea crime (rol preventiv), la luarea unor măsuri efective pentru aducerea în fața justiției a persoanelor răspunzătoare (rol punitiv) și ar contribui la restabilirea și menținerea păcii;
- instituirea Tribunalului s-ar încadra în categoria măsurilor bazate pe forță, în conformitate cu Capitolul VII al Cartei O.N.U.;
- Tribunalul Internațional, având un caracter judiciar, ar trebui să-și exercite atribuțiile, în mod independent, față de considerațiile politice, fără a se afla sub controlul Consiliului de Securitate, cu privire la îndeplinirea funcțiilor sale judiciare;
- Consiliul de Securitate nu crează pentru Tribunalul Internațional norme de drept material pe care să le aplice, acestea fiind cele din Dreptul Internațional actual.

Studiul Secretarului General a relevat și alte aspecte deosebit de complexe, ce-și păstrează în continuare actualitatea, legate, de acceptarea sau neacceptarea de către state, în baza sistemului constituțional, a extrădării propriilor cetățeni, pentru a fi judecați de Tribunalul Internațional sau pentru executarea în alte state a pedepselor, de măsurile privind stabilirea persoanelor vinovate și cercetarea lor prealabilă, inclusiv de forțele polițienești ce pot fi antrenate la aceasta, de raportul dintre Tribunalul Internațional și tribunalele interne, dintre legislația internațională și cea internă referitoare la faptele imputate, de faptul dacă, tribunalul va fi capabil să-i judece pe toți criminalii etc.

În același timp, s-au ridicat și alte probleme, cum ar fi aceea a caracterului selectiv al tribunalului ad-hoc, întrucât s-au comis crime la fel de atroce ca în Fosta Yugoslavie și în alte țări în care au avut loc conflicte armate sau privind legea aplicabilă, pentru că Protocolul al II-lea de la Geneva din anul 1977, referitor la conflictele armate interne nu cuprinde mențiuni exprese referitoare la pedepsirea crimelor de război și a cimelor contra umanității.

Pe de altă parte, însă, era evident faptul, că întârzierea constituirii mecanismului judiciar ar fi dus la compromiterea acestuia, iar rămânerea, în continuare, nepedepsită, a crimelor săvârșite ar aduce deservicii mari implementării normele dreptului umanitar și ar încuraja asemenea fapte și în viitor.

Pe baza Raportului Secretarului General al O.N.U., Consiliul de Securitate a adoptat Rezoluția nr. 808, din data de 22 februarie 1993, prin care se hotăra înființarea unui Tribunal Internațional, iar Secretarul General era rugat să prezinte propuneri concrete și opțiuni adecvate, pentru implementarea rapidă și efectivă a acestei hotărâri, ținând seama și de sugestiile prezentate de statele membre ale O.N.U.

Pe baza unor asemenea propuneri și a studiului efectuat de către Secretarul General al ONU, privind înființarea unui Tribunal Internațional, luând cunoștință de numeroasele aspecte juridice și politice, pe care le implică instituirea unei asemenea instanțe, Consiliul de Securitate, prin Rezoluția nr. 827, din data de 25 mai 1993, a decis "stabilirea unui Tribunal Penal Internațional pentru judecarea persoanelor prezumate responsabile de violări grave ale Dreptului Umanitar Internațional, comise pe teritoriul Fostei Republici Socialiste Federative Yugoslavia, începând cu data de 1 ianuarie 1991".

Totodată, prin această rezoluție, a fost stabilit și Statutul Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie. Acesta a fost constituit ca organ subsidiar al Consiliului de Securitate, în virtutea articolului 29 din Carta O.N.U..

Sediul Tribunalului Internațional a fost stabilit la Haga.

Potrivit Statutului, Tribunalul Internațional, era compus, inițial, din 11 judecători, aleși pe o perioadă de 4 ani, cu dreptul de a fi realeși, de către Adunarea Generală a O.N.U., la propunerea Consiliului de Securitate, de pe o listă de 22-23 de persoane, întocmită de către Secretarul General, pe baza nominalizărilor făcute de statele interesate, care puteau prezenta câte doi candidați de naționalitate diferită, conform unor criterii care să garanteze competența și obiectivitatea acestora. Dacă, la început, cei 11 judecători, câți au fost inițial, erau repartizați în două Camere de Primă Instanță, compuse din 3 judecători și o Cameră de Apel, compusă din 5 judecători, ulterior, vom vedea, că această situație se va schimba.

Asfel, Statutul TPIY, așa cum a fost el modificat ultima oară prin Rezoluția Consiliului de Securitate nr.1329, din data de 30 noiembrie 2000, prevede, că, în acest moment, Tribunalul este format din 3 Curți de Primă Instanță și o Curte de Apel. Prin această rezoluție se stabilește, de asemenea, instituția judecătorilor *ad litem*, care sunt aleși după o procedură similară cu cea a judecătorilor permanenți.

Prin urmare, în prezent, Tribunalul Internațional este alcătuit din 16 judecători permanenți și 27 judecători *ad litem*.

De asemenea, Procurorul Tribunalului este numit de către Consiliul de Securitate, pe baza propunerii Secretarului General al O.N.U., tot pentru o perioadă de 4 ani, fiind ajutat de personalul necesar, numit, la propunerea sa, de către același Secretar General.

La data de 11 februarie 1994, a fost adoptat Regulamentul de Procedură al Tribunalului, de către judecătorii săi, fără să existe nici un precedent, pe care aceștia să se poată baza în momentul selectării și redactării regulilor. Operațiunea de selectare a regulilor a avut loc într-un interval scurt de timp, deoarece, fără acestea, Tribunalul nu ar fi putut demara activitatea sa de sprijinire a reinstaurării păcii în Balcani. Aceasta a dus la necesitatea adaptării constante a Regulilor de Procedură și Probă, la evoluția practicii judiciare, pe parcursul activității TPIY, în vederea accelerării procedurilor.

Competența *ratione personae* a Tribunalului este limitată la persoanele fizice, autori, coautori, complici și instigatori, care au comis violări grave ale dreptului internațional, fără a se prevedea inculparea unor grupuri instituționalizate.

Potrivit Statutului, Tribunalul Internațional pentru Fosta Yugoslavie aplică normele Dreptului Internațional Umanitar, care fac parte, în mod neîndoielnic, din dreptul cutumiar, pentru a nu se contesta anumite norme ale convențiilor scrise la care unele state nu sunt părți.

Spre deosebire de Tribunalul de la Nurenberg, competențele sale se întind, inclusiv, la cazuri de crime, săvârșite în condiții de conflict intra-statal, nu numai în condiții de conflicte internaționale.

Procedura Tribunalului este publică, potrivit articolul 21 și 22 al Statutului. Articolul 21 recunoaște acuzatului toate garanțiile judiciare prevăzute de Pactul referitor la Drepturile Civile și Politice, adoptat în anul 1966.

Hotărârile adoptate de Camerele de Primă Instanță sunt supuse apelului în fața Camerei de Apel a Tribunalului, la sesizarea Procurorului sau a Comandantului, numai pentru eroare de drept și eroare de fapt. Camera de Apel poate confirma, casa sau revizui hotărârea Camerelor de Primă Instanță. Inspirându-se din evoluțiile actuale ale reglementărilor internaționale, care tind a aboli pedeapsa cu moartea, Statutul nu prevede decât pedepse cu închisoarea, la individualizarea cuantumului pedepsei, tribunalul trebuind să recurgă la practica generală privind pedeapsa închisorii a tribunalelor locale de pe teritoriul Fostei Yugoslavii, deci, la normele aplicabile pe teritoriul unde s-au comis infracțiunile. Odată cu stabilirea pedepsei, Tribunalul este abilitat să decidă și restituirea, către proprietarii legitimi, a oricăror bunuri și valori dobândite, în mod ilegal, de către persoanele condamnate.

Pedeapsa închisorii se execută într-un stat, desemnat, de către Tribunalul Internațional, de pe o listă a statelor membre ale O.N.U., care au indicat Consiliului de Securitate voința lor de a accepta persoanele condamnate, potrivit regimului aplicat în statul respectiv. Statele, în cauză, au dreptul să acorde și grațierea, însă sub controlul Tribunalului Internațional.

Statele membre ale O.N.U. sunt obligate să coopereze și să acorde asistență juridică Tribunalului Internațional, în vederea identificării și căutării persoanelor vinovate, producerii de dovezi, expedierii documentelor și îndeosebi, arestării și aducerii în fața Tribunalului a persoanelor, împotriva cărora s-a emis mandat de arestare sau de aducere.

Printre dificultățile cu care se confruntă TPIY, sunt întârzierile în realizarea actului de justiție. În contextul modului de funcționare al TPIY, s-au adoptat măsurile de modificare a Regulamentului de Procedură și Probe, crearea funcției de “pre-trial judge”, al cărui rol este să asigure buna desfășurare a fazei premergătoare procesului.

În cadrul Consiliului de Securitate, există state care au o atitudine critică față de activitatea Tribunalului. De exemplu, Federația Rusă și parțial, China, au

reproșat, Tribunalului, existența unor “motivații politice” în adoptarea deciziilor, reflectate prin absența imparțialității în relațiile cu Republica Federativă Yugoslavia. Ca argumente, Rusia a arătat, că din cele aproximativ 50 de persoane acuzate, 43 sunt de naționalitate sârbă. În același timp, Rusia a considerat ca inacceptabile o serie de practici ale TPIY, respectiv, emiterea de mandate împotriva unor lideri iugoslavi, implicarea SFOR și KFOR în reținerea unor acuzați, participarea, uneori, a acelorași judecători care au dat soluția pe fond la judecarea apelului și altele.

Activitatea Tribunalului este puternic susținută de SUA și statele Uniunii Europene, care văd în acesta un instrument juridic de natură să promoveze, prin efectul legii, valorile democratice și să descurajeze orice tendință de încălcare a drepturilor fundamentale ale omului.

Tribunalul Internațional Penal pentru Fosta Yugoslavie, instanță care își exercită și în prezent funcțiile sale de aducere în fața justiției a persoanelor răspunzătoare de încălcările grave ale dreptului umanitar pe teritoriul Fostei Yugoslavii, în pofida numeroaselor critici privind ființarea, organizarea și funcționarea sa, așa cum am arătat, reprezintă un pas important, atât în demersul consecvent al comunității internaționale în vederea tragerii la răspundere penală a tuturor persoanelor “prezume responsabile” de crime, respectiv, reprezentanți politici cu putere de decizie, comandanți de diferite ierarhii și subordonați sau simpli executanți, cât și în “bătătorirea drumului” și așa destul de anevoios, către o justiție penală internațională permanentă.

Astfel, în cele din urmă, în luna iulie 1994, Comisia de Drept Internațional aproba un Proiect de statut și recomanda Adunării Generale a ONU să convoace o Conferință Internațională Plenipotențiară care să discute, să finalizeze și să adopte o Convenție relativă la crearea și funcționarea unei Curți Penale Internaționale.

Această accelerare a lucrărilor Comisiei a fost influențată, în mod evident și de apariția pe scena justiției internaționale a unor noi factori instituționali, cu o semnificație uriașă în contextul dezvoltării actuale a fenomenului. Este vorba, în primul rând, așa cum am menționat deja, de crearea Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie.

Tribunalul Internațional pentru Fosta Yugoslavie a servit, de altfel și ca model pentru înființarea ulterioară a unui tribunal internațional penal ad-hoc, respectiv, a Tribunalului Internațional Penal pentru Rwanda.

Prin urmare, un an mai târziu de la înființarea Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie, urmare atrocităților comise în Rwanda, în baza prevederilor Capitolului VII al Cartei O.N.U., Consiliul de Securitate, prin Rezoluția nr. 955, din data de 8 noiembrie 1994, creează un al doilea tribunal ad-hoc, “având competență unică și exclusivă de judecare a persoanelor prezumate responsabile de acte de genocid sau de alte violări grave ale Dreptului Internațional Umanitar, comise pe teritoriul Rwandei și a altor cetățeni rwandezi prezumați responsabili de săvârșirea unor asemenea acte sau violări, comise pe teritoriul statelor vecine, în perioada 1 ianuarie – 31 decembrie 1994”. Statutul Tribunalului, instituit prin această rezoluție, a fost modificat succesiv, prin rezoluțiile Consiliului de Securitate nr.1165 din data de 30 aprilie 1998 și respectiv, 1329, din data de 30 noiembrie 2000.

Rezoluția de instituire nu menționa un sediu al Tribunalului, acesta urmând a se stabili ulterior tot de către Consiliul de Securitate, însă preciza, că un oficiu al Tribunalului era obligatoriu să funcționeze pe teritoriul Rwandei.

Tribunalul avea o organizare și principii de funcționare similare cu cele ale Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie, în ceea ce privește, atât competența sa, statutul judecătorilor, procedura de judecată, răspunderea individuală a făptuitorilor, garanțiile procesuale pentru inculpați, cât și cooperarea și asistența judiciară datorată de statele membre ale O.N.U., pentru identificarea, arestarea și anchetarea persoanelor învinuite de săvârșirea unor crime.

În ceea ce privește competența *ratione personae*, Tribunalul era abilitat să judece, pe de o parte, persoanele, indiferent de calitatea și cetățenia acestora, care au comis crime legate de războiul fratricid pe teritoriul Rwandei, iar pe de altă parte, persoanele, cetățeni ai statului rwandez, care au comis acte de genocid sau alte crime pe teritoriul statelor vecine Rwandei, în perioada conflictului armat indicat în titulatura acestui Tribunal, respectiv, 1 ianuarie - 31 decembrie 1994.

Statutul prevedea o competență prevalentă a Tribunalului Internațional, față de orice altă instanță, care ar judeca fapte de natura celor menționate, săvârșite în limitele teritoriale stabilite, principiul *non bis in idem* aplicându-se, în mod absolut, în ceea ce privește hotărârile tribunalului internațional și în mod relativ, pentru hotărârile date de tribunalele naționale, în sensul că persoanele judecate de acestea ar fi putut fi rejudecate de Tribunalul Internațional, dacă hotărârile pronunțate în ceea ce-i privește se refereau la fapte caracterizate ca fiind crime de drept comun ori dacă judecata în fața unui tribunal național nu a fost imparțială, a fost angajată doar cu scopul de a-l salva pe inculpat de la răspunderea penală internațională sau nu s-a desfășurat cu diligența necesară.

Sentința Tribunalului Internațional putea fi atacată cu apel pentru eroare de fapt sau de drept și supusă revizuirii pentru motive specifice acestei căi de atac.

Pedeapsa aplicată de Tribunal nu putea fi decât închisoarea pe termen determinat, ale cărei limite se apreciau în raport de practica generală privind pedepsele privative de libertate a tribunalelor din Rwanda. Ea se executa pe teritoriul Rwandei sau al oricărui stat care și-a exprimat voința de a accepta persoane condamnate de către Tribunal. Grațierea sau comutarea pedepsei se putea face numai de către Președintele Tribunalului, cu consultarea celorlalți judecători, la propunerea autorităților statului pe teritoriul căruia aceasta se executa.

Președintele Tribunalului Internațional pentru Rwanda trebuie să prezinte anual, Consiliului de Securitate și Secretarului General al O.N.U., un raport asupra activității desfășurate de instanță.

Evoluțiile pozitive constatate în activitatea acestui Tribunal se datorează cooperării autorităților rwandeze. Din cele 56 de persoane acuzate, 43 sunt în detenție, iar 13 în libertate, în R.D. Congo. Pentru reținerea acestora, Carla del Ponte, Procurorul-Şef al celor două tribunale, a propus modificarea mandatului misiunii din R.D.Congo (M.O.N.U.C.), în sensul autorizării unor acțiuni similare celor întreprinse de SFOR în Bosnia și Herțegovina, în scopul identificării și arestării persoanelor incriminate.

Întrucât, numărul cetățenilor rwandezi care ar putea fi acuzați de participarea la genocid este foarte mare (aproximativ 8000) și pentru evitarea blocării activității

Tribunalului. Carla del Ponte a sugerat recurgerea la sistemul de justiție tribal, funcțional în Rwanda (Kacaga), pentru judecarea cazurilor minore, idee susținută și de autoritățile de la Kigali.

În cadrul Consiliului de Securitate, deși SUA a susținut propunerea de recurgere la sistemul de justiție tribal, Olanda a manifestat rețineri importante, întrucât acesta exclude detenția, ca formă de corecție.

Și Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda, ca și Tribunalul Internațional pentru Fosta Iugoslavia, este în actualitate, el fiind tot o soluție a momentului - cu inerentele ei lacune - pentru a responsabiliza autorii crimelor de genocid sau a gravelor violări ale Dreptului Internațional Umanitar, săvârșite pe teritoriul Rwandei.

Evenimentele tragice din Iugoslavia și din Rwanda au șocat întreaga lume și au obligat comunitatea internațională să iasă din inactivitatea sa atât de condamnabilă. Ideea de a urmări și condamna pe cei care au comis crime internaționale a obținut un larg suport din partea opiniei publice, dar și din partea multor state, acționând, fie dintr-un sentiment sincer de solidaritate umană, fie din interese politice extrem de pragmatice .

Experiența rezultată din activitatea celor două Tribunale ad-hoc a fost destul de complexă, putând fi menționate, în principal, următoarele aspecte :

- la adoptarea Statutelor și a „Regulilor de procedură” pentru cele două instanțe, ca și în practica acestora, a avut loc prima „confruntare” între cele două mari sisteme filosofico-juridice existente în lumea civilizată : cel de *common-law* (numit și acuzatorial sau anglo-saxon) și cel de *civil-law* (cunoscut și sub numele de inchizitorial sau continental); în această situație, interesele politice și cele efective de funcționare eficientă s-au înfruntat în contextul unei situații internaționale noi, la care singurul element de comparație relativă a fost experiența rezultată din practica Tribunalului de la Nurenberg;

- Tribunalul pentru Iugoslavia a funcționat mult mai bine și mai eficient decât cel pentru Rwanda (cu sediul la Arusha), reușind să devină operațional într-un termen mult mai scurt, în special datorită impactului produs de conflictul militar prelungit – primul în Europa după sfârșitul Celui de al Doilea Război Mondial;

- dacă Tribunalul pentru Yugoslavia s-a dovedit, așa cum spuneam, mult mai activ, având deja emise peste 20 de condamnări definitive pentru toate tipurile de crime internaționale (cazurile Tadic, Blaskic, Erdemovic, fiind printre cele mai importante ca valoare de precedent), nu este mai puțin adevărat că sentința în procesul lui Jean Claude Akayesu, pronunțată la 2 septembrie 1998 de către Tribunalul de la Arusha, are o valoare istorică uriașă, fiind prima condamnare pentru crima de genocid emisă de către o instanță internațională:

- Consiliul de Securitate al ONU, creatorul celor două instanțe penale ad-hoc, s-a văzut confruntat, în permanență, cu o serie de probleme dificile privind funcționarea acestora; în plus s-au înmulțit semnificativ solicitările pentru alte tribunale ad-hoc (Cambodgia, Irak, Timor, Sierra Leone, etc.), iar Consiliul de Securitate a devenit mult mai reticent la aceste inițiative, o mare parte din statele membre ale ONU dorind, cu adevărat, crearea unei instanțe penale cu caracter independent și permanent;

- s-a dovedit din practica Tribunalelor, dacă mai era necesar, absoluta necesitate a existenței unei forțe de poliție internațională, care să aresteze și să aducă în fața judecății persoanele responsabile de crime internaționale: dacă cea mai mare parte a acuzaților arestați în baza unui mandat emis de Tribunalul pentru Fosta Yugoslavie au fost capturați de către forțele internaționale de menținere a păcii, situația unor lideri criminali precum Radovan Karadzic sau Ratko Mladic (fără a mai aminti de Zeliko Raznatovic „Arkan”) este un argument în plus pentru ideea prezentată mai sus: Curtea Penală Internațională se va confrunta, în mod sigur, încă de la primele sale acte efective, cu această problemă și doar comunitatea internațională în ansamblu (din rândurile căreia, este evident, că SUA nu trebuie, în nici un caz, lăsată la o parte) va putea găsi o soluție adecvată ca eficiență și procedură:

- prin rezultatele favorabile obținute de cele două Tribunale, aceste instanțe au reușit să câștige un capital de încredere și credibilitate care s-a dovedit extraordinar de benefic pentru susținerea ulterioară a Curții Penale Internaționale:

- comunitatea internațională și opinia publică mondială au oferit un larg suport activității celor două Tribunale și au conștientizat din ce în ce mai mult

necesitatea unei Curți Penale cu un caracter independent, universal și permanent, care să evite în acest fel punctele slabe ale instanțelor ad-hoc;

- prin schimbarea regimului politic de la Zagreb și apoi de la Belgrad, urmată de deschiderea mai mult sau mai puțin sinceră și benevolă a colaborării Croației și Yugoslaviei cu Tribunalul, s-au creat noi condiții pe care doar viitorul le va putea analiza în profunzime; în acest context este evident că și aducerea lui Slobodan Milosevic în fața instanței internaționale constituie un eveniment de o importanță capitală, dar cu efecte pe termen mediu și lung, ce trebuie încă evaluate cu mare atenție.

O descriere amănunțită a modului de organizare și funcționare a celor doua tribunale ad-hoc (Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie fiind prezentat în Anexa 2), ca și a noutăților absolute în domeniul procedural apărute în practica acestora, vor putea face obiectul unei prezentări separate, datorită complexității subiectului, mulțumindu-ne pentru moment cu observațiile generale de mai sus.

Și în sfârșit, pentru ca tabloul acestor tribunale să fie complet, nu puteam să nu amintim, aici, câteva aspecte esențiale referitoare la *Tribunalul Special pentru Sierra Leone*, cu atât mai mult, cu cât înființarea sa a fost legată, inițial, de Tribunalul Internațional pentru Rwanda.

Astfel, în cadrul Consiliului de Securitate al O.N.U., în luna iulie 2000, reprezentantul american a sugerat o eventuală extindere a funcțiilor Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda și asupra conflictului din Sierra Leone. Acesta a insistat ca, în eventualitatea absenței acordului pentru lărgirea prerogativelor Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, să se creeze un Tribunal Special pentru Sierra Leone.

Propunerea S.U.A., referitoare la crearea unui mecanism în vederea judecării atrocităților din Sierra Leone, a fost susținută, de o manieră generală, de către Olanda și Canada, ceilalți membri ai Consiliului de Securitate evitând să se pronunțe pe această temă. În Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 1315, din data de 14 august 2000, se confirmă debutul unui proces de negociere a înființării unei noi instanțe penale.

Pe baza acestei rezoluții, în luna octombrie 2000, a fost prezentat Consiliului de Securitate, Raportul Secretarului General privind înființarea unui Tribunal Special pentru Sierra Leone. Acest raport se referă la negocierile purtate cu Guvernul din Sierra Leone, pentru înființarea unui Tribunal special independent, în vederea judecării principalilor vinovați de comiterea unor crime împotriva umanității și a crimelor de război pe teritoriul Sierrei Leone și conține referiri la competența *ratione temporis* a Tribunalului, procedura apelului, posibilitatea recurgerii la un alt stat pentru sediul viitoarei instanțe, primirea de expertiză din partea celor două tribunale internaționale ad-hoc, mecanismul de finanțare... Franța a subliniat caracterul special al acestei instanțe, care, spre deosebire de cele două tribunale ad-hoc, nu va fi înființată prin rezoluție a Consiliului de Securitate, ci ca instituție independentă, prin Acord încheiat între O.N.U. și Sierra Leone, Consiliul de Securitate putându-i asigura cel mult sprijin politic, iar nu puteri speciale, în baza Capitolului VII din Carta O.N.U.

Caracterul special al Tribunalului derivă din aceea, că este o instanță sui generis, creată printr-un tratat, cu o compoziție și jurisdicție mixte. Implementarea tratatului la nivel național va presupune ca el să fie încorporat în dreptul intern. Dreptul aplicabil va include, atât dreptul internațional, cât și dreptul intern; tribunalul va fi compus din judecători, procurori și personal administrativ, naționali și internaționali; Tribunalul și instanțele naționale vor avea o jurisdicție concurentă, dar cu primatul jurisdicției Tribunalului special.

Tribunalul va fi competent *ratione materiae* pentru încălcările dreptului internațional și ale dreptului intern (abuzurile împotriva copiilor, distrugerea de bunuri).

Ratione temporis, Tribunalul judecă faptele comise începând cu data de 30 noiembrie 1996 (data încheierii Acordului de Pace de la Abidjan).

În ceea ce privește competența *ratione personae*, Rezoluția nr. 1315 a Consiliului de Securitate, recomandă să fie judecați principalii responsabili de comiterea infracțiunilor ce fac obiectul competenței materiale, ceea ce înseamnă sancționarea liderilor politici și militari, a superiorului pentru fapta subordonatului.

pe care se presupune că a cunoscut-o, a subordonaților pentru executarea ordinelor superiorilor.

Tribunalul Special este structurat în două Curți de Primă Instanță și o Curte de Apel, Biroul Procurorului și Grefa.

Deși eficacitatea unor astfel de instanțe penale regionale, specializate, este de netăgăduit, se poate constata că ele sunt lipsite, totuși, de o funcție esențială a dreptului penal: aceea de *prevenire*, fiind create în urma săvârșirii crimelor respective. Dimpotrivă, o justiție permanentă și unitară, fără limitări ale competenței teritoriale, pare să reprezinte soluția ideală, care să compenseze aceste neajunsuri. Este ceea ce se încearcă prin înființarea Curții Penale Internaționale.

Este evident, că această revoluție în dezvoltarea conceptului de justiție internațională a fost posibilă numai prin schimbarea radicală a contextului politic pe plan mondial, prin sfârșitul epocii Războiului Rece și prin găsirea unui consens (chiar dacă limitat și fragil) în cadrul Consiliului de Securitate al ONU. Nu este mai puțin adevărat, că și percepția și reacția opiniei publice internaționale au suferit un salt calitativ evident, iar această opinie publică a continuat să mărească presiunea asupra factorilor politici, în sensul luării unor măsuri mult mai decise și mai eficiente împotriva criminalilor internaționali.

În aceste condiții este, în mod evident, remarcabilă, poziția unui om de știință român, care a militat cu hotărâre pentru respectul dreptului internațional și pentru triumful ideii constituirii unei Curți Penale Internaționale. Acel remarcabil teoretician român al dreptului internațional public, care a fost profesorul Grigore Geamănu, scria, în lucrarea sa, *Dreptul internațional penal și infracțiunile internaționale*, că "în cei peste treizeci de ani, care au trecut de la sfârșitul războiului, valabilitatea argumentelor, care s-au ridicat împotriva unei instanțe penale internaționale, a fost depășită de însemnate progrese, realizate în domeniul dreptului internațional, al legilor morale și al conștiinței umanității"¹.

¹ A se vedea și Grigore Geamănu, *La conception de V. V. Pella de la prevention et de definition de crimes contre la paix*, în „Revue Roumaine des Sciences Sociales. Serie de Sciences Juridiques”, 1968, nr.2, pag.189; Grigore Geamănu, Gheorghe Moca, *Privire critică asupra concepției lui Vespasian V. Pella despre responsabilitatea statelor în dreptul internațional*, în „Analele Universității București. Seria științei sociale. Științe juridice”, Anul XIII, 1964, pag.77.

Începând cu sfârșitul anilor '80, societatea civilă a devenit mandatară intereselor victimelor și în această calitate, a început să joace un rol mult mai important în cadrul concertului națiunilor. Este evident, că mondializarea accentuată a mediatizării atrocităților comise în oricare colț al lumii, ca și multiplicarea mijloacelor de comunicare, au dus la o evidentă creștere și universalizare a indignării și revoltei față de tragediile văzute. Aceste schimbări de esență vor prefigura și momentul istoric de la Roma din anul 1998.

Ca cele mai semnificative manifestări, ale acestei noi stări de fapt. pot fi menționate, pe de o parte, obținerea unui consens nesperat în Consiliul de Securitate al ONU privind înființarea Tribunalului ad-hoc, iar pe de altă parte, crearea unei coaliții mondiale a Organizațiilor neguvernamentale care la Viena, în luna iunie 1993, au adoptat o declarație de susținere necondiționată și promovare a inițiativei de înființare a unei curți penale permanente, "pentru a pune capăt impunității".

În sfârșit, în anul 1995, Adunarea Generală ONU decide crearea unei Comisii Pregătitoare în vederea elaborării unui text de sinteză care să formeze obiectul unei convenții internaționale de înființare a unei instanțe penale permanente. Textul de pornire era cel finalizat anterior de către Comisia de Drept Internațional, la care se adăugau elementele de noutate rezultate prin crearea Tribunalului ad-hoc. În aceeași perioadă, se abandonează definitiv ideea de a trece în sarcina Adunării Generale a ONU înființarea printr-o rezoluție proprie a Curții Penale, din moment ce o asemenea soluție, ținând cont de natura actului prin care a fost adoptată, ar fi lipsit de la început noua instanță internațională de orice forță juridică vis-a-vis de statele naționale.

În continuarea deciziilor anterioare, în luna decembrie 1996, Adunarea Generală a ONU confirmă mandatul Comisiei Pregătitoare și hotărăște convocarea unei conferințe plenipotențiare în cursul anului 1998 (Italia oferind ca loc de desfășurare Roma). Această conferință avea ca obiect studierea rezultatelor muncii Comisiei și adoptarea Statutului Curții Penale Internaționale.

Din luna martie 1996 până în luna martie 1998, au avut loc 6 reuniuni ale Comisiei Pregătitoare (lucrările desfășurându-se la sediul ONU de la New York). Cu fiecare ocazie, aceste întâlniri au fost teatrul confruntărilor de interese și chiar de

mentalități între diferite state, dar și locul în care societatea civilă, prin glasul Organizațiilor Neguvernamentale, a câștigat în maturitate politică și tehnică. A avut loc o regrupare și implicare activă a circa 500 de astfel de organizații, repartizate, practic, în întreaga lume și care s-au angrenat într-un *lobby* extrem de energic și de eficient. Mișcările s-au organizat, apoi, chiar la nivel regional (America de Sud, Europa) sau național (numai în SUA, Franța sau Marea Britanie existând câte 50). În linia întâi a acestui efort s-au aflat marile organizații de nivel universal – Crucea Roșie Internațională, Amnesty International, Human Rights Federation, Medecins sans frontieres, etc.

Este incontestabil că, fără a ignora numeroasele greșeli și inexactități ale acestor reprezentanți ai societății civile, munca de santinelă a celor mai evolute forme de protecție a intereselor și drepturilor omului, de denunțator al funestelor compromisuri și rușinoaselor renunțări ale statelor, a contribuit ca această Curte Penală să poată fi totuși creată în condițiile cele mai acceptabile posibile la acest moment. Această colaborare și fraternitate neașteptată între organizații atât de diverse, având scopuri umanitare sau de protecție a drepturilor omului, provenind din toate continentele și din toate sistemele juridice și politice ale lumii, a surprins și deseori a pus în situații jenante reprezentanții oficiali ai statelor, mult mai dispuși la inițiative dictate de interese proprii. Se poate afirma că inclusiv dorința evidentă a unor țări (SUA și China în primul rând) de a obține crearea unei instituții moarte din fașă, fără nici o putere reală, a fost în final anihilată de efortul conjugat al țărilor mai mici sau mai bine intenționate și de presiunea (așa cum spuneam extrem de „gălăgioasă”) a Organizațiilor Neguvernamentale.

În principal, din aceste considerente, simultan, statele participante la lucrările Comisiei Pregătitoare au preferat un sistem cât mai puțin transparent de discuții, afirmând că reprezentanții lor oficiali sunt „*conducătorii jocului*” și cei care stabilesc regulile și iau deciziile. În acest scop, cele mai delicate puncte au fost soluționate prin adoptarea unor compromisuri în cadrul „*grupurilor informale de lucru*” la care accesul a fost permis numai delegaților oficiali (situație evident contestată vehement de către reprezentanții Organizațiilor neguvernamentale).

Pentru a impulsiona procesul decizional, s-a format un grup de state moderate - Grupul „light minded” - din care a făcut parte și România. Acesta cuprinde circa 80 de țări de pe toate continentele (Canada, Australia, Belgia, fiind cele mai active, iar Marea Britanie alăturându-li-se în anul 1997, după preluarea guvernării de către Premierul Tony Blair). Rolul principal era de a media între statele cu poziții intransigente și de a găsi soluțiile acceptabile la nivelul cel mai larg. Dacă este de remarcat că de multe ori rezultatul a constat în împiedicarea variantelor celor mai rele și în realizarea unor progrese evidente, nu se poate contesta și acceptarea, din naivitate, necesitate sau chiar cinism, a unor rezolvări ce se îndepărtau evident de la ideile fundamentale de la care se pornise.

În contrapondere la acest efort, statele mari (în special SUA, dar și Rusia și China) nu și-au „jucat cărțile cele mai importante” cu ocazia dezbaterilor diverselor articole în cadrul Comisiei Pregătitoare. Aceste atu-uri au fost păstrate pentru Conferința de la Roma (fiind folosite uneori chiar cu câteva zile sau ore înainte de votul final asupra Statutului), pentru a putea controla mai bine fenomenul și a obține maximul de compromis posibil.

Chiar și Franța a avut un rol special, fiind singura țară care, în anul 1995, a prezentat un proiect propriu de Statut, total diferit de cel al Comisiei de Drept Internațional (cu evidenta intenție de a-l sabota pe acesta din urmă și de a tergiversa finalizarea pozitivă). Dacă un asemenea proiect, susținut și de alte țări mari, ar fi fost adoptat, am fi asistat la crearea unei curți internaționale total dependente de voința statelor, în special ale celor membre permanente ale Consiliului de Securitate al ONU. În cele din urmă, începând cu anul 1997, Franța va trece în rândul susținătorilor activi ai Curții, folosind însă ultima și cea mai importantă „carte”, cu 48 de ore înainte de votul final prin introducerea articolului 124 din Statut (ce prevede posibilitatea pentru un stat ca, la momentul ratificării, să proroge intrarea în vigoare a competențelor Curții față de proprii cetățeni pe termen de 7 ani).

13. Conferința Internațională Plenipotențiară de la Roma (15 iunie – 17 iulie 1998). Momentul istoric al adoptării Statutului Curții Penale Internaționale

„Ceea ce vrem să evităm în această procedură este o discuție despre faptul dacă acțiunile respective constituie sau nu încălcări ale Dreptului Internațional. Noi explicăm simplu ce este dreptul și ce sunt crimele internaționale, așa încât să nu mai fie discuții pe această temă în viitor, ci doar în ceea ce privește faptele concrete și persoanele vinovate” (Robert Jackson – Procuror General al Tribunalului de la Nurenberg).

Istoria negocierilor secrete și mai puțin secrete purtate de statele cele mai puternice ale lumii în ultimele zile ale Conferinței de la Roma urmează a fi scrisă în anii care vor urma, chiar dacă unele elemente au fost deja publicate – printre acestea cel mai semnificativ fiind lista statelor care la votul final au fost împotriva adoptării Statutului și care cuprindea, alături de SUA și Israel, într-o bizară companie, Iraqul, Iranul, Libia, Yemenul, Coreea de Nord și China. O sumă de compromisuri au fost acceptate, în speranța că SUA vor accepta, în cele din urmă, să semneze Statutul, totul sub presiunea evidentă a timpului și având conștiința faptului, că un eșec al Conferinței ar fi o lovitură fatală, care ar însemna decenii pierdute pentru ideea de justiție penală internațională. Forma finală rezultată este expresia acestui complex de interese divergente, de mentalități fundamental diferite, de idealuri mărețe și de compromisuri evidente.

Cu puțin timp înainte de deschiderea oficială a lucrărilor Conferinței Plenipotențiare de la Roma, Președintele Comitetului Pregătitor pentru înființarea Curții Penale – ambasadorul canadian Adrian Bos – a fost supus unei intervenții chirurgicale și a fost pus în imposibilitate de a conduce Conferința. Experiența sa în conducerea procesului de elaborare a Statutului, experiență acumulată în peste trei ani de conducere a Comitetului Pregătitor, avea să lipsească Conferinței Plenipotențiare, în special, datorită dificultăților deja prezentate provenite din partea

statelor, ce se opuneau ideii unei instanțe penale permanente, dificultăți ce trebuiau rezolvate în timpul scurt disponibil.

Adrian Bos l-a propus, ca înlocuitor al său, pe ambasadorul Phillip Kirsch, reprezentant al Canadei, iar propunerea a fost acceptată fără dificultăți. Kirsch, un talentat diplomat și un excelent specialist s-a dovedit extrem de eficient în conducerea Conferinței. Solicitarea lui Phillip Kirsch, făcută tuturor participanților la data de 14 iunie (înainte de deschiderea oficială a Conferinței), aceea de a dovedi flexibilitate și bună credință, s-a dovedit imediat ca extrem de necesară, chiar dacă rămasă deseori fără efect.

Deschiderea lucrărilor Conferinței, la data de 15 iunie, s-a desfășurat în prezența Președintelui Italiei, Luigi Scalfaro și a Secretarului General al O.N.U., Kofi Annan.

Președintele Italiei a menționat, în alocuțiunea sa, că „*prin crearea Curții Internaționale, orice stat trebuie să știe că există un judecător exterior suprem care veghează, subliniind, astfel, menirea Curții de a apăra și garanta respectarea legalității internaționale*”.

La rândul său, Secretarul General al O.N.U. a menționat, că această Conferință este prima de acest gen din istorie, subliniind, că prin „*crearea unei Curți Criminale Internaționale*” se va garanta „*că reacția umanității este rapidă și justă*”.

Au luat, apoi, cuvântul șefii delegațiilor naționale participante, după care s-a trecut la discutarea, în Comitetul Plenar, a fiecărui articol și a variantelor acestuia.

Pentru că Statutul are 128 de articole și pentru că fiecare stat își susținea propriile sale politici și interese, au fost necesare 32 de zile pentru a se ajunge la adoptarea acestuia.

Practic, din prima zi a lucrărilor în plen, a apărut evident că vor fi extrem de dificil de respectat agenda și programul prevăzut anterior. Ținând cont și de numărul mare de reprezentanți naționali, care au avut pentru prima dată contact direct cu problematica ridicată de Curtea Penală Internațională, Conferința s-a văzut confruntată cu practic aceleași dificultăți pe care Comitetul Pregătitor încercase să le discute și să le rezolve în mai mult de trei ani. În acest fel, delegații s-au împărțit

de la început în două categorii distincte : cei care erau veterani ai discuțiilor anterioare, evident mai optimiști și deja familiarizați cu soluțiile propuse, și cei care se loveau pentru prima dată de aceste probleme și erau mult mai pesimiști, impresionați de cantitatea și gravitatea dificultăților. În baza acestui debut, puțin promițător, au apărut deja discuții și propuneri privind necesitatea organizării unei a doua conferințe internaționale, care să adopte eventual Statutul în forma sa finală.

Această situație a creat în primele două săptămâni o atmosferă extrem de tensionată. Pentru a accelera ritmul discuțiilor au fost înființate mai multe „*grupuri informale de lucru*” (pe modelul folosit anterior la lucrările Comisiei Pregătitoare). Aceste grupuri s-au împărțit la rândul lor în subgrupuri, acționând simultan chiar mai mult de 15 astfel de formațiuni, în timp ce delegațiile se consultau între ele și alte grupuri politice sau regionale își țineau lucrările. În consecință, programul de lucru s-a transformat imediat într-unul extrem de ocupat, de peste 12 ore zilnic, inclusiv sâmbăta. Progresele au fost evidente, dar starea de spirit nu a devenit nici așa mult mai optimistă.

Împărțirea în mici grupuri a fost în detrimentul delegațiilor țărilor mai mici, formate din 2-3 reprezentanți (cum a fost și cazul României ce a avut în final 5) și cărora le-a fost în acest fel imposibil să participe la toate discuțiile. De asemenea, au fost avantajați vorbitorii nativi de limbă engleză, deoarece în grupurile informale nu se asigura traducerea oficială, limba de lucru fiind engleza. Acest sistem a convenit evident puternicei delegații americane și explică, în parte, rezultatele dorite și obținute de aceasta.

O altă consecință importantă a fost și aceea, că majoritatea delegațiilor au putut vedea doar „*câțiva copaci și nu întreaga pădure*” (cum spunea profesorul Bassiouni, unul din vicepreședinții Conferinței). O oarecare confuzie a fost, astfel, prezentă chiar și cu puțin timp înainte de votul final.

Aceeași explicație poate fi reținută și pentru compunerea relativ eterogenă și inegală a Statutului, din moment ce fiecare grup în parte a avut sarcina redactării unui anumit articol sau secțiune. Criza de timp a împiedicat ca aceste părți să fie examinate unitar și corelate într-un mod corespunzător, care să evite contradicțiile de text sau chiar de concepție.

Cu toate aceste impedimente, Comitetul de Elaborare a Statutului a reușit să primească și să proceseze în timp util toate propunerile grupurilor de lucru, avizate de către Adunarea Plenară, sarcină cu atât mai dificilă, cu cât lucrările oficiale și toate documentele au trebuit să fie redactate în toate cele 6 limbi oficiale ale ONU, în mod simultan. Astfel, la data de 15 iulie, a fost finalizat proiectul de Statut al Curții Penale, proiect cuprinzând 128 de articole.

Textul final a fost tradus în toate cele 6 limbi și prezentat la ora 2.00 a nopții dintre 16/17 iulie, în condițiile în care Conferința Plenipotențiară era programată să se termine la ora 18.00 a zilei de 17 iulie.

Cu câteva minute înainte de această oră, delegația SUA a solicitat examinarea unui număr important de amendamente (ceea ce ar fi dus, în mod evident, la colapsul întregului efort și la terminarea Conferinței fără nici un rezultat). În aceste condiții, Președintele Conferinței a acționat într-un mod rapid și decis, găsim pe loc singura variantă eficientă de salvare a Statutului. Astfel, a fost introdusă de către Norvegia o moțiune de respingere în totalitate a amendamentelor „*no action motion*”, propuse de către SUA. La votul care a avut loc, 113 state au votat pentru moțiune, 17 împotrivă și 25 s-au abținut (printre acestea din urma aflându-se, din păcate și România). După anunțarea rezultatului, întreaga adunare a izbucnit în aplauze spontane și entuziaste care au durat mai mult de 10 minute, în timp ce mulți delegați se îmbrățișau și se felicitau. A fost una din cele mai emoționante scene petrecute vreodată la o conferință internațională. Sentimentul general a fost că lungul drum istoric, început la finalul Primului Război Mondial, a fost în sfârșit împlinit.

Lucrările Adunării Plenare s-au încheiat oficial în jurul orei 21, moment în care s-a trecut la votul final asupra Statutului. Ar fi trebuit să fie doar o formalitate dar, spre surprinderea generală, delegația SUA a solicitat un nou vot asupra amendamentelor. În cele din urmă, 120 de delegații, inclusiv România, au votat pentru (în timp ce 7 împotrivă și 21 s-au abținut) adoptarea Statutului și a Actului Final al Conferinței, ca și pentru deschiderea spre semnare a Convenției care cuprinde Statutul, începând chiar de a doua zi. În ceea ce privește Europa, este de

menționat faptul, că toate statele europene au votat acest Statut, mai puțin Turcia, care n-a votat împotriva, dar s-a abținut.

Votul a fost urmat de mai multe discursuri și de explicații ale mai multor delegații, care au prelungit întâlnirea până la ora 3.00 din noapte. În mod formal, însă, ceasul din sala de conferințe a fost oprit la miezul nopții fără un minut, în așa fel încât s-a respectat mandatul acordat Conferinței Plenipotențiare, care expira în ziua de 17 iulie.

A doua zi, Convenția a fost deschisă semnării în clădirea de pe Capitoliu, în urma unei ceremonii oficiale care a început la ora 16 (fiind necesar mai mult timp pentru rectificarea finală a versiunilor în cele 6 limbi).

În cele din urmă, evenimentul epocal a avut loc : adoptarea, la data de 17 iulie 1998, a Statutului Curții Penale Internaționale. Această instanță cu caracter permanent va deveni funcțională după ratificarea de către 60 de țări (ceea ce a fost considerat de adversarii Curții ca un deziderat imposibil de realizat mai devreme de 10-15 ani).

Este interesant de precizat, că dacă lucrările Conferinței au fost prezidate de către ambasadorul Philip Kirsch (reprezentantul Canadei) și România a avut unul dintre vicepreședinții adunării plenare (procurorul Virgil Ivan, membru al Delegației țării noastre), cu o importantă contribuție la desfășurarea cu succes a întâlnirii. Alături de multe alte țări mici și medii, delegația română a suferit presiuni extraordinare, în special din partea reprezentanților SUA, în sensul de a vota împotriva adoptării Statutului, decizia pozitivă fiind luată cu câteva ore înainte de votul final.

Chiar dacă acest Statut își are limitele sale, el fiind supus oricând unor serioase critici, totuși un vis, de peste un secol, al justiției internaționale, de creare al unei instanțe penale internaționale permanente, devenea realitate: se înființa în sfârșit la Roma, în pragul dintre milenii, o instanță penală permanentă – Curtea Penală internațională.

“Ora astrală a justiției universale. A bătut oare?”

14. Comisia Pregătitoare pentru înființarea Curții Penale

Internationale

„Conștienți că toate popoarele sunt unite prin legături strânse și de cultură care formează un patrimoniu universal și îngrijorați de faptul că acest mozaic delicat poate fi distrus în orice moment...” (Preambulul Statutului Curții Penale Internaționale).

Conform Actului Final al Conferinței de la Roma, a fost instituită o Comisie Pregătitoare, care să-și desfășoare lucrările de trei ori pe an tot la sediul ONU din New York. Sarcinile acestei comisii constau în elaborarea unor proiecte care să completeze necesitățile de funcționare efectivă a Curții :

- Elementele constitutive ale infracțiunilor internaționale care se află în competența de judecată a Curții Penale Internaționale
- Regulile de procedură ale Curții
- Acordul între Curtea Penală Internațională și ONU
- Acordul de sediu cu Olanda (fiind stabilit prin Statut orașul Haga)
- Regulamentul privind imunitățile și privilegiile acordate personalului care va activa în organismele specializate ale Curții
- Bugetul pentru primul an de activitate

Comisia Pregătitoare (la lucrările căreia au participat în mod activ și reprezentanții României) și-a îndeplinit în timp util principalele sarcini, fiind în fază avansată de pregătire a documentelor care vor fi prezentate spre aprobare Adunării Generale a statelor membre. În paralel, întrunirile avute la New York au fost utilizate pe de o parte, pentru a mări presiunea asupra statelor în vederea grăbirii procesului de semnare și ratificare, iar pe de altă parte, pentru a obține noi compromisuri și chiar modificări de esență ale prevederilor Statutului pe calea procedurilor adoptate.

În ceea ce privește semnarea și ratificarea Statutului, se poate observa, că față de un început relativ timid și greoi, ritmul a crescut într-un mod neașteptat chiar și

pentru cei mai optimiști susținători ai Curții Penale Internaționale. Modificarea cea mai importantă a apărut odată cu preluarea inițiativei de la eterogenul grup „like minded” de către grupul țărilor membre ale Uniunii Europene. În acest fel a fost posibilă semnarea de către practic toate statele Europei (România fiind din păcate printre ultimele care au făcut acest lucru la data de 07 iulie 1999, pe considerentul eronat al conservării unor bune relații bilaterale cu SUA – principalul inamic al Statutului). Mai mult decât atât, au fost consemnate și ratificări spectaculoase (Italia, Franța, Germania, Spania, pentru a menționa doar marile state), care s-au adăugat altor acțiuni de același fel din alte părți ale lumii (Canada, Australia, numeroase țări africane). Un semnal extraordinar a fost, de asemenea, decizia Uniunii Europene de a solicita tuturor statelor membre, dar și celor asociate să ratifice în scurt timp Statutul, pentru a se număra între primele 60 de state, practic, „fondatoare” ale Curții.

În același timp, opinia publică internațională (conștientizată de nesfârșitele tragedii din Kosovo, Sierra Leone, Macedonia, Afganistan, etc.) și-a continuat mobilizarea și presiunile uriașe față de factorii politici, pentru a determina o evoluție mai rapidă a ratificărilor.

În urma elementelor prezentate mai sus, s-a ajuns ca la data de 31 august 2001, să fie deja întrunite 139 de state semnatare, din care 47 au îndeplinit și procedura de ratificare. Este o evoluție chiar mai bună decât se prezuma de către cei mai optimiști și înfocați susținători ai Statutului Curții Penale Internaționale. Dacă la această situație se adaugă asigurările prezentate de numeroase state care se află în faza de finalizare a procesului de ratificare, apare astfel posibil și probabil ca până la sfârșitul anului 2002, să existe cele 60 de ratificări necesare pentru intrarea în vigoare.

Având în vedere această situație, coroborată cu finalizarea sarcinilor pe care le-a avut Comisia Pregătitoare, o nouă conferință plenipotențiară va fi convocată pentru adoptarea Regulilor de Procedură și a celorlalte documente arătate mai sus și pentru a consfinți momentul istoric al intrării în funcțiune a primei instanțe penale internaționale cu caracter permanent și independent.

15. Atitudinea marilor state ale lumii față de înființarea Curții

Penale Internaționale

„Neimplicarea de către unele state în urmărirea și arestarea criminalilor internaționali este imorală, permițând acestor câteva țări să transforme întreaga ordine internațională într-o simplă mascaradă” (Antonio Cassese – fost Președinte al Tribunalului Penal pentru Fosta Iugoslavie).

Rezultat al unui îndelungat proces de elaborare, Statutul Curții Penale Internaționale reprezintă, cu certitudine, o contribuție extrem de importantă la dezvoltarea dreptului internațional.

Cu toate acestea, o viziune corectă și obiectivă asupra Statutului Curții Penale Internaționale ne obligă să relevăm nu numai aspectele pozitive, dar și diversele critici și insatisfacții care au fost adresate de unele țări. Astfel, o serie de state și-au exprimat dezamăgirea față de propunerea delegației franceze, care a susținut principiul "opting-out", acceptat în final, care conferă țărilor semnatare ale Statutului dreptul de a se sustrage timp de șapte ani de la jurisdicția Curții. Unele state au relevat, în cadrul dezbaterilor, că multiple dispoziții cuprinse în Statut limitează, de fapt, câmpul de acțiune al prevederilor sale. Astfel, un comandant militar, care ar fi ordonat distrugerea unor sate, deportarea populației civile, săvârșirea de violuri, lichidarea unor persoane neînarmate sau alte acte specificate în tratat, nu va putea fi urmărit de tribunalul internațional, decât dacă țara unde a comis aceste crime sau propria sa țară, este semnatară a Statutului.

Un delegat indian, citat de agențiile de presă, comenta în cadrul lucrărilor Conferinței, că: "este o glumă să afirmi că utilizarea, să zicem, de gloanțe dum-dum, constituie o crimă de război, iar folosirea armelor nucleare - nu".

În cadrul Conferinței s-au menționat, de asemenea, deosebiri de vederi și în ceea ce privește poziția Curții Penale Internaționale în sistemul organelor O.N.U., în cadrul căruia, ele își pot exercita dreptul de veto.

Cu prilejul lucrărilor Conferinței, mai multe state și-au manifestat și de această dată, reticența, în legătură cu posibilitatea ca proprii cetățeni să fie judecați de o instanță care să funcționeze în afara țării lor, iar altele au atras atenția asupra posibilității transformării tribunalului proiectat într-un organism suprastatal, ceea ce ar duce la limitarea suveranității naționale a statelor. Pe de altă parte, s-a subliniat că acceptarea facultativă a jurisdicției tribunalului – printr-o convenție, un acord sau declarație – ar ține seama de exigențele suveranității, aplicându-se numai ca efect al recunoașterii ei de către statul respectiv¹⁵.

În același timp, în cadrul acestui context favorabil, nu trebuie neglijate schimbările intervenite în atitudinea unora dintre cele mai importante state ale lumii, inițial adversare fățișe ale existenței Curții Penale în forma rezultată și adoptată la Roma, în anul 1998. Dacă Federația Rusă nu și-a manifestat niciodată deschis ostilitatea față de Curte, mulțumindu-se cu un rol relativ neutru, poziția deja menționată a SUA a fost de natură să ridice grave semne de întrebare asupra șanselor efective ale Curții Penale de a funcționa. Era, într-adevăr, justificabilă întrebarea care pune problema operativității unei instanțe penale internaționale, lipsită de sprijinul Marii Britanii și al Rusiei și contestată fățiș și vehement de către SUA și China (deci 4 din cei 5 membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU). O importanță mult mai mare, decât ar putea fi acordată la prima vedere, a avut și o are poziția Israelului, ca principal aliat al SUA în Orient, dar și ca element determinant pentru atitudinea zecilor de state arabe și musulmane din Asia și Africa (a căror poziție și vot dețin un rol fundamental atât în cadrul Comisiei Pregătitoare, cât și în cel al viitoarei Adunări Generale a statelor membre).

Ținând cont de cele arătate mai sus, este deci, esențial de remarcat faptul, că Rusia a semnat Statutul Curții Penale Internaționale în luna Septembrie 2000, fără a avansa însă un calendar cert privind ratificarea. Surpriza uriașă a venit, însă, din partea SUA, care au semnat Statutul la data de 31 decembrie 2000, fiind însoțite în aceeași zi de către Israel. Explicațiile acestei schimbări radicale de poziție vor fi

¹⁵ Vezi Grigore Geamănu, op. cit., p. 295 și urm.; Quincy Wright, Proposal for an international Criminal Court, în A.J.I.L., 1, 1952, p. 65 și urm.

prezentate în continuare, însă numai după prezentarea motivelor invocate de SUA în sprijinul atitudinii lor negative.

Rățiunile ostilității manifestate de SUA față de Curtea Penală Internațională sunt pe cât de numeroase, pe atât de ușor de explicat. În primul rând, crearea unei instanțe penale independente ar duce la anihilarea avantajului deținut prin calitatea de membru permanent și predominant al Consiliului de Securitate. Este de reamintit faptul, că tribunalele ad-hoc au fost instituite prin rezoluții ale Consiliului de Securitate (unde regula dreptului de veto face ca niciodată un asemenea tribunal să nu poată funcționa împotriva voinței unuia din membrii permanenți). Această mentalitate poate fi remarcată la toate cele 5 state care sunt membrii permanenți în Consiliul de Securitate (Franța fiind singura care și-a modificat fundamental poziția, devenind un aprig susținător al Curții, iar China rămânând unicul adversar declarat al acesteia).

O a doua explicație, ține de rolul asumat pe plan internațional de către SUA, acela de „*jandarm mondial*”, în calitatea sa de unică superputere rămasă pe plan mondial. În cadrul acțiunilor întreprinse astfel, SUA s-au temut că proprii soldați sau alți oficiali ar putea cădea sub incidența și în competența de judecată a unei instanțe internaționale aflată în afara oricărui control statal (iar evenimentele recente din Iraq, Somalia, Kosovo, Afganistan, nu fac decât să confirme aceste îngrijorări ale responsabililor americani).

O a treia justificare, de o relevanță absolută pentru factorii politici americani (mai ales în contextul alegerilor care au avut loc la sfârșitul anului 2000), a fost opinia publică americană, care se pronunța net împotriva oricărei cedări de suveranitate (este celebră formula „*we don't want to see our boys arrested*” – nu dorim să ne vedem băieții arestați). O posibilă situație, în care un soldat american, aflat în misiune oriunde în afara SUA, ar fi judecat de către Curtea Penală Internațională este considerată inacceptabilă la nivelul percepției publice, dar și pentru prestigiul și poziția externă a SUA pe plan mondial. De aceea, Administrația Clinton și-a permis să semneze Statutul după ce fusese consfințită înfrângerea Partidului Democrat în alegerile din Noiembrie.

În cele din urmă, decizia SUA de a semna Statutul Curții Penale Internaționale (care în mod cert nu va fi prea curând transformată în ratificare), urmată imediat de Israel, poate fi explicată prin coroborarea a trei factori diferiți. În primul rând, organizațiile neguvernamentale americane și mondiale au mărit considerabil presiunea asupra Guvernului american, prezentându-l pe acesta în poziția de sabotor al ideii de justiție internațională și implicit de sprijinitor al marilor criminali internaționali (ceea ce nu este, totuși, real). În al doilea rând, au crescut și presiunile din parte aliaților europeni, sud-americani și asiatici, SUA găsimu-se, din nou (ca și la Roma), în aceeași poziție cu statele pe care le acuză permanent de cele mai grave încălcări ale drepturilor omului (China, Iraq, Libia, Sudan, etc.). În al treilea rând, odată cu plecarea de la putere, Președintele Clinton a considerat că poate face acest gest fără a mai ține cont de probabilele repercursiuni electorale și mai ales apreciind declarațiile, evident potrivnice Curții, făcute de Partidul Republican în perioada preelectorală.

Dar această schimbare de poziție a SUA, a fost plătită de către celelalte state susținătoare ale Curții Penale cu un compromis extrem de important, realizat prin introducerea unor norme de procedură, care garantează, în realitate, că niciodată un soldat sau funcționar american nu va fi deferit judecății Curții, fără acceptul SUA.

Fără a intra în detalii, este vorba de regulile de aplicare ale Articolului 90 alineat 4 din Statut, care printr-o formulare extrem de complicată și ambiguă, obligă statul, solicitat de către Curte într-un caz de competența sa, să extrădeze o anumită persoană nu către instanța internațională, ci către statul al cărui cetățean este, în baza unui acord bilateral anterior dintre cele două țări. Prin acest mecanism complicat se ocolește posibilitatea ca un soldat american să fie predat Curții Internaționale (SUA trebuind doar să încheie acorduri bilaterale de extrădare înainte de a trimite forțe militare într-o anumită țară). Este interesant de consemnat, că această soluție a fost precedată de negocieri furtunoase, cu numeroase amenințări din partea reprezentanților SUA (de la părăsirea lucrărilor Comisiei Pregătitoare, până la solicitarea votată și din fericire respinsă, în Senatul American de a aplica sancțiuni economice față de statele semnatare ale Statutului Curții). Varianta aleasă și acceptată de state a fost violent criticată de către organizațiile neguvernamentale

care au acuzat și forma abuzivă prin care a fost inclusă prevederea, dar și „portița” deschisă pentru impunitate față de soldații americani, dar care poate fi invocată și folosită și de alți criminali internaționali.

Așa cum se arată în numeroasele comentarii pe plan mondial, semnarea de către Rusia, SUA și Israel a Statutului (chiar lipsită de perspectiva ratificării într-un viitor apropiat) a reprezentat un uriaș pas înainte, în vederea punerii în practică a Curții Penale Internaționale. Rămâne, ca în perioada care urmează, să fie rezolvate și alte probleme, din numeroasele cu care se confruntă idealul de justiție penală internațională.

Dacă în această secțiune am vorbit despre atitudinea statelor față de înființarea Curții Penale Internaționale, este necesar, pentru a completa această imagine, să ne referim, în câteva rânduri și la atitudinea presei, având în vedere rolul său extrem de important și anume, cel de formator al opiniei publice.

Astel, putem spune că, opiniile exprimate în presă nu au fost - în toate cazurile - dintre cele mai favorabile. Prin urmare, s-a scris despre Curtea Penală Internațională că aceasta reprezintă o adevărată "Cutie a Pandorei" și că este necesar, ca ea să fie privită "cu un optimism temperat". În schimb, au existat și păreri - justificative, după opinia noastră - în sensul, că noul organism ar reprezenta un "for pentru dreptate", "o nouă instituție a statelor lumii".

Într-un alt document studiu, publicat în revista "Le Monde Diplomatique", profesoara Monique Chemillier-Gendreau de la Universitatea Paris VII "Denis Diderot", observa ca o insuficiență a Statutului și aceea că printr-o hotărâre a Consiliului de Securitate - deși Curtea nu este subordonată acestuia - ar fi posibilă blocarea unei anchete a Procurorului general pe termen de 12 luni. Relevând și alte insuficiențe ale Statutului, în special imposibilitatea de a lua în discuție acte criminale care ar emana de la anumite grupuri de state, sau chiar de a pune în discuție actele unor organe ale O.N.U., cum ar fi, de pildă Consiliul de Securitate, specialistă franceză se întreaba: "Este cazul, prin urmare, să ne felicităm pentru această inovație? Fără îndoială, deoarece, odată ce instituția se va fi instalat, limitele sale originare vor apare și este plauzibil să ținem seama de faptul, că dinamica sa va

conduce la îndepărtarea lor. Pe de altă parte, nimic nu va opri impactul opiniei publice asupra acestor probleme".

16. Imprescriptibilitatea crimelor de război și a crimelor contra păcii și umanității

Înainte de a vorbi despre importanța luptei contra impunității marilor criminali de război, este necesar să relatăm câteva aspecte cu privire la imprescriptibilitatea acestor oribile crime.

Prin urmare, după cum se poate observa privind tabloul crimelor internaționale, înscrise în Statutul tribunalelor internaționale sau în Convențiile internaționale, menționate anterior, astfel de fapte poartă cu ele însemnele celor mai tragice și înfricoșătoare crime colective, cu vii și profunde reacții emoționale ale comunității internaționale.

Ele rămân adânc în conștiința umanității, conștiință care mai poate fi eliberată, doar atunci când a sosit momentul istoric al sancționării lor.

Prin urmare, cum pot să treacă zeci de ani până când autorii acestora pot fi descoperiți sau trași la răspundere, pentru a nu opera prescripția, care stinge atât răspunderea penală, cât și executarea pedepsei, a fost adoptată, la data de 26 noiembrie 1998, de către Adunarea Generală a O.N.U., "Convenția asupra Imprescribilității Crimelor de Război și a Crimelor contra Umanității".

Aceasta a fost reacția fermă a comunității internaționale la propunerea, din anul 1964, a Guvernului Republicii Federale a Germaniei, de a considera prescrise, conform Codului său Penal intern, crimele de război și crimele contra umanității, după 20 de ani de la capitularea, fără condiții, a Germaniei.

Prin adoptarea Convenției asupra Imprescriptibilității Crimelor de Război și a Crimelor Contra Umanității, autorii acestor crime pot fi sancționați oricând, indiferent de data la care au fost comise.

De altfel, în articolul 1 din Convenție se precizează: "Oricare ar fi data la care au fost comise, crimele următoare sunt imprescriptibile:

a. crimele de război, așa cum sunt definite în Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, din data de 8 august 1945 și confirmate prin Rezoluțiile Adunării Generale a O.N.U. nr. 3 (I) și 95 (I) din data de 13 februarie 1946 și 11 decembrie 1946 și în special, "infrațiunile grave", enumerate în Convențiile de la Genava – din data de 12 august 1949, privind protecția victimelor de război;

b. crimele împotriva umanității, indiferent dacă sunt comise în timp de război sau în timp de pace, așa cum sunt definite în Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg din data de 8 august 1945 și confirmate prin Rezoluțiile Adunării Generale a O.N.U. nr. 3 (I) și 95 (I) din data de 13 februarie 1946 și 11 decembrie 1946, evicțiunea prin atac armat sau ocupație și actele inumane care decurg din politica de apartheid, precum și crima de genocid, așa cum este definită în Convenția din anul 1948 privind prevenirea și pedepsirea crimelor de genocid, chiar dacă aceste acte nu constituie o violare a dreptului intern al țării în care au fost comise.

Conform altor prevederi din această Convenție, Statele Părți se obligau să abolească orice prescripții ale acestor crime, înscrise în dreptul intern. Odată abrogată prescripția acestor crime, se impunea a se lua măsuri pe plan internațional, în vederea pedepsirii autorilor unor asemenea crime. În acest sens, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat, în anul 1973, rezoluția referitoare la "Principiile cooperării internaționale privind depistarea, arestarea, extrădarea și pedepsirea indivizilor vinovați de crime de război și crime împotriva umanității".

Sistemul internațional de reprimare a acestor infrațiuni viza, în mod exclusiv, legislația națională, stabilindu-se ca infrațiunile grave la cele patru Convenții de la Geneva din anul 1949 și Protocolul I din anul 1977 să fie, de regulă, de competența tribunalelor naționale ale statului sub autoritatea căruia se află inculpații și în mod excepțional, ale statului cărora le sunt remiși acești inculpați.

17. Importanța combaterii impunității marilor criminali și efectele lipsei de justiție pe plan național și internațional

„Toate faptele amintite aici sunt realități sumbre, care nu vor lăsa generațiile viitoare să uite acest secol. Iar dacă nu ne vom dovedi în stare să eliminăm cauzele care au generat atâtea și atâtea procedee barbare și să împiedicăm în acest fel repetarea lor, atunci cu siguranță că teoria potrivit căreia în secolul XX civilizația se va prăbuși sub loviturile destinului nu va mai putea fi considerată doar ca o prevestire lipsită de orice temeii” (Robert Jackson – Procuror General al Tribunalului de la Nurenberg).

Lupta împotriva impunității autorilor gravelor crime cu caracter internațional comportă, în mod evident, dimensiuni morale, politice și juridice.

În virtutea normelor internaționale, pe care le vom prezenta pe scurt în continuare, obligația de a asigura respectarea drepturilor omului impune statelor responsabilități specifice, cum ar fi aceea de a ancheta faptele de acest gen și, în cazurile corespunzătoare, de a aduce în fața justiției persoanele vinovate.

Se poate aprecia, pe baza tragicei experiențe acumulate că, în cazurile în care un popor a suferit grave abuzuri și atrocități și în care adevărul a fost confiscat sau falsificat, promulgarea – inevitabil tardivă – a unei legi de amnistiere generală este în contradicție cu ideea de justiție, chiar și în cazurile în care aceste legi ar fi validate prin consens social, sau chiar referendum. În fapt, legile de amnistie nu pot fi opuse victimelor și urmașilor acestora, și nici celor care vor să cunoască realitatea despre propriul popor și propria istorie.

Cu alte cuvinte, esența însăși a crimelor cu caracter internațional, care sunt de altfel crime imprescriptibile, duce la crearea unor suferințe nelimitate în timp și deci la o nevoie absolută de dreptate, care trebuie satisfăcută la un moment sau altul. Aceasta exigență de dreptate este cu atât mai acută și mai legitimă, cu cât condițiile existente la un moment dat au făcut imposibilă chiar menținerea doliului sau a memoriei victimelor.

Un caz extrem de semnificativ de acest gen și atât de mediatizat în ultimii ani, este cel al statului Chile. În pofida semnalelor alarmiste trimise de către unii factori politici chilieni, arestarea generalului Augusto Pinochet, departe de a cauza un război civil așa cum se avertiza, a retrezit vechi demoni adormiți, dar a retrezit și justiția chiliană. Este evident, că datorită mesajului dat prin arestare și tuturor acțiunilor internaționale îndreptate împotriva lui Pinochet, un număr de magistrați curajoși au redeschis anumite anchete și au provocat noi arestări. Aceștia au considerat, utilizând construcția juridică a magistraților francezi și spanioli, că infracțiunea ce stă la baza dispariției unei persoane are o formă continuă, ceea ce permite a face inaplicabilă legea de amnistie generală adoptată în Chile în 1978 (chiar în vremea regimului Pinochet). Această concepție a fost confirmată de către Curtea Supremă de Justiție a statului Chile, care a arătat că cele mai grave crime nu intră sub incidența legii de amnistie date fiind evoluțiile intervenite în Dreptul Internațional (cu referire specială la imprescriptibilitatea universal recunoscută a crimelor internaționale).

Până la sfârșitul anului 2000, circa 80 de anchete, avându-l ca acuzat pe Pinochet, au fost deschise și alte 30 de persoane se află în arest preventiv pentru crime de același tip (în special datorită acțiunii curajoase a judecătorului de instrucție Tapia Guzman).

Sondajele de opinie, realizate în ultimul timp în Chile, arată că noua generație, în contradicție cu părinții lor care preferă mai degrabă un tip de amnezie colectivă, este favorabilă acestei munci de rememorare și de continuare a procedurilor judiciare față de persoanele vinovate. Atitudinea provocatoare a generalului Pinochet cu ocazia revenirii sale în Chile, la 3 martie 2000, a confirmat dubiile deja exprimate în ceea ce privește starea sa reală de sănătate. Numeroase critici de fond au fost aduse metodelor utilizate pentru examinare de către medicii britanici. Organizațiile internaționale de protecție a drepturilor omului au marcat un punct important în aceasta dispută, obținând din partea Înaltei Curți de Justiție din Londra un ordin judiciar privind publicarea raportului medical, dar au eșuat în încercarea de a-l forța pe Ministrul Britanic de Interne Jack Straw să dispună o contraexpertiză care, probabil, s-ar fi impus în acest caz. Poate că numai o

asemenea contraexpertiză, realizată de medicii specialiști sosiți din toate țările interesate în acest caz, ar fi fost în măsură să stingă controversele iscate în jurul deciziei Ministrului de Interne, de a-i permite generalului Pinochet să părăsească arestul la domiciliu și să se întoarcă în țara sa de origine, unde spera să beneficieze de imunitate totală. Aceasta decizie, fără să afecteze valoarea uriașă pe plan juridic a arestării generalului Pinochet, a avut darul de a stârni furia și indignarea victimelor sau familiilor acestora.

Epilogul afacerii Pinochet arată încă o dată, că în cazul pedepsirii celor mai grave crime internaționale, nici o decizie discreționară, de tipul celei luate de Ministrul de Interne al Marii Britanii, nu poate fi admisă pe viitor. Chiar și evaluarea stării de sănătate a unui criminal internațional, indiferent de vârsta sa, trebuie să aibă loc doar într-un cadru strict jurisdicțional, cu garanțiile de independență și imparțialitate prevăzute în lumea modernă.

În Chile, ridicarea imunității parlamentare a generalului Pinochet a avut loc în pofida amendamentului constituțional, votat în mare grabă și cu mare discreție de Camera deputaților, la data de 25 ianuarie 2000, în scopul acordării unui nou tip de exonerare de răspundere. În acest moment, totul depinde de hotărârea și curajul judecătorilor de la Curtea de apel din Santiago (în fața căreia Pinochet a fost trimis în judecată de către judecătorul de instrucție Tapia Guzman).

Precedentul judiciar, creat în cazul „Pinochet”, va fi îmbogățit prin acțiunile judiciare, de același tip, declanșate în alt continent zguduit de tragedii și atrocități. Astfel, în Republica Senegal a fost pus sub acuzare fostul șef al statului Ciad – președintele Hissene Habre – pentru grave crime cu caracter internațional. Judecătorul de instrucție senegalez, prin actul de acuzare emis la data de 3 februarie 2000, a dat curs numeroaselor sesizări primite din partea mai multor asociații ale victimelor, ca și din parte Federației Internaționale pentru Protecția Drepturilor Omului și a Human Rights Watch. Acuzațiile fiind de tortură, magistratul senegalez s-a declarat competent pe baza Convenției Internaționale de Reprimare a Torturii din anul 1984, ratificată de către Senegal în anul 1986 și devenită, deci, parte integrantă a legislației interne. Fiind vorba de crime împotriva umanității, judecătorul senegalez s-a declarat competent și în baza principiilor cutumiare ale

Dreptului internațional, urmând modelul inițiat de judecătorul de instrucție spaniol Baltazar Garzon în cazul „Pinochet”.

Un caz special de semnalat este cel al Africii de Sud, în care fostul președinte Nelson Mandela a dat dovadă de o mare intuiție politică, organizând o „*Comisie pentru Adevăr și Reconciliere*”. Având sediul la Johannesburg, Comisia a activat până în anul 1998 și a fost concepută pe baza unui principiu unic: în schimbul recunoașterii crimelor și restabilirii adevărului autorii acestora au primit impunitate garantată de lege. Este incontestabil faptul, că întregul adevăr asupra crimelor comise în Africa de Sud nu a putut fi refăcut și că există încă frustrări și dezaprobări față de lipsa unei acțiuni judiciare față de criminali; dar cel puțin o reconciliere pe baze solide a putut fi realizată și istoria nu va mai fi falsificată.

O altă situație specială, se poate considera aceea din Cambodgia, unde crimele absolut barbare comise în timpul regimului Khmerilor Roșii au rămas, până în prezent, fără nici cea mai mica urmare. Hun Sen, conducătorul de fapt actual al acestei țări este supus unor presiuni extraordinare venite din toată lumea, pentru a declanșa un proces vast asupra acestei problematice, de preferat în cadrul unui tip de justiție internațională. Este însă deja o situație recunoscută și acceptată, că ideea constituirii unui tribunal ad-hoc (de tipul celor pentru Yugoslavia sau Rwanda) este imposibil de transpus în fapt. Aceasta deoarece, în cazul unui vot în cadrul Consiliului de Securitate al ONU pe această temă, veto-ul anunțat al Chinei ar fi suficient pentru blocarea completă.

Cu toate acestea, toți observatorii sunt de acord, că în Cambodgia, ca și în oricare alt loc din lume (vezi cazul Timorului de Est), nu se poate vorbi de o coexistență pașnică, de construcția unei democrații solide, dacă exigențele privind adevărul și dreptatea nu vor fi satisfăcute, nici chiar la două decenii după comiterea faptelor.

Irakul este un alt caz care a stârnit și stârnește controverse ce par fără sfârșit. Dacă invazia în Kuweit a provocat din partea comunității internaționale o reacție politică și militară cu totul extraordinară, masacrele comise de Saddam Hussein împotriva populației šiite din sudul țării și mai ales, atrocitățile împotriva kurzilor din Nord (unde au fost folosite napalmul și iverita pentru masacrarea populației

civile) nu au fost urmate de nimic altceva decât de o simplă condamnare de principiu, de care dictatorul irakian nu este nici pe departe impresionat! În acest caz, probele privind săvârșirea genocidului și a crimelor împotriva umanității (la care se adăugă evident agresiunea asupra Kuweitului) sunt mai mult decât suficiente pentru o condamnare în cadrul unei jurisdicții internaționale, care însă întârzie să fie constituită. Este interesant de menționat faptul, că în timp ce SUA sabota prin toate mijloacele constituirea Curții Penale Internaționale, aceeași țară încerca, în mod absolut justificat, să propună Consiliului de Securitate al ONU înființarea unui tribunal ad-hoc pentru crimele comise în Irak. Este, însă, evident, că din motivele politice cunoscute, o asemenea inițiativă nu are mari șanse de izbândă, iar Saddam Hussein continuă să nu se afle ca subiect al nici unei proceduri judiciare interne sau internaționale (în ciuda deținerii de numeroase „recorduri” în aceasta materie!).

Timorul de Est este un nou teatru al crimelor internaționale, masacrele comise din considerente etnice și religioase provocând o intervenție umanitară din partea comunității internaționale. Relativa pacificare a regiunii (datorată în primul rând prezenței militarilor australieni) nu poate avea o bază solidă fără un proces de aflare a adevărului și de tragere la răspundere penală a autorilor.

Acordul de pace semnat la Lome, la data de 7 iulie 1999, între gherila militară și guvernul din Sierra Leone, aduce într-un impas total problema victimelor rezultate din masacrele etnice comise în această țară. A fost acordată o imunitate absolută acestor „călăi”, chiar dacă s-a afirmat de numeroase ori că astfel de crime nu pot fi pur și simplu uitate, fiind imprescriptibile. Se poate de altfel considera că, în virtutea principiilor la care a ajuns comunitatea internațională în acest domeniu, imunitatea descrisă mai sus nu poate fi opozabilă victimelor, cu atât mai mult cu cât nu a fost în nici un fel validată printr-o consultare transparentă a populației.

Cazul Yugoslaviei și mai ales al fostului președinte Slobodan Milošević, merită o abordare extrem de complexă, care nu poate fi inclusă în această prezentare cu caracter general. Merită totuși arătat că, fiind acuzatul „Numărul 1” al Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, acesta a părut mult timp să confirme regula nefastă a impunității, atâta timp cât și-a conservat puterea pe plan intern și nu a părăsit teritoriul național. Datele problemei s-au schimbat esențial, odată cu

schimbarea echipei de conducere de la Belgrad și alegerea Președintelui Kostunica. Spre dezamăgirea opiniei publice internaționale, însă nici noua putere nu a părut mai favorabilă colaborării cu Tribunalul de la Haga. Soluția de compromis, a stabilirii arestului la domiciliu pentru „*deturnare de fonduri*” (fonduri utilizate în realitate pentru finanțarea conflictului interyugoslav în cursul căruia s-au comis atâtea crime oribile), a fost considerată chiar o insultă de către victime sau familiile acestora și în mod evident, apreciată ca nesatisfăcătoare de restul statelor. Schimbarea esențială a apărut prin acțiunea hotărâtă a guvernului sârb, care a promovat un proiect de lege care ar fi permis predarea lui Milosevic Tribunalului și a luat măsurile necesare pentru punerea în practică a acestei măsuri. În pofida dezavuării vehemente din partea Președintelui Kostunica, a Parlamentului și Curții Constituționale, dominate încă de partizanii lui Milosevic, la data de 29 Iunie 2001, Guvernul Sârb l-a predat pe Milosevic forțelor internaționale, în urma unei acțiuni care a semănat mai mult cu o răpire, decât cu un act al executivului legitim al unei țări. Decizia a fost evident influențată și de organizarea unei Conferințe a statelor donatoare, în care ajutoarele financiare de circa 1,5 miliarde \$ au fost condiționate tocmai de predarea lui Milosevic. De la data primei prezentări în fața Tribunalului, la 6 iulie, Milosevic a refuzat să recunoască competența instanței internaționale, atitudine inspirată probabil din poziția acuzaților de la Nurenberg. În orice caz, procesul care urmează să înceapă și în cursul căruia un fost șef de stat va fi judecat pentru genocid, crime de război și crime împotriva umanității este de o importanță capitală pentru istoria, dar mai ales pentru viitorul justiției penale internaționale. Mai trebuie totuși evidențiată opinia conform căreia, ca și în celelalte cazuri prezentate mai sus, este greu de imaginat o dezvoltare democratică normală a Yugoslaviei și o reintegrare a acesteia în comunitatea internațională, fără o asumare a propriei istorii recente, fără stabilirea responsabililor și vinovaților și fără tragerea la răspundere a acestora pentru faptele cu adevărat comise.

Concluzii

„Iată-ți cetatea durată! Acum, uită-te înăuntrul ei, aducând de pe undeva lumină îndeajunsă, doar putea-vom cumva să vedem pe unde ar fi dreptatea și nedreptatea, care este deosebirea dintre cele două, și pe care din două trebuie s-o fi dobândit cel ce voiește să fie fericit, pe ascuns ori nu, față de zei și față de oameni” (Platon – „Republica”).

Înființarea Curții Penale Internaționale constituie, dincolo de orice dubiu, un pas uriaș făcut de umanitate. Metaforele și superlativele nu le-au lipsit celor care au votat adoptarea Statutului la Roma, în data de 17 iulie 1998. La 5 ani de la acea dată, poate părea, însă, ușor paradoxal, că deși 139 de state au semnat Statutul, numai 89 au reușit să și ratifice, acceptând în acest fel competența Curții (cu mențiunea că Franța este singura dintre cei 5 membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU care a realizat acest proces, China nefiind nici măcar semnatară).

Lentoarea cu care se îndeplinesc procedurile de ratificare, chiar dacă uneori justificabilă prin dificultățile tehnice întâlnite (multe state trebuie să aducă modificări constituționale pentru a putea corobora legislația națională cu prevederile Statutului, cum este și cazul României), reflectă însă și reticența statelor în a-și abandona o parte din suveranitatea națională în favoarea unei jurisdicții internaționale. Teamă de a-și vedea proprii cetățeni judecați, în mod public și la nivel internațional, pentru crime de gravitate majoră este profundă; este, de fapt, întreaga politică externă a unui stat care poate fi pusă în discuție și evident influențată de aceasta nouă situație (SUA fiind principala țară care și-a exprimat o asemenea abordare, așa cum a fost descris și mai sus în cadrul acestei lucrări).

Pe de altă parte, o glorificare excesivă a momentului adoptării Statutului Curții Penale Internaționale poate apărea puțin indecentă vis-a-vis de evenimentele recente (apărute după „momentul istoric” 1998) privind crimele împotriva umanității comise în Kosovo, în Sierra Leone, Liberia, Timorul de Est și chiar

Cecenia (fără a mai reaminti nesfârșita tragedie a populației kurde din Irak și chiar din Turcia).

Ar fi o dovadă de realism și de bun simț să afirmăm că această Curte Penală nu va fi niciodată un instrument absolut de împiedicare sau de pedepsire a crimelor. Demonstrația că acest tip de amenințare nu-i împiedică întotdeauna pe cei mai periculoși criminali să acționeze a fost deja făcută, dacă mai era nevoie de aceasta. Cunoaștem faptul, că în realitate, generalul Ratko Mladic și Radovan Karadzic nu au fost deosebit de impresionați de crearea Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie, deoarece au perseverat în comiterea de crime și după anul 1993, făcându-se responsabili de nenumărate masacre (fiind suficient de exemplificat prin cele întâmplate în anul 1995 la Goradze, Zeta și mai ales Srebrenica). Chiar și după schimbarea regimului politic de la Belgrad și după arestare și predarea către Tribunalul Internațional a conducătorului incontestabil care a fost Slobodan Milosevic, cei doi continuă să sfideze mandatele de arestare internațională emise de instanța de la Haga, plimbându-se în libertate după ce au renunțat doar la locuințele rezidențiale din capitala yugoslavă. Noile autorități, deși afirmând dorința restabilirii normalității în relațiile cu întreaga comunitate internațională și consolidării democrației, nu par mai active decât fosta putere în prinderea și predarea către Tribunalul Internațional a criminalilor căutați de acesta.

Problema prezentată în alineatul anterior este agravată de absența unei forțe de poliție internațională, abilitată să-i aresteze pe inculpați și să pună în practică deciziile Curții Penale Internaționale. În acest fel, eficacitatea Curții va depinde tot de bunăvoința statelor naționale (în acest context ridicându-se ca întotdeauna întrebarea referitoare la atitudinea SUA față de Curte, știut fiind că aceasta este în momentul actual singura țară care are dorința și capacitatea de a-și asuma rolul de „*jandarm mondial*”).

Este la fel de adevărat că, dacă se va reuși în scurt timp ca această Curte Penală să judece și să condamne câțiva dintre „*călăii internaționali*” (de care nu sunt din păcate șanse ca lumea să ducă lipsă în viitorul apropiat), se poate spune că primii pași au fost făcuți și că instanța internațională a început să-și realizeze scopul fundamental pentru care a fost înființată.

Este unul din dezideratele principale al Curții Penale Internaționale ca aceasta să constituie o garanție de securitate pentru victime, relativă, în mod evident, dar reală, în măsura în care aceasta garanție va funcționa. Chiar dacă autorii crimelor nu vor putea fi niciodată trași la răspundere, sau dacă această pedeapsă va fi incompletă sau insuficientă pentru unii, este deja un bun câștigat faptul că aceste crime vor fi aduse la cunoștința opiniei publice interne și internaționale, vor fi analizate, iar criminalii vor fi demascați și „hăituiți” pe întregul glob de către un organism judiciar care are dreptul și obligația să-i tragă la răspundere.

Cu alte cuvinte, justiția internațională va funcționa nu numai ca un instrument de descurajare și prevenire a celor predispuși la săvârșirea unor crime de acest gen, dar și ca un garant al aflării adevărului și al dreptului victimelor de a nu le fi confiscată această ultimă favoare. Se va permite, în acest fel, popoarelor care au suferit cele mai mari atrocități să efectueze un demers de memorie și responsabilizare, un sistem de siguranță contra tentativelor de falsificare a istoriei colective și o condiție indispensabilă pentru întoarcerea la democrație. Acțiunea negaționiștilor de orice tip va fi mult îngreunată în acest fel, iar dorința unora din factorii politici de a instituționaliza o deformare a istoriei va fi, poate, compromisă și împiedicată.

Un alt aspect deosebit de dezbătut și de controversat referitor la funcționarea Curții Internaționale este principiul complementarității introdus în Statut (spre deosebire de Tribunalele Internaționale ad-hoc care prevăd expres că au precădere absolută asupra justiției naționale). Conform acestui principiu competența de judecată pentru crimele internaționale revine cu precădere justiției naționale. Competența Curții Internaționale este atrasă doar în cazurile în care despre un stat se dovedește că nu vrea sau nu poate să asigure („*unable or unwilling*” în textul original) desfășurarea unui proces în limitele recunoscute pe plan universal. Deși s-a considerat că și acesta este un compromis deosebit de grav acceptat, care va duce în practică la o totală ineficiență a Curții, efectele pot fi privite și dintr-un alt unghi. În realitate, când un anumit stat va invoca această complementaritate și va solicita să judece pe plan național un anumit caz, nu va fi lăsat să-și desfășoare procesul în mod discreționar și necorespunzător. Respectivul stat va trebui să-și respecte

angajamentul luat în fața instanței internaționale, dar și a opiniei publice naționale și universale, o opinie publică care joacă din ce în ce mai mult rolul de santinelă, veghind la respectarea principiilor fundamentale ale Dreptului și practicii internaționale în materie.

În acest mod, un anumit stat, mai ales dacă este vorba despre un stat democratic, se va găsi într-o situație inconfortabilă dacă, invocând principiul complementarității prezentat mai sus, se va arăta incapabil de a înfăptui o justiție corectă și echitabilă, așa cum s-a obligat prin angajamentele asumate și dacă anumiți cetățeni ai săi, acuzați de crime internaționale, vor fi protejați de artificii de procedură sau de măsuri de amnistiere precipitate.

Aceleași state se vor găsi în situații dificile când vor invoca respectul valorilor universale pentru a justifica intervențiile militare făcute în ajutorul populațiilor amenințate de genocid sau de crime împotriva umanității, dacă aceste valori nu sunt respectate pe propriul teritoriu și cu privire la proprii cetățeni. Este încă mult de discutat și poate prea devreme pentru a trage concluzii, dacă intervenția NATO în Kosovo din anul 1999 sau cea recentă în Afganistan, a adus anumite învățăminte și schimbările necesare de mentalitate.

În același timp este destul de clar că anumite state dintre cele mai importante ale planetei, cum ar fi China sau Iranul, nu vor semna (sau în orice caz nu vor ratifica) Statutul Curții Penale Internaționale până la momentul la care nu vor cunoaște o societate cu adevărat democratică.

Alte state care vor ratifica Statutul se vor eschiva și vor utiliza manevrele cele mai ipocrite și mai cinice pentru a încerca să-l convingă pe Procuror, Curtea în ansamblu și opinia publică mondială că au identificat și pedepsit în mod corespunzător pe toți cei vinovați. În acest fel vor încerca să folosească complementaritatea și să împiedice instanța internațională să se sesizeze și să ceară preluarea procedurilor naționale.

Așa cum arătam și anterior, refuzul SUA de a colabora, sau măcar de a nu bloca, în mod mai mult sau mai puțin fățiș, activitatea Curții Penale Internaționale, arată în mod clar atașamentul la ceea ce SUA consideră rolul său de „leadership” - supremația pe plan mondial. Această atitudine este atât de relevantă, demonstrând

voința de a juca rolul de „*jandarm al lumii*”, întotdeauna prin invocarea obligației de a face respectate valorile democrației și a prezerva pacea mondială, dar având întotdeauna grijă de a fi la adăpost de pericolul pe care îl reprezintă admisibilitatea existenței unui judecător internațional, independent și imparțial. Este incontestabil că numai o fracțiune minoritară a opiniei publice și a clasei politice americane susține ideea Curții Internaționale. Cei mai mulți văd această instanță ca pe un instrument de limitare a statutului de superputere și de intimidare a acțiunilor hotărâte ale acesteia. Așa cum opinia publică americană nu este dispusă să se mobilizeze în vederea abolirii pedepsei cu moartea, tot așa nu a făcut pași hotărâți pentru influențarea factorilor de decizie în vederea ratificării Statutului Curții. Cu toate acestea, este greu de imaginat o adevărată instanță penală internațională fără participarea țării rămase în acest moment singura superputere în stare să pună în practică deciziile curajoase ale Curții. Singura variantă optimistă este aceea a schimbării într-un anumit sens a mentalității în SUA, acceptarea, în alt mod, a responsabilității de lider al lumii democratice ce-i revine și înțelegerea valorii instituționale, juridice și morale a Curții Penale. Orice sistem ce va izola SUA în acest context este sortit inevitabil eșecului.

Există totuși speranța întemeiată că existența Curții Penale Internaționale, din momentul în care aceasta va deveni funcțională și va avea dinamica văzută în cazul Tribunalelor ad-hoc pentru Yugoslavia și Rwanda, va obliga probabil anumite state să se comporte într-o manieră mai virtuoasă, mai morală pe scena universală.

Crearea Tribunalelor Internaționale ad-hoc și ulterior a Curții Penale sunt, în mare măsură, rezultatul acțiunii din ce în ce mai mature, mai îndrăznețe, mai active și mai ambițioase a societății civile internaționale. Opinia publică din țările democratice, ca și din cele aflate în tranziție la democrație, este din ce în ce mai atentă și mai exigentă cu privire la corectitudinea și transparența acțiunilor celor aleși în funcții pentru a conduce societatea și a asigura pacea civilă la scară națională și internațională. Este sigur că această exigență de claritate și probitate se exprimă deja, cel puțin în țările democratice, prin multiplicarea acțiunilor judiciare îndreptate contra celor care abuzează de puterile economice și politice pe care le

dețin, contra autorităților guvernamentale care dau dovadă de opacitate în gestionarea problemelor de interes național, dar și internațional.

Se mai poate spera de asemenea că, dacă această Curte Penală Internațională va obține toate mijloacele necesare pentru a funcționa, va fi înlăturată vestita logică exprimată sugestiv prin formula „*doua greutăți, două măsuri*”. În cazul în care va obține rezultate semnificative, Curtea va mări responsabilitatea cetățenilor din întreaga lume față de disfuncționalitățile existente în ordinea publică internațională, disfuncționalități din ce în ce mai cunoscute și stigmatizate.

Toate aceste deziderate implică ideea că statele vor fi de acord să joace acest joc în mod corect, dând normelor cuprinse în Statut un înțeles umanist și modern (știut fiind cât de interpretabile pot fi unele din prevederile acceptate tocmai pentru a menaja toate susceptibilitățile), și desemnând judecători care să-și exercite funcția cu spirit de independență, competență și imparțialitate. Este de văzut în acest context, în ce fel va fi utilizat controversatul articol 124 din Statut (cel care prevede dreptul unor state de a-și formula anumite rezerve la momentul ratificării Statutului și de a prelungi cu până la 7 ani intrarea în vigoare a competenței Curții Internaționale asupra propriilor cetățeni).

În timpul vizitei pe care a făcut-o la sediul Tribunalului Internațional pentru Fosta Iugoslavie de la Haga, Secretarul General la ONU Kofi Annan, afirma că „*impunitatea nu va fi lăsată să triumfe*”. Cu aceeași ocazie, președintele Tribunalului din acel moment – italianul Antonio Cassese - reamintea că „*neimplicarea de către unele state în urmărirea și arestarea criminalilor internaționali este imorală, permițând acestor câteva țări să transforme întreaga ordine internațională într-o simplă mascaradă*”. În acest fel Dreptul Internațional nu încetează să fie stimulat și dezvoltat de o conștiință universală care acceptă din ce în ce mai puțin cinismul – principalul fundament al vechii politici a rațiunii de stat (faimosul „*raison d'etat*” al lui Richelieu).

Alte câteva direcții de perspectivă sunt deja deschise și implică acordarea unei atenții sporite pentru dezvoltarea lor : dispariția definitivă a imunităților (chiar a șefilor de stat) în cazul comiterii de către aceștia a unor crime cu caracter internațional; crearea unei poliții internaționale care să-i urmărească și aresteze pe

cei puși sub acuzare de către Curte, enunțarea și includerea clară a terorismului în rândul crimelor internaționale și multe altele de acest gen. În cele din urmă, aparent paradoxal, cel mai mare succes al Curții Penale Internaționale ar consta în a nu mai avea pe cine judeca pentru crime grave. Aceasta nu este din păcate o ipoteză realistă, dar cu toate acestea este greu de trecut cu vederea că în lumea de azi mecanismele de prevenire a conflictelor (care creează apoi condițiile propice pentru comiterea tuturor tipurilor de crime) sunt aproape inexistente, sau oricum nepermis de ineficace.

În anul 1993, Federația Internațională pentru Protecția Drepturilor Omului publica un raport în care se anunța genocidul ce avea să se petreacă un an mai târziu în Rwanda. Numeroase alte voci au prevestit, cu ani înainte, politica de epurare etnică din Bosnia Herțegovina, apoi din Kosovo, fără ca măsurile de prevenire necesare să fie luate. Se poate, astfel, vorbi, în termeni literari, de „*cronica unor crime internaționale anunțate*”, dar din păcate evenimentele tragice au avut și au loc în continuare, fără ca ceea ce numim comunitatea internațională să găsească cel mai adecvat răspuns.

Este de dorit ca anii care urmează să vadă nu numai o justiție penală internațională efectivă, funcțională și eficientă, dar și o societate politică internațională care va putea, indiferent de țară sau de continent, să facă ceea ce este necesar pentru a preîntâmpina răul atunci când acesta este previzibil și denunțat.

La data de 20 septembrie 2000, Secretarul General al ONU Kofi Annan deschidea lucrările Adunării Generale printr-o provocare care nu va fi tranșată nici curând și nici ușor, afirmând că : ”forțele mondializării și cooperării internaționale sunt în curs de a redefini însăși noțiunea de suveranitate a statelor...aceasta va cauza o relansare a conștientizării dreptului fiecăruia de a-și controla propriul destin și de a întări suveranitatea individului”. În aceste condiții, există posibilitatea ca lumea să evite repetarea ororilor care au marcat secolul abia încheiat și a găsi calea de înlocuire a dreptului forței prin forța dreptului.

CAPITOLUL II

ELEMENTE DE CIVIL-LAW ȘI DE COMMON-LAW PRELUATE DE CURTEA PENALĂ INTERNATIONALĂ DIN PRACTICA TRIBUNALULUI PENAL INTERNATIONAL PENTRU FOSTA YUGOSLAVIE

A. Considerații introductive

„Tribunalul internațional pentru urmărirea și judecarea persoanelor responsabile de grave violări ale Dreptului Internațional Umanitar, comise pe teritoriul fostei Republici Socialiste Federative Yugoslavia începând cu anul 1991” (denumit în mod uzual „Tribunalul pentru Fosta Yugoslavie”), a fost instituit de către Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite. Statutul său a fost adoptat prin Rezoluția numărul 827 din 25 mai 1993, iar competența a fost stipulată în prevederile articolelor 1-9 ale Statutului.

Tribunalul internațional astfel creat, ca instituție de drept penal internațional, are un grad de originalitate semnificativ, ținând cont de puținele similitudini și numeroasele diferențe în raport cu alte Curți Penale înființate de-a lungul istoriei (cu referire specială la Tribunalele Militare de la Nurenberg și Tokyo). Este, în același timp, ușor de observat, că realitățile cu care Tribunalul pentru Fosta Yugoslavie s-a confruntat și se confruntă în timpul bogatei sale activități au influențat, în mare măsură, procesul de înființare a unei instanțe permanente de justiție penală internațională. În acest sens, în cadrul prevederilor Statutului Curții

Penale Internaționale, adoptat la Roma la data de 17 iulie 1998, pot fi recunoscute numeroase elemente cu adevărat „inventate” pentru sau de către Tribunalul pentru fosta Yugoslavie. Această influență pozitivă a fost cu atât mai pregnantă la elaborarea „Codului cuprinzând regulile de procedură și probele” al Curții Penale Internaționale, cod finalizat la sfârșitul anului 2000, în cadrul lucrărilor Comisiei pregătitoare desfășurate la sediul Organizației Națiunilor Unite din New York.

B. Observații preliminare referitoare la influența sistemelor de civil-law și common-law în procedura Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Yugoslavie

1. Preponderența elementelor de common-law în primele variante adoptate ale Statutului și Regulilor de Procedură

Statutul Tribunalului a încorporat, în principal, instrumente procedurale specifice sistemului de common-law, sistem judiciar specific țărilor anglo-saxone. Urmând aceeași idee, participanții la elaborarea Regulilor de Procedură au optat pentru un model de common-law, bazat pe principiul contradictorialității între două părți, într-un proces declanșat printr-o punere sub acuzare specifică (termenul utilizat fiind cel de „indictment”). Principalul motiv pentru alegerea acestui sistem a fost, fără îndoială, superioritatea evidentă în ceea ce privește operativitatea și eficiența.

Diferențele între cele două mari sisteme judiciare, utilizate la ora actuală în lume, pot fi găsite, în principal, în modul de prezentare a probelor, în atribuțiile judecătorului (și ale juraților atunci când este cazul), ca și în rolul jucat de părți în cadrul procedurii. În sistemul de common-law, acuzarea, fiind parte în proces, se află pe poziție absolut egală cu cea a apărării. Așa cum se arată în jurisprudență, esența celor două sisteme poate fi rezumată în felul următor: „*procedura*

acuzatorială de common-law se bazează pe desfășurarea unei dispute, a unei lupte între doi adversari egali, desfășurată în fața unui judecător relativ pasiv, a cărui principală datorie este să adopte un verdict.” Astfel, judecătorul rămâne neutru, acesta fiind un arbitru în conflictul dintre părți, care asistă pasiv, până în momentul în care, părțile îi vor aduce elementele necesare formării convingerii sale, moment în care va alege teza uneia dintre părți. A fost asemănat, uneori, cu un automat, care așteaptă materialele, în vederea pronunțării hotărârii. În cadrul acestui sistem, rolul esențial revine părților, respectiv, avocaților care le reprezintă, care sunt stăpâni pe proces, susținerile și propunerile lor, obligându-l pe judecător. Așa fiind, reușita sau eșecul depinde de abilitatea părții, de a alege avocatul, care trebuie să fie capabil să elaboreze teza, care să fie reținută de către judecător.

“Procedura inchizitorială de civil-law este structurată pe o acțiune cu un grad elevat de oficialitate. Dacă în primul sistem, cei doi adversari sunt stăpânii absoluți ai alegerii mijloacelor procedurale și al modului de susținere a cazului, în cel de-al doilea sistem, autoritatea reprezentantă a statului are principalele atribuții și inițiative” (M.R. Damaska – „Formele justiției și autoritatea statală”).

Prin urmare, procedura inchizitorială oferă judecătorului rolul de a conduce dezbaterile, în vederea descoperirii adevărului. Dezbaterile nu sunt lăsate la discreția părților, nu depind de stângăciile sau chiar de vicleniile acestora, ci sunt dirijate de către judecător. Dacă în procedura acuzatorială, persoana centrală este partea ori avocatul ei, care alege singur terenul luptei și armele cu care se duce această luptă, în cea inchizitorială, persoana centrală este judecătorul care, nu numai că soluționează litigiul, ci, în prealabil, va construi, prin intervenția sa în dezbateri și raționamentul pe care și-l va fundamenta, soluția. Acest sistem s-a inspirat din ideea, că justiția este un serviciu public, a cărui rol nu este numai acela de a stinge un conflict între particulari, ci și restabilirea legalității, a ordinii de drept din societate. El este apreciat și ca un mijloc de egalizare a șanselor părților, deoarece, prin intervenția judecătorului, face să dispară aleatoriul alegerii avocatului de către părți. Cum, însă, judecătorul nu poate fi ales de către părți, în cadrul acestui sistem, norocul sau nenorocul părții este concentrat de judecător!

În continuarea ideii, prezentate mai sus, trebuie remarcat, de la început, faptul, că Statutul Tribunalului Internațional a lăsat deschisă calea mai multor compromisuri. Astfel, a fost inclusă contradictorialitatea, egalitatea și puterea de inițiativă a părților specifică în sistemul common-law, împinsă chiar până la limita acceptării negocierii soluției, faimoasa instituție a „plea bargaining”-ingului. În același timp, s-a introdus pentru judecători „*obligatia căutării și stabilirii adevărului*”, deziderat tipic procedurilor de civil-law, dincolo și indiferent de orice fel de înțelegere la care ar fi ajuns părțile. În același mod, Statutul sugerează acordarea unui rol autonom victimelor și a unor drepturi procesuale existente numai în procedura de civil-law, încercând, în același timp, să păstreze un tip de litigiu bipolar între numai două părți. Se prevede, în mod implicit, obligația în sarcina procurorului de a investiga și prezenta atât circumstanțele incriminatoare, cât și pe cele exoneratoare, iar în același timp se arată, în mod clar, că fiecare parte trebuie să-și pregătească și să-și prezinte propriul caz, fără a ține cont de acțiunile celeilalte părți.

2. Prezentarea probelor și noul rol activ acordat judecătorului în faza pregătitoare a procesului („pre-trial stage”) și în faza procesului propriu-zis („trial stage”)

Procurorul este stăpânul absolut al cazului său în procesul de common-law; acesta controlează cea mai mare parte a informațiilor referitoare la caz. Dosarul procurorului conține constatările și rapoartele poliției; prin interogarea martorilor, el este, practic, singurul în sala de judecată care știe ce vor spune aceste persoane. Procurorul citează martorii acuzării și decide care anume să fie chemat sau nu în acel caz. În unele țări, în special în Statele Unite ale Americii, procurorul chiar pregătește martorul în vederea depunerii depoziției în cadrul procesului (sistem experimentat chiar și în practica Procurorului Tribunalului Internațional). În timpul acestor pregătiri, procurorul își instruiește martorul referitor la întrebările pe care ar

putea să i le adreseze avocatul apărării, și chiar conduce o examinare încrucișată simulată („*cross examination*” fiind o altă procedură specifică și fundamentală pentru sistemele de common-law). În mod absolut diferit, în procedura de civil-law, judecătorul este cel care conduce administrarea probelor. El nu are nevoie de un ajutor sau ghid în acest sens, pentru că este familiarizat în avans cu detaliile cazului. În acest fel, judecătorul este cel care citează martorii și care participă în mod activ la examinarea acestora, în scopul stabilirii corecte și complete a adevărului.

Un proces, într-un sistem de common-law, poate fi, în mod sumar, caracterizat ca o confruntare între doi avocați profesioniști, în fața unor persoane fără o pregătire specială – jurații – care trebuie doar să stabilească niște elemente de fapt. Acești jurați nu au capacitatea aprecierii importanței probelor și nici a evaluării admisibilității acestora, fără instrucțiunile unui judecător profesionist. Ei pot fi ușor derutați sau induși în eroare de elemente irelevante sau confuze. Aceștia au nevoie de un judecător care să-i îndrume în evaluarea probelor prezentate de către părțile interesate și care să-i ferească de acele probe care sunt inadmisibile sau irelevante. Numai cu aceste garanții, pot fi capabili jurații să determine elementele de fapt și să ajungă la o soluție corespunzătoare!

Judecătorii profesioniști, cu o vastă experiență și o pregătire excepțională, care acționează în cadrul Tribunalului Penal Internațional sunt, fără îndoială, capabili să îndeplinească sarcini mult mai complexe decât cele impuse unor jurați obișnuiți sau unui judecător care trebuie doar să-i îndrume pe acești jurați. Câteva amendamente recente aduse regulilor de procedură atenuează prima formă aleasă inițial, acordând judecătorilor un control mult mai mare asupra strângerii și administrării probatoriului. Conform modificărilor, aduse în anul 1998, prevederilor articolului 90, judecătorul este cel care controlează modul și ordinea ascultării martorilor și a prezentării probelor. În acest fel, se precizează, în mod expres, faptul că: „*interogarea martorilor și prezentarea probelor este mult mai adecvată în vederea stabilirii adevărului*” – ceea ce reprezintă o mare victorie pentru susținătorii sistemului de civil-law. Martorii nu mai sunt considerați a fi martorii unei părți în proces. „*Din momentul în care aceștia depun declarația solemnă, martorii nu vor mai fi considerați ca aparținând unei părți, ci doar ca martori ai*

justiției” (conform Deciziei, din data de 11 decembrie 1998, în cazul „Goran Jelisic”). S-a stabilit, de asemenea, că „un martor chemat în fața Tribunalului Penal Internațional este obligat să contribuie cu tot ceea ce știe la stabilirea adevărului și nu doar a interesului părții care l-a propus” (Decizia, din data de 21 septembrie 1999, în cazul „Kupreskic”). Calea deschisă de aceste decizii a fost transpusă și în drept prin modificarea, în mod corespunzător, a prevederilor articolului 98 din cadrul Regulilor de Procedură. În noua formă, acest articol permite judecătorilor să solicite noi martori față de cei propuși de cele două părți, așa-numiții „martori ai instanței”, ceea ce într-o jurisdicție de common-law este absolut inacceptabil (vezi Decizia Curții, din data de 21 mai 1999, în cazul „Tihomir Blaskic”).

3. Căutarea adevărului obiectiv în procedura Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie

Rolul de observator detașat sau de arbitru, tipic pentru sistemele de common-law, nu cadrează cu activitatea judecătorilor profesioniști din justiția penală internațională. Aceștia din urmă trebuie să dea dovadă de un alt tip de responsabilitate în ceea ce privește corectitudinea deciziilor lor. Spre deosebire de jurați, judecătorii internaționali trebuie să arate motivele pe care se întemeiază orice sentință. Prevederile articolului 23 din Statutul Tribunalului impun ca aceste sentințe „să fie însoțite de o motivație în scris”. O asemenea obligație presupune un rol mult mai activ al judecătorului în timpul procesului.

Așa cum se arată în Raportul anual al Tribunalului, pe anul 1994: „în timp ce, în mod normal, într-un sistem acuzatorial, instanța trebuie să se mulțumească cu probele invocate de către părți, Tribunalul internațional are posibilitatea să solicite noi probe „*proprio motu*”. Aceasta oferă instanței capacitatea de a stabili întregul adevăr și a-și baza decizia finală pe un probatoriu complet”.

Din acest motiv, Regulile de Procedură ale Tribunalului ad-hoc (pentru Yugoslavia și Rwanda) permit judecătorilor să adreseze propriile întrebări

martorilor, în pofida reacției ostile și vehemente a reprezentanților sistemului de common-law. Cu toate acestea, o asemenea posibilitate s-a dovedit uneori lipsită de eficacitate, dacă scopul său real și dacă responsabilitatea judecătorilor nu sunt definite în mod adecvat. Incertitudinea referitoare la propriul rol, alături de experiența judiciară anterioară în sistemul național din care provin, i-au împiedicat uneori pe judecători să intervină în examinarea probelor, chiar și atunci când ar fi fost necesar să facă acest lucru. Poate fi observat din exemplele următoare: „*acuzarea nu a reușit să aducă probe clare privind condiția celor patru prizonieri înainte de a fi uciși*” sau „*martorul nu a fost întrebat dacă victima era sau nu decedată*” (Decizia, în cazul Dusan Tadic), că judecătorii nu au pus întrebări și nu au solicitat probe suplimentare, deși ar fi fost necesar pentru stabilirea corectă a adevărului.

În ceea ce privește Statutul Tribunalului Penal Internațional, acesta nu conține nici o referință expresă, prin care stabilirea adevărului obiectiv ar reprezenta scopul principal al procesului. O asemenea concepție a apărut odată cu amendamentele aduse Regulilor de Procedură în anul 1998.

Prioritatea acordată regulilor care guvernează o egalitate absolută a armelor celor două părți din proces, chiar și în detrimentul stabilirii adevărului obiectiv, este o idee fundamentală a unui proces desfășurat în sistemul de common-law. De exemplu, nici chiar o nouă probă decisivă nu poate constitui motiv de apel sau recurs dacă folosirea acestei probe ar deregla echilibrul stabilit între părți. Cu alte cuvinte, stabilirea adevărului procesual, formal, prevalează chiar și asupra adevărului obiectiv, ceea ce nu se întâmplă în jurisdicția de civil-law. Într-un asemenea sistem, de exemplu, un recurs în favoarea persoanei condamnate este întotdeauna posibil, dacă noi fapte sau probe nu au fost cunoscute de către instanță, indiferent din ce motiv.

4. Elemente de common-law și de civil-law în faza preliminară a procesului. Declarațiile martorilor și alte probe

Este greu de contestat afirmația, conform căreia numai judecătorii de civil-law apreciază cu adevărat probele din proces. Așa cum se mai arată în jurisprudență, „fără un dosar de urmărire penală în față, judecătorul de common-law este doar un arbitru orb, influențat de flash-uri contradictorii care pot să-l ducă sau nu la o decizie corectă”. Principala sursă a capacității judecătorilor de civil-law, în examinarea probelor, o reprezintă dosarul investigativ pe care aceștia îl primesc înainte de proces.

În dorința de a fi mai bine informați asupra cazului pe care îl vor avea de soluționat, judecătorii Tribunalului Penal Internațional au început să solicite celor două părți să le trimită în avans declarații ale martorilor și alte documente necesare Curții. În anul 1997, în cazul „Slavko Dokmanovic”, instanța a emis un ordin scris prin care îi solicita procurorului să-i trimită în scris toate declarațiile disponibile ale martorilor. În decizia adoptată se arată, că „instanța va beneficia din faptul că are acces la declarațiile martorilor și la alte documente puse la dispoziție de către părți, în primul rând în scopul unei mai bune înțelegeri a obiectului cauzei și al unui management mai eficient al procesului”.

Cu toate acestea, informațiile puse la dispoziția instanței de către părți în practica Tribunalului Internațional, chiar dacă, în mod evident, inspirate, nu constituie un echivalent perfect al dosarului penal din sistemele de civil-law. În primul rând, instanța va primi numai declarațiile acelor martori pe care acuzarea intenționează să-i cheme și numai acele probe care se intenționează a fi prezentate. O asemenea informare parțială ar putea chiar să creeze o stare de confuzie judecătorilor.

În al doilea rând, spre deosebire de sistemul de civil-law, apărarea nu joacă nici un rol în investigațiile efectuate de către procuror. De altfel, acuzarea nu are o obligație expresă de a obține și prezenta atât probe în defavoarea, cât și în favoarea

inculpatului. Rezultatul este acela că, declarațiile martorilor și probele trimise în avans instanței, provin din investigațiile efectuate de o singură parte.

În al treilea rând, conform practicii Tribunalului Internațional (de inspirație evidentă din sistemul de common-law), apărarea este obligată să-și prezinte propriile probe numai după ce acuzarea și-a prezentat în totalitate propriul caz. În acest fel, judecătorii au în realitate numai o jumătate a cazului la începutul procesului, iar cealaltă jumătate va fi obținută abia după încheierea prezentării făcute de către acuzare. În consecință, este greu de apreciat în ce măsură această dezvăluire gradată poate să ajute instanța în înțelegerea corectă a cazului; mai mult, este greu de înțeles, cum judecătorii pot lua decizii perfect întemeiate referitor la problemele de admisibilitate și la excepțiile invocate în timpul prezentării cazului de către acuzare.

În realitate, principalul motiv pentru stabilirea unei asemenea practici în cazul Tribunalului Penal Internațional a fost preocuparea judecătorilor în a mări considerabil operativitatea proceselor. Dorind să-și mărească abilitățile în controlarea procedurilor, judecătorii s-au gândit ca ar fi extrem de util să obțină cât mai multe informații posibile, înainte de declanșarea procesului propriu-zis. Cu această idee, s-a trecut la amendarea Regulilor de Procedură în anul 1998. Astfel, a fost prevăzută obligația pentru părți de a prezenta, în avans, o listă a probelor și numele martorilor care vor fi chemați. Cu asemenea informații, judecătorii pot rapidiza, în mod considerabil, procedurile de judecată. Un exemplu relevant al consecințelor aduse de noile reguli s-a putut constata în cazul „Zejnil Delalic”, în care Curtea a decis că *„avocatul apărării trebuie să adere strict la principiul nemultiplicării inutile a probelor și la repetarea unor mărturii relativ identice, în caz contrar, instanța fiind obligată să aleagă, chiar ea, de pe listă martorii pe care consideră necesar să-i audieze și probele relevante pentru caz”*.

5. Concluzii privind observațiile preliminare referitoare la influența celor două mari sisteme procedurale

Circumstanțele, în care Statutul și Regulile de Procedură ale Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie au fost adoptate, au avut o mare influență asupra rezultatelor realizate. Ambele documente au fost elaborate și adoptate în regim de mare urgență, din cauza condițiilor istorice existente la acel moment. Datorită acelei urgențe, membrii Consiliului de Securitate al ONU au fost destul de refractari la orice modificări, care ar fi dus la alte negocieri și evident la tergiversarea adoptării unei forme finale. În consecință, au fost mai degrabă reprezentanții țărilor cu sistem de common-law cei care au elaborat textul Statutului și al Regulilor de Procedură.

Deși în acest mod, cea mai mare parte a normelor de procedură au fost pur și simplu împrumutate din sistemul de common-law, practica a demonstrat, că în cursul proceselor desfășurate în fața Tribunalului Internațional procedura a evoluat în sensul creării unui adevărat hibrid al celor două mari sisteme de drept existente în acest moment în lume. Prezentarea anumitor elemente de diferențiere, dar și de similitudine între Tribunalul Internațional și cel mai faimos precedent al său – Tribunalul Militar de la Nurenberg – ar putea constitui o bună oportunitate de a prezenta părțile originale, dar și evidentele evoluții pozitive înregistrate de justiția penală internațională în a doua jumătate a secolului XX, clasica, deja, dispută între sistemele de drept național importante (în special cele de common-law și civil-law), în dorința de a-și impune propriile instituții și abordări în acest domeniu, ca și uriașele dificultăți cu care comunitatea internațională se confruntă în continuare, în speranța unei justiții mai bune și mai eficiente în mileniul trei.

C. Elemente de procedură utilizate în practica Tribunalului Militar Internațional de la Nurenberg și a Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie

Tribunalul Militar Internațional pentru judecarea marilor criminali de război, instituit la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial de cele patru Puteri Aliate (SUA, Franța, Marea Britanie și URSS) și cunoscut în istorie ca Tribunalul de la Nurenberg, a reprezentat un eveniment fundamental pentru dezvoltarea Dreptului Penal Internațional.

Cu excepția procesului, ce ar fi trebuit să aibă loc în Germania, împotriva fostului Kaiser Wilhelm al-II-lea de Hohenzollern, în conformitate cu prevederile Tratatului de Pace de la Versailles din anul 1919 (proces care nu a avut niciodată loc), Tribunalul de la Nurenberg reprezintă prima formă articulată de jurisdicție penală îndreptată contra autorilor unor fapte grave, care din acel moment vor fi cunoscute sub termenul de "crime internaționale". Procesul a fost imaginat nu ca o oarbă răzbunare a învingătorilor împotriva învinșilor, ci ca o reacție a lumii civilizate în fața unor inimaginabile și inacceptabile violări ale celor mai elementare valori ale umanității, violări comise de conducătorii țărilor care au format Axa (în special liderii naziști).

Cu intenția de a restabili ordinea de drept în lume, Tribunalul de la Nurenberg a trebuit să fie tocmai expresia acestei ordini de drept și în realizarea scopurilor sale, să respecte cu strictețe principalele valori pentru apărarea cărora a fost creat. În acest scop, cei care au elaborat structura Tribunalului au dat naștere unei noi instituții, într-un domeniu aproape nou și care a funcționat pe baza unor reguli de procedură cu totul noi. Așa cum se poate imagina, realizarea unui deziderat atât de ambițios a fost extrem de dificilă, iar pentru Dreptul Internațional a fost prima dată când a asistat la confluența, dar și la confruntarea dintre cele două mari sisteme de drept penal, respectiv, cel de civil-law și cel de common-law. Rezultatul a constat în crearea unei instituții complet originale care, dincolo de lipsurile acceptabile, previzibile și insurmontabile la acel moment, și-a atins

scopurile principale și mai ales a pus bazele reale a ceea ce avea să devină o justiție penală internațională.

Din nefericire, la numai o jumătatea de secol distanță, fiind confruntată cu groaznicele tragedii ce aveau loc în Rwanda și Yugoslavia, comunitatea internațională s-a văzut obligată să apeleze la experiența Tribunalului de la Nurenberg, în încercarea de a restabili din nou pacea și justiția. Reglementarea Tribunalului Ad-hoc avea să preia principalele idei și metode utilizate la Nurenberg, căutând să îmbunătățească acele puncte slabe și să nu repete erorile făcute anterior. Normele juridice rezultate vor fi succint prezentate în continuare, dar este indubitabil că adevăratele câștiguri vor fi evidențiate doar în organizarea și funcționarea viitoarei Curți Penale Internaționale.

1. Instituirea celor două Tribunale Internaționale

Pornind de la examinarea Statutului Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie (care este, în esență, aproape similar cu cel al Tribunalului Internațional pentru judecarea crimelor comise în Rwanda, motiv pentru care observațiile următoare sunt, în consecință, aplicabile), pot fi observate cu relativă ușurință elementele de originalitate care caracterizează această instituție. Spre deosebire de Tribunalul de la Nurenberg, care a fost constituit din voința celor patru Puteri Aliate (învingătoarele de fapt ale războiului purtat împotriva Germaniei și clasei politice ai cărei reprezentanți urmau să fie inculpați în proces, judecați și condamnați), Tribunalul Internațional pentru Fosta Yugoslavie fost instituit prin decizia Consiliului de Securitate, ca principal organ executiv al Organizației Națiunilor Unite, acționând în baza prevederilor articolelor 39-42 ale Cartei ONU – “Consiliul de Securitate trebuie să determine existența oricărei amenințări la adresa păcii, încălcări ale păcii sau orice act de agresiune și va face orice recomandări necesare sau va lua una din măsurile prevăzute în articolele 41 și 42, pentru a menține sau restabili pacea și securitatea internațională”. Deci, în acest caz, nu se poate afirma

că este o acțiune represivă sau discriminatorie, prin care învingătorii îi pedepsesc pe învinși, ci o măsură concretă adoptată de cel mai abilitat organism mondial, având autoritatea și mijloacele legale și logistice de a o pune în practică, pe baza suportului oferit de comunitatea internațională, pentru salvagardarea păcii și securității.

În același timp, instituirea Tribunalul Internațional pentru Fosta Yugoslavie a dovedit, o dată în plus, că cea mai mare parte a comunității internaționale, chiar dacă nu direct afectată de gravele violări ale dreptului comise în acea zonă, este hotărâtă să pună capăt impunității acelor criminali, cu ale căror fapte abominabile omenirea se confruntă la începutul Mileniului Trei și să creeze un adevărat spațiu de justiție și dreptate.

Competența Consiliului de Securitate, de a crea o asemenea instanță, a fost contestată nu numai în jurisprudență ci chiar și în practica Tribunalul Internațional pentru Fosta Yugoslavie. Așa cum Curtea de Apel a Tribunalului a decis față de excepția ridicată în cazul "Dusan Tadic" – "argumentul, conform căruia Consiliul de Securitate, ca organism fără atribuții judiciare, nu poate institui un organ subsidiar cu asemenea aptitudini, este nereal; această susținere rezultă dintr-o fundamentală neînțelegere a constituirii structurii Cartei ONU..., înființarea Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie de către Consiliul nu înseamnă, însă, că acesta și-a delegat o parte din funcțiuni sau exercițiul unora dintre prerogativele sale. Nici nu înseamnă, din contră, că ar fi uzurpat pentru el însuși atribuții judiciare care nu-i revin în conformitate cu Carta. Consiliul de Securitate a înființat acest Tribunal ca un instrument prin care să-și exercite unul din principalele sale atribute și anume, restaurarea păcii și securității pe teritoriul Fostei Yugoslavii" (Decizia din data de 2 Octombrie 1995 – președinte A. Cassese). Respingând, în mod neechivoc, acest motiv de apel, Tribunalul a rezolvat definitiv problema legalității înființării sale.

2. Selectarea și numirea judecătorilor

Mergând, în continuare, cu paralela între Tribunalul de la Nurenberg și Tribunalul Internațional pentru Fosta Yugoslavie, poate fi reliefată o altă diferență importantă, derivând din modul în care au fost numiți judecătorii celor două instanțe. Astfel, prevederile articolului 2 al Statutului Tribunalului de la Nurenberg stabileau că instanța va fi compusă din 4 judecători, fiecare având un supleant. Câte un judecător și supleantul său urmau să fie numiți de fiecare Stat Semnatar, respectiv, de către SUA, Marea Britanie, Franța și Uniunea Sovietică. Stabilind un sistem, fără îndoială, mai adecvat, în dorința de a crește imparțialitatea și credibilitatea sa, Statutul Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie prevede următoarele :

Articolul 12: “Instanțele de judecată vor fi compuse din 11 judecători independenți, din care nu va putea fi mai mult de unul de aceeași naționalitate” (acest articol a fost parțial modificat prin Rezoluția Consiliului de Securitate Nr. 1166/13 Mai 1998, care a decis înființarea unei a treia Camere de judecată în primă instanță și deci, alegerea altor trei judecători cu respectarea regulii privind naționalitatea; de asemenea, a mai fost amendat la data de 30 noiembrie 2000, prin Rezoluția nr. 1329, astfel, încât: „*Instanțele de judecată vor fi compuse din 16 judecători independenți...*”).

Articolul 13 – “judecătorii Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie vor fi aleși de Adunarea Generală a ONU din cadrul unei liste puse la dispoziție de Secretarul General...”

3. Importanța activității judecătorilor în elaborarea și dezvoltarea regulilor de procedură

În practică, numirea primilor 11 judecători ai Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie s-a făcut pe baza unor criterii mai mult sau mai puțin

obiective. Între acestea, a fost și cel al reprezentării, în cadrul Tribunalului, a celor două mari sisteme de drept penal acceptate în societățile avansate, respectiv, cel de civil-law și cel de common-law -in practice. Astfel, au fost numiți 6 judecători, provenind din țări cu sistem de common-law și 5 judecători din cele cu sistem de civil-law. Importanța acestei opțiuni avea să fie relevată în momentul adoptării “Regulilor de Procedură și Admisibilitate a Probelor”, când majoritatea acestora vor fi împrumutate, în mod logic, din sistemul de common-law. Dar, așa cum menționam și anterior, practica Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie avea să schimbe această formă inițială, iar procedura avea să se transforme într-un adevărat hibrid.

Acest sistem original a fost posibil deoarece, urmând o idee cunoscută tot țărilor cu un sistem de common-law, Statutul Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie a prevăzut că elaborarea și adoptarea “Regulilor de Procedură” să fie atributul chiar al judecătorilor Tribunalului. Soluția a fost identică cu cea prevăzută pentru Tribunalul de la Nurenberg, în articolul 13 al Statutului său. Ambele documente impuneau doar ca “regulile de procedură să fie în concordanță cu prevederile prezentului Statut”. Prevederile articolului 15 din Statutul Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie au arătat, deci, că “judecătorii vor adopta regulile de procedură și admisibilitate a probelor, pentru organizarea fazelor premergătoare procesului și a celor de judecată. Inclusiv pentru apel, protecția victimelor și martorilor, ca și orice alte măsuri necesare..”. Aceste Reguli au fost, în cele din urmă, adoptate la data de 11 Februarie 1994, fiind, însă, modificate de 21 de ori până în prezent.

Lăsând cea mai mare și mai detaliată parte a regulilor de procedură să fie elaborate de către judecători, atât Statutul Tribunalului de la Nurenberg, cât și cel al Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie, au prevăzut totuși câteva principii procedurale esențiale, care să fie respectate, fără excepție, în practica instanțelor. Așa cum vom prezenta, în continuare, aceste principii, incluse în prevederile articolelor 16-30 pentru Tribunalul de la Nurenberg și prevederile articolelor 18-29 pentru cel al Fostei Yugoslavii, poartă marca incontestabilă a influențelor sistemelor de common-law și de civil-law, așa cum acestea au prevalat

la momentul adoptării, dar o parte reflectă deja elemente de originalitate ce vor deveni tipice doar proceselor penale internaționale și care nu mai fuseseră niciodată utilizate anterior. Cu toate acestea, anumite aspecte au fost abordate diferit, cea mai bună soluție fiind, încă, în disputa specialiștilor aparținând celor două mari sisteme de drept.

4. Principalele reguli utilizate în cadrul urmăririi penale și care privesc activitatea Procurorului

Carta Tribunalului Militar de la Nurenberg cuprinde două articole – 14 și 15 – care reglementează activitatea acuzării (organizată sub forma absolut originală de “Comitetul pentru investigarea, urmărirea și acuzarea marilor criminali de război”) în faza urmăririi penale și a desfășurării procesului, în ceea ce privește numirea procurorilor, atribuțiile acestora, activitățile comune, etc. Spre deosebire de Statutul Tribunalului de la Nurenberg, Statutul Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie conține două Articole – 16 și 18 – care, într-un mod succint, trasează liniile de bază privind activitatea Biroului Procurorului Tribunalului. Așa cum se va detalia în continuare, este evidentă, în ambele variante, predominanța regulilor de common-law, numai câteva aspecte punctuale fiind “cedate” sistemului de civil-law, din necesitatea asigurării unei justiții penale internaționale cât mai adecvate.

În consecință, prevederile articolului 14 din Carta Tribunalului de la Nurenberg stabileau că :

“fiecare Stat Semnatar va numi un Procuror Șef pentru investigarea acuzațiilor și urmărirea marilor criminali de război.

Procurorii Șefi vor acționa sub forma unui comitet, având următoarele scopuri :

- a) să stabilească un plan privind activitatea individuală a fiecăruia și a echipei sale de lucru;

- b) să stabilească lista finală a marilor criminali de război care vor fi judecați de către Tribunal;
- c) să aprobe actele de acuzare și transmiterea documentelor pe care se bazează acestea
- d) să transmită instanței de judecată actele de acuzare și restul documentelor anexate;
- e) să elaboreze și să transmită instanței un proiect privind regulile de procedură de utilizat; Tribunalul va putea să accepte, cu sau fără amendamente, acest proiect, sau pur și simplu să-l respingă în totalitate.

Comitetul va acționa pentru realizarea scopurilor, arătate mai sus, cu majoritate de voturi și va numi un Președinte pentru fiecare caz, în conformitate cu principiul rotației; în cazul unui balotaj, referitor la o persoană ce urmează să fie trimisă în judecată sau cu acuzațiile ce i se aduc acelei persoane, determinant va fi votul acelei părți care a făcut propunerea.....”.

Reglementarea poartă, fără îndoială, amprenta necesității echilibrului între cele 4 Puteri Aliate care au instituit Tribunalul, în condițiile specifice ale judecării liderilor Germaniei învinse. A fost un obiectiv atins în cele din urmă, în pofida dificultăților evidente, prin acceptarea sistemului compus din 4 Procurori-Șefi, având, practic, atribuții identice și aceeași putere în adoptarea deciziilor. Dar această formă a fost, de asemenea, influențată de diferitele sisteme judiciare naționale, provenind din civilizații cu o istorie, filosofie, ideologie și mentalitate complet diferite (SUA și Marea Britanie, fiind promotoarele sistemului de common-law, Franța creatoare și apărătoare ferventă a sistemului de civil-law, iar URSS, ca reprezentant indiscutabil al unui nou tip de justiție socialist-populară, bazată pe o prioritate absolută a statului și pe un rol al procurorului chiar mai important decât al judecătorului) Beneficiind de premisele relativ neutre în carea fost creat și căutând o imparțialitate și credibilitate absolut necesare pentru atingerea scopurilor propuse, Tribunalul Internațional pentru Fosta Yugoslavie a primit o organizare a sistemului de acuzare mult diferită, cu evidente aspecte de omogenitate și operativitate. Astfel, prevederile articolului 16 al Statutului stipulează că :

- 1) Procurorul Tribunalului va fi responsabil de investigarea și urmărirea penală a persoanelor vinovate de comiterea unor grave violări ale Dreptului Internațional Umanitar, pe teritoriul Fostei Yugoslavii;
- 2) Procurorul va acționa ca un organ independent al Tribunalului; acesta nu va cere și nu va primi instrucțiuni de la un anumit Guvern sau din altă sursă;
- 3) Biroul Procurorului va fi format din Procuror, asistenții acestuia și restul personalului necesar;
- 4) Procurorul va fi numit de către Consiliul de Securitate, la propunerea Secretarului General al ONU; candidatul va trebui să aibă un profil moral ireproșabil și să posede cea mai înaltă competență judiciară posibilă în investigarea și urmărirea cazurilor penale. Procurorul va fi ales pe un mandat de 4 ani și va putea fi reales. Termenii și condițiile acestuia vor fi echivalente cu cele prevăzute pentru postul de Secretar General Adjunct al ONU;
- 5) Personalul din cadrul Biroul Procurorului va fi numit, la propunerea acestuia, de către Secretarul General al ONU”.

Câteva observații sunt importante în acest context, ținând cont de evidentele ameliorări ale sistemului, față de cel utilizat la Nurenberg. Prima remarcă trebuie să privească independența Procurorului, așa cum rezultă din pragraful 2 al articolului 16, care a depășit condițiile istorice de la sfârșitul celui de al doilea război mondial. Nu este greșit a afirma, că întreaga concepție juridică penală a evoluat în lume, în sensul acordării unei independențe cât mai mari acuzatorului. O acțiune neutră, obiectivă, neinfluențată a procurorului este una din cele mai importante garanții pentru o justiție echitabilă și eficientă și mai ales pentru obținerea credibilității, care este esențială Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie.

O a doua remarcă ar trebui să privească alegerea și numirea Procurorului și a personalului care-l asistă. Prin sistemul impus de prevederile articolului 16 se pun bazele reale ale unei implicări a întregii comunități internaționale, prin intermediul celor mai abilitate și reprezentative organisme ale sale – Consiliul de Securitate și Secretarul General ONU - care au dreptul de face aceste numiri. Experiența, astfel obținută, avea să fie urmată și la elaborarea normelor echivalente din cadrul Statutului Curții Penale Internaționale.

Referitor la abilitatea Procurorului de a participa la elaborarea Regulilor de Procedură, prevedere expresă în Statutul Tribunalului de la Nurenberg – Articolul 14 - în cazul Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie, documentul de bază nu conține nimic. Dar, în articolul 6 al “Regulilor de Procedură”, ideea avea să fie preluată, păstrându-se, însă și puterea discreționară a judecătorilor în această materie”, ...proponeri pentru amendarea Regulilor vor putea fi făcute de către judecători, de Procuror sau de Grefier și vor putea fi adoptate cu votul a cel puțin 9 judecători într-o adunare plenară a membrilor instanței”.

Dincolo de aspectele privind numirea și organizarea acuzării, Carta Tribunalului de la Nurenberg a prevăzut și alte elemente de natură strict investigativă și de urmărire penală ale așa-numitului “Comitet”. Astfel în articolul 15 se stipulează:

“Procurorii, acționând individual sau în colaborare unul cu altul, vor avea, de asemenea, următoarele atribuții :

- a. căutarea, strângerea și prezentarea tuturor probelor necesare, atât înainte, cât și în cursul procesului ;
- b. pregătirea actului de acuzare, în vederea aprobării de către comisie, conform articolului 14 litera c ;
- c. interogarea preliminară a inculpaților și a tuturor martorilor;
- d. exercitarea funcțiunilor de acuzator public ;
- e. desemnarea unor reprezentanți pentru îndeplinirea activităților care le revin ;
- f. efectuarea oricăror alte activități care ar fi necesare, în vederea pregătirii și bune desfășurări a procesului.

Se înțelege, că nici un martor sau inculpat, aflat în detenția unuia din statele semnatare, nu va putea fi ridicat din arest fără acordul respectivului stat”.

Așa cum se poate observa din conținutul articolului prezentat mai sus, acesta oferă procurorilor unele atribuții caracteristice judecătorului de instrucție, un subiect tipic al procedurii de civil-law (conducerea investigațiilor, examinarea preliminară a inculpaților, victimelor și martorilor, etc.). Chiar și întocmirea actului de acuzare este mai degrabă o instituție a sistemului de civil-law – cunoscută și în dreptul

românesc ca “rechizitoriu” – decât a sistemului common-law, unde acuzațiile și probele sunt prezentate direct în faza de judecată. Dar aceste aspecte de sistem inchizitorial vor predomina doar în faza premergătoare procesului, în cea de judecată, elementele acuzatoriale fiind, în mod evident, predominante.

Statutul Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie a adoptat în această materie un sistem relativ similar, dar mult mai elaborat, cu intenția manifestă de a respecta principiile moderne ale unui proces penal, principii recunoscute de toate sistemele naționale democratice. Astfel, prevederile articolului 18, respectiv, “Investigarea și pregătirea actului de acuzare”, ca și prevederile art. 19, respectiv, “Revizuirea actului de acuzare” au stabilit principalele linii directoare ale activității procurorului în fazele premergătoare judecății :

Articolul 18 – „ 1. *Procurorul va iniția investigații din oficiu sau pe baza informațiilor obținute din orice sursă, în special de la diferite guverne, organisme ale ONU, organizații inter sau neguvernamentale. Procurorul va trebui să analizeze informațiile primite și să decidă cazurile în care sunt suficiente elemente, pentru continuarea urmăririi penale.*

2. *Procurorul va avea competența de a audia persoanele suspecte, victimele și martorii, de a strânge probe și de a conduce investigații în teren. În îndeplinirea acestor atribuții, Procurorul va putea, dacă va considera necesar, să solicite și să primească sprijinul autorităților statului implicat.*

3. *În cazul în care este audiat, suspectul va avea dreptul să fie asistat de un apărător ales și va putea solicita ca asistența legală, de care beneficiază, să fie plătită de către Tribunalul Internațional, în cazul în care nu dispune de suficiente mijloace materiale; suspectul va beneficia, de asemenea, de traducerea procedurii într-o limbă pe care o înțelege și o vorbește.*

4. *Dacă Procurorul va stabili, că există elemente suficiente pentru un caz prima facie, va întocmi un act preliminar de punere sub acuzare, conținând o scurtă declarație și o descriere a crimei sau crimelor de care inculpatul este acuzat,*

conform Statutului. Acest act va fi înaintat unui judecător din cadrul Instanței de Fond”.

Acest articol reglementează atribuțiile Procurorului într-o manieră care combină, în mod evident, elemente specifice ambelor sisteme de drept procesual penal. Astfel, investigarea poate fi declanșată nu doar pe baza unei sesizări autorizate, dar și din oficiu, o regulă ce mărește considerabil independența și puterea de decizie a procurorului. În același timp, se deduce cu ușurință principiul discreționalității exercitării urmăririi penale (mult mai specific țărilor cu sistem de common-law), ca și autonomia în ceea ce privește asistența din partea autorităților naționale.

„.... Procurorul va putea, dacă consideră necesar, să solicite asistența statului..”. Actul de acuzare este forma în care Procurorul își prezintă cazul, dar instanța poate revizui acest act printr-o procedură prevăzută de articolul 19 din Statut :

„1. Judecătorul din cadrul Instanței de Fond, căruia i-a fost prezentat actul de acuzare, îi va analiza conținutul. În cazul în care consideră suficiente elementele prezentate de Procuror, va confirma actul de acuzare, iar în caz contrar, va dispune respingerea acestuia.

2. După confirmarea actului de acuzare, judecătorul va putea, la cererea Procurorului, să emită mandate de reținere, de arestare, de predare sau transfer al unor persoane, ca și orice alte ordine necesare pentru desfășurarea procesului”.

Confirmarea actului de acuzare, de către instanța de judecată, reflectă concepția modernă a controlului exercitat de judecător față de actele procurorului. Astfel, toate deciziile care implică o restrângere a drepturilor fundamentale ale omului (mai ales cele privind libertatea), trebuiau să fie adoptate doar de către judecător. Procedura privind aceste acte este dezvoltată în cadrul “Regulilor de Procedură” în articolele 39-46 și 48-79, care se referă la investigații, drepturile suspecților, ordine și mandate de arestare, proceduri preliminare, depoziții, strângerea probelor, etc.

D. Competența temporală, teritorială, personală și materială a Tribunalului de la Nurenberg și a Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie

Înainte de a continua prezentarea principiilor procedurale menționate mai sus, este util de a face o scurtă incursiune comparativă în ceea ce privește competența Tribunalului de la Nurenberg și a celui pentru Fosta Yugoslavie, atât sub aspect temporal cât și teritorial, persoanel și material.

1. Competența temporală a celor două Tribunale

Competența temporală a celor două Tribunale a fost reglementată în moduri similare, pe baza acelorași concepții istorice. Prevederile articolului 6 al Cartei de la Nurenberg se referă, astfel la crimele comise în timpul celui de al doilea război mondial, iar prevederile articolelor 1 și 9 ale Statutului Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie se referă la crimele comise după data de 1 Ianuarie 1991. Trebuie, însă, remarcate de la început diferențele esențiale între cele două conflicte, care au generat crearea instanțelor penale internaționale; dacă în primul caz, este vorba de o conflagrație mondială ce a implicat state, al doilea caz se referă la un conflict predominant intern, încurajat și alimentat însă de intervenții externe.

2. Competența teritorială

În cazul competenței teritoriale, se poate vorbi, însă, de clare diferențe de abordare între cele două instanțe. În timp ce Carta Tribunalului de la Nurenberg

vorbește de “mari criminali de război, acționând în calitate de conducători ai Puterilor Axei”, fără a restrânge, astfel, în nici un fel, o anumită zonă teritorială, în Articolul 8 al Statutului Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie se arată, în mod clar, că “ Tribunalul va avea competență pentru crimele comise pe teritoriul Fostei Republici Socialiste Federative Yugoslavia, incluzând zona terestră, spațiul aerian și apele teritoriale”. Această diferență poate fi explicată prin condițiile istorice concrete și printr-o divergență esențială de concepție.

3. Competența după calitatea persoanei

În ceea ce privește competența după calitatea persoanei, marea parte a normelor cuprinse în cele două Statute sunt similare. Spre exemplu, prevederile articolului 7 din Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, care menționează un principiu fundamental al justiției penale internaționale, stipulează că “poziția oficială a inculpatului, chiar ca șef de stat sau de guvern sau membru al autorității statului, nu va exonera acea persoană de răspunderea pentru faptele comise și nici nu va micșora pedeapsa aplicată” și este, practic, identic cu articolul similar din Carta Tribunalului de la Nurenberg.

Practica Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie a dezvoltat și extins aceste prevederi în cazurile concrete aduse în fața judecății. În faimosul caz “Tihomir Blaskic”, instanța a arătat, că: *“inculpatul nu este acuzat că ar fi comis el însuși actele materiale, care constituie prin ele însele crimele ce fac obiectul procesului de față. Cu alte cuvinte, generalul Blaskic nu a ucis cu propriile mâini musulmani bosniaci...Dar în calitate sa de comandant, genaralul Blaskic a ordonat lansarea atacului care a produs crimele de care acesta este acuzat și mai mult, nu a luat măsurile necesare care ar fi putut duce la evitarea crimelor respective sau la pedepsirea autorilor acestora. Pe baza probelor administrate, instanța poate stabili că inculpatul a desfășurat un mare număr de activități, în sensul arătat mai sus. Probele au demonstrat, că în realitate, inculpatul a dat ordine precise trupelor*

aflate în subordinea sa, pentru comiterea respectivelor acte criminale și în consecință, vinovăția sa este demonstrată dincolo de orice dubiu, iar calitatea sa oficială urmează a fi reținută ca o circumstanță agravantă....”

Articolul 8 din Carta Tribunalului de la Nurenberg a fost, de asemenea, preluat în Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, sub forma articolului 7 paragraful 4 “*faptul că persoana inculpată a acționat ca urmare a unui ordin al superiorului său sau al guvernului nu îl exonerează de răspundere pentru faptele comise, dar poate fi considerat ca o circumstanță de atenuare a pedepsei aplicate, dacă instanța consideră că este astfel în interesul justiției...*”.

Aceste reguli sunt specifice unei jurisdicții speciale, așa cum este cea penală internațională, derogând, în mod evident, de la principiile dreptului intern, care prevăd imunități speciale, exonerarea pentru faptele comise la ordinul superiorului, etc.

Dincolo de similitudinile relevate mai sus, pot fi menționate și cel puțin două elemente abordate diferit de Carta Tribunalului de la Nurenberg și de Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie. O primă diferență se referă la ideea novatoare promovată la Nurenberg, respectiv aceea a responsabilității unei organizații sau a unui grup în ansamblul său, pentru activitatea criminală. Astfel, în Statutul Tribunalului de la Nurenberg, s-a prevăzut că :

“Art.9 – În cursul unui proces care are ca acuzați toți membrii unei grupări sau organizații, Tribunalul va putea declara (în considerarea oricăror acte de care acești indivizi vor putea fi declarați vinovați), că respectiva grupare sau organizație este o organizație criminală.

După primirea actului de acuzare, Tribunalul va trebui să facă cunoscut, în modul pe care îl va considera cel mai adecvat, intenția Procurorului de a solicita instanței, declararea caracterului criminal al unei organizații; orice membru al organizației astfel vizate va avea dreptul să solicite Tribunalului, să fie audiat asupra chestiunii caracterului criminal al grupării. Tribunalul va avea competența de a accepta sau de a respinge o asemenea cerere și va putea, de asemenea, să stabilească modul în care respectivele persoane vor fi reprezentate și audiate.

Art. 10 – În toate cazurile în care Tribunalul va declara o organizație ca având caracter criminal, autoritățile competente ale statelor semnatare vor avea dreptul să aducă în fața unei instanțe naționale, militare sau de ocupație, orice individ, în cazul afilierii acestuia la organizația respectivă. În această ipoteză, caracterul criminal al grupării sau organizației va fi considerat ca deja stabilit și nu va putea fi, în nici un caz, contestat”.

Nimic similar prevederilor anterioare nu poate fi găsit în Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie. În articolul 7 al acestui Statut se prevede, în mod expres, că *“fiecare inculpat.....va fi responsabil individual pentru cimele comise..”* Nici în Regulile de Procedură și nici în practica de până acum a Tribunalului nu a fost ridicată problema unei responsabilități de natură colectivă, sau a unei anumite entități, soluția individuală fiind considerată ca cea mai adecvată.

Dispozițiile articolului 12 din Carta Tribunalului de la Nurenberg tratează un element extrem de dificil și controversat, care a fost reglementat într-un mod diferit de practica Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie și care a fost dintotdeauna unul din punctele cele mai aprins dezbătute de către reprezentanții sistemelor de civil și common-law și anume contumacia.

La Nurenberg s-a stabilit că: *“Tribunalul va avea dreptul să pornească procedura împotriva unei persoane acuzate de comiterea crimelor de la articolul 6, chiar și în absența sa, dacă nu a putut fi găsit sau dacă Tribunalul, pentru orice motiv justificat, consideră că este în interesul justiției să țină dezbaterile în lipsa acestuia”.* Regula este, în mod evident, potrivnică principiului sistemului de common-law, care solicită ca judecata să aibă loc numai în prezența inculpatului, în special în faza administrării probelor și a dezbaterilor pe fond. Spre deosebire de acesta, sistemul de civil-law a cunoscut, acceptat și aplicat judecata în lipsă, inclusiv aplicarea de condamnări în aceste condiții. Această ultimă variantă a fost aleasă, în mod necondiționat, de Statutul Tribunalului de la Nurenberg, care a specificat și în articolul 18 că: *“ instanța va soluționa cu operativitate cazurile de contumacie, aplicând sentința adecvată, inclusiv va putea lua măsura excluderii din sala de*

judecată a unui inculpat sau a avocatului acestuia, fără însă ca această măsură să influențeze sentința de condamnare”.

În timp ce pentru Tribunalul de la Nurenberg, țările cu sistem de common-law au acceptat acest compromis, ținând cont de realitățile istorice, sistemul adoptat la Tribunalul pentru Fosta Yugoslavie nu prevede posibilitatea unei proceduri de judecată în contumacie. Opțiunea rezidă, în mod implicit, din dispozițiile articolului 21 al Statutului, care afirmă: *“inculpatul va avea dreptul la minimele garanții procesuale....să fie judecat doar în prezența sa și să se apere singur sau prin intermediul unui avocat ales”.*

Așa cum rezultă cu și mai mare claritate din Regulile de Procedură ale Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, este evident, că orice procedură în lipsa inculpatului nu poate să depășească faza premergătoare judecății (investigații preliminare, ordine și mandate de arestare, publicarea capetelor de acuzare, etc). Reprezentanții sistemului de civil-law au încercat să impună cel puțin un tip de “condamnare morală” în acele cazuri în care prezența unui inculpat în fața Tribunalului nu este posibilă, dar aceste tentative nu au afectat esența opțiunii fundamentale de neacceptare a contumaciei.

4. Competența după materie

Examinând prevederile referitoare la competența materială a Tribunalului de la Nurenberg și a celui pentru Fosta Yugoslavie, poate fi ușor remarcat, că ideile principale de la Nurenberg au fost preluate, dezvoltate, modernizate și transformate în esența (sau “hard core”) crimelor judecate de noul Tribunal.

Prevederile articolului 6 din Carta de la Nurenberg stabileau, pentru prima dată în istoria justiției penale internaționale, un sistem coerent al actelor care constituie “crime internaționale”, apte de a fi urmărite, judecate și sancționate în cadrul unei justiții penale universale. Sunt, astfel, definite următoarele :

“a) crime împotriva păcii – constând în conducerea, pregătirea, declanșarea sau urmărirea unui război de agresiune sau a unui război care violează un tratat, înțelegere sau acord internațional sau participarea la un plan concertat sau la un complot pentru realizarea oricăruia dintre actele arătate mai sus;

b) crime de război – constând în violarea legilor sau cutumelor războiului; aceste violări cuprind, fără a se limita, însă, asasinatul, relele tratamente, deportarea în scopul supunerii la muncă forțată sau în orice alt scop a populației civile din teritoriile ocupate, asasinarea sau relele tratamente comise împotriva prizonierilor de război, executarea ostatecilor, incendierea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a orașelor sau satelor sau devastări nejustificate de considerente militare;

c) crimele împotriva umanității – constând în asasinarea, exterminarea, aducerea în stare de sclavaj, deportarea sau orice alt act inuman comis împotriva populației civile, înainte sau pe durata desfășurării războiului sau orice tip de persecuție și discriminare pe motive de apartenență politică, rasială sau religioasă, în cazul în care aceste acte de persecuție, indiferent dacă au fost prevăzute sau nu ca violări ale dreptului intern al țării unde au fost comise, au fost urmate de sau în legătură cu săvârșirea altor crime care intră în competența de judecată a Tribunalului”

Aceste principii de definire a elementelor constitutive ale crimelor internaționale, elaborate la sfârșitul Celui De Al Doilea Război Mondial, aveau să constituie baza pe care Dreptul Penal Internațional s-a dezvoltat până în prezent. Este de observat și faptul, că aceste norme au depășit, în mod evident, limitele acceptate ale reglementărilor naționale, ignorând principii “*imuabile*” cum ar fi legalitatea incriminării (prin folosirea formulei “*faptele descrise în continuarea, dar nu limitate la...*”), neretroactivitatea incriminării (Statutul adoptat în anul 1945 s-a aplicat faptelor anterioare), primordialitatea legii naționale (prin precizarea, că faptele sunt pedepsibile chiar dacă erau permise de legea națională în vigoare). Această “spargere” a regulilor consacrate a fost considerată absolut necesară, pentru realizarea unei reale și eficiente justiții.

Așa cum am arătat și anterior, Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie a preluat esența reglementărilor privind competența materială din principiile de la Nurenberg, modificându-le doar în baza noilor dezvoltări ale Dreptului Internațional Umanitar sau Penal (în special prin adoptarea Convențiilor de la Geneva din anul 1949 sau a Convenției privind Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid, adoptată în anul 1948).

În fapt, articolul 2 al Statutului Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie poartă chiar denumirea de *“Grave violări ale prevederilor Convențiilor de la Geneva din anul 1949”* și include *“acte comise împotriva persoanelor sau bunurilor protejate prin Convențiile respective”*. Aceste fapte au fost cel mai des utilizate ca și capete de acuzare, în actele de inculpare înaintate spre judecată Tribunalului, iar sentințele de condamnare, deja pronunțate, fac referire în special la aceste acuzații. Înțelesul și aria de aplicare au fost permanent dezvoltate pe calea practicii judiciare, un exemplu elocvent fiind sentința din cazul *“Dusko Tadic”* din anul 1999 care a extins sfera persoanelor protejate prin Convențiile de la Geneva, la o categorie mult mai mare decât s-ar fi putut considera inițial. Și astfel, printr-un procedeu tipic sistemului de common-law, care permite judecătorului să *“interpreteze”* legea, Tribunalul Internațional a făcut aplicabile dispozițiile Convențiilor din anul 1949 la cazuri practice extrem de complicate.

Prevederile articolului 3 din Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie se referă la violări ale legilor sau cutumelor războiului, preluând concepte deja clasice privind faptele comise în cursul unor conflicte militare și care sunt condamnabile ca și crime internaționale. Reglementarea este relativ similară cu cea utilizată la Nurenberg și are un grad de acceptare extrem de ridicat față de ansamblul acestor norme.

O noutate demnă de remarcat este introdusă prin articolul 4 din Statut, care reglementează *“genocidul”* ca o crimă de sine stătătoare. Genocidul este un termen inventat în anul 1944 de către autorul Raphael Lemkin și utilizat în cartea acestuia, publicată sub titlul *“Dominația Axei în Europa”*, după care a fost preluat în textul Statutului Tribunalului de la Nurenberg. Sensul atribuit acestuia a fost recunoscut ca

fiind de *“orice act comis cu intenția de a distruge, în tot sau în parte, a unui grup național, rasial, etnic sau religios”*.

Textul Articolului 4 din Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie a fost în întregime preluat din Convenția privind Prevenirea și Pedepsirea Genocidului, adoptată în anul 1948 și intrată în vigoare la data de 12 Ianuarie 1951. Conceptul de *“genocid”*, ca și cel de *“crime împotriva umanității”*, a luat naștere ca o reacție față de ororile comise de naziști în timpul celui de al doilea război mondial – genocidul fiind, în mod special, asociat cu Holocaustul comis împotriva evreilor. În continuare, Convenția din anul 1948 a devenit unul din instrumentele internaționale de protecție a drepturilor fundamentale ale omului cu cea mai mare acceptare și semnificație. Curtea Internațională de Justiție a apreciat în anul 1951 că aceasta face parte din normele cele mai importante ale Dreptului Internațional, iar ulterior trecând prevederile Convenției în rândurile normelor de *“jus cogens”*. Datorită gravității sale, genocidul este considerat ca *“o crimă internațională implicând negarea dreptului la existență pentru un întreg grup, o negare de natură să șocheze conștiința umanității și să producă daune imense acesteia, fiind profund contrară legilor morale și spiritului ONU. O primă consecință a acestei concepții este aceea că principiile Convenției trebuie recunoscute și respectate de toate statele, chiar și în lipsa unei obligații asumate în mod convențional. O a doua consecință este universalitatea condamnării genocidului și a obligației de cooperare în combaterea acestuia, pentru a elibera omenirea de această oribilă plagă”*.

Ca și în cazul violărilor Convențiilor de la Geneva, practica Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie a dezvoltat prevederile generale în materia genocidului, aplicându-le la cazuri concrete (vezi condamnarea aplicată în anul 1999, în cazul *“Goran Jelisic”*).

Prevederile articolelor 2 și 4 din Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie au adus adevăratele inovații, raportat la Tribunalul de la Nurenberg, în domeniul competenței materiale, deoarece celelalte – Articolul 3 și respectiv 5 – privesc crimele de război și crimele împotriva umanității în maniera deja aplicată în anul 1946. Trebuie remarcat din nou și menținerea prevederii - *“persoane care au violat legile sau cutumele războiului, constând, dar nefiind limitate la, ...”*, ceea ce

oferă judecătorului, dar și procurorului, posibilitatea extinderii normelor deja existente. Așa cum arătam anterior metoda a fost folosită pentru definirea crimelor de război la Nurenberg, fiind evidentă influența sistemului de common-law.

Înainte de a finaliza această scurtă prezentare a materiei trebuie menționate două grave dificultăți de natură substanțială apărute în practica Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, dificultăți privind corecta aplicare a dispozițiilor de competență materială.

Prima astfel de problemă a fost generată de incompleta formulare a conținutului constitutiv al crimelor, așa cum sunt prevăzute în Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie sau în alte acte normative. Așa cum se arăta în decizia instanței de apel dată în cazul “Dusan Tadic” – *“normele de drept internațional penal se află încă în starea incipientă de definire și cristalizare și nu prevăd încă suficiente elemente specifice de determinare a fiecărei crime în parte...Acestea nu descriu în detaliu o anumită categorie de fapte (omorul, distrugerea, violul, etc), ci mai degrabă privesc modalități disparate de comitere a acestora. În plus, se tratează împreună o serie de acte prohibite, care sunt diverse ca natură și gravitate”*.

O altă problemă extrem de dificilă, apărută în practica Tribunalului, privește acele fapte care, prin modalitatea concretă de săvârșire, îndeplinesc conținutul legal al mai multor crime prevăzute separat. Și în acest caz, instanța a încercat să găsească anumite principii de soluționare care să evite construcții juridice eronate.

În sentința pronunțată în cazul “Zoran Kupreskic ș.a.” se arată, că *“ori de câte ori un fapt material poate fi considerat ca îndeplinind conținutul mai multor crime prevăzute în Statut, spre exemplu, articolul 3 “crime de război” și articolul 5 “crime împotriva umanității” sau articolul 2 “grave violări ale Convențiilor de la Geneva” și Articolul 4 “genocid”, conform principiului că specialul derogă de la general trebuie aplicate aceste ultime încadrări. Într-adevăr, crimele prevăzute la articolele 4 și 5 pot deseori apărea ca lex specialis, față de crimele de război sau de violările Convențiilor de la Geneva, deoarece necesită întrunirea unor condiții legale care nu sunt prevăzute în articolele 2 și 3. Este evident, că în aceste cazuri norma specială trebuie să prevaleze. Această problemă poate însă apare și în alte*

circumstanțe. De exemplu, în situația în care inculpatul pledează vinovat pentru fapte caracterizate în actul de acuzare al procurorului ca fiind crime de război, dar și crime împotriva umanității (vezi cazul "Drazen Erdemovic"). Poate, de asemenea, să apară situația în care mai multe persoane sunt inculpate pentru comiterea aceluiași act criminal, dar elementul subiectiv necesar calificării ca și crimă împotriva umanității – conștiința unui atac generalizat împotriva populației civile – poate fi dovedit doar pentru unul din inculpați și nu pentru ceilalți (vezi cazul "Zoran Kupreskic ș.a."). În această situație, doar acel singur inculpat va putea fi condamnat pentru crime împotriva umanității, iar ceilalți doar pentru crime de război. Dar aici se va naște problema pedepsei aplicate și instanța va trebui să justifice de ce pentru aceleași fapte inculpații vor primi sancțiuni diferite!"

E. Alte elemente privind procedura de judecată aplicate în practica Tribunalului Internațional pentru Fosta Yugoslavie

1. Regulile privind asigurarea unui proces echitabil – "fair trial" - pentru inculpat

Prevederile articolului 16 din Carta Tribunalului de la Nurenberg au exprimat, încă din titlu, conținutul - "fair trial for defendant" – un principiu esențial și indispensabil oricărui proces judecat în sistemul de common-law. În textul acestuia, se arată că:

"În scopul asigurării unui proces echitabil pentru inculpați vor fi respectate următoarele reguli de procedură :

a) actul de acuzare va cuprinde elemente complete, specificând în detaliu faptele constatate și de care este acuzat inculpatul. O copie a actului de acuzare și a tuturor documentelor anexate, traduse într-o limbă care îi este accesibilă, îi va fi remisă inculpatului, într-un termen rezonabil, înainte de începerea procesului;

b) în cursul interogatoriilor preliminare și al celor din timpul procesului, inculpatul va avea dreptul să dea toate explicațiile pe care le consideră necesare, referitor la acuzațiile care i se aduc;

c) interogatoriile inculpaților vor trebui efectuate într-o limbă pe care aceștia o înțeleg sau vor trebui traduse ;

d) inculpații vor avea dreptul să se apere ei înșiși în fața tribunalului sau să fie asistați de către un avocat ;

e) inculpații vor avea dreptul în cursul procesului, fie personal, fie prin intermediul avocatului, să aducă orice probă în apărare și vor putea pune întrebări martorilor aduși de către acuzare” .

Poate fi remarcat cu ușurință, că acest articol cuprinde practic toate drepturile fundamentale necesare unui proces echitabil. Majoritatea acestora sunt larg cunoscute și aplicate, dar câteva poartă amprenta specifică a sistemelor de common-law. Cea mai semnificativă este regula prevăzută în paragraful “e”, care stabilește dreptul inculpatului de a-și produce propriile probe și de a examina încrucișat (faimosul “cross-examination”) toți martorii.

În acest domeniu, Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie conține o reglementare mult dezvoltată și modernizată. Astfel, dispozițiile articolului 21, intitulat “Drepturile inculpatului”, stabilesc regulile de bază, care vor fi dezvoltate și detaliate de “Regulile de Procedură” și de practica instanței. Acest articol prevede următoarele :

„1. Toate persoanele sunt egale în fața Tribunalului Internațional.

2. În stabilirea acuzațiilor care îi sunt aduse, inculpatul va avea dreptul la un proces echitabil și audieri publice, cu respectarea articolului 22.

3. Acuzatul va fi prezumat nevinovat până la dovedirea culpabilității sale, în conformitate cu prevederile prezentului Statut.

4. În stabilirea oricăror acuzații împotriva acuzatului, conform prezentului Statut, acesta va beneficia cel puțin de următoarele garanții, în deplină egalitate:

- a) să fie informat de îndată și în detaliu, într-o limbă pe care o înțelege, asupra naturii și conținutului acuzațiilor care i se aduc;
- b) să beneficieze de un timp adecvat și de condițiile necesare, în vederea pregătirii apărării sale, precum și comunicării cu avocatul ales ;
- c) să fie supus judecății fără întârzieri nejustificate;
- d) să fie judecat numai în prezența sa și să se poată apăra singur sau cu sprijinul apărătorului ales; să fie informat, dacă nu beneficiază de asistență legală, despre drepturile ce îi revin; să poată fi asistat de apărătorul ales și să i se asigure asistența legală fără plată din partea sa, în toate cazurile în care nu dispune de suficiente mijloace materiale pentru a plăti apărătorul ales;
- e) să examineze sau să ceară examinarea martorilor acuzării și să obțină audierea martorilor propuși în apărare, în aceleași condiții;
- f) să beneficieze de asistența gratuită a unui translator, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită în cadrul Tribunalului Internațional;
- g) să nu fie obligat să depună mărturie în defavoarea sa sau să-și recunoască vinovăția”.

Ca și articolul 16 din Carta Tribunalului de la Nurenberg, Articolul 21, prezentat mai sus, stabilește un sistem de garanții procesuale, sistem care a luat naștere la nivelul dreptului național (la început în Anglia și ulterior dezvoltat în Statele Unite ale Americii). Regulile naționale au fost completate prin acte internaționale în domeniul protecției drepturilor omului, general acceptate și respectate de statele democratice și civilizate, iar ulterior au fost preluate și în cazul justiției penale internaționale.

Ca un nou element poate fi menționată prevederea din paragraful 3 al aceluiași articol, a prezumției de nevinovăție – principiu fundamental al Dreptului Penal actual, dar neinclus în Statutul Tribunalului de la Nurenberg.

Un alt factor de noutate este prevederea unui „proces fără întârzieri nejustificate”, un principiu care din nefericire este deseori încălcat, chiar la nivelul

justiției naționale (este elocventă în acest sens practica Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strassbourg), dar care, pentru prima dată, este enunțat la nivelul justiției penale internaționale. Cu toate aceste norme și în pofida eforturilor făcute de Tribunal pentru scurtarea procedurilor, ultimele date făcute publice au arătat că această problemă este departe de a fi soluționată, foarte puține cazuri fiind deja definitive, deși procesele au început în anul 1994.

2. Protecția victimelor și a martorilor

Probabil că cea mai mare inovație este totuși cea introdusă prin articolul 22 a Statutului Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, care prevede că : „*Tribunalul Internațional va include în regulile sale de procedură, toate măsurile necesare pentru asigurarea protecției victimelor și a martorilor. Aceste măsuri vor include, dar nu se vor limita la, audieri cu păstrarea confidențialității și nepublicarea identității victimelor*”. Această nouă regulă, care la Nurenberg nici nu a fost imaginată, este deja aplicată în mod frecvent în practica Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, dovedindu-și eficiența și necesitatea, în pofida unor previzibile contestări din partea în special a apărării și a inculpaților înșiși. Experiența pozitivă a fost preluată și la elaborarea normelor privind viitoarea Curte Penală Internațională.

3. Judecata și procedura de apel

Alte două elemente net diferite de modul de reglementare al Tribunalului de la Nurenberg sunt conținute în Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, referitoare la pedepsele aplicate și la existența unei proceduri de apel.

În timp ce în Statutul Tribunalului de la Nurenberg, prevederile articolului 27 stipulau că: „*Tribunalul va putea aplica inculpaților pedeapsa cu moartea sau orice altă pedeapsă considerată justă*” (sentința capitală a și fost pronunțată în 12 cazuri),

dispozițiile articolului 24 din Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie instituie principiul conform căruia *“pedeapsa aplicată ...trebuie să se limiteze la închisoare”*, urmând valul existent pe plan mondial de respingere a pedepsei cu moartea.

Pe de altă parte, Carta Tribunalului de la Nurenberg nu prevede nici o cale de apel sau recurs față de sentințele pronunțate, acestea fiind, în mod direct, puse în aplicare. Dovedind o manieră evident îmbunătățită și conformă cu principiile justiției moderne deja consacrate pe plan național sau internațional, articolul 25 din Statutul Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie prevede că :

„1. Instanța de Apel va primi contestațiile făcute de către condamnat sau de către Procuror, formulate în baza următoarelor motive :

- a) o eroare de drept, care este de natură să afecteze sentința adoptată;*
- b) o eroare de fapt, care a dus la o greșită formulare a sentinței.*

2. Instanța de Apel va putea să confirme ori să caseze total sau parțial, deciziile adoptate de Instanțele de Fond”.

Așa cum se poate observa, reglementarea procedurii de apel a fost realizată urmărind principiile specifice sistemului de common-law. Dar, în practica Tribunalului, această abordare restrictivă a fost treptat modificată, în sensul includerii și a unor elemente de civil-law. Cea mai mare “victorie” a fost, fără îndoială, acceptarea producerii de noi probe în faza de apel, ceea ce reprezintă un adevărat “sacrilegiu” pentru orice reprezentant convins al sistemului de common-law.

Concluzii

Așa cum rezultă și din succinta prezentare făcută mai sus, Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie (ca și cel pentru Rwanda) a fost instituit și funcționează în condiții istorice și social-juridice speciale, fiind expresia unei crize pe care omenirea o gestionează cu mari dificultăți. Structura, funcționarea și procedura utilizată de Tribunal, au fost puternic influențate de două elemente de

natură total diferită : pe de o parte de experiența rezultată din activitatea Tribunalului Militar de la Nurenberg (cel de la Tokyo nefiind relevant în acest sens), iar pe de altă parte, de confruntarea dintre cele mai importante sisteme naționale de drept penal existente în prezent în țările democratice – sistemul de civil-law și cel de common-law.

O mare parte din neajunsurile constatate în practica Tribunalului de la Nurenberg au fost îndreptate în activitatea noului Tribunal, care s-a dovedit mult mai garantist, echidistant, echilibrat și deci credibil. În ceea ce privește procedura, dorința de a da satisfacție ambelor sisteme, a dus în final la apariția unui model original de procedură penală internațională, despre care doar practica va dovedi dacă a preluat în special părțile bune sau mai ales pe cele negative din sistemele de civil și common-law.

Dincolo de interesul juridic și chiar istoric al cercetării acestor aspecte, este, fără îndoială, cel mai important, ca din originala experiență a Tribunalului pentru Fosta Yugoslavie, să poată fi extrase și utilizate cele mai bune aspecte necesare pentru asigurarea funcționării reale și eficiente a ceea ce urmează să devină principalul instrument al justiției penale internaționale în Mileniul al treilea – Curtea Penală Internațională.

CAPITOLUL III

STRUCTURA ȘI FUNCȚIONAREA CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE

Ziua de 17 Iulie 1998 va rămâne memorabilă în istoria justiției internaționale. În acea zi, la Roma, în Cetatea Eternă, s-a consemnat un eveniment de importanță capitală în istoria Dreptului Internațional, în general și a justiției penale internaționale, în special. Prin adoptarea Statutului Curții Penale Internaționale, de către delegații prezenți la Conferința Plenipotențiară, ce a durat mai mult de o lună, s-a consfințit triumful ideii de instanță penală internațională cu caracter permanent, independent și cu o competență universală, care să urmărească și să tragă la răspundere pe autorii acelor infracțiuni de o gravitate extremă, cunoscute sub denumirea de „crime internaționale”.

Se transforma, astfel, în realitate, visul ilustrului nostru înaintaș, promotorul ideii de creare a unei instanțe internaționale permanente, românul Vespasian V. Pella.

Ca tratat multilateral, Statutul va avea nevoie de multă susținere, dacă va dori să prevină și să pedepsească genocidul, crimele împotriva umanității, crimele de război și crimele de agresiune. Acesta este proiectat să atragă această susținere, fără a sacrifica corectitudinea și eficacitatea Curții, ca instituție.

Statutul de la Roma este un instrument complex, cuprins în 128 de articole, reprezentând atât un Cod penal, cât și un Cod de Procedură Penală, la scară mondială. Nici un rezumat nu poate să ofere înțelegerea Curții, astfel cum o face studierea Statutului. În același timp, regimul Curții Penale Internaționale poate fi prezentat, în linii mari, cu ajutorul principiilor și scopului care îi stau la bază.

O examinare - chiar sumară - a noului document al O.N.U., pune în lumină o serie de idei, astfel: fundamentarea, în însuși preambulul Statutului, a necesității creării Curții Penale Internaționale, în raport de principiile O.N.U.; definirea statutului juridic al Curții și ideea, că aceasta dispune de o personalitate juridică internațională; circumstanțierea competenței Curții numai la "cele mai grave crime", ce preocupă comunitatea internațională; enunțarea, în continuare, a unor definiții și categorii de infracțiuni; stabilirea, ca principiu, a ideii, că jurisdicția *ratione temporis* a Curții se desfășoară numai pentru faptele săvârșite după intrarea în vigoare a acestui Statut; determinarea condițiilor preliminare pentru exercitarea competenței; stabilirea modalităților prin care Statele Părți transmit anumite cauze Procurorului Curții; stabilirea unei proceduri complete și minuțioase, care oferă garanții procesuale indiscutabile; precizările cu privire la legea aplicabilă; definirea principiilor generale de drept. Printre acestea din urmă, se numără cunoscutul principiu *nullum crimen sine lege*, *nulla poena sine lege*, lipsa retroactivității *ratione personae*; răspunderea penală individuală, excluderea competenței asupra persoanelor minore, irelevanța capacității oficiale, răspunderea comandanților și altor superiori și altele.

Este de remarcat faptul, că potrivit articolului 27, prevederile Statutului se vor aplica, în mod egal, tuturor persoanelor, fără vreo distincție întemeiată pe capacitatea oficială, cum ar fi calitatea de șef al statului sau al guvernului, de membru al unui guvern sau parlament, de reprezentant ales sau funcționar al guvernului.

Importante prevederi sunt consacrate și problemelor ce țin de structura și administrarea Curții, desemnarea judecătorilor, independența acestora, privilegiile și imunitățile lor. Statutul conține, de asemenea, importante dispoziții legate de cercetare și urmărire a faptelor incriminate, activități, care se desfășoară sub îndrumarea directă și controlul procurorului Curții Penale Internaționale.

Se regăsesc, totodată, prevederi minuțioase în legătură cu mandatul de arestare, procedurile privind arestarea persoanelor vinovate de asemenea fapte, regulile ce trebuie urmate în fața Curții, atât în faza de anchetă cât și în faza de judecată, drepturile persoanelor vinovate, protecția victimelor și a martorilor și

participarea acestora la proces, protecția informațiilor ce privesc securitatea națională, etc.

De remarcat este și faptul, că pedepsele prevăzute în articolul 78 nu includ pedeapsa cu moartea, tocmai ca o consecință a faptului că ea a fost abolită de documentele internaționale.

Pentru a se acorda un maxim de garanții celor judecați, împotriva unor sentințe eronate sau netemeinice, Statutul instituie drept căi de atac apelul și revizuirea, stabilind modalitățile prin care acestea vor putea fi exercitate. Importante prevederi se întâlnesc în Statut și în legătură cu cooperarea internațională și asistența juridică, elemente considerate indispensabile bunei desfășurări a jurisdicției.

În sfârșit, Statutul mai cuprinde prevederi legate de aplicarea sentințelor, acestea fiind executate în închisori naționale, ce vor fi stabilite de Curte, iar nu într-o închisoare specială, care ar avea un caracter internațional.

Pentru a asigura buna funcționare a lucrărilor Curții Penale Internaționale este instituită, potrivit Statutului, o Adunare a Statelor-Părți, în care fiecare țară va fi reprezentată și care va examina toate problemele curente legate de activitățile Curții, inclusiv probleme legate de plata contribuțiilor.

Pentru a înțelege mai profund conținutul acestui Statut, nu numai în litera sa, dar și în spiritul său, în demersul nostru de a finaliza această nobilă sarcină, considerăm că ar putea constitui o bună oportunitate prezentarea, în mod succint, a aspectelor generale privind organizarea și funcționarea acestei instituții.

Prin urmare, în continuarea acestui capitol vom încerca să prezentăm pe scurt principiile fundamentale de organizare și funcționare ale unei instanțe internaționale permanente, instanță în care triumful legii trebuie să învingă fărădelegea.

"Nimeni nu este mai presus de lege!". Acesta este unul din principiile noastre constituționale!

Iată, că prin acest Statut, el poate deveni universal!

A – Modul de funcționare al Curții. Aspecte generale

1. Natura juridică a Curții Penale Internaționale

Statutul Curții Penale Internaționale a fost adoptat printr-o convenție între state, la data de 17 iulie 1998, în cadrul Conferinței de la Roma și a fost deschis spre semnare, până la data de 31 decembrie 2000, la sediul Organizației Națiunilor Unite de la New York, intrarea sa în vigoare fiind condiționată de depunerea instrumentelor de ratificare de către cel puțin 60 de state.

Fiind inclus pe lista celor mai importante 25 de documente ale secolului, a fost promovată o campanie de accelerare a procesului de ratificare, inclusiv la nivelul Consiliului Europei și al Uniunii Europene, în speranța că aceasta va fi nu numai un instrument pentru promovarea justiției, dar și un instrument pentru încurajarea păcii.

Parlamentul European a adoptat o rezoluție, prin care a recomandat statelor membre și asociate ale Uniunii Europene să ratifice documentul în cel mai scurt timp posibil și a adresat Consiliului Europei invitația, de a considera ratificarea, drept una dintre prioritățile sale de acțiune pe anul 2001.

Astfel, tratatul, care prevede înființarea Curții Penale Internaționale, a intrat în vigoare la data de 1 iulie 2002, fiind primul tribunal permanent cu competența de a judeca persoanele vinovate de cele mai grave violări ale Dreptului Internațional Umanitar, respectiv, genocidul, crimele de război, crimele împotriva umanității și odată definită, crima de agresiune.

România a semnat Statutul la data de 7 iulie 1999 și l-a ratificat prin Legea nr. 111/28.03.2002, aceasta reprezentând una dintre prioritățile autorităților competente.

Până în prezent, numărul statelor care au ratificat Statutul este de 89 (situația existentă în luna martie 2003). Dintre acestea 21 sunt țări africane, 21 sunt state europene, care nu fac parte din Uniunea Europeană, 18 sunt țări din America Latină

și Caraibe, 15 state sunt membre ale Uniunii Europene, 12 țări din regiunea Asiei și a Pacificului, un stat din America de Nord și unul din Orientul Mijlociu.

Sediul Curții se află la Haga, în Olanda, "statul- gazdă" – în orașul cu cea mai bogată tradiție juridică în domeniul internațional, acesta fiind deja sediul Curții Internaționale de Justiție a Națiunilor Unite, precum și al Tribunalului Internațional *Ad-hoc* pentru Fosta Iugoslavie. Prin urmare, alegerea acestei locații a fost, în mod evident, una previzibilă, eficientă și rațională. Orașul Roma, susceptibil și el la un moment dat să devină gazdă, nu s-a arătat, însă, îndeajuns de hotărât să găzduiască lucrările Curții Penale Internaționale. Cât despre Nürnberg, chiar dacă acesta și-a manifestat intenția de a-și depune candidatura, nu a fost sprijinit de Germania, neavând astfel, nici o șansă de a rămâne în competiție. Inițiativa orașului Lyon, care și-a depus și el candidatura, a rămas tot fără ecou, lipsită fiind de susținerea Franței.

Prin Statutul său, Curtea dispune de personalitate juridică internațională, fiind competentă să-și exercite funcțiile pe teritoriul oricărui Stat-Parte la Statut. Jurisdicția Curții este relativ restrânsă, constând, inițial, din numai trei crime, iar aceasta se referea numai la crimele de interes major pentru comunitatea internațională.

Curtea Penală Internațională este expresia acțiunii colective a statelor membre la un tratat, care a înființat o instituție jurisdicțională cu caracter permanent, cu competență obligatorie pentru Statele-Părți. Prin urmare, Curtea Penală Internațională a fost creată prin acordul de voință al Statelor Părți, cu alte cuvinte, prin consensul acestora și nu de către un organism internațional, astfel încât, existența ei nu depinde de un asemenea organism.

Curtea Penală Internațională este, deci, o anexă a jurisdicției penale naționale, ca parte integrantă a legii naționale, în urma ratificării Statutului de către parlamentele statelor respective. Ea nu încalcă suveranitatea națională, așa cum nu trece peste competența sistemelor judiciare naționale, care sunt capabile să investigheze și să judece crimele internaționale. Deci, jurisdicția penală națională are prioritate asupra jurisdicției Curții Penale Internaționale.

Astfel cum s-a prefigurat în literatura de specialitate, Statutul de la Roma ține în balanță rolurile instituțiilor naționale și a celor internaționale. Acesta este

constituit pe baza principiului, propus de Comisia de Drept Internațional, conform căruia, funcția primordială a Curții este aceea de stimulent și complement pentru jurisdicțiile naționale, dreptului penal intern al Statelor revenindu-i, în mod prioritar - așa cum am spus deja - misiunea și rolul de sancționare a crimelor internaționale, comise de un cetățean al său sau comise pe teritoriul său. Instituțiile fundamentale ale dreptului penal intern al Statelor se regăsesc în nuanța și forma sa specifică, ce aparține dreptului internațional, mai exact, dreptului penal internațional. Prin urmare, Curtea Penală Internațională nu este un înlocuitor pentru jurisdicția penală internațională și nici nu înlocuiește sistemele de justiție penală naționale, ci doar le completează.

Alte prevederi ale Statutului exprimă, de asemenea, supremația sistemelor juridice naționale. Ca atare, toate cererile Curții cu privire la cooperare, inclusiv cele în vederea arestării, predării unui acuzat, precum și aducerii de probe, sunt soluționate de către sistemele judiciare naționale.

Prevederile detaliate privind cooperarea contribuie la eficacitatea Curții.

Pe cale de consecință, Curtea este, în acest fel, diferită de Tribunalele ad-hoc pentru Fosta Yugoslavie și Rwanda, care au jurisdicție concomitentă cu cea a Curților naționale, dar, în plus, au supremație asupra acestora. Tribunalele ad-hoc pot solicita Curților naționale să le cedeze orice caz, conform principiului *non bis in idem*. Dar, înființarea acestor tribunale, nu afectează dreptul sau obligația statelor, de a-i acționa în justiție pe aceia, care se fac vinovați de cele mai grave violări ale Dreptului Internațional Umanitar.

Am subliniat, aici, numai această idee, dar pot fi accentuate sau nuanțate multe altele, la o simplă lectură sau mai ales, odată cu studiul atent al unui asemenea Statut.

Ne limităm, însă, numai la câteva aspecte ce țin, îndeosebi, de administrarea justiției și mai puțin de exercițiul ei jurisdicțional, urmând, ca apoi, în acest capitol să le detaliem și pe acestea, așa cum ne-am propus.

- Astfel, pentru funcționarea efectivă a acestei Curți, un Comitet Pregătitor va întocmi un Proiect de Reguli de Procedură și Probațiune în concordanță cu

prevederile Statutului, deosebit de important, pentru fixarea în concret a cadrului procesual, în care are loc instrumentarea unei cauze aflate în competența Curții.

- De asemenea, același Comitet Pregătitor, având în vedere nu numai cadrul procesual, dar și crima ce face obiectul dedus judecății, va elabora un ansamblu de norme destinate definirii „Elementelor crimelor”, care vor sprijini Curtea în interpretarea și definirea crimelor aflate în competența sa, pentru că în textul Statutului se operează mai mult cu o simplă enunțare a acestora.

- Organismul abilitat să dispună asupra modificărilor acestui Statut, a amendamentelor ce pot fi propuse și în alte chestiuni, ce țin de aplicarea prevederilor lui, este Adunarea Statelor Părți, constituită din reprezentanții fiecărui Stat Parte.

- Așa cum spuneam, intrarea în vigoare a Statutului va avea loc în prima zi din luna, după cea de a 60-a zi de la data depunerii celui de al 60-lea instrument de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare la Secretarul General al O.N.U.

- La 7 ani de la intrarea în vigoare a acestui Statut, Secretarul General al O.N.U. va organiza o Conferință de Revizuire, pentru a examina orice amendament adus acestui Statut, revizuire ce se va putea face de către Adunarea Statelor Părți.

De asemenea, este interesant de subliniat prevederea, conform căreia, chiar dacă un Stat devine parte la Statut și acceptă competența Curții, de a judeca crimele de genocid, crimele împotriva umanității, crimele de război și crimele de agresiune, totuși, poate declara că, pentru o perioadă de 7 ani de la data intrării în vigoare a acestui Statut pentru Statul respectiv, nu acceptă jurisdicția Curții cu privire la crimele de război, atunci când se presupune că o anumită crimă a fost săvârșită de cetățenii săi sau pe teritoriul său.

- Deși crima de agresiune este o crimă de competența Curții, prevăzută în Statut, enumerată în articolul 5 litera d, totuși, ea nu mai este concretizată în următoarele articole ale Statutului, așa cum sunt detaliate, în diversele lor aspecte, celelalte crime: genocidul (art.7), crime împotriva umanității (art.8), crime de război (art.9). Dată fiind complexitatea și dimensiunile unei asemenea abordări în text, a elementelor ce compun și definesc crima de agresiune, crimă ce conține, de altfel, toate celelalte crime, același Comitet Pregătitor este îndrituit și la redactarea

propunerii pentru definirea și configurarea elementelor de fapt cuprinse în această crimă.

- Un alt aspect pe care îl semnalăm este faptul, că nu s-a găsit o definiție acceptabilă pentru includerea în Statut a unor crime atât de grave, cum ar fi terorismul și traficul internațional ilicit de droguri.

- O altă remarcă ar fi aceea, că nu a fost inclusă în Statut, obligativitatea neutilizării, de către Statele Părți, a tuturor categoriilor de arme „interzise de dreptul internațional”, considerate „arme criminale”, bomba atomică fiind cel mai sugestiv și cutremurător exemplu în acest sens.

Garanțiile procesului ce trebuie urmat, procedurile de apel și suportul internațional pentru independență și imparțialitate, asigură Statele Părți și acuzații de obiectivitatea cerută de regulile internaționale.

Prezentul Statut conține o parte generală, care tratează, printre altele, principiul legalității și pe cel al răspunderii penale, de aici, reglementând instituția exonerării de răspundere penală și o parte specială, care definește crimele ce intră sub jurisdicția Curții. Include, totodată, multe domenii de drept penal și internațional, cum ar fi, de exemplu, dreptul internațional umanitar, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, drept procesual penal și instituția extrădării.

Putem afirma cu toată convingerea, că Statutul Curții Penale Internaționale constituie - pe un plan mai larg - o adevărată încununare a gândirii juridice cu privire la respectul dreptului internațional și sancționarea celor ce se fac vinovați de crime împotriva întregii umanități.

2. Relația dintre Curtea Penală Internațională și Organizația Națiunilor Unite

Statutul Curții Penale Internaționale a fost elaborat inițial de către Comisia de Drept Internațional, după care a fost completat de o Comisie Pregătitoare a Adunării Generale a Națiunilor Unite și finalizat, ulterior, de către Conferința Diplomatică de la Roma, convocată de Adunarea Generală.

Curtea Penală Internațională este o instituție creată prin voința Statelor Părți, nefiind, deci, un organism intern al Națiunilor Unite, așa cum este Curtea Internațională de Justiție. Astfel, Curtea va fi o instituție, care se va alătura celorlalte instituții internaționale autonome, care nu au fost create de Adunarea Generală a Națiunilor Unite sau de Consiliul de Securitate – ca în cazul celor două Tribunale ad-hoc. Cu toate acestea, Curtea va păstra o legătură organică cu O.N.U., iar, implicit, întregul personal care va funcționa în cadrul acesteia va beneficia de aceleași privilegii și imunități ca și funcționarii Națiunilor Unite. Afirmarea existenței unui „*cordon ombilical*” cu Națiunile Unite conduce, în cadrul Statutului și la stabilirea relațiilor specifice, mult mai importante și de substanță, între Curte și Consiliul de Securitate.

Așadar, Curtea Penală Internațională este o instituție jurisdicțională independentă, dar scopurile, pentru care a fost creată, sunt strâns relaționate cu cele ale Organizației Națiunilor Unite. Prin definiție, Curtea va contribui la pregătirea jurisdicțiilor naționale, pentru a investiga și a pedepsi săvârșirea celor mai grave crime, care aduc atingere comunității internaționale în ansamblu, ceea ce constituie, deja, o contribuție semnificativă la menținerea păcii.

Potrivit dispozițiilor art. 2 din Statut, relația dintre Curte și Organizația Națiunilor Unite va fi stabilită printr-un Acord, aprobat de Adunarea Statelor Părți și încheiat, apoi, de către Președintele Curții, în numele acesteia.

Consiliul de Securitate, ca organ principal al ONU, are responsabilitatea de a menține pacea și securitatea internațională și de a adopta, în acest sens, măsuri în vederea prevenirii și înlăturării amenințărilor împotriva păcii și în vederea reprimării oricăror acte de agresiune sau a altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și ale dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii. Putem afirma, că de aici rezultă, relația substanțială, prevăzută de Statut, dintre Curte și Consiliul de Securitate.

Astfel, potrivit prevederilor art. 13 litera b, Consiliul de Securitate, care acționează conform Capitolului VII din Carta ONU, poate sesiza Curtea cu o cauză

în care una sau mai multe crime, aflate sub jurisdicția acesteia, par a fi fost săvârșite. Consiliul poate face acest lucru, chiar dacă Statul în cauză nu este Parte la Statutul Curții.

În același timp, Consiliul de Securitate poate solicita Curții suspendarea activității sale, pe o perioadă de 12 luni, dacă acesta adoptă o rezoluție în acest sens. Astfel, nici o anchetă, judecată sau condamnare nu poate fi inițiată sau pusă în executare, conform Statutului, în timpul celor 12 luni ulterioare datei la care Consiliul de Securitate a adresat o asemenea cerere Curții, printr-o rezoluție adoptată în baza capitolului VII a Cartei Națiunilor Unite. De asemenea, Consiliul poate reînnoi cererea în aceleași condiții.

Aceasta este o consecință a prerogativelor Consiliului de Securitate, care, conform dispozițiilor Cartei, poate adopta măsuri, care sunt obligatorii, pentru toate Statele membre ale Națiunilor Unite.

Totodată, Consiliul de Securitate poate obliga un Stat, care nu este Parte la Statut, să accepte jurisdicția Curții. De asemenea, el poate determina un Stat Parte să renunțe la jurisdicția națională cu privire la un anumit caz, în beneficiul jurisdicției Curții.

Consiliul de Securitate poate avea, deci, un rol extrem de important în susținerea activității și eficacității Curții.

Rezultatele și eficacitatea Curții vor depinde de dorința statelor de a coopera cu aceasta, atât individual, cât și ca membre ale Organizației Națiunilor Unite. Cooperarea Curții Penale Internaționale cu organele Națiunilor Unite rămâne vitală.

3. Cooperarea internațională. Cooperarea Curții cu Statele Părți

Organizarea unui sistem jurisdicțional penal internațional a apărut ca o necesitate, încă de la sfârșitul primului război mondial, când amploarea dezastrului și numărul victimelor au ridicat, în conștiința comunității internaționale, problema găsirii unor instrumente de control, prevenire și pedepsire a unor astfel de atrocități.

Începând cu cel de-al Doilea Război Mondial, Statele au adoptat un număr mare de convenții multilaterale, cu scopul de a preveni și reprima acele crime deosebit de grave de interes internațional, care se bazau, cel puțin parțial, pe jurisdicțiile naționale, în vederea judecării și pedepsirii criminalilor.

Din păcate, progresele notabile pe care dreptul internațional penal le-a realizat, în ultimul secol, în domeniul incriminării celor mai grave fapte penale cu caracter internațional, nu au fost însoțite și de realizări corespunzătoare pe planul creării unor instituții judiciare internaționale, care să pună în aplicare normele de drept material consacrate.

În lipsa unei asemenea jurisdicții penale, sancționarea infracțiunilor internaționale continua să fie realizabilă, cu unele excepții limitate și conjuncturale, în cadrul național, de către instanțele penale ale fiecărui stat. Convențiile internaționale, prin care se incriminau anumite fapte penale, cuprindeau prevederi, potrivit cărora, Statele Părți se angajau, în conformitate cu principiul *aut dedere aut judicare*, să-i caute pe autorii respectivelor infracțiuni și să-i pedepsească penal, indiferent de cetățenia acestora sau a victimelor lor; ori de locul unde au fost comise faptele sau în cazul în care nu considerau necesar sau posibil să o facă, să-i extrădeze unui alt stat interesat, precum și să coopereze între ele, astfel ca aceștia să nu rămână nepedepsiți, ele exercitând, în acest mod, o competență universală cu caracter alternativ.

Convențiile internaționale respective nu stabileau, însă și reguli de drept judiciar sau procedural, în afara unor dispoziții, destul de sumare, referitoare la obligația respectării de către instanțele judecătorești naționale a garanțiilor procesuale general recunoscute și comune legislației penale a statelor civilizate.

În baza convențiilor internaționale, care asigurau protecția umanitară a victimelor conflictelor armate, Statele Părți s-au angajat să ia toate măsurile legislative sau de altă natură, necesare pentru reprimarea infracțiunilor grave, cu caracter de crime internaționale, definite în cadrul acestora. Astfel, acestea impuneau statelor semnatare, printre altele, trei categorii de obligații: de a incrimina în legislația lor națională faptele grave de încălcare a regulilor umanitare, de a sancționa persoanele care comiteau infracțiuni de această natură și de a asigura

anumite garanții, de ordin procedural, pentru inculpați, referitoare la judecată, dreptul de apărare, căile de recurs sau modul de executare a pedepselor.

Potrivit legislației interne a statelor, judecarea infracțiunilor de drept internațional penal era încredințată, în general, instanțelor militare, acolo unde acestea existau, când era vorba de crimele contra păcii și securității omenirii sau de crimele de război și instanțele civile, în cazul celorlalte infracțiuni, acestea din urmă fiind instanțe ordinare, fie tribunale specializate (pentru genocid sau pentru terorism, de exemplu).

Sanționarea, potrivit jurisdicției naționale, a infracțiunilor incriminate prin convenții internaționale, constituia o modalitate juridică necesară în stadiul de dezvoltare al relațiilor internaționale - existent la acel moment - dar nu și suficientă.

Practica judiciară a dovedit, că lipsa unei jurisdicții internaționale permanente și imparțiale, competentă să judece toate infracțiunile cu caracter internațional, astfel cum acestea sunt definite și caracterizate prin convențiile respective, constituie o lacună majoră a dreptului internațional actual, cu consecințe extrem de defavorabile pentru comunitatea internațională, în efortul, tot mai organizat, al acesteia, de a controla fenomenul infracțional și de a-i sancționa pe aceia care încalcă normele internaționale.

Dacă, în cazul infracțiunilor, săvârșite de către persoane particulare, acest inconvenient era, în parte, limitat, prin formele de colaborare internațională instituționalizate în cadrul convențiilor - asistența judiciară, extrădarea, comisiile rogatorii etc. - în cazul celorlalte crime, care constituiau cele mai grave încălcări ale dreptului internațional, posibilitatea ca faptele să fie pedepsite de către tribunalele naționale era redusă, dacă nu iluzorie, deoarece asemenea infracțiuni erau, cel mai adesea, inspirate sau ordonate de către guvernele statelor (autorii morali), adevărații lor autori nefiind persoanele particulare.

Este aproape de neconceput, ca pentru crimele contra păcii, violările aduse convențiilor internaționale sau pentru crimele împotriva umanității, inclusiv genocidul, statele care patronează asemenea fapte, chiar dacă, din umbră, să-și dea acordul, ca executanții propriilor ordine să fie aduși în fața tribunalelor naționale, pentru a fi condamnați.

Crearea unei jurisdicții penale internaționale apare, astfel, ca indispensabilă, pentru ca incriminarea infracțiunilor internaționale să nu rămână un simplu demers teoretic și pentru a se evita, ca sancționarea celor ce încalcă normele internaționale să depindă în cea mai mare parte de guvernele unor state care inspiră sau patronează asemenea încălcări ori de interese politice conjuncturale, exterioare actului de justiție. Ea condiționează, într-o anumită măsură, existența însăși a dreptului internațional penal și realizarea justiției penale internaționale.

În Proiectul privind Curtea Penală Internațională, Comisia de Drept Internațional a optat, în anul 1994, pentru o curte internațională cu jurisdicție concomitentă, care să completeze și nu să înlocuiască jurisdicția curților naționale. S-a recunoscut faptul, că ar fi imposibil pentru o curte internațională să judece și să pedepsească toți indivizii responsabili de crime conform dreptului internațional, datorită frecvenței acestor crime și pentru că, de obicei, acestea fac parte dintr-o politică generală și implică participarea unui număr substanțial de indivizi. Din acest motiv, s-a considerat, că o soluție efectivă era aceea a unei abordări combinate a jurisdicției curților naționale cu jurisdicția complementară a unei curți penale internaționale.

Așadar, Curtea Penală Internațională nu este o jurisdicție supranațională, ci aceasta este complementară jurisdicțiilor naționale.

Principiul complementarității implică responsabilitatea Statelor Părți de a deferi justiției persoanele vinovate de genocid, crime împotriva umanității, crime de război și crime de agresiune.

Curtea are o jurisdicție complementară nu numai în ceea ce privește admisibilitatea unui caz, care este investigat sau judecat de un stat care are competență asupra acestuia, dar, de asemenea și din alte puncte de vedere.

Dispozițiile art. 86 ale Statutului prevăd o obligație generală de a coopera pentru toate Statele Părți. Astfel, statele vor coopera în totalitate cu această Curte, în cadrul anchetelor și urmăririlor privind crimele ce se află în competența sa. Un judecător fără sprijinul unei forțe polițienești este un om dezarmat. Funcția de judecată implică, pentru a putea fi eficace, ca Statul să delege monopolul constrângerii și ca anumiți agenți ai săi să aibă posibilitatea de a aresta și de a

percheziționa. Astăzi, nu există nici o forță de poliție internațională. În consecință, efectivitatea unei jurisdicții internaționale se sprijină pe capacitatea, voința și obligația Statelor de a coopera cu aceasta. Cu privire la cele două Tribunale ad-hoc, Statele au fost, la început, destul de reticente, pentru a respecta obligațiile care rezultau din rezoluțiile Consiliului de Securitate, din articolul 29 și respectiv, 28 ale Statutelor TPIY și TPIR și din articolul 25 al Cartei Națiunilor Unite. Acest ultim articol dispune, ca "membrii Organizației să fie de acord să accepte și să aplice deciziile Consiliului de Securitate, conform prezentei Carte". Statele membre se angajează, să "confere Consiliului de Securitate responsabilitatea principală a menținerii păcii și a securității internaționale", fiind amintit faptul că, "Consiliul acționează în numele lor" (art 24). Toate Statele membre trebuie să respecte deciziile Consiliului de Securitate. Dacă există o anumită îndoială cât despre influența acestui articol, cele două rezoluții ale Consiliului de Securitate, care au instituit cele două Tribunale ad-hoc, ca și rezoluțiile ulterioare, adoptate pe baza capitolului VII din Cartă, au forță obligatorie vis-à-vis de ansamblul Statelor membre. Se știe, că Republica Federală Yugoslavia (RFI) a fost întotdeauna refractară, în mod evident și până la plecarea lui Slobodan Milosevic, nu extrăda niciodată persoanele acuzate, care se găseau pe teritoriul ei.

Cât despre Croația, aceasta a acceptat, în mod progresiv, să extrădeze pe unii dintre cetățenii săi. Astfel, aproximativ zece dintre aceștia s-au predat, în mod voluntar și sunt, astăzi, deținuți în închisoarea de la Haga.

La data de 3 aprilie 2000, pentru TPIY, 40 de persoane au fost arestate, dintre care 3 au constituit obiectul unei condamnări definitive. 75 de persoane au constituit obiectul unei puneri sub acuzare publice. Se reține faptul, că doamna Louise Arbour, căreia i-a succedat de curând, în funcția de procuror, doamna Carla Del Ponte, privilegiase punerile sub acuzare secrete, pentru a asigura o mai bună eficacitate. Anumite State africane nu au acceptat decât în mod progresiv și cu dificultate să aresteze și apoi, să extrădeze persoanele vizate de mandate internaționale de arestare, eliberate de TPIR, care se găseau pe teritoriu lor. Astfel Camerun, Kenya și Zambia au stat la originea arestării și extradării unor suspecți

importanți, cum ar fi Nahimana, Bagosora², etc. La ordinul TPIR, la data de 1 aprilie 2000, 51 de suspecți au fost arestați; 5 au fost condamnați definitiv, dintre care 3 la pedeapsa cu închisoarea pe viață; 54 de persoane au fost puse sub acuzație.

Pentru Fosta Yugoslavie, începând cu data de 12 decembrie 1996, când SFOR, care nu putea să execute înainte mandate de arestare decât, în mod fortuit, a primit un mandat expres de la Consiliul de Securitate, pentru a căuta și a aresta persoanele vizate de mandatele internaționale de arestare³, au avut loc vreo douăzeci de astfel de arestări, știindu-se faptul, că doamna Louise Arbour, în mai multe rânduri, a stigmatizat, dacă nu chiar a denunțat inacțiunea unora dintre contingenți. Legitimitatea TPIY nu va fi definitiv dobândită, decât atunci când Radovan Karadzic și Ratko Mladic se vor găsi pe banca acuzaților. Rezistența Statelor nu a fost făcută fără rezerve politice. Totuși, această legitimitate a fost, recent, accentuată. De fapt, la data de 15 martie 2000, la Haga, a început procesul generalului sârb Krstic, considerat drept cel mai mare criminal de război, presupus vreodată să fie judecat de TPIY, în calitatea lui de "mână dreaptă" a generalului Ratko Mladic. El este acuzat că a contribuit la conceperea și la aplicarea operațiunilor de purificare etnică în enclava Srebrenica, care i-a costat viața pe 8.000 de musulmani din Bosnia. În final, la data de 3 aprilie 2000, soldații francezi, a căror timiditate fusese stigmatizată de doamna Louise Arbour, în anul 1998, l-au arestat pe Momcilo Krajisnik, "fosta mână dreaptă" a șefului politic al sârbilor din Bosnia, Radovan Karadzic. Pe fundalul procesului generalului Krstic și al viitorului proces al "mâinii drepte" a lui Karadzic se conturează și se va contura rușinea comunității internaționale.

Redactarea articolului 86 nu a fost realizată cu ușurință, deoarece, dacă Statele Părți sunt obligate să coopereze în totalitate cu Curtea, dispozițiile care au fost ratificate nu le constrâng pe Statele care nu sunt Părți. Obligația de a coopera cu

² Domnul Nahimana, directorul radio-televiziunii Milles Collines, iar domnul Bagosora directorul cabinetului Ministerului Apărării și unul și celalalt acuzați de genocid și de crime împotriva umanității.

³ SFOR (Forța multinațională de stabilizare, autorizată prin rezoluție S/RES/1088-1996), care i-a succedat IFOR (Forța multinațională de punere în aplicare a acordului de pace) care a succedat ea-însăși FORPRONU (Forța de protejare a Națiunilor Unite-martie 1992/ decembrie 1995). FORPRONU nu putea să caute persoanele care erau puse sub acuzație, dar putea să solicite arestarea lor, în cazul în care le întâlnea întâmplător.

Curtea nu rezultă pur și simplu din articolul 86 și din articolele următoare, cum au sugerat, degeaba, anumite delegații, ci din ansamblul celorlalte dispoziții ale Statutului.

Primul demers al Curții, în acest sens, va rezulta dintr-o cerere de cooperare, adresată pe cale diplomatică sau pe cale apropiată, aleasă de către State în momentul ratificării, acceptării sau al aprobării Statutului. Această cerere poate fi transmisă Statelor, în mod egal, prin Organizația Internațională de Poliție Criminală (Interpol) sau prin orice organizație regională competentă. Curtea va putea, printre altele, în virtutea paragrafului 6 al art. 87, să solicite oricărei organizații interguvernamentale să o sprijine în cererile sale de cooperare. Anumite State au descoperit, la timp, că acea calea diplomatică era mai politică și deci, mai nesigură, decât calea judiciară, aceasta rezultând din sesizarea miniștrilor Justiției. Ei nu prea au fost ascultați, căci, în această privință, politicul are, de cele mai multe ori, ultimul cuvânt. Dezbaterea pe această temă ar fi meritat să fie deschisă în Franța. Statele pilot - și acest lucru a fost reluat în proiectul Statutului - propuneau ca, această cooperare să înceapă fără întârziere nejustificată, amintind art. 29 și respectiv, 28 din Statutele TPIY și TPIR: “(statele) răspund, fără întârziere, la orice cerere de asistență”.

Interpolul sau o organizație regională, în mod egal, vor putea fi sesizate împreună sau separat. Ar fi, de altfel, de dorit, cu ocazia următoarei reuniuni anuale a Interpolului, să fie hotărâtă crearea unei unități speciale, a cărei misiune să fie asigurarea difuzării și continuarea executării mandatelor de arestare, eliberate împotriva presupușilor autori ai unor crime, care sunt vizate de articolul 5 din Statut. Ar trebui poate, în timp, să fie sistematizate dispoziții la articolul 3 din Regulamentul Interpolului, care, a priori, interzic orice răspândire a mandatelor de arestare referitoare la infracțiuni politice sau inspirate de motivații politice.

Paragraful 2 al art. 87 se supune unor considerații practice și prevede, ca cererea de cooperare să fie transmisă Statului respectiv într-una din limbile oficiale, însoțită de o traducere realizată într-una din limbile de lucru ale Curții sau invers. Alegerea limbii se va efectua de Statul Parte în momentul ratificării Statutului.

La rândul său, Statul solicitat va respecta caracterul confidențial al cererilor de cooperare și al documentelor justificative aferente, cu excepția cazului în care divulgarea acestora este necesară pentru executarea cererii.

Prin urmare, lipsa de confidențialitate a cererilor de cooperare va putea fi decisă de Statul respectiv (paragraful 3), dacă acesta din urmă consideră necesar (în funcție de "interesele" sale), contrar dorinței Curții Penale Internaționale. Se știe, de fapt, că dând publicității o asemenea cerere, se anunța, astfel, această situație, iar persoana cautată, aflând, putea fugi.

Preocuparea Statelor de a asigura protecția victimelor și a martorilor este exprimată, din nou, la paragraful 4 al art. 87, chiar dacă redactarea sa este ambiguă. Să sperăm, că, totuși, Curtea, prin această dispoziție, va putea, în special, să asigure anonimatul persoanelor, a căror descoperire a identității le-ar expune unor represalii (această posibilitate nu rezultă, în mod univoc, din această dispoziție). În fine, a contrario, dacă este vorba doar de Stat, care ia dispoziții în acest scop, după ce a fost invitat de Curte, protecția persoanelor amenințate nu poate fi considerată, în mod sistematic, asigurată.

De asemenea, Curtea poate invita orice Stat, care nu este Parte la Statut, să acorde asistență, conform Părții a-IX-a, pe baza unui angajament ad-hoc sau a unui acord încheiat cu acest stat.

Una dintre cele mai importante preocupări ale ONG-urilor – dar care a ramas neîntemeiată - a fost includerea prevederii în Statut a mecanismelor de sancțiune, susceptibile de a schimba hotărârea Statelor recalcitrante. Dacă este vorba de un Stat care nu este Parte, obligația de a coopera nu poate să decurgă decât dintr-un acord sau dintr-un aranjament ad-hoc, încheiat cu Curtea. În ipoteza sincopei unui Stat, fie că este Parte, fie că a încheiat un asemenea acord, Curtea va putea să facă o constatare în fața Adunării Statelor Părți sau a Consiliului de Securitate, atunci când acesta o va sesiza. Din contră, dacă este vorba de un Stat care nu este Parte și dacă acesta nu a încheiat nici un acord, Curtea este total neputincioasă. În practică, un Stat refractar nu prea va avea ce griji să își facă, dacă nu se supune obligației de a coopera, în măsura în care Adunarea Statelor Părți nu dispune de nici un mijloc coercitiv. Astfel, în ipoteza în care Curtea nu va fi sesizată de Consiliul de

Securitate, Statul recalcitrant nu va constitui obiect decât pentru recomandări. O întrebare rămâne, totuși : Adunarea Statelor Părți și/sau un Stat sau Secretarul General vor putea să sesizeze Consiliul de Securitate, dacă sunt de părere că rezistența unui Stat de a coopera constituie o amenințare pentru pace? De fapt, mecanismele instaurate de Statutul Curții Penale Internaționale nu au abolit procedurile clasice de sesizare a Consiliului de Securitate, în caz de amenințare împotriva păcii și securității internaționale. În ultimă instanță, doar Consiliul de Securitate dispune de mijloace de acțiune coercitive, stabilite în capitolul VII al Cartei Națiunilor Unite. Fie operațiunile de menținere a păcii se derulează pe teritoriul Statului refractar și/sau Comunitatea internațională este angajată militar - în această ipoteză, stadiul sancțiunii va fi depășit, din moment ce, de cele mai multe ori, forțele militare vor primi mandat de executare a ordinelor de arestare (este ceea ce s-a întâmplat la Kosovo). Fie, din motive politice, Comunitatea internațională decide să nu meargă dincolo de o presiune diplomatică și politică, printr-o simplă rezoluție, amintind acestuia ordinul Consiliului de Securitate. În consecință, sancțiunile, atât în drept, cât și în practică, vor fi, fie inexistente, fie depășite.

În conformitate cu dispozițiile art. 88, Statele Părți trebuie să vegheze pentru a stipula în legislația națională, procedurile care să permită realizarea oricărei forme de cooperare prevăzute în Partea a-IX-a. Aceasta înseamnă că ele trebuie să-și revizuiască normele interne, uneori, chiar în mod substanțial, adică să-și adapteze legislațiile penale naționale pentru a putea investiga și judeca persoanele vinovate de asemenea crime.

După cum se poate observa, Statutul nu exprimă decât o dorință. Doar Statele sunt acelea care vor putea să decidă să-și modifice legislația națională. Calitatea cooperării Statelor va depinde, în mod egal, de încorporarea și de aplicarea, în cadrul dreptului intern, a mecanismelor de competență universală.⁴ Această dispoziție subliniază diferența între intrarea în vigoare a Statutului și efectivitatea Curții. De fapt, după intrarea în vigoare a Statutului - fapt realizat la

⁴ Vezi secțiunea "O luptă eficace împotriva impunității"

acest moment - Statele Părți trebuie să-și armonizeze legislația națională, aceasta fiind o condiție esențială a unei veritabile efectivități a Curții.

Așadar, cooperarea Statelor Părți referitoare la implementarea prevederilor Statutului la nivel național, este extrem de importantă. Nu trebuie să ometem aici faptul, că, uneori, statele, pentru a motiva lipsa acestui proces, invocă, deficiențele sistemului de drept național. Însă, Statutul de la Roma este un tratat internațional. Prin urmare, implementarea acestuia depinde de intențiile politice ale Statelor Părți. Deci, problemele pe care CPI le va întâmpina, în acest sens, sunt mai degrabă politice decât legislative.

Este clar faptul, că această Curte nu va putea să funcționeze în mod eficace, dacă Statele Părți nu o ajută în cadrul anchetelor și urmăririlor, pe care ea le va ordona.

Era dificil să se ajungă la un consens asupra listei privind formele de cooperare prevăzute la paragraful 1 al art. 93, fiind precizat faptul, că ea nu este exhaustivă, ținând cont de alineatul I. A priori, această listă presupune ansamblul actelor necesare, dacă ele sunt executate, pentru a evita ca această Curte să nu se învârtă în gol. Preocuparea ONG-urilor a constat întotdeauna în evitarea faptului, ca Statelor să nu le fie acordată o prea mare libertate în refuzul de a coopera. Este, fără îndoială, dispoziția, asupra căreia atitudinea Statelor pilot a fost paradoxală. De fapt, organizațiile internaționale ale drepturilor omului se așteptau ca, mai ales, Statele pilot să aibă o poziție de vârf. Însă, acestea se află departe de a fi la înălțimea ambițiilor lor. De fapt, s-au mobilizat, în mod esențial, asupra chestiunii competenței Curții și au neglijat condițiile, în care Statutul ar organiza cooperarea între State și Curte.

Este greu de recunoscut, că această dispoziție este favorabilă intereselor Statelor. De fapt, Statul solicitat va putea să se bazeze fie pe un principiu juridic fundamental⁵ (art. 93 paragraful 3), fie pe un risc privind securitatea sa națională (paragraful 4), pentru a întârzia, în primul caz sau a respinge, în al doilea, cererea de asistență a Curții. În cele două cazuri, o procedură de consultare va prevala din

⁵ Această noțiune este mult mai largă decât singura referire la legea națională.

nou, dar Curtea va trebui să-și modifice cererea, potrivit condițiilor impuse de Stat, conform principiului suveranității. Astfel, Statul va avea întotdeauna ultimul cuvânt, chiar dacă este obligat să se justifice (paragraful 6). Marea Britanie ar fi dorit, ca această Curte să poată determina, ea însăși, validitatea oricărui argument relativ la securitatea națională, argumentând, mai ales, cu "reaua voință" posibilă a Statului solicitat. Dar, chiar și acolo, principiul suveranității Statelor a fost depășit, lăsând Statul să judece singur evaluarea riscului la care se expune cu privire la securitatea sa națională.

De asemenea, Curtea trebuie, în mod egal, să ajute toate Statele și nu doar Statele Părți.

În această secțiune, am încercat să prezentăm doar câteva aspecte generale privind Partea IX a Statutului - referitoare la Cooperarea internațională - care să ofere o imagine de ansamblu al acestei problematice. Celelalte aspecte ale Părții a IX pot fi desprinse cu ușurință din cadrul Statutului CPI (vezi anexa 3).

Curtea Penală Internațională reprezintă, așadar, o nouă formă de cooperare internațională în domeniul jurisdicției penale, care respectă suveranitatea judiciară a Statelor, oferind o măsură complementară în lupta împotriva impunității privind crimele cele mai grave care aduc atingere comunității internaționale.

4. Legea aplicabilă

Prevederile articolului 21 ale Statutului de la Roma reglementează legea aplicabilă de către Curtea Penală Internațională, crimelor aduse spre judecare în fața acesteia.

Dacă ar fi să sintetizăm acest articol, am putea spune, în câteva cuvinte, că, în judecarea cauzelor aduse spre soluționare, Curtea aplică prevederile Statutului, Convențiile de la Geneva privind dreptul internațional umanitar, precum și alte convenții și cutume internaționale. De asemenea, sunt aplicabile cauzelor, principiile generale ale dreptului penal, respectiv: legalitatea incriminării și a pedepsei (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*), neretroactivitatea legii

penale, responsabilitatea penală individuală, însă, aceste principii le vom dezvolta, ulterior, în secțiunea dedicată, în mod exclusiv, acestora și anume, “*Principii generale ale legii penale*”.

Pentru o mai bună înțelegere a acestor dispoziții, se cuvine să le detaliem în continuare, în mod corespunzător, pe fiecare dintre acestea, după cum urmează în paragrafele acestei secțiuni.

Statutul adoptat la Roma urmărește, în linii mari, articolul 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție. Acesta cere Curții Penale Internaționale să aplice, în primul rând, normele conținute de Statutul în sine, de Elementele Crimelor și de Regulile de Procedură și Dovezi ale Curții. Deci, Statutul urmează regula *lex specialis*, aceasta reprezentând legea specială în acest domeniu, în raport cu alte surse de lege.

În al doilea rând, Curții i se cere să aplice tratate, principii și reguli ale dreptului internațional, inclusiv principiile dreptului privind conflictele armate cu caracter internațional, atunci când ele pot fi aplicate.

Acest lucru ne amintește de prevederile articolului 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție, în legătură cu tratatele și cutuma, ca surse ale dreptului internațional, ce trebuie aplicate de către Curte. Aria de acoperire a unor astfel de norme se limitează, în mod evident, la cele aplicabile crimelor aflate sub jurisdicția Curții Penale Internaționale.

În absența celor două categorii de norme, Curtea trebuie să aplice principii generale de drept, derivate din legile naționale ale diferitelor sisteme judiciare din lume, inclusiv legile naționale ale statelor, care, în mod normal, ar avea jurisdicție asupra crimei respective. Asemenea principii generale trebuie aplicate, numai atunci când acestea sunt conforme cu dispozițiile Statutului și cu normele și regulile dreptului internațional.

Deși acest text menționează principii generale cu referință la sistemele de drept naționale, trebuie menționat faptul, că aceste principii trebuie să provină de la Curtea Penală Internațională, iar pentru ca sistemul juridic național să fie luat în considerare, ar trebui să includă legile naționale a acelor state, care, în mod normal, ar avea jurisdicție asupra crimelor respective. Aceasta înseamnă că, atunci când

Curtea Penală Internațională găsește necesară recurgerea la astfel de principii, va avea loc o operațiune ad-hoc de reducere, pentru fiecare caz, prioritatea trebuind să fie acordată sistemelor de drept naționale ale acelor state care au jurisdicție asupra crimei.

Deci, în ceea ce privește conceptul de aplicare a legii în cadrul instituției jurisdicționale a Curții Penale Internaționale, acesta este diferit de conceptul pe care îl subliniază articolul 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție. În mod evident, acesta este o sursă auxiliară de lege pentru Curtea Penală Internațională, în comparație cu Statutul său, cu alte tratate și cu principiile și regulile internaționale.

Conform Statutului adoptat la Roma, Curtea Penală Internațională poate, de asemenea, să aplice principii și reguli de drept, așa cum le-a interpretat în hotărârile sale anterioare. Cu alte cuvinte, Curtea va putea, face referire la propria sa jurisprudență, decisivă în anumite cazuri, deoarece Curtea va trebui să aplice anumite dispoziții ale Statutului într-un mod mai restrictiv decât anumite tratate internaționale (în cazul crimelor de război de exemplu). Acest fapt subliniază, de asemenea, o diferență esențială față de cadrul juridic reglementat de Statutul Curții Internaționale de Justiție, conform căruia, asemenea decizii sunt o sursă auxiliară de lege și sunt obligatorii numai pentru părțile din litigiu și numai pentru diferendul respectiv.

Ținând cont de natura juridică și competența Curții Penale Internaționale, respectiv, de a judeca diferite crime comise de indivizi – genocid, crime împotriva umanității și crime de război – Statutul de la Roma indică faptul, că aplicarea și interpretarea legilor, din toate sursele menționate, trebuie să fie în conformitate cu drepturile și libertățile fundamentale ale omului, general recunoscute pe plan internațional, fără deosebire de sex, vârstă, rasă, culoare, limbă, convingeri religioase, opinie politică sau de orice alt tip, origine etnică sau socială, naționalitate, stare materială sau alt statut.

Această prevedere cere un anumit standard, la care trebuie să se ridice, din perspectiva calitativă, toate legile aplicate de către Curte. Acest fapt pare să fie justificat, deoarece majoritatea crimelor, ce intră sub jurisdicția Curții, sunt violări severe ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; ar fi dificil de acceptat

faptul, că această Curte să aplice norme aflate în contradicție cu drepturile omului sau să facă discriminări, în funcție de sex, rasă, culoare sau origine etnică, naștere sau orice alt statut. Multe dintre crime, așa cum sunt definite și în Statut, sunt strâns relaționate cu prevederile instrumentelor internaționale pentru drepturile omului (Acordul Internațional pentru Drepturile Civile și Politice, Convenția Internațională împotriva Torturii, a Tratatelor Inumane și a Pedepselor Degradante etc.). Aceasta este, de asemenea, consecința faptului, că genocidul și crimele împotriva umanității nu au legătură cu conflictele armate; ar fi inacceptabil pentru Curte, judecând crimele săvârșite pe timp de pace, să coboare sub standardele calitative stabilite de instrumentele internaționale pentru drepturile omului, general recunoscute pe plan mondial. Cât despre crimele de război, este clar faptul, că cele două Protocoale Adicionale ale Convențiilor de la Geneva, din anul 1949, în special Protocolul al – II - lea, au fost puternic influențate de standardele drepturilor și libertățile fundamentale ale omului, elaborate în cadrul Națiunilor Unite.

Un comentariu autoritar referitor la Protocoalele Adicionale statua:

„Protocolul II conține aproape toate drepturile ireductibile din Acordul privind Drepturile Civile și Politice. Aceste drepturi sunt bazate pe regulile valabilității universale, la care pot să răspundă toate Statele, chiar și în absența oricărei obligații stipulată prin tratat sau oricărui angajament. Poate fi acceptat faptul, că ele fac parte din normele de jus cogens”.

Așa cum s-a afirmat - „standardele de bază ale drepturilor omului trebuie respectate sub toate circumstanțele, cu privire la acestea; articolul 3 al Convențiilor de la Geneva constituie un standard minim ce trebuie respectat, în mod egal, sub orice circumstanță, de toți cei implicați în conflict”.

Este, deci, logic, ca legea aplicată de către Curte să fie în concordanță cu standardele drepturilor și libertățile fundamentale ale omului.

Conform articolului 10 din Statut, prevederile acestuia nu trebuie interpretate ca prejudiciind sau limitând, în nici un fel, regulile de drept internațional existente în alte scopuri, decât cele ale acestui Statut; mai mulți autori consideră că aceste prevederi primează asupra celor ale articolului 21, care se referă la legile aplicabile de către Curtea Penală Internațională. Aceasta poate reprezenta o înțelegere greșită

a semnificației textului; articolul 10 pare să aibă ca scop evitarea consecințelor interpretării contrare ale prevederilor Statutului cu privire la regulile existente ale dreptului internațional în altă formă, în alt context și pentru alt scop, în afară de cel al Statutului. Este o clauză a compatibilității, în timp ce legea aplicabilă de către Curte este specificată, în mod clar, în art. 21; nu este din eroare indicat, în mod special, faptul, că pe primul loc este Statutul, iar pe cel de-al doilea, tratatele aplicabile, principiile și regulile dreptului internațional. Dacă intenția Statelor membre ar fi fost diferită, cei care au elaborat proiectul, ar fi redactat, cu siguranță, ambele texte în mod diferit.

Aceasta înseamnă, că *lex fori* pentru Curte sunt prevederile Statutului; acesta este imperativ pentru Curte; acest fapt rezultă, de asemenea, din prevederile Statutului, conform căruia o persoană poate fi judecată de către Curte, numai în concordanță cu prezentul Statut.

Trebuie notat faptul, că Elementele Crimelor sunt menționate, împreună cu Statutul, în art.21, ca fiind surse de lege, pe care Curtea le va aplica cu prioritate, în vederea soluționării cauzelor, care îi sunt deferite. Acest lucru nu pare să fie în concordanță cu articolul 9 al Statutului, conform căruia, elementele crimelor trebuie să sprijine Curtea în interpretarea și aplicarea Statutului; ele trebuie să fie, așadar, în concordanță cu Statutul; aceste elemente sunt adoptate de către Adunarea Statelor Părți și nu ratificate, așa cum este Statutul. Prin urmare, deși menționate împreună cu Statutul, Elementele Crimelor trebuie considerate a fi o interpretare autentică a Statutului și nu trebuie niciodată luate în considerare, atunci când sunt inconsistente în raport cu acesta.

Curtea va funcționa conform Regulilor proprii de Procedură și Probe. Este important de menționat faptul, că Regulile de Procedură și de Probe au fost adoptate de către Adunarea Statelor Părți, în prima sesiune de lucru a acesteia, care s-a desfășurat în luna septembrie 2002. Trebuie reamintit totodată, că Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda și-au modificat, în mod periodic, Regulile de Procedură și Dovezi, pentru a le clarifica și pentru a putea răspunde dificultăților întâmpinate. Acest lucru, însă, a dat naștere unui sentiment de nesiguranță procesuală.

Prin dispozițiile articolului 21, Statele au reparat o carență a prevederilor Statutelor Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și Rwanda, care nu au stipulat nimic în acest sens.

În sfârșit, acest articol este și expresia incapacității deja tradiționale a Comisiei de Drept Internațional de a elabora o formă articulată și acceptabilă a unui Cod de drept penal internațional general.

5. Elementul material al răspunderii penale (actus reus)

Elementul material desemnează actul de conduită interzis prin norma de incriminare. Putem spune că acesta este, sub acest aspect, elementul esențial al oricărei crime. În norma de incriminare, elementul material este desemnat printr-un cuvânt, printr-o expresie ce arată acțiunea sau inacțiunea interzisă, este așa-numitul "verbum regens".

Acțiunea sub care se poate prezenta elementul material desemnează o atitudine a făptuitorului prin care face ceva, ce norma penală ordonă să nu se facă.

Inacțiunea desemnează atitudinea făptuitorului care nu face ceva ce norma penală îi ordonă să facă. Aceasta nu constituie elementul material al crimei, dacă nu există o obligație legală ori convențională de a nu rămâne în pasivitate, pentru a împiedica o altă energie să producă rezultatul periculos.

În conformitate cu prevederile articolului 25 al Statutului, o persoană este responsabilă penal pentru o crimă ce intră sub jurisdicția Curții, dacă acea persoană:

- săvârșește o astfel de crimă individual, împreună cu o altă persoană sau prin intermediul altei persoane, indiferent dacă cealaltă persoană este răspunzătoare penal;
- ordonă, solicită sau determină săvârșirea unei astfel de crime, care are loc sau se presupune a avea loc;
- în scopul facilitării săvârșirii unei asemenea crime, ajută, tănuiește sau sprijină, în orice alt mod, săvârșirea sau tentativa de săvârșire a unei crime, inclusiv furnizarea mijloacelor necesare în vederea comiterii ei;

- contribuie, în mod intenționat, în orice alt mod, la comiterea sau tentativa de comitere a unei astfel de crime de către un grup de persoane care au un țel comun; această contribuție trebuie să aibă ca scop continuarea activităților criminale ale grupului sau să se realizeze prin cunoașterea intenției grupului, de a comite asemenea crime;

- incită, în mod direct și public, alte persoane la comiterea genocidului;
- încearcă să comită o astfel de crimă, printr-o acțiune al cărei început este considerabil, însă crima nu este săvârșită, din cauza unor circumstanțe independente de voința acelei persoane.

Alte elemente specific materiale, se pot găsi în definiția crimelor, cum ar fi, crimele împotriva umanității, respectiv: un „*atac sistematic și răspândit, direcționat împotriva oricărei populații civile*” - ca un șir de comiteri multiple de acte, ca și indicarea, în mod special, a unor asemenea acte pentru majoritatea crimelor; pentru crimele de război - acte comise, ca parte integrantă a unui plan sau politici la scară largă. În cadrul elementelor materiale ale crimelor aflate sub jurisdicția Curții, trebuie luată în considerare și indicarea victimelor acestor crime.

În consecință, în cazul genocidului, crima este direcționată asupra unui grup național etnic, rasial sau religios; crimele împotriva umanității sunt definite ca un atac împotriva oricărei populații civile, unele împotriva grupurilor sau a colectivelor; pentru crimele de război, definiția se referă la persoanele sau bunurile protejate, conform Convențiilor de la Geneva din anul 1949, mai precis la prizonierii de război și orice alte persoane protejate, populații civile, personal, obiective civile, instalații, materiale, unități sau vehicule implicate în asistența umanitară sau misiuni de păstrare a păcii, mediul natural, orașe, sate, clădiri, locații și bunuri de cultură, locații religioase, de învățământ, unități medicale și altele.

În anumite cazuri, o crimă nu poate fi definită fără o parte integrală a elementului material; de exemplu, anumite acte, menționate ca fiind „*genocide*”, nefiind comise împotriva unui grup sau dacă grupul victimă nu este un grup etnic, național, rasial sau religios, ar putea fi vorba despre o crimă împotriva umanității sau o crimă de război sau un delict, care nu intră sub jurisdicția Curții - un asemenea act nu reprezintă o crimă de genocid.

Elementul material este menționat, de asemenea, în legătură cu elementul psihologic, respectiv, intenție și cunoaștere, ceea ce semnifică faptul, că împreună, acestea reprezintă baza răspunderii penale. Totodată, în definiția intenționalității și a cunoașterii sunt sugerate conceptele de „*acțiune*” și „*consecință*”; este adăugată și „*circumstanța*”, în același articol (art. 30), care reglementează elementul psihic (intențional), pe care îl vom analiza în continuare.

Acțiunea ar trebui, în mod normal, să reprezinte un act sau o omisiune; consecința reprezintă rezultatul unui act sau a unei omisiuni; anumiți autori consideră, însă, că acțiunea ar include cauza și rezultatul. Circumstanțele pot include chestiuni de fapt și uneori, de drept. Acțiunea poate fi relaționată, de asemenea, cu eroarea de fapt și eroarea de drept.

6. Elementul psihic (*mens rea*)

Elementul central al răspunderii penale îl reprezintă intenția persoanei implicate în acțiunea descrisă, ca fiind crimă.

O persoană este răspunzătoare din punct de vedere penal și pasibilă de pedeapsă pentru o crimă aflată sub jurisdicția Curții, numai dacă elementul material, adică actele sau omisiunile respective sunt săvârșite cu intenție și cu bună știință. Prin urmare, procurorul va trebui să dovedească faptul, că acuzatul a acționat în mod intenționat și conștient. Această dispoziție le prelungește pe cele ale articolului 25 și cere, pentru a acuza și pedepsi o persoană, un element intențional. Atunci când este vorba de crime internaționale, această exigență este în conformitate cu principiile adoptate de un număr mare de sisteme judiciare.

Statutul stipulează faptul, că există cunoștința de cauză, atunci când o persoană este conștientă, că o circumstanță există sau că o consecință va avea loc, în cursul normal al evenimentelor. Se poate, totuși, considera că acesta va oferi noi perspective de apărare anumitor acuzați care, pe drept sau pe nedrept, vor pretinde că nu au fost conștienți decât în foarte mică măsură sau într-un mod alterat, de modul în care s-au desfășurat evenimentele. În alți termeni, această dispoziție a fost,

uneori, considerată drept restrictivă. Ea nu există decât în aceeași măsură, ca și în articolele corespunzătoare din Statutul TPIY sau TPIR.

În consecință, în temeiul elementului intențional, Statutul adoptat la Roma dezvoltă bazele excluderii răspunderii penale.

Așadar, o persoană nu este considerată răspunzătoare penal, dacă în momentul săvârșirii faptei, acea persoană suferea de o boală psihică sau deficiență sau se afla într-o stare de intoxicație involuntară, care a distrus capacitatea persoanei respective, de a aprecia ilegalitatea sau natura acțiunii sau capacitatea de a-și controla comportamentul conform rigorilor legii. În cazul stării de intoxicație, persoana în cauză, va răspunde penal, dacă s-a intoxicat de bunăvoie, în împrejurări cunoscute de aceasta sau negândindu-se la riscul, că urmare a intoxicației, ea s-ar putea angaja într-o faptă ce constituie o crimă de competența Curții. În mod analog, în sistemul de drept românesc, remarcăm faptul, că aceste dispoziții le regăsim, în linii mari, în descrierea noțiunilor iresponsabilității și ale beției, reglementate de art. 48 și art. 49 din Codul Penal, ca și cauze care înlătură caracterul penal al faptei, prin înlăturarea vinovăției.

Responsabilitatea penală poate fi, de asemenea, exclusă, atunci când, acțiunea, ce se presupune a fi crimă, a fost cauzată de constrângeri, rezultate ca urmare a unei amenințări cu moartea iminentă sau cu o atingere gravă, continuă ori iminentă a propriei integrități fizice sau a altei persoane, iar persoana presupusă a fi responsabilă pentru aceste acte, acționează în mod necesar și rezonabil, pentru evitarea acestei amenințări. În paralel, nu putem să nu remarcăm faptul, că această situație o regăsim, bineînțeles cu mici modificări și în sistemul judiciar românesc, sub forma noțiunii de constrângere morală, prevăzută de art. 46 din Codul Penal, ca și cauză care înlătură caracterul penal al faptei, prin înlăturarea vinovăției. De altfel, observăm, că în timp ce sistemul juridic românesc prevede, în același articol, ca și cauză care înlătură caracterul penal al faptei și constrângerea fizică, Statutul Curții Penale Internaționale nu prevede această posibilitate, ca motiv de excludere a răspunderii penale, autorii Statutului oprindu-se numai la situația constrângerii morale, lăsând celălalt motiv, dacă va fi dedus din legea aplicabilă conform articolului 21, la aprecierea Curții.

Mai mult, o persoană nu trebuie să fie răspunzătoare penal, dacă acționează, în mod rezonabil, pentru a se apăra sau pentru a proteja o altă persoană, împotriva folosirii iminente și ilegale a forței proporțional cu gradul de pericol îndreptat față de persoana sa sau față de persoana protejată. În cazul crimelor de război, este inclusă și apărarea proprietății, care este esențială pentru supraviețuirea acelei persoanei sau a persoanei protejate sau a proprietății, care este esențială pentru îndeplinirea unei misiuni militare. Dacă am continua raționamentul început prin analogia cu sistemul de drept românesc, am putea spune, că prima parte a acestui paragraf, cu unele mici modificări, desigur, are corespondent în dreptul românesc sub forma legitimei apărări, reglementată de Codul Penal în articolul 44, ca și cauză care înlătură caracterul penal al faptei, prin înlăturarea vinovăției.

Aplicabilitatea acestor baze sau motive, pentru excluderea răspunderii penale, este determinată de către Curte ; tot ea este aceea, care poate să considere alte motive, cu același efect, dacă ele derivă din legea aplicabilă, precizată în articolul 21.

Aceste dispoziții sunt consecința unor negocieri complicate. Ele oferă acuzatului posibilitatea de a recurge la o gamă foarte largă de mijloace de apărare, care fac obiectul unei descrieri, pe care statele au dorit-o foarte detaliată.

De fapt, aprecierea impactului și a consecințelor unor asemenea circumstanțe, ar fi putut să rezulte din capacitatea de apreciere a judecătorului, fără ca nici o dispoziție a Statutului să ghideze gândirea sa în acest sens.

Un alt motiv pentru excluderea răspunderii penale îl constituie eroarea de fapt sau eroarea de drept, dacă acestea neagă elementul psihic al crimei.

În mai multe sisteme judiciare, eroarea de drept este un motiv de exonerare a responsabilității penale, mai ales în absența elementului intențional (a factorului volitiv).

Totuși, Statutul merge mai departe, din moment ce pretinde că eroarea de drept poate fi considerată un motiv de exonerare, dacă face să dispară decât elementul psihologic al crimei. Această noțiune este mai extinsă, în măsura în care ea poate permite persoanei acuzate să invoce buna-credință. Eroarea de drept nu

poate fi invocată, decât în privința simplei gestiuni a existenței înseși a unei crime, care poate fi pedepsită.

Cât despre eroarea de fapt, ea nu poate, în mod evident, să fie invocată decât ca mijloc de apărare, ca și în cazul erorii de drept, doar cu condiția dispariției elementului psihologic.

Dacă în Statut sunt prevăzute ambele situații - eroarea de fapt sau de drept - ca motive de excludere a răspunderii penale, spre deosebire de acesta, în sistemul de drept românesc, este considerată cauză care înlătură caracterul penal al faptei, prin înlăturarea vinovăției, numai eroarea de fapt, reglementată de articolul 51 din Codul Penal, necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale, cu alte cuvinte, eroarea de drept, neavând capacitatea de a înlătura caracterul penal al faptei.

Reguli speciale sunt stipulate de Statut cu privire la ordinele superiorilor. Aceste dispoziții sunt mai stricte decât cele stipulate în prevederile art. 7 și 6 ale Statutelor Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, dintre care vom aminti că, dispun: "Faptul, că un acuzat a acționat pentru executarea unui ordin al guvernului sau al unui superior, nu îl exonerează de responsabilitate penală, dar poate fi considerat ca un motiv de diminuare a pedepsei, dacă Tribunalul Internațional o estimează conform justiției".

În judecarea cazului Erdemovic, Camera, ținând cont de ordinele unui superior ca de o circumstanță atenuantă, a diminuat pedeapsa aplicabilă în acel caz și l-a condamnat pe Erdemovic la 10 ani de închisoare, pedeapsă care, la data de 5 martie 1998, a fost redusă la 5 ani, de către Camera de Apel".⁶

Astfel, aceste dispoziții, deja prevăzute de Statutul Tribunalului de la Nurenberg, interzic, în mod absolut, recurgerea la ordinul legii (prescripția) sau al unui superior ierarhic, ca fiind total indulgent.

În același timp, art. 33 al Statutului Curții este contestabil, din moment ce nu exclude complet recurgerea la acest mijloc de apărare (contrar dispozițiilor publicate de două Tribunale ad-hoc), chiar dacă restrânge raza de acțiune.

De fapt, dacă o crimă, aflată sub jurisdicția Curții, este săvârșită de către o persoană, ce îndeplinește un ordin al unui guvern sau al unui superior militar sau civil, un asemenea ordin nu va exonera acea persoană de răspundere penală, decât în cazul în care, persoana respectivă avea obligația legală de a îndeplini un asemenea ordin sau nu știa că acel ordin era ilegal ori acel ordin nu a fost, în mod clar, ilegal. În conformitate cu dreptul internațional, Statutul adaugă faptul, că ordinele de a comite genocid sau crime împotriva umanității sunt considerate, în mod clar, ilegale. În această privință, această dispoziție, este de inspirație franceză.⁷ Să amintim, că magistrații de la Curtea de Casație, care au examinat recursul formulat, de domnul Maurice Papon, cu privire la arestarea efectuată de către Camera de Acuzare din Bordeaux, care îl trimitea în fața Curții cu juri, din același oraș- și anume, dacă domnul Papon putea sau nu să invoce prescripția (ordinul legii) și ordinul autorității legitime - au decis, după cum urmează: "Ilegalitatea unui ordin, referitor la comiterea de crime împotriva umanității este mereu evidentă".

În situația în care, condițiile de acceptare a ordinelor venite din partea superiorilor, considerate motive pentru excluderea răspunderii penale se adună, înseamnă că se referă numai la crime de război, unde astfel de ordine nu sunt considerate întotdeauna ilegale.

Deci, sintetizând, putem enumera, în câteva cuvinte, cauzele care înlătură responsabilitatea penală. Acestea sunt: bolile psihice care împiedică conștientizarea caracterului infracțional al faptei; starea de intoxicație provocată în mod involuntar, care împiedică conștientizarea caracterului infracțional al faptei; legitima apărare; constrângerea prin amenințarea cu moartea sau atingerea gravă a integrității fizice; comiterea crimei de către alte persoane; alte cauze a căror constatare rămâne la latitudinea Curții.

⁶ Drazen Erdemovic, acuzat că a participat la executarea rapidă a sute de bosniaci musulmani, în jurul datei de 16 iunie 1995, lângă Srebrenica.

⁷ Art. 213-4 din Codul Penal francez, intrat în vigoare la data de 1 martie 1994: "Autorul sau complicele la o crimă, vizată de prezentul titlu, nu poate fi exonerat de responsabilitate, prin simplul fapt că a realizat un act prescris sau autorizat prin dispoziții legislative sau reglementare, sau un act comandat de autoritatea legitimă. Cu toate acestea, jurisdicția ține cont de această circumstanță, atunci când determină pedeapsa și o calculează în totalitate.

Reiterând, putem spune faptul, că nimeni nu poate fi răspunzător și nu poate fi pedepsit pentru o crimă care intră în competența Curții, decât atunci când, elementul material al crimei a fost săvârșit cu intenție și în cunoștință de cauză.

Totodată, trebuie să menționăm faptul că acele crime care sunt de competența Curții sunt imprescriptibile.

Se consideră, că o persoană are ca scop, două situații diferite: acțiune și consecință. Când este vorba de acțiune, se consideră că există scop, dacă acea persoană intenționează să întreprindă acțiunea propriu-zisă; când este vorba de consecință, se consideră că există scop, atunci când persoana dorește să provoace acea consecință sau este conștient că aceasta se va produce în cursul normal al evenimentelor.

În cadrul „*Elementelelor Crimelor*”, elementul de cunoaștere, din conceptul „*Crime împotriva Umanității*”, pune accent pe dovada de acțiune pozitivă mai mult decât pe omisiune, fapt care poate fi găsit în circumstanțe excepționale.

O parte dintre autori fac diferența între scopul general și scopul specific. În timp ce pentru crima de genocid se cere, de asemenea, un scop specific, respectiv de a distruge parțial sau total un grup național, etnic, rasial sau religios, Comisia, pentru crimele de război nu cere un scop anume. Ea observă unele confuzii în elementele crimelor, între scopul general și cel specific și ar fi preferat un standard mai scăzut al celor care concep politicile, pentru care scopul general include cunoașterea, datorită abilităților de a prevedea și de a ști consecințele acțiunilor lor, în timp ce pentru cei care le implementează, scopul specific sau cunoașterea politicii generale este obligatorie.

Statutul adaugă, în definirea anumitor crime, atribute speciale ale elementului psihic, în afară de scop și cunoaștere, așa cum sunt definite în articolul 30 al Statutului; astfel, pentru crima de genocid: „*scopul de a distruge parțial sau total un grup național, etnic, rasial sau religios*” sau „*a cauza în mod deliberat*” sau „*măsurile intenționate să*” sau „*calcularea să*”; pentru crimele împotriva umanității: „*cauzarea intenționată de mari suferințe sau lezare corporală sau mentală sau a sănătății fizice*”, pentru alte acte inumane, cum ar fi „*impunerea condițiilor de viață ... calculate să aducă distrugerea unei părți a populației*”,

„cauzarea intenționată de durere sau suferință majoră pentru tortură”; intenția de a afecta compoziția etnică a oricărei populații prin însărcinarea forțată; privarea intenționată și gravă a drepturilor fundamentale, pentru persecuție; refuzarea de a conștientiza privarea de libertate sau oferirea de informații despre aceasta, pentru dispariția forțată a persoanelor; pentru crimele de război”: uciderea conștientă, cauzarea deliberată de mari suferințe sau negarea drepturilor la un proces corect, unui prizonier de război; lansarea intenționată de atacuri împotriva unei populații civile, obiective civile sau personal, instalații, materiale, unități sau vehicule implicate în menținerea păcii sau a asistenței umanitare, sau în cunoașterea că un asemenea atac va cauza pierderi de vieți sau rănirea civililor, obiecte de împrăștiere cauzatoare de distrugere majoră și de termen lung asupra mediului natural și altele.

Dovedirea scopului specific este, deci, necesară, în afară de scopul general și cunoaștere, cerute de articolul 30, pentru stabilirea răspunderii penale a unei persoane și implicit, pentru a fi pasibilă de pedeapsă pentru acele crime.

7. Admisibilitatea unui caz

Adoptarea Statutului Curții Penale Internaționale nu a fost posibilă decât prin afirmarea principiului de complementaritate al competenței Curții în raport cu cele ale jurisdicțiilor naționale. Acest principiu este opusul celui care guvernează funcționarea TPIY și TPIR, din moment ce cele două jurisdicții beneficiază de întâietate asupra jurisdicțiilor naționale, cărora le pot cere oricând și fără să dea justificări, transferul în favoarea lor a procedurilor asupra cărora aceste jurisdicții se sesizaseră. Curtea nu va avea, deci, calitatea de a se substitui jurisdicțiilor naționale care sunt *a priori* cele mai abilitate și cele mai legitime să angajeze acțiuni împotriva cetățenilor lor presupuși responsabili de crimele internaționale vizate la art. 5 al Statutului CPI.

Reamintim, că jurisdicțiile naționale pot angaja urmăriri penale împotriva suspectilor, atunci când este cazul și sub alte calificări juridice, care pot fi, uneori,

destul de departe de realitatea crimelor comise. Criteriul naționalității victimei, se știe, este reținut, în mod curent, pentru a fonda competența judecătorului național, chiar dacă țările cu sistem de *common law* nu vor să-l recunoască, atunci când crimele au fost comise în străinătate. Judecătorii au, în mod universal, competența să acționeze în justiție crimele comise pe teritoriul lor fără distincția naționalității autorilor sau a victimelor.

Chestiunea competenței universale care conferă în anumite cazuri judecătorului puterea de a acționa, de a aresta, de a judeca presupușii vinovați de crimele internaționale indiferent de naționalitatea autorului, a victimei sau de teritoriul pe care a fost comisă crima, este tratată în capitolul I al Statutului (vezi anexa III) și se regăsește și în cadrul acestui capitol.

În conformitate cu prevederile articolului 17 din Statut, Curtea trebuie, în primul rând, să hotărască admisibilitatea sau inadmisibilitatea unui caz. Un caz nu poate fi admis, atunci când:

- a) cazul este investigat de către un Stat care are jurisdicție asupra lui, exceptând situația în care Statul nu este capabil sau refuză să efectueze ancheta sau urmărirea;
- b) cazul a fost investigat de un Stat care are competență asupra lui și acesta a hotărât să nu acționeze în justiție persoana respectivă, în afară de cazul în care o astfel de hotărâre este rezultatul refuzului sau incapacității Statului de a duce la bun sfârșit demersul;
- c) persoana respectivă a fost deja judecată, iar un proces nu este permis conform articolului 20 paragraful 3;
- d) cazul nu este suficient de grav pentru a justifica o altă acțiune a Curții.

Principiul complementarității, care a fost menționat mai sus, este afirmat în articolul 17 § 1 (a). Numai atunci când statul nu este în măsură să acționeze, Curtea poate să-și justifice competența, deși trebuie și acesta este obiectul diferitelor ipoteze prevăzute în acest articol, ca procurorul să se angajeze într-o adevărată cursă de obstacole. Într-adevăr, diferitele cazuri prevăzute lasă o foarte mare latitudine

statelor care vor putea avea, deseori, ultimul cuvânt, prin combinarea drepturilor care le sunt conferite prin articolele 18 și 19.

Este vorba, aici, de o dispoziție substanțială a Statutului CPI, subliniată prin referirea la primul alineat al acestui articol, ca și la al zecelea alineat al Preambulului (CPI este complementară jurisdicțiilor criminale naționale) și la articolul întâi al Statutului, care amintește complementaritatea Curții cu jurisdicțiile criminale naționale.

Dispozițiile acestui articol și ale articolelor următoare a suscitat discuții aprinse, mai ales pentru că ele puteau fi aplicate nu numai statelor participante, dar și celor neparticipante. Este una din dispozițiile CPI cele mai marcante prin caracterul său universal. De aceea, restricțiile care i s-au adus sunt considerabile !

Principiul afirmat în articolul 17 § 1 este acela potrivit căruia, dacă un stat a declanșat o anchetă sau urmărire, afacerea iese din sfera de competență a Curții. Deci, ipotezele prevăzute în termenii acestui articol sunt doar excepții.

Acestea provin, în baza art. 17 § 1 al. a-b, din ipoteza conform căreia, Curtea ar considera că statul nu are voința sau este în incapacitatea de a duce la bun sfârșit ancheta sau urmăririle (a) sau ar decide să nu fie urmărită persoana în cauză (b). Termenii acestui articol sunt foarte generoși. Din acest motiv este de așteptat să apară conflicte legate de interpretarea situației de fapt prevalând în statul vizat. Pe de altă parte, incapacitatea statelor de a fi mai precise în alegerea termenilor reținuți a fost incontestabil în avantajul lor în lumina articolelor 18 și 19.

La inițiativa Marii Britanii și a Statelor Unite a fost inclusă dispoziția prevăzută la art. 17 § 1 al. d, care atribuia Curții facultatea de a considera inadmisibilă o afacere, dacă aceasta nu era destul de gravă. Cuvântul « gravă » acordă Curții o marjă de interpretare considerabilă.

Referitor la art. 17 § 1 al. c, el este replica câtorva cuvinte pe marginea regulii adoptate în Statutele TPIY și TPIR, adică aceea vizată la articolul 20 al Statutului CPI care tratează aplicarea principiului “non bis in idem”.

Se înțelege cu ușurință, că li s-a solicitat statelor să facă un efort de imaginație pentru a încerca să determine criteriile care să permită Curții să nu fie

« ostatecul » relei voințe sau al incapacității unui stat de a începe o acțiune. Într-adevăr, conduita unui stat nu este întotdeauna lipsită de rea voință...

Textul de plecare, elaborat de Comisia de Drept Internațional, era foarte favorabil Curții. Totuși, D-l Kirsch, președintele (canadian) Comisiei Preparatorii, al cărui rol a fost de multe ori decisiv, a știut să formuleze condiții realiste, în așa fel încât, în luna august 1997 a fost găsit un compromis la care au aderat câteva state pilot (Australia, Marea Britanie) și Franța. Redactarea articolului 17 a fost pecetluită la acea dată. Cu această ocazie, numeroase state au amintit că CPI nu trebuie să fie o Curte internațională a drepturilor omului.

Consecințele nefaste ale acestor dispoziții nu puteau fi limitate decât dându-se o definiție cât mai precisă a acestor situații și facilitându-se, astfel, acțiunea și capacitatea de interpretare a judecătorului.

Totodată, s-a considerat că un Stat este considerat refractar să judece, dacă:

a) prevederile au fost sau vor fi efectuate sau hotărârea internă a fost adoptată în scopul de a proteja persoana de răspundere penală pentru crimele aflate sub jurisdicția Curții;

b) există o întârziere nejustificată a procedurilor, ceea ce este în neconcordanță cu intenția de a acționa persoana în justiție;

c) procedurile nu au fost sau nu vor fi conduse în mod imparțial și independent și au fost conduse într-un alt mod, care nu concordă cu intenția de a acționa persoana respectivă în justiție.

§ 2 al art. 17 amintește, că pentru a aprecia atitudinea unui stat, Curtea va trebui să se refere la garanțiile judiciare conferite de dreptul internațional. Acest considerent are mare importanță, deoarece nu este teoretic să ne imaginăm ca statele refractare vor fi deseori chiar cele în cadrul cărora nu va funcționa nici o administrație a justiției demnă de acest nume, ținând cont de criteriile fixate de instrumentele juridice internaționale pertinente.

Primul caz vizat la art. 17 § 2 al. a (dar și § 1 al. a) este cel referitor la reaua voință a unui stat.

Al doilea alineat face referire la un criteriu a priori mai obiectiv, cel al întârzierii nejustificate în continuarea procedurii, criteriu urmat imediat de un altul,

de natură mai subiectivă, precizând obligația Curții de a constata că o asemenea întârziere este sinonimă cu lipsa intenției statului în cauză de a acționa în justiție persoana urmărită.

Aceeași dialectică se regăsește în alineatul următor ; în lipsa unei proceduri independente sau imparțiale, Curtea trebuie să constate lipsa voinței unui stat de a acționa în justiție persoana vizată. Regăsim aici marile principii preconizate de instrumentele juridice internaționale corespunzătoare relativ la administrarea justiției.

Din ansamblul acestor ipoteze, vom reține că statele nu au dorit să le vizeze decât pe acelea, în termenii cărora, dovada unei justiții sub jug politic și a unei administrări manipulate a justiției va fi mai mult sau mai puțin adusă. *A contrario*, nu a fost avut în vedere cazul în care drepturile apărării ar fi fost flagrant încălcate și astfel, nu au fost prevăzute decât cazurile în care disfuncția justiției este în avantajul acuzatului. Pe bună dreptate, s-a obiectat asupra existenței unor mecanisme regionale (Convenția europeană a drepturilor omului¹ – CEDH) sau multilaterale (diferite comitete onusiene²) ale căror funcții erau exact criticarea și/sau cenzurarea încălcării drepturilor omului comise în cadrul unor urmăriri sau al unui proces. Cu alte cuvinte, chiar dacă aceste mecanisme sunt insuficiente, întâietatea CPI nu se poate exercita dacă judecătorul național constată că lipsesc principiile fundamentale pentru un proces echitabil.

Pentru a determina incapacitatea într-un caz, Curtea va vedea dacă, datorită unui colaps substanțial sau total sau ineficienței sistemului său juridic național, Statul nu poate să obțină dovezile necesare sau nu poate să realizeze astfel procedura.

Situația vizată la articolul 17 § 3 este, *a priori*, mai obiectivă. Statele nu au mai vrut să fixeze aici criteriile lipsei de voință ale unui stat, ci pe cele ale incapacității sale. Nu putea fi vorba decât de situațiile caracteristice unui război

¹ Convenția europeană de protejare a drepturilor omului și a libertăților fundamentale a fost semnată la 4 noiembrie 1950, protocolurile adiționale nr. 1, 3, 4 și 5 au fost semnate la 20 martie 1952, 6 mai 1953, 16 septembrie 1963 și 20 ianuarie 1966, și a intrat în vigoare pe 3 septembrie 1953, ratificată de Franța pe 3 mai 1974.

² Comitetul drepturilor omului creat prin Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice din 1966.

civil, prăbușirii unui stat și a autorității judiciare, situații care fac imposibile ancheta, angajarea urmăririlor și *a fortiori* arestarea persoanei acuzate. Tenacitatea judecătorilor și a procurorului, ca și voința lor de a fi informați concret de situațiile care le vor fi supuse, fiind vorba de aplicarea acestui articol și a următoarelor două, vor deveni esențiale.

Curtea va fi convinsă că are competență în orice caz adus în fața ei, însă poate determina admiterea unui caz, în situațiile prezentate mai sus.

Admisibilitatea unui caz poate fi solicitată de: inculpat sau o persoană, pe numele căreia a fost eliberat un mandat de arestare; sau de un Stat cu jurisdicție asupra cazului; sau de un Stat la care se solicită acceptarea jurisdicției, conform articolului 12.

Admiterea unui caz sau competența Curții poate fi solicitată numai o singură dată, de către orice persoană sau Stat, din cele menționate mai sus, înainte sau la începutul procesului. În cazuri excepționale, Curtea poate acorda solicitarea de mai multe ori sau după încetarea procesului.

Dacă o solicitare de admitere a unui caz este adresată de un Stat, așa cum am văzut mai sus, Procurorul trebuie să suspende ancheta până la decizia Curții. Totuși, când un proces este pe rol, Procurorul poate solicita autorităților Curții prerogativa de a continua investigarea, pentru a putea păstra probele, atunci când există o posibilitate mică de a obține probe importante sau un risc semnificativ, ca acestea să nu poată fi disponibile ulterior; pentru a finaliza declarațiile sau mărturiile martorilor, începute anterior sau pentru a împiedica sustragerea de la judecată a unei persoane, în numele căreia s-a emis, deja, un mandat de arestare.

În cazul în care, Curtea a hotărât că un caz nu este admis, procurorul mai poate înainta Curții o cerere de revizuire a hotărârii, atunci când este convins că au apărut noi fapte semnificative sau schimbări de circumstanțe.

Conform prevederilor articolului 17, Statutul de la Roma nu acordă nici o prioritate jurisdicției Curții asupra jurisdicțiilor naționale. Același lucru se întâmplă chiar și atunci, când solicitarea de amânare a unei anchete este formulată de către Consiliul de Securitate, a cărui intenție nu coincide în totalitate cu aceea de a vedea cazul judecat de Curtea Internațională.

Conform prevederilor Statutului, Curtea are posibilitatea de a hotărî, dacă amnistiiile interne ar trebui să fie o bază pentru judecarea cauzei și dacă orice alt proces intern este un efort meritat pentru aplicarea principiului *ne bis in idem*. Statutul se referă numai la condamnările sau achitățile hotărâte de Curțile naționale și nu la amnistiiile globale, ca bază pentru aplicarea acestui principiu.

Cât despre amnistiiile în situații de conflict intern, Protocolul Adițional nr. II al Convențiilor de la Geneva, din anul 1977 prevede că, la terminarea ostilităților, părțile implicate să-și ofere una alteia o generoasă amnistiere. Norma nu a avut ca scop și nu poate fi interpretată ca promovarea impunității pentru crime de război severe sau crime împotriva umanității, săvârșite în timpul unui conflict armat. Comisia Internațională a Crucii Roșii a considerat că amnistia cerută prin Protocolul II este numai pentru încălcări de rebeliune ale legii interne și pentru încălcări ale legii umanitare, în timp ce crimele de război mai grave nu trebuie supuse amnistierii.

Condamnarea generalului Augusto Pinochet de către instanțele spaniole și de Camera Lorzilor, a ignorat decretul de amnistiere proprie, conceput de Pinochet, în anul 1977, considerându-l contradictoriu cu legea internațională.

În țările de tranziție, care trec de la un sistem totalitar spre democrație, cum ar fi cele din America Latină, Europa de Est și Africa, între anii '80-'90, lupta pentru adevăr și justiție a generat o varietate de instrumente juridice și politice, printre care se numără procesele penale și comisia pentru adevăr.

Prin urmare, Comisia pentru Adevăr, stabilită recent de Peru, are ca scop scoaterea la lumină a șirului evenimentelor și responsabilităților, în legătură cu violența de tip terorist și violările drepturilor omului, care s-au derulat din luna mai 1980, până în luna noiembrie 2000, fiind comise atât de organizații teroriste, cât și de agenți statali și totodată, propunerea de inițiative pentru întărirea păcii și armoniei între peruani. Printre alte obiective, atunci când este necesar, Comisia trebuie să ajute Curțile respective, în elucidarea crimelor și violărilor aduse drepturilor omului, prin încercarea de a determina locurile unde se află victimele și identificarea presupușilor autori ai crimelor; pregătirea unor propuneri pentru compensarea și reabilitarea victimelor; recomandarea unor reforme, cu funcție de

garanții preventive, care să fie adresate prin inițiative legislative, politice sau administrative.

Trebuie înțeleasă nevoia pentru reconciliere între fracțiuni, care au împărțit o națiune; aceasta nu înseamnă, însă, reconcilierea între victime și atacatorii lor; reconcilierea nu trebuie să se realizeze în detrimentul drepturilor victimei, respectiv, în detrimentul dreptului de a i se face dreptate.

Curtea Penală Internațională va trebui să fie aceea care își hotărăște competența, inclusiv atunci când aceasta poate fi contestată.

Competența Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și respectiv, a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda a fost contestată prin punerea la îndoială a legalității înființării acestora, adică a rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU. Tribunalele au respins contestația, pe baza atribuțiilor Consiliului, în temeiul Cartei ONU.

Pe cale de consecință, Curtea poate să respingă asemenea acuzații, conform Statutului ei.

8. Exercițarea competenței și amânarea anchetei sau a urmăririi

Articolul 13 nu face decât să enumere condițiile în care Curtea își poate exercita competența cu privire la cele patru crime vizate la articolul 5. Această dispoziție de ordin general reamintește modalitățile în care Curtea poate fi sesizată de către un Stat Parte, în termenii articolului 14, de către Consiliul de Securitate, atunci când acționează în baza capitolului VII al Cartei Națiunilor Unite sau din oficiu de către procuror, în condițiile determinate în articolul 15.

Astfel, Statutul stipulează trei mijloace prin care pot fi inițiate procedurile Curții. Prin urmare, Curtea își exercită competența în legătură cu o crimă menționată la articolul 5 dacă, o cauză, în care una sau mai multe asemenea crime pare a fi fost săvârșită, este adresată procurorului de către un Stat Parte sau de către Consiliul de Securitate al ONU, acționând conform Capitolului VII al Cartei ONU. Procurorul poate, de asemenea, să declanșeze o investigație *proprio motu*.

Se va observa, că sesizarea Curții de către Consiliul de Securitate nu face obiectul nici unei dispoziții particulare, spre deosebire de sesizarea făcută de către un stat sau de cea din oficiu.

Într-adevăr, la început și chiar în mod excesiv, statele s-au gândit să investească Consiliul de Securitate cu facultatea de a demara o procedură în fața Curții. Întâietatea Consiliului de Securitate este dată de faptul că sesizarea sa va avea forța obligatorie pentru toate statele membre ale Organizației Națiunilor Unite, membre sau non membre la Statut. Într-adevăr, articolul 12 § 2, precizează că nu se cer condițiile prealabile exercitării competenței Curții, atunci când aceasta acționează la cererea Consiliului de Securitate. Această dispoziție face un instrument fundamental din sesizarea Curții de către Consiliul de Securitate. Astfel, Curtea capătă caracter universal, doar atunci când este sesizată de Consiliul de Securitate despre care știm că anumite rezoluții ale sale au caracter obligatoriu cu privire la comunitatea statelor.

În această eventualitate, statele care ar fi sperat, nefiind membre în Statut, să-și decline responsabilitatea în cazul crimelor comise pe teritoriul lor sau în care sunt implicați cetățeni ai lor, vor fi constrânse să se supună exigențelor justiției internaționale. Astfel, un nou « Pol Pot », dacă masacrează o parte a populației sale, chiar dacă statul al cărui conducător este nu face parte din Statut, va putea fi anchetat, dacă în primul rând Consiliul de Securitate se sesizează de situație în baza capitolului VII al Cartei Națiunilor Unite¹ și dacă deferă apoi această situație procurorului.

Războiul declanșat de NATO împotriva Belgradului, chiar dacă suscita numeroase comentarii asupra caracterului său tardiv și inadaptat, contribuie, totuși, la o nouă definiție a obligațiilor comunității internaționale în fața actelor de violență comise pe scară largă și în mod masiv, împotriva unui grup național. În măsura în care, să sperăm, frontierele vor permite din ce în ce mai puțin tănuirea celor mai mari barbarii, acțiunea Consiliului de Securitate are șanse să se amplifice.

¹ Capitolul referitor la acțiunea în caz de amenințare a păcii și a securității internaționale, singurul care prevede posibilitatea folosirii forței.

Unii au criticat lipsa de legalitate a acțiunii NATO. Fără a intra în detalii, trebuie recunoscut faptul, că noile misiuni ale Consiliului de Securitate, când este vorba despre obligația comunității internaționale de a oferi ajutor populațiilor aflate în pericol, par total incompatibile cu exercitarea dreptului de veto. Aceasta înseamnă că se va întări caracterul universal al Curții prin reforma Cartei Națiunilor Unite așteptată de multă vreme, care va trebui cu atât mai mult să prevadă abolirea dreptului de veto pentru toate intervențiile de tip umanitar și mai înseamnă, în același timp, că va fi adoptată o mai bună reprezentare geografică a statelor membre ale Națiunilor Unite în cadrul Consiliului de Securitate. Este de sperat, că se va merge spre un vot cu majoritate calificată pentru acest tip de intervenții.

Primatul Consiliului de Securitate rezultă și din legătura instituțională cu Curtea. De fapt, mai multe state au apreciat concluzia unui acord special între Curte și Organizația Națiunilor Unite ca fiind potrivită pentru stabilirea unei cooperări funcționale între cele două instituții, păstrând intactă independența Curții ca organ judiciar.

Remarcăm, în sfârșit, că nu mai figurează în Statut nici o altă referire la sesizarea Curții de către Consiliul de Securitate cu excepția articolului 53 din capitolul V, respectiv, « Anchete și urmăriri ».

Prin urmare, este vorba despre trei moduri de sesizare a Curții, respectiv: prin sesizarea procurorului de către un stat-parte; prin sesizarea procurorului de către Consiliul de Securitate al ONU; prin deschiderea, din oficiu, de către procuror, a unei anchete în legătură cu săvârșirea unei infracțiuni.

Statele Părți

Capacitatea unui Stat Parte de a transfera procurorului o cauză, în care una sau mai multe crime, care sunt de competența Curții, par a fi fost săvârșite, nu a fost niciodată controversată (art.13 a). Prin aceasta, Statul solicită procurorului să investigheze cazul, în scopul acuzării uneia sau mai multor persoane de săvârșirea unor astfel de crime (art.14). Astfel, i se permite procurorului să decidă, pe baza investigațiilor proprii, ce persoane să judece. Anterior unei investigații, toate

cazurile adresate Procurorului de către State sunt supuse cererilor de informare și cedare (art.18).

Cu privire la dispozițiile art. 14, a fost realizat, în mod rapid, un consens asupra posibilității de a sesiza Curtea, pe care trebuie să o aibă statele. Totuși, în timpul primei sesiuni a Comisiei Preparatorii din luna aprilie 1995, câteva delegații au observat că sesizarea Curții trebuie să rămână monopolul Consiliului de Securitate, în virtutea responsabilității principale în materie de supraveghere și menținere a păcii. Nu existau motive să se procedeze altfel, au observat aceste state, decât pentru cele două tribunale *ad hoc*.

Pe de altă parte, alte state nu și-au ascuns neliniștea în fața riscului de a vedea Curtea sesizată, în mod fantezist, de statele a căror inițiativă ar fi dictată doar de gânduri politice ascunse – ceea ce este mai mult decât o ipoteză teoretică.

Nu a fost pusă nici o condiție sesizării Curții de către un stat și în consecință, au fost îndepărtate dispozițiile vizând să subordoneze această sesizare dovezii interesului de a acționa a acestui stat. O asemenea dispoziție, pe lângă faptul că ar fi atacat în mod violent principiul de universalitate, ar fi putut fi sursa a numeroase discriminări, în urma interpretării care i-ar fi fost dată. Aceasta ar fi determinat ca sesizarea Curții să fie rezervată statelor care s-ar fi dovedit în legătură cu crima denunțată. O asemenea dispoziție ar fi provocat greutate.

Textul prevede de acum, în scopul de a limita riscul de fi adresate plângeri absurde, obligația de a cere procurorului să ancheteze asupra unei situații care țin de competența Curții. Această redactare are ca scop reducerea riscului ca statele să aducă acuzații anumitor indivizi și să încerce, astfel, să instrumentalizeze Curtea, din motive politice, de exemplu. Mai găsim preocuparea statelor de a evita sesizarea Curții în acte izolate și în definiția dată, mai ales pentru crimele de război (a se vedea articolul 8). Trebuia, mai ales, rezervată Curții, grija de a determina dacă persoanele fizice implicate în crimele denunțate de state sunt susceptibile de a face obiectul unei anchete și în consecință de a fi acționate în justiție (a se vedea articolul 17). În sfârșit, trebuia evitat cu orice preț ca numai statele vecine celor pe teritoriul cărora fuseseră comise crimele sau cele interesate de aceste crime din cauza naționalității anumitor victime, să poată sesiza Curtea.

Consiliul de Securitate al ONU

Consiliul de Securitate poate, de asemenea, să sesizeze cu astfel de cauze procurorul, atunci când acesta acționează conform Capitolului VII din Carta ONU (art.13 b). Acest fapt face ca rezoluțiile Consiliului să se aplice și Statelor care nu sunt Părți ale Statutului.

Decizia de amânare a urmăririi penale, a judecării sau a condamnării

În legătură cu amânarea anchetei sau a urmăririi, articolul 16 al Statutului prevede faptul, că nu poate fi declanșată nici o anchetă pe o perioadă de 12 luni, după ce Consiliul de Securitate, printr-o rezoluție adoptată conform Capitolului VII din Carta ONU, a solicitat Curții acest lucru; acea cerere poate fi reînnoită de Consiliu în aceleași condiții. Aceeași prevedere s-ar aplica și în cazul în care, investigarea sau judecarea cauzei ar fi început, indiferent de modul în care ar fi fost inițiate, Curtea fiind obligată să le suspende.

Redactarea articolului 16 este rodul unui compromis extrem de dificil, intervenit după lungi și intense dezbateri.

Multe organizații de apărare a drepturilor omului o consideră o dispoziție funestă, elementul judiciar fiind combătut, în mod violent, de cel politic, acesta din urmă putând oricând îngrădi autoritatea Curții pentru o perioadă de 12 luni, cu posibilitate de reînnoire.

Dificultățile de redactare ale acestei dispoziții au venit în primul rând din necesitatea de a articula acțiunea Curții cu responsabilitatea principală de menținere a păcii și securității internaționale, încredințată Consiliului de Securitate. Aceste dificultăți mai veneau și din grija de a nu îngrădi un complex de negociere, complex vizând semnarea unui acord de pace sau a unui armistițiu, prin eliberarea și executarea simultană a mandatelor de arestare emise împotriva acelorora chiar de a căror semnătură era nevoie pentru aceste acorduri. Astfel, dacă Richard Goldstone, prim procuror al celor două tribunale ad hoc, ar fi adunat probe pentru punerea sub acuzare a lui Slobodan Milosevic în toamna anului 1995 pentru crime comise împotriva populației croate și bosniace (A avut cu adevărat aceste dovezi ? Se pare că le-a căutat, istoria o va spune!), nici o dispoziție nu i-ar fi interzis să o facă, în condițiile în care, în același timp, statele încercau să smulgă și cu ce preț, semnătura

aceluiași Slobodan Milosevic pentru Acordurile de la Dayton. Aceste acorduri, se știe, au fost semnate pe data de 25 august 1995 (masacrele a mii de bosniaci la Srebrenica au avut loc la jumătatea lui iulie 1995...). Numai presiunea politică l-ar fi putut face pe Goldstone să se răzgândească. Să nu uităm că la insistențele sale figurează în Acordurile de la Dayton un paragraf referitor la justiția internațională.

Trebuie să recunoaștem, că referitor la articularea procesului de pace cu lucrările justiției, preocuparea statelor nu era lipsită de fundament. Este vorba de o problemă extraordinar de complexă. Dar trebuia totuși instituționalizat în asemenea măsură dreptul Consiliului de Securitate de a paraliza acțiunea justiției internaționale ? Însă – și multe organizații de apărare a drepturilor omului au militat în acest sens - nimic nu interzicea să se presupună că dialogul și cooperarea celor două instituții, în eventualitatea iminenței unui acord de pace, nu va aduce soluții conforme interesului general.

Unii au remarcat contradicția intrinsecă a acestui text cu statutul Curții, care afirmă că infracțiunile pe care le va avea de judecat amenință, prin natura lor, pacea și securitatea mondială și cu alte cuvinte (chiar dacă aceasta nu apare în scris și nu întâmplător) reprimarea unor asemenea crime trebuie considerată drept un factor de pace. Totuși, Consiliul de Securitate, prin efectul acestei dispoziții, va dobândi facultatea de a îngreuna opera de justiție în favoarea păcii, tocmai pentru a asigura pacea și aceasta în baza capitolului VII al Cartei Națiunilor Unite. Trebuie reamintit, că principalul fundament juridic al celor două rezoluții ale Consiliului de Securitate nr. 827 din data de 25 mai 1993 și nr. 827 din data de 8 noiembrie 1994, care au instituit TPIR și TPIY, este afirmația conform căreia, opera de justiție este factorul de restabilire a păcii.

Oricum ar fi, trebuie admisă, în mod realist, marea dificultate de a găsi un compromis satisfăcător între două exigențe a priori complementare și corelate, dar care se pot dovedi și stupefiant de contradictorii.

Trebuie să ne amintim, de altfel, că de la început, un anumit număr de state au emis ipoteza conform căreia, orice declanșare a acționării în justiție de către Curte putea fi repusă în cauză prin simplul drept de veto de care dispun statele cu statut de membru permanent în cadrul Consiliului de Securitate. Au fost avute în

vedere și alte formule, precum condiționarea sistematică a declanșării acționării în justiție printr-un acord al Consiliului de Securitate și aceasta exact în momentul în care Curtea ar fi fost sesizată de un stat sau de către procuror. În luna martie 1996, Franța făcuse propuneri în acest sens, respinse însă. Dacă asemenea dispoziții ar fi fost ratificate, Curtea ar fi devenit inofensivă.

Articolul 16 este traducerea compromisului numit « Singapore », fiind redactat la inițiativa acestei țări, în timpul ultimelor sesiuni ale Comisiei Preparatorii ale Națiunilor Unite, înaintea Conferinței de la Roma. Redactarea finală a acestui articol 16 este cu atât mai regretabilă cu cât este normal să ne gândim că viitorii judecători, impregnați de responsabilitățile lor, ar fi fost oricum atenți la această problemă.

Este extrem de supărător faptul, că nu a fost adoptată o dispoziție apropiată de amendamentul propus la Roma – mai ales de către Belgia – în termenii căruia suspendarea activităților Curții nu ar fi trebuit să-l împiedice pe procuror să ia toate măsurile de conservare necesare pentru a proteja elementele de probă. Într-adevăr, suspendarea demersului nu este incompatibilă cu strângerea de probe care, deseori prin natura lor, mai ales în perioade de conflict și ostilități, riscă să dispară. Este regretabil, că în ipoteza suspendării activității Curții, procurorul să nu păstreze posibilitatea de a face toate diligențele necesare ca să evite dispariția probelor.

Istoria contemporană a arătat, mai ales în timpul acțiunilor angajate împotriva autorilor de genocid din Rwanda, că timpul poate fi aliatul călăilor. Astfel, dacă în lunile imediat următoare comiterii crimelor, anchetatorii nu colecționează și nu strâng mărturiile și elementele materiale, mai târziu va deveni foarte dificil pentru judecători să caracterizeze elementele constitutive ale crimelor, să identifice și să judece responsabili.

Este adevărat, că aceste dispoziții nu interzic, în mod deliberat, Consiliului de Securitate să autorizeze, în același timp, procurorul cu adoptarea măsurilor de conservare necesare. Totuși, o asemenea inițiativă nu va fi niciodată un drept, ci rezultatul unei autorizări exprese a Consiliului de Securitate.

Ne putem imagina și că organizațiile internaționale de apărare a drepturilor omului, ele nefiind paralizate, vor încerca să compenseze carența procurorului (ceea

ce au făcut deja în anumite cazuri). Acesta din urmă va caută la ele informațiile pe care acestea le-ar fi putut obține (a se vedea art.15 § 2). Desigur, calitatea juridică a elementelor doveditoare astfel strânse va fi mai mică și va putea fi cu ușurință contestată de acuzați. Pe de altă parte, activitatea ONG-urilor, chiar dacă este complementară acțiunii justiției internaționale, nu are vocația să-i compenseze carența.

Oricum, prin această dispoziție, Curtea va rămâne sub amenințarea unei veritabile săbii a lui Damocles, din moment ce în orice clipă o decizie politică, adică cea a Consiliului de Securitate, îi va putea îngheța acțiunea. Este regretabil, că nu a fost privilegiat un mecanism de dialog și de cooperare între Consiliul de Securitate și Curte.

Procurorul

Curtea își poate exercita jurisdicția și în cazurile în care procurorul a inițiat o investigație proprio motu, pe baza informațiilor primite referitoare la crimele care țin de competența acesteia (art.13 c). Aceasta înseamnă că se asigură funcționalitatea Curții, atunci când alte motive ar împiedica Statele Părți sau Consiliul de Securitate al ONU să sesizeze astfel de situații Curții. Deși această problemă a fost dezbătută în cadrul Conferinței Diplomatice de la Roma, acceptarea acestei posibilități s-a produs datorită unei perspective de ansamblu. Prin prisma acesteia și a puținelor crime aflate sub jurisdicția Curții, a procedurilor de admisibilitate, a necesităților jurisdicționale și mai presus de tot, a garanțiilor procedurale ale acțiunilor procurorului, devine clar faptul, că această prerogativă promovează o interpunere eficientă, dar echilibrată, între jurisdicțiile naționale și cele internaționale.

Dispoziția potrivit căreia, procurorul poate avea posibilitatea de a deschide o anchetă din proprie inițiativă, cu alte cuvinte « ex officio », nu a mers niciodată de la sine. Ea trebuie în multe privințe considerată un punct câștigat pentru organizațiile de apărare a drepturilor omului și pentru victime. Într-adevăr, foarte multe state nu au fost de acord să-i fie concedată procurorului o putere mult prea

importantă și mai ales ca acesta să aibă posibilitatea să inițieze investigații din proprie inițiativă, doar pe baza informațiilor care i-au fost comunicate.

Această dispoziție a fost luată, în mod progresiv, în considerare cu prilejul lucrărilor ultimelor Comisii Preparatorii din anul 1998, mai ales când delegația franceză a propus instituirea unei Camere Preliminare. Într-adevăr, anumite state, dincolo de avantajele proprii pe care le-au obținut prin intrarea în funcție a acestui nou mecanism evocat în articolul 18 și următoarele, au văzut în el un mijloc de control, chiar de limitare a prerogativelor care ar permite procurorului să deschidă o anchetă din proprie inițiativă. Germania și Argentina s-au alăturat propunerii Franței și au supus la începutul anului 1998 un amendament prin care prerogativele procurorului erau legate de Camera Preliminară.

În mare parte, articolul 15 este traducerea puțin modificată a acestui amendament. Astfel, este esențial ca cel mai înalt reprezentant al Parchetului să poată trece la investigații fără ca această decizie să fie subordonată sau condiționată nici de acordul Consiliului de Securitate, nici de cel al statelor, sub rezerva, firește, a principiului de complementaritate.

Este la fel de important să se prevadă în § 2 al articolului 15, că investigațiile pot fi inițiate pe baza informațiilor primite atât de la statele sau organele Națiunilor Unite, cât și de la organizațiile interguvernamentale sau non-guvernamentale sau de la alte surse demne de încredere. Se știe, că de douăzeci de ani societatea civilă internațională, prin ONG-uri mai ales, joacă un rol din ce în ce mai mare. Este prima dată când acest rol este instituționalizat în dreptul internațional și când este, astfel, recunoscută credibilitatea actorilor săi ca mandatar ai populațiilor civile și ai victimelor.

Redactarea de la § 2 nu face diferența între ONG-uri ca beneficiare sau nu al unui statut consultativ pe lângă marile instituții internaționale și celelalte. Prin urmare, această dispoziție este de natură să permită o circulație constantă și fără opreliști a informațiilor între victime prin intermediul mandatarilor naturali și al procurorului. Din moment ce posibilitatea de a sesiza Curtea era conferită procurorului, era normal ca acesta să poată strânge informații prin depoziții scrise sau orale. Este lăsată a priori procurorului o mare flexibilitate, din moment ce

articolul 15 § 2 nu a impus Regulamentului de Procedură și de Probă determinarea modalităților acestei comunicări pe care procurorul o poate, de altfel, provoca, având facultatea de a « căuta » informațiile pe care le consideră necesare demersului sau declanșării anchetei.

Organizațiile internaționale de apărare a drepturilor omului vor trebui, fără îndoială, în cazul colectării probelor privind responsabilitatea și în cazul localizării celor mai mari criminali, să-și modernizeze, să-și sistematizeze acțiunea, să încerce să-și coordoneze și chiar să-și unească eforturile.

O dată ce procurorul decide că există baze rezonabile pentru inițierea unei investigații, acesta va înainta Camerei Preliminare, o cerere de autorizare a unei anchete, împreună cu documentele auxiliare. Paragraful 3 al articolului 15 condiționează facultatea procurorului de a deschide o anchetă cu acordul Camerei Preliminare numai, după ce a adunat un anumit număr de informații. Camera preliminară, ca și Regulamentul de Procedură și de Probe apăreau în această formă pentru prima dată în Statut. Vom remarca mai întâi redactarea hazardată a articolului 15, pentru că paragraful 1 nu prevede nici un mecanism condițional pentru deschiderea unei anchete, în timp ce § 3 o subordonează unei autorizații a Camerei Preliminare.

În fine, pentru prima dată se face referire în § 3 la victimele care vor avea dreptul să participe la procedură încă din timpul anchetei. Este vorba despre un drept cu totul nou, ținând cont de ceea ce prevede Statutul celor două tribunale internaționale ad hoc respectiv, pentru Fosta Yugoslavie și Rwanda, extrem de tăcute la adresa victimelor.

În mod paradoxal, participarea și reprezentarea victimei încă din timpul anchetei pare să fie supusă unor principii diferite de cele generale care rezultă din articolul 68 § 3. Aceste principii sunt stabilite de articolul 68, la care art. 15 § 3 nu face referire, fiind deci derogator. Lucrările Comisiei Preparatorii – care s-au încheiat la data de 30 iunie 2000 – au fost cele care au fixat modalitățile de reprezentare și de participare și care au dat o definiție a victimei, probleme extrem de complexe.

Nu este vorba, totuși, decât de perioada anchetei, nu și de cea a procesului. Nu va fi auzit nici un martor și nici un acuzat. Era deci pragmatic și justificat ca victimele să se poată face auzite, fără ca a priori Curtea să trebuiască să se preocupe de evaluarea sau de contestarea admisibilității lor ; Curtea va putea face acest lucru mai târziu.

Dacă această Cameră Preliminară concludă că există suficiente dovezi pentru pornirea unei investigații și că acel caz pare să intre în jurisdicția Curții, autorizează investigarea, fără a prejudicia hotărârile ulterioare ale Curții cu privire la jurisdicția și admisibilitatea cazului. Astfel, autorizația Camerei Preliminare de a deschide o anchetă în baza paragrafului 4 al art. 15 nu înseamnă nici obligația Curții de a se recunoaște competența, nici că plângerea va fi admisă. Într-adevăr, este vorba doar de un filtru, această dispoziție precizând ca ultimul cuvânt aparține Curții, în baza articolului 17 al Statutului. Ne-am fi putut gândi că acest articol era suficient pentru a liniști statele îngrijorate să nu vadă Curtea sesizată de plângeri fanteziste și lipsite de relevanță.

Continuarea analizării Statutului ne va arăta ca articolul 15 § 5 nu a ridicat mari probleme. Într-adevăr, marea majoritate a sistemelor judiciare au prevăzut, de exemplu, că o decizie de clasare fără urmări, în cazul unei denunțări sau o ordonanță de non loc, adoptată de un judecător de instrucție, pot fi repuse în cauză dacă apar fapte sau probe noi. Este ratificată aici o regulă majoritar admisă.

Articolul 15 § 6 obligă procurorul să informeze persoanele fizice sau instituțiile de la baza anchetei sale de decizia de a nu derula mai departe ancheta. Nu apare și faptul, că procurorul are obligația să-și motiveze decizia în scris, așa cum preconizaseră unele state. Totuși, o asemenea obligație ar fi favorizat o mai bună vizibilitate și transparență a Curții, mai ales față de victime, pentru că cel mai des, victimele sunt cele care, în mod direct sau prin mandatar, furnizează informații procurorului. Astfel, textul nu interzice, dar practica probabil că ar duce la aceasta, ca procurorul să anunțe motivele deciziei sale.

Atunci când un Stat a înaintat un caz sau când procurorul a inițiat o investigare proprio motu sau a hotărât că există o bază rezonabilă pentru

declanșarea unei anchete, acesta este obligat să anunțe toate Statele Părți, cât și acele State care ar exercita în mod normal competența asupra acestor crime (art.18).

În curs de o lună de la primirea acelei comunicări, oricare dintre aceste State, poate informa Curtea că investighează sau că i-a anchetat pe cetățenii săi sau pe alții, în cadrul competenței sale, referitor la faptele penale care constituie crime conform prevederilor articolului 5 și care sunt legate de informațiile furnizate în notificarea adresată Statelor.

La cererea Statului, procurorul va amâna anchetarea acelor persoane, în afară de cazul în care Camera Preliminară, la cererea procurorului, hotărăște autorizarea anchetei.

Amânarea investigării de către un Stat va fi deschisă revizuirii, de către procuror, la șase luni de la data amânării sau în orice moment, în care a intervenit o schimbare semnificativă a circumstanțelor bazate pe incapacitatea sau lipsa de bunăvoință a Statului respectiv de a efectua ancheta.

Atunci când o acțiune este pe rol la Camera Preliminară sau în orice moment în care procurorul a amânat o anchetă (art.18), procurorul poate, din motive excepționale, să solicite autorității de la această Cameră să continue ancheta, în scopul păstrării probelor, atunci când există o posibilitate mică de a obține probe importante sau un risc semnificativ ca aceste probe să nu poată fi disponibile ulterior.

Obligația de cedare a unui caz nu este nelimitată.

Obligația de a ceda un astfel de caz, ca și aceea de a anunța, se aplică, în mod egal și cererilor din partea Statelor care nu sunt membre.

9. Principiile generale ale legii penale

Statutul postulează principiile generale ale legii penale, ca norme de bază ce trebuie respectate de către Curte, inclusiv ca norme fundamentale pentru responsabilitatea penală individuală, cât și pentru excluderea ei.

Statele care au participat la procesul de elaborare al Statutului și apoi la cel de adoptare, au considerat ca fiind prioritar faptul, ca acesta să specifice, în mod clar, circumstanțele în care o persoană poate fi considerată responsabilă penal pentru una din crimele ce intră sub jurisdicția Curții. Pentru îndeplinirea acestor exigențe, au fost utilizate atât contribuțiile unui număr mare de state, cât și standarde internaționale foarte ridicate.

Ca urmare, Statutul prevede în Partea 3, respectiv art.22 – 33, principiile generale cele mai importante ale dreptului penal.

Principiul non bis in idem

Un principiu fundamental este aici consacrat – pe care îl regăsim în articolele 10 și 9 ale statutelor TPIY și TPIR, dar redactat diferit din cauza principiului de complementaritate.

Curtea nu va putea să interogheze o persoană, cu privire la acțiuni care au format bazele unei crime, pentru care a fost condamnată sau achitată.

O altă curte nu are dreptul să interogheze o persoană pentru o crimă prevăzută la articolul 5, pentru care aceasta a fost deja condamnată sau achitată de Curte.

Pe de altă parte, atunci când o persoană a fost interogată de o altă curte pentru genocid, crimă de război sau crimă împotriva umanității, o asemenea persoană nu va fi interogată de Curte pentru aceleași crime, decât dacă procedurile celeilalte curți au avut ca scop protejarea acelei persoane de răspundere penală. pentru crimele ce țin de competența Curții sau acele proceduri nu au fost conduse în mod imparțial și independent, în concordanță cu normele procesului, recunoscute de dreptul internațional și au fost conduse într-un mod în care, în circumstanțele date, nu au coincis cu intenția de a aduce persoana respectivă în fața justiției. Aplicarea acestei dispoziții prezintă aceleași dificultăți de interpretare și de aplicare ca și articolul 17 și anume limitele dreptului care va fi arogat Curții de a critica buna credință a unui stat și funcționarea administrației sale judiciare. Acest lucru nu este scris, dar se înțelege că acele cazuri prevăzute în prezentul articol sunt cele care vor putea fonda o excepție de incompetență și de non admisibilitate. Este chiar singura

excepție posibilă fondată pe aceste principii care va putea fi ridicată și a doua oară, dacă nu de mai multe ori, după deschiderea procesului (a se vedea art. 19 § 4).

În plus, se avusese în vedere – dar s-a renunțat, din păcate, ca această Curte să poată refuza și aplicarea acestui principiu, dacă un stat lua decizia, în cadrul executării unei pedepse pronunțate, să sustragă persoana condamnată oricărei sancțiuni.

Curtea va trebui să se pronunțe asupra opozabilității unei decizii de grațiere (putere conferită în multe țări, președintelui Franței, de exemplu) sau de eliberare anticipată a unei persoane condamnate, *a fortiori* la o pedeapsă importantă, după ce a stat în detenție doar câteva zile sau câteva săptămâni. Trebuie să considerăm și să sperăm că principiul « *non bis in idem* », în asemenea circumstanțe, nu va avea aplicare. Ne putem teme, totuși, ca statele să nu păstreze în « mâna » lor soarta persoanelor condamnate, fără ca în acest caz, Curtea să poată interveni.

Este inclus, de asemenea, cazul – integrat de Comisia de Drept Internațional în Schița Codului Crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii – în care o curte națională judecă o asemenea crimă, ca pe una obișnuită și nu ca pe o crimă de genocid sau ca pe o crimă împotriva umanității sau ca pe o crimă de război.

Principiul *nullum crimen sine lege*

Prevederile articolului 20 stabilesc afirmarea unui principiu fundamental al dreptului, aflat în vigoare în marea majoritate a sistemelor judiciare și anume, afirmarea principiului legalității, care trebuie să fie interpretat în mod strict, iar în caz de incertitudine și în favoarea persoanei anchetate, urmărite sau condamnate.

Aplicarea acestui principiu se află la originea controverselor născute din mecanismele de competență universală, care au fost evocate în capitolul I în secțiunea „Importanța combaterii impunității marilor criminali și efectele lipsei de justiție pe plan național și internațional,,.

Conform principiului legalității, o persoană nu poate răspunde penal în baza acestui Statut, în afară de cazul în care, comportamentul în cauză constituie, în momentul în care se produce, o crimă ce ține de competența Curții.

Totodată, Statutul stipulează, că definiția unei crime va fi strict interpretată și nu va fi extinsă prin analogie; în caz de ambiguitate, definiția va fi interpretată în favoarea persoanei investigate, acuzate sau condamnate. Pentru aceasta, Curtea asigură că discreția interpretativă a judecătorului este menținută în limitele Statutului, adică în cele stabilite de Statele care l-au negociat.

Principiul nulla poena sine lege

De asemenea, articolul 23 prevede faptul, că o persoană condamnată de către Curte poate fi pedepsită numai în concordanță cu termenii acestui Statut. Este vorba de confirmarea principiului legalității, sub o altă declinare, fiind vorba de reprimare, mai exact, de pronunțarea pedepsei.

Principiul neretroactivității legii penale

Principiul neretroactivității, care a fost prevăzut la articolul 11, este aici reafirmat.

Astfel, articolul 24 prevede faptul, că nici o persoană nu va fi responsabilă penal pentru acțiunile săvârșite anterior intrării în vigoare a Statutului. Acest principiu presupune o excepție admisă, în mod tradițional, respectiv, aceea de aplicare imediată persoanei anchetate, urmărite sau condamnate, în cazul modificării dreptului, a dispozițiilor legale noi, dacă acestea sunt mai favorabile pentru persoana respectivă. Aceste dispoziții pot rezulta, de exemplu, din revizuirea unui tratat internațional.

Interzicerea măsurilor penale cu caracter retroactiv reprezintă un principiu fundamental al legii penale și o normă obișnuită a legii internaționale, care trebuie luată în considerare, în toate circumstanțele, de către tribunalele internaționale și naționale.

Astfel, articolul 15 alineatul (1) al Pactului Internațional pentru Drepturile Civile și Politice, din anul 1966 interzice măsurile penale ex post facto; articolul 15 alineatul (2) stipulează că acest fapt nu trebuie să prejudicieze procesul și pedepsirea oricărei persoane, pentru orice act sau omisiune, care la timpul când a fost comis/ă era de natură penală, conform principiilor generale ale legii.

recunoscute de Comunitatea Națiunilor; obiectivul urmărit de această prevedere era „de a confirma și întări” principiile Statutelor Tribunalului de la Nürnberg și Tokyo și „de a se asigura faptul, că dacă pe viitor crimele vor fi comise într-un mod asemănător celor incriminate la Nürnberg, ele vor fi pedepsite, pe cale de consecință, conform aceluiași principii (11)”.

Potrivit prevederilor articolului 29, crimele aflate sub jurisdicția Curții nu vor fi supuse nici unui statut de restricții; cu alte cuvinte, acestea sunt imprescriptibile. În susținerea acestei prevederi, Conferința Diplomatică a reafirmat exemplul Convenției privind Imprescriptibilitatea crimelor de război și a crimelor împotriva umanității, care prevedea:

”Constatând, că aplicarea, pentru crimele de război și pentru crimele împotriva umanității, a regulilor dreptului intern, referitoare la prescripția crimelor obișnuite, neliniștește serios opinia publică mondială, deoarece face ca persoanele responsabile de aceste crime să nu fie acuzate și pedepsite,

Recunoscând, că este necesar și oportun de a afirma, în cadrul dreptului internațional, prin intermediul prezentei convenții, principiul imprescriptibilității crimelor de război și a celor împotriva umanității și de a asigura aplicarea lor universală, s-a convenit asupra a ceea ce urmează...” (Convenția asupra Imprescriptibilității Crimelor de Război și a celor împotriva Umanității, din data de 26 noiembrie 1968, intrată în vigoare la data de 11 noiembrie 1970).

Principiul responsabilității penale

Prima referire la o dispoziție relativă, în ceea ce privește responsabilitatea penală individuală, în cadrul unui tratat internațional, rezultă din prevederile articolului 227 al Tratatului de Pace de la Versailles, din data de 28 iunie 1919. Prin aplicarea acestui articol, țările învingătoare în Primul Război Mondial, ”l-au inculpat, în mod public, pe Wilhelm II de Hohenzollern, împăratul Germaniei decăzute, pentru ofensa supremă adusă moralei internaționale și a inviolabilității tratatelor”. În același tratat, era prevăzută constituirea unui tribunal special, alcătuit din 5 judecători, numiți de către SUA, Franța, Italia, Marea Britanie și respectiv, Japonia, care nu a mai fost creat, însă, niciodată. (vezi capitolul I)

După aceea, autorilor prevederilor articolului 7 din Statutul Tribunalului de la Nurenberg le-a revenit obligația de a formula principiul responsabilității penale individuale. Acest articol a fost redactat în spiritul așa-numitelor “principiile Nurenberg”, care ulterior, au fost modificate de Comisia de Drept Internațional și prezentate Adunării Generale a Națiunilor Unite, în anul 1950, în cadrul primelor lucrări care țin de jurisdicția internațională.

Bineînțeles, statele vor merge mult mai departe decât redactorii dispozițiilor analoage conținute în articolul 7 și 6 al celor două Statute, respectiv al Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și al Tribunalului Penal pentru Rwanda. De fapt, în cadrul Conferinței de la Roma, motivele de iresponsabilitate, susceptibile de a fi invocate de către autorii crimelor internaționale, vor face ca statele să prevadă dispoziții speciale (articolul 28 și următoarele), precum și mijloace de apărare dorite, pentru a-și sprijini agenții civili sau militari, care ar putea în viitor să fie anchetați și urmăriți de către procurorul de la Curtea Penală Internațională.

Prevederile articolului 25 statuează faptul, că această Curte va avea competență asupra persoanelor fizice, conform acestui Statut. Totodată, Curtea va putea să impună responsabilitatea penală individuală asupra persoanelor care au comis crime aflate în jurisdicția ei și implicit, să le supună unei pedepse.

A comite o crimă, a o ordona, a o solicita, a îi încuraja comiterea, a-și aduce aportul într-un fel sau altul, acestea sunt declinările ratificate de articolul 25, în conformitate cu principiile existente. Ele țin cont de jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și a Tribunalului Penal pentru Rwanda. Pentru suspendarea judecății, realizată în cazul afacerii Tadic, judecătorii au identificat 2 elemente fundamentale care să determine responsabilitatea penală individuală: elementul intențional și participarea la crimele, de a căror săvârșire este acuzat. Prin chiar această decizie, judecătorii au estimat, că termenii “a ajuta și a încuraja” acopereau toate actele de asistență, sub forma verbală și/sau materială, “atâta timp cât există intenția necesară”. Într-un asemenea context, simpla prezență a acuzatului la locul crimei ar putea să constituie, potrivit tribunalului, un ajutor și o încurajare. Astfel, această dispoziție admite o concepție relativ largă a complicității.

Pentru a putea prevedea o incriminare particulară, incitarea nu este prevăzută decât pentru crima de genocid, considerată drept crimă majoră. Nu ar fi fost deplasat ca ea să fie prevăzută, în mod egal, pentru crimele împotriva umanității.

Pentru crimele de război, responsabilitatea șefilor militari și a superiorilor ierarhici era suficientă.

În paragraful 3 aliniatul f al acestui articol, este dată o definiție a tentativei de crimă de genocid, potrivit principiilor dreptului penal, care există în majoritatea sistemelor judiciare. De altfel, este prevăzut ca renunțarea, la începutul execuției, să fie completă și voluntară.

Nu vom mai reveni asupra cazurilor în care o persoană răspunde penal - situații prevăzute de articolul 25 din Statut - ci vom face trimetere la secțiunea *Elementul material al răspunderii penale*, întrucât considerăm că am dezvoltat suficient acolo, aceste aspecte.

Aceste cazuri de responsabilitate (vezi Elementul material) vor fi relevante Statelor Părți, în eforturile acestora de a implementa Statutul la nivel național.

Articolul 25 demonstrează, de asemenea, faptul, că statele au tras învățăminte din decizia adoptată în cazul Karadzic și Mladic. În speță, a fost aplicat principiul responsabilității penale individuale, având în vedere cucerirea planificată de către serbii bosniaci a anumitor părți din Bosnia Herțegovina și „curățenia etnică”, desfășurată acolo. Aceast proces este foarte important, deoarece, admițând că erau satisfăcute condițiile de responsabilitate a unui superior ierarhic (articolul 7 paragraf 3 - Statutul TPIY), judecătorii au considerat că era mai potrivit, pentru a-i inculpa pe cei doi mai sus-amintiți, să se sprijine pe principiul responsabilității individuale. Anumite considerente esențiale ale sentinței merită amintite:

1. În lumina analizării funcțiilor instituționale și a exercitării efective a autorității celor doi acuzați, Camera poate, în prezent, să le caracterizeze responsabilitatea penală individuală.

2. Condițiile responsabilității superiorilor ierarhici, în virtutea articolului 7 paragraful 3 al Statutului, adică cele care instituie o neglijență criminală a superiorilor ierarhici, sunt împlinite:

- forțele militare și polițienești ale serbilor bosniaci, care comiseseră fapte incriminatorii, erau, pe întreaga durată a perioadei vizate în actele de acuzare, sub controlul, comanda și direcția lui Radovan Karadzic și Ratko Mladic;

- datorită pozițiilor lor în Administrația Serbilor din Bosnia, Radovan Karadzic și Ratko Mladic știau sau aveau motive să știe, că subordonații lor comiteau sau se pregăteau să comită actele incriminatorii;

- în cele din urmă, s-a stabilit că Radovan Karadzic și Ratko Mladic nu au luat măsurile necesare și rezonabile, pentru a împiedica înfăptuirea actelor menționate sau pentru a-i pedepsi pe autori.

3. Camera consideră, totuși, că responsabilitatea criminală este cel mai bine caracterizată de dispozițiile paragrafului 7 al Statutului. Dovezile și mărturiile aduse contribuie toate la demonstrarea faptului, că Radovan Karadzic și Ratko Mladic, nu numai că erau informați în privința crimelor comise sub autoritatea lor, dar mai ales că și-au exercitat puterea ca să planifice, să incite comiterea, să ordone sau să ajute prin orice mod și să încurajeze planificarea, pregătirea și executarea crimelor respective.

Principiul responsabilității penale individuale trebuie, deci, să prevaleze, în caz de încălcare, asupra principiului șefului militar sau al superiorului ierarhic. Totuși, nici unul dintre aceste texte nu se referă la responsabilitatea prin omisiune. Marea Britanie se opunea categoric, Franța l-a dat la o parte, atunci când acest principiu a fost luat în considerare în proiectul Comisiei de Drept Internațional. Anumite state, în special Canada și Austria, s-au străduit, în zadar, să încorporeze o noțiune apropiată de principiul responsabilității penale prin omisiune. Să amintim, că jurisprudența Camerei Penale a Curții de Casație admite, în cazuri limitate, complicitatea, ținând cont de o reținere și astfel, culpabilitatea persoanei urmărite, dacă ar fi avut mijloacele și mai ales mandatul, prin poziția și funcțiile sale, de a împiedica crima. Acest motiv, al incriminării prin omisiune, a neliniștit, în mod serios, numeroși mandatarii civili sau militari ai Comunității Internaționale. De fapt, împuterniciții de Consiliul de Securitate al ONU să protejeze anumite populații, aceștia au lasat să se organizeze crime, adică să se deruleze sub ochii lor, în condițiile în care primiseră mandat special pentru a proteja populațiile amenințate.

Cu toate acestea, incriminarea, pe baza responsabilității prin omisiune, această ipoteză care putea să producă reducerea, dacă nu suprimarea exigenței elementului intențional, a fost îndepărtată.

De asemenea, observăm faptul, că referitor la persoanele juridice, fie ele State, companii sau altele de acest gen, nu se face nici o referire în prezentul Statut.

Franța își dorea ca persoanele morale să fie acuzate și mai ales, societățile comerciale private, prin excluderea organizațiilor publice de stat, non-guvernamentale și cu scop nelucrativ. Accentuarea drepturilor victimelor ar fi putut să fie în favoarea acestei propuneri, din moment ce ea tindea spre compensații, spre restituiri și indemnizații. S-a reamintit, că articolul 9 și următoarele din Statutul Tribunalului de la Nurenberg admiseseră principiul responsabilității organizațiilor criminale. Totuși, principiul responsabilității penale a persoanei morale, nefiind admis prin vot majoritar în marile sisteme judiciare, a fost îndepărtat din Statutul Curții Penale Internaționale. Acest principiu a fost introdus recent în Codul Penal Francez, respectiv, 131-45 și următoarele. În măsura în care, Regulamentul de Procedură și de Probe este ceea ce rezultă din recente lucrări ale Comisiei Pregătitoare, ar trebui să se precizeze condițiile, în care Statele vor trebui să se achite de obligațiile lor, în numele cooperării cu Curtea; problema responsabilității persoanelor morale (dar nu incriminarea lor) va fi ridicată la un moment dat.

Ultimul paragraf al art. 25 reprezintă reafirmarea unui principiu fundamental al dreptului internațional penal: principiul responsabilității penale a unui stat, care stă la baza relațiilor internaționale. De fapt, în pofida câtorva readuceri în discuție, acesta nu a fost niciodată, cu adevărat, subiect de dezbateră.

În același timp, articolul 26 stipulează, că persoanele care nu au împlinit vârsta de 18 ani, la momentul presupusei săvârșiri a unei crime, aflate sub jurisdicția Curții, sunt excluse din sfera de competență a Curții. Suspecții sub acea vârstă sunt lăsați în grija legilor naționale.

Anumite state ar fi dorit, pentru stabilirea răspunderii penale, o vârstă minimă sub 18 ani și ar fi vrut ca și Curtea, la discreția sa, să poată acuza un minor, pe baza unor criterii subiective, cum ar fi maturitatea persoanei acuzate.

Problematika în cauză, cerea instaurarea unor reguli de procedură și de fonduri particulare.

Principiul stabilit de articolul 26 este în același sens cu dreptul internațional, care, de câțiva ani, contribuie, mai întâi, la protejarea minorilor, mai ales împotriva oricărei forme de înrolare și de manipulare. (a se vedea, în mod esențial, Convenția Internațională relativă Drepturilor Copilului, din data de 20 noiembrie 1989, intrată în vigoare la data de 6 septembrie 1990, în Franța. În practică, această convenție nu are deloc efecte care să constrângă; este puțin sau în mod defectuos aplicată). Soarta copiilor soldaților va merita, în mod sigur, ca o convenție internațională specifică, care să prevadă mecanisme represive, să fie adoptată. În consecință, o redactare diferită a textului acestui articol ar fi putut să fie sursa unor interpretări multiple. De aceea, această dispoziție trebuie salută!

În limitele jurisdicției Curții, Statutul se aplică, în mod egal, tuturor persoanelor, fără a diferenția pe baza capacității oficiale. În special, capacitatea oficială în calitate de șef al Statului sau guvernului, un membru al Guvernului sau parlamentului, etc, nu va scuti, în nici un caz, o persoană de răspundere penală, conform acestui Statut și nu va constitui un motiv de reducere a sentinței.

Pe cale de consecință, Curții nu i se poate interzice exercitarea jurisdicției asupra persoanelor oficiale ale unor State Părți, pe baza imunității sau regulilor speciale de procedură atribuite pozițiilor oficiale ale acestora, fie ele în conformitate cu legea internațională sau națională.

La data de 25 noiembrie 1998, la câteva luni după adoptarea Statutului Curții Penale Internaționale din data de 17 iulie 1998, Camera Lorzilor, la momentul cazului Pinochet, afirma că principiul imunității, de care putea să se prevaleze un șef de stat, trebuia să cedeze înaintea crimelor, care atentează cel mai mult împotriva umanității. Această decizie a fost confirmată la data de 24 martie 1999, de către aceeași Cameră a Lorzilor, într-o altă componentă. Potrivit acestui Statut, frontierele nu pot constitui nici un pretext pentru a comite crime și nici un adăpost. Cea mai înaltă poziție în cadrul unui stat, nu poate să furnizeze un astfel de paravan. Simbolul, pe care l-a reprezentat cazul generalului Augusto Pinochet, ca și caracterul spectaculos al arestării sale, au făcut să se uite, că această lipsă a

imunității fusese deja prevăzută de articolul 7 al Statutului Tribunalului de la Nurenberg. În acest sens, procurorul Robert H. Jackson a afirmat: "Nu putem să acceptăm paradoxul, potrivit căruia responsabilitatea penală ar trebui să fie cea mai mică, atunci când puterea este cea mai mare". (Raportul președintelui Truman asupra bazelor legale ale procesului criminalilor de război).

Tribunalul din Tokyo a ajuns la concluzii similare, prin aplicarea articolului 6 al Statutului său. Împaratul Japoniei a scăpat de sub acuzare, nu prin derogarea de la acest principiu, ci datorită "bunăvoinței generalului Mac Arthur". Acest principiu a fost reafirmat în articolul 4 al Convenției privind Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid din anul 1948, în articolul 3 al Proiectului de Cod al Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii din anul 1954 și în articolul 3 al Convenției privind Eliminarea Crimei de Apartheid din data de 30 noiembrie 1973, intrată în vigoare la data de 18 iulie 1976.

În mod surprinzător, Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie a avut ocazia să pună în aplicare principiul absenței imunității unui șef de stat aflat în funcție, principiu conținut în articolul 7 al Statutului său (și articolul 6 al Statutului Tribunalului Penal pentru Rwanda). Astfel, la data de 24 mai 1999, Slobodan Milosevic, președintele Republicii Federale Iugoslavia, împreună cu alți 4 responsabili civili sau militari, au fost puși sub acuzare de către Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie. În același timp, mandate de arestare internaționale au fost eliberate împotriva lor. Acești 5 responsabili sunt toți acuzați pentru că s-au făcut vinovați de crime împotriva umanității, violarea legilor și obiceiurilor de război, violarea articolului 3, conținut de 4 convenții din data de 12 august 1949, cu privire la crimele de război. Patru dintre ei, printre care și Slobodan Milosevic, sunt acuzați, pe baza responsabilității penale individuale, conform articolului 7 paragraful 1 al Statutului TPIY și "alternativ", în calitatea lor de superiori ierarhici, conform articolului 7 paragraful 3 al aceluiași Statut.

Pentru anumite state, articolul 27 al Statutului CPI – lipsa pertinentei calității oficiale - va complica procesul de ratificare, din cauza dispozițiilor constituționale referitoare la imunitatea șefului statului. Astfel, în Belgia și Spania, inviolabilitatea regelui ridică numeroase probleme.

În Franța, problema a fost ridicată în fața Consiliului Constituțional. Răspunsul a fost logic. Astfel, tratatul prevede, că o persoană poate fi justițiabilă față de Curtea Penală Internațională, în timp ce articolul 68 din Constituția Franceză prevede aducerea în discuție a responsabilității penale a șefului statului, doar în fața Înaltei Curți de Justiție. Consiliul Constituțional a decis, la data de 22 ianuarie 1999, revizuirea Constituției. Congresul s-a reunit deci, la data de 28 iunie 1999, la Versailles și a adoptat revizuirea propusă de guvern. Astfel, a fost introdusă în Constituție următoarea frază laconică: “Art. 53-2: Republica poate recunoaște jurisdicția Curții Penale Internaționale, în condițiile prevăzute de Tratatul semnat la data de 18 iulie 1998.”

În Franța, decizia Consiliului Constituțional n-a uitat să ridice o controversă politică și doctrinală, deoarece a instituit “la cel mai înalt nivel”, printr-o incidență relativă la imunitatea președintelui republicii, un “obiter dictum”.

Oricare ar fi situația, Statutul consacră, de acum înainte, un principiu esențial al eficacității justiției, în privința victimelor; despre oricine ar fi vorba, nimeni nu se află la adăpost în fața acuzațiilor, în care este vorba despre crime care țin de competența Curții.

Pe de altă parte, persoanele oficiale, ale unui al treilea Stat, pot beneficia de astfel de imunități, în limitele permise de legile internaționale (art. 98). Acolo unde este vorba de astfel de persoane oficiale, Curtea va decide, dacă acel al treilea Stat își va putea îndeplini îndatoririle, fără a acționa în contradicție cu obligațiile sale, conform Convențiilor de la Viena pentru Relații Diplomatie și Consulare, a legilor și a altor surse relevante.

Lipsa imunității, conform articolului 27, are implicații importante, atât în ceea ce privește obligativitatea Statelor Părți de a coopera cu Curtea, cât și în ceea ce privește investigarea și judecarea crimelor aflate sub jurisdicția Curții, de către autoritățile naționale.

Dispozițiile relative la responsabilitatea superiorilor și cele care tratează ordinea ierarhică au dat ocazie controverselor celor mai furtunoase (art. 28 din Statut).

Statutul stabilește o distincție între șefii militari și ceilalți superiori ierarhici.

În cazul șefilor militari, Statutul oferă garanții criteriului prevăzut în articolul 7 din Statutul Tribunalului de la Nurenberg: un șef militar este responsabil penal, atunci când știe sau în funcție de circumstanțe, ar fi trebuit să știe, că forțele militare aflate în subordinea sa au comis sau vor comite crime și că, în consecință, nu a luat măsurile necesare și raționale posibile pentru a împiedica executarea lor sau nu le-a raportat ulterior autorităților competente, în scopul finalizării anchetei.

Mai multe organizații neguvernamentale au considerat că această dispoziție este relativ restrictivă. Este adevărat, că a fost negociată de către reprezentanții Ministerelor Apărării din America și Franța. De exemplu, criteriul neglijenței "deliberate" (paragraful 2 al. a) ar putea să protejeze anumiți responsabili militari, vinovați de grave deficiențe.

Fiind vorba de responsabilitatea superiorilor civili, articolul 28 paragraful 2, prevede norme mai stricte și ratifică principii noi. De fapt, superiorul este responsabil penal, dacă ar dispune, asupra activităților constitutive ale crimelor sau asupra persoanelor care au comis aceste crime, de o autoritate și de un control efectiv, dacă a avut cunoștință sau nu a ținut cont de crimele prevăzute sau deja comise de către subordonații săi și nu le-a raportat autorităților competente în vederea realizării anchetei și a finalizării acuzațiilor.

Se înțelege întreaga influență a acestor principii pentru cazul Karadzic și Mladic. De fapt, responsabilitatea penală a lui Milosevic și a câtorva dintre subordonații săi civili sau militari, cei mai importanți, ar fi putut să fie pusă sub acuzare în temeiul articolului 7 paragraful 3 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie. Acest articol permite să se stabilească o responsabilitate juridică împotriva celor care, ținând cont de funcția lor, nu numai că nu pot ignora realitatea crimelor comise, dar nu au făcut nimic pentru a le împiedica. În același timp, așa cum au reamintit judecătorii TPIY în cazurile Karadzic și Mladic, există întotdeauna responsabilitate penală individuală, care trebuie și va trebui să fie privilegiată.

Articolul 28 al Statutului CPI, care instituie principiul răspunderii șefilor militari și a altor superiori ierarhici, ar trebui, deci, să fie utilizat în lipsă, atunci când responsabilitatea penală individuală este imposibil de stabilit.

10. Procedurile Curții

Prevederile Statutului în legătură cu ancheta și urmărirea (partea V art. 53 - 61), procesul (partea VI art. 62 - 76), apelul și revizuirea (partea VIII art. 81 - 85) formează un sistem de norme bine integrat.

Aceste dispoziții armonizează procedurile Curții în conformitate cu cele mai înalte standarde internaționale necesare unui proces echitabil. Astfel, acestea asigură interesele acuzării, sunt sensibile la problemele Statului și protejează abilitatea Curții de a-și îndeplini funcțiile.

Prin aceste prevederi – și prin claritatea definițiilor date crimelor, cât și principiilor sale generale – Statutul va asigura integritatea și autoritatea Curții, pe termen lung.

Definițiile, principiile generale și standardele procedurale au fost sursa cea mai mare de critică pentru Tribunalul de la Nürenberg.

Curtea Penală Internațională, prin evoluțiile realizate în planul standardelor procedurale internaționale și prin progresul realizat de Tribunalele Internaționale ad-hoc pentru Fosta Iugoslavie și Rwanda, dorește să se asigure, că legalitatea procedurilor penale internaționale nu va mai fi vreodată sursă de îndoieli!

Prevederile statutare ale Curții Penale Internaționale vor fi suplimentate și îmbunătățite de către Regulile de Procedură și Probă (art. 51). Acestea vor fi elaborate și evaluate de către Comisia Pregătitoare și vor intra în vigoare prin adoptarea lor de către o majoritate de 2/3 din membrii Adunării Statelor Părți.

Orice Stat Parte poate propune amendamente la Regulile de Procedură și de Probe; la fel poate face și procurorul, precum și judecătorii care activează cu o majoritate absolută; astfel de amendamente vor intra, de asemenea, în vigoare, în urma adoptării lor de către o majoritate de 2/3 a Adunării Statelor Părți.

Regulile de Procedură și Probe vor fi în concordanță cu Statutul.

În continuare, vom analiza pe scurt fazele procedurale care se derulează în fața Curții Penale Internaționale. Însă, pentru aceasta, este mai întâi necesar a le enumera.

Așadar, procedura în fața Curții comportă mai multe etape, după cum urmează: sesizarea procurorului Curții; procedura în fața autorităților Statului național; procedura în fața Camerei Preliminare; procedura în fața Camerei de Primă Instanță; pronunțarea sentinței; procedura în fața Camerei de Apel.

Întrucât modurile de sesizare ale procurorului le-am dezbătut în secțiunea *Exercitarea competenței*, vom începe această secțiune, în mod direct, prin a prezenta modul de demarare al anchetei.

Prin urmare, procurorul, după evaluarea informațiilor ce i-au fost comunicate, va declanșa o anchetă, în afară de cazul în care acesta consideră că nu există o bază rezonabilă pentru a acționa, conform acestui Statut. Această dispoziție face referire la aceea a articolului 15 cu privire la procuror.

Dacă în timpul derulării anchetei, procurorul concluzionează că nu există o bază suficientă pentru urmărire, el va informa Camera Preliminară, despre concluzia sa și motivele acesteia. La cererea Statului Parte, vizată de art.14 sau a Consiliului de Securitate al ONU, într-un caz conform art. 13, Camera Preliminară poate revizui o decizie a procurorului de a nu acționa și poate solicita acestuia să reexamineze acea decizie.

Dacă procurorul hotărăște că există o bază rezonabilă pentru a acționa, existând suficiente motive considerabile pentru a crede că o anchetă ar servi intereselor justiției, atunci el va informa Camera Preliminară.

Potrivit dispozițiilor articolului 53, prezentate în paragrafele anterioare, Procurorul dispune de o autoritate considerabilă, din moment ce are posibilitatea să acționeze ca un adevărat "filtru", atât pentru declanșarea unei anchete (art.53 paragraful 1), cât și după anchetă (art.53 paragraful 2).

Procurorul trebuie să respecte anumite condiții; dintre acestea, interpretarea, în anumite cazuri, îi va conferi o veritabilă responsabilitate politică. De fapt, a determina, dacă o anchetă servește sau nu intereselor justiției, ținând cont de interesele victimelor și de gravitatea crimelor, va putea să conducă la a face opțiunea între necesitatea de a demara o anchetă și aceea de a nu compromite negocierile aflate pe punctul de a duce la semnarea unui acord de pace. În alți termeni, procurorul va trebui să arbitreze între imperativul justiției și imperativul

păcii. Va trebui, de exemplu, să se întrebe, în privința influenței, în cadrul dreptului internațional, a unei legi de amnistie, adoptată în condiții perfect democratice și mai ales, după referendum. Dacă acele crime comise în Africa de Sud, sub apartheid, se înmulțesc în 10 ani, faptul că acei criminali au fost, totuși, identificați, de o comisie de tipul celei care și-a încheiat lucrările la sfârșitul anului 1998 și faptul, că victimele sesizează procurorul, se consideră că, decizia acestuia din urmă, de a deschide o anchetă, nu ar fi juridică, ci ar fi politică. Poate fi evocată, în mod egal și imunitatea legală, de care au beneficiat torționarii uruguaieni. De fapt, după ce a fost votată o lege de caducitate a acțiunii preventive a Statului, în luna decembrie 1986, amnistiind actele de represiune comise de responsabilii militari și polițienești, în perioada dictaturii 1973-1975, tentativa de repunere în cauză a acestei legi s-a produs prin subterfugiu unui referendum la inițiativa populară. Dar scrutinul, care s-a desfășurat la data de 16 aprilie 1989, a fost marcat de dorința de a obține majoritatea voturilor alegătorilor (60%), pentru a uita trecutul, mai degrabă decât a pune în pericol perenitatea fragilă a instituțiilor democratice. (Totuși la Montevideo, majoritatea alegătorilor s-a pronunțat împotriva amnistiei). Concilierea exigențelor de pace, cauză și consecință a întoarcerii la democrație, cu exigențele de ai pedepsi pe autorii barbariilor, se află în centrul unei dezbateri extrem de actuale și continue. Durerea victimelor nu va trece decât pe jumătate sau poate niciodată. (În pofida legii numite "Punct final", din luna decembrie 1986, care limita posibilitățile de urmărire împotriva militarilor argentinieni și în pofida legii numită "a datoriei de supunere", din luna iunie 1987, care permitea ofițerilor subalterni să scape de sub urmărire, victimele represiunii din Argentina au întreprins noi urmăriri. Astfel, generalul Massera a fost arestat în anul 1998, pentru "adopția" de către anumite familii de militari a unor copii, ai căror părinți au fost asasinați sau dispăruți, această adopție fiind considerată o crimă continuă). Decizia de a închide, în mod definitiv, orice dezbateră asupra acțiunilor din trecut, nu se impune victimelor, conform dreptului internațional, decât dacă a fost adoptată de un Stat, într-un context și în anumite condiții absolut democratice (ceea ce nu este cazul în Chile și ceea ce rămâne discutabil despre Uruguay, ținând cont de condițiile în care,

scrutinul, din data de 16 aprilie 1989, s-a derulat, adică sub puternica presiune a militarilor).

Doar procurorul poate decide dacă o anchetă ar fi necesară intereselor justiției. El este obligat să informeze Camera Preliminară în privința deciziei sale, care nu va avea nici un cuvânt de spus, dacă procurorul a estimat cazul inadmisibil în conformitate cu art. 17 și 53 paragraful 1 alineatul a și b. În aceste 2 ipoteze, Procurorul apreciază dacă prezumțiile pentru o crimă comisă sau pe punctul de a fi comisă sunt serioase sau dacă Statul, având competență, poate sau va dori să ducă până la sfârșit ancheta și urmărirea. În acest ultim caz, aprecierea pe care o va face procurorul va fi delicată. Articolul 17 permite, deja, procurorului, să declare un caz inadmisibil, pe motivul absenței gravității faptelor.

După anchetă, procurorul poate, în mod egal, să decidă să nu pornescă urmărirea în cazul respectiv.

Criteriile acestor decizii sunt ușor diferite, întemeindu-se pe comportamentul Statului respectiv (vezi art. 17, art. 53, p.2 al. a, b).

Natura indiciilor sau elementele de probă, adunate în timpul anchetei, în afară de existența unei baze legale suficiente, va întemeia solicitarea adresată Camerei Preliminare, de a elibera un mandat de arestare sau o citație de a compărea.

În “interesele justiției”, prevăzute de criteriile de bază, s-au adăugat: “vârsta sau deficiența presupusului autor și rolul său în crima invocată”.

Astfel, această dispoziție stabilește un veritabil principiu de oportunitate al urmărilor, care în multe cazuri este consacrat prin aceste dispoziții.

Cu toate acestea, Procurorul poate, să se și înșele. În majoritatea cazurilor, Camera Preliminară poate reconsidera decizia, fie din oficiu, dacă procurorul și-a fondat decizia pe interesele justiției, fie la cererea Statului sau a Consiliului de Securitate, de îndată ce Curtea va fi anunțată de unul sau de celălalt.

Această dispoziție a fost adoptată la inițiativa Franței și accentuează, în mod incontestabil, prerogativele Camerei Preliminare. Per a contrario, dacă Procurorul, sesizat în privința unei solicitări de anchetă sau după anchetă, decide că nu are rost să meargă mai departe, întemeindu-și decizia pe orice altă considerație decât pe cea a intereselor justiției, decizia lui nu poate fi repusă în cauză, doar dacă el însuși, în

funcție de noile fapte nu își reconsideră poziția (paragraful 4). În ipoteza în care Curtea nu ar fi anunțată de un Stat sau de Consiliul de Securitate, el va fi singurul "judecător" al gravității crimelor, al delincvenței sau relei voințe a unui Stat.

În timpul anchetei, pentru a stabili adevărul, procurorul trebuie să țină cont, în mod egal, de toate faptele și probele relevante, respectiv, atât de cele care incriminează, cât și de cele care exonerează acuzatul de responsabilitate penală. Mai mult, procurorul trebuie să ia măsurile corespunzătoare pentru a asigura cercetarea eficientă și urmărirea crimelor ce țin de competența Curții și astfel, să respecte interesele și circumstanțele personale ale victimelor și martorilor; trebuie să respecte, în totalitate, drepturile persoanelor, conform Statutului și implicit drepturile acuzatului.

Astfel, în desfășurarea anchetei, procurorul are numeroase atribuții, după cum urmează: poate să strângă și să examineze probe, să solicite prezența și să interogheze persoanele cercetate, a victimelor și a martorilor, să solicite cooperarea cu orice Stat sau organizație interguvernamentală, să nu fie de acord să divulge informații cu caracter confidențial, să ia măsuri necesare pentru asigurarea confidențialității informațiilor, protecția persoanelor sau păstrarea probelor.

Cu privire la confidențialitatea informațiilor, numeroase măsuri de siguranță permit Statelor Părți să-și protejeze informațiile referitoare la securitatea națională, care fie le sunt solicitate, fie sunt în posesia unui al treilea Stat; orice Stat are dreptul de a solicita Curții protejarea informațiilor privind securitatea națională.

Așadar, prerogativele procurorului sunt foarte importante. Prin folosirea termenilor de "culpabilizare sau dezincriminare " în paragraful 1 alineatul 1 al art.54, acestea se apropie de prerogativele "judecătorului de instrucție".

La inițiativa mai multor organizații internaționale, a fost prevăzută o dispoziție specifică cu privire la violențele sexuale sau la cele împotriva copiilor (paragraful 1 alineatul b art. 54). Franța și Belgia au avut inițiativa statutului de victimă specific pentru copii.

Cu toate acestea, atribuțiile procurorului nu vor putea fi exercitate, decât dacă Statele acceptă să coopereze cu el.

Capacitatea procurorului de a conduce o anchetă pe teritoriul unui Stat (paragraful 2) a stârnit reticențe în cadrul Consiliului Constituțional Francez. unii dintre membri acestuia considerând excesivă această dispoziție. (Vezi decizia Consiliului Constituțional din data de 22 ianuarie 1999, care a estimat că un asemenea fapt ar putea să conducă la lezarea condițiilor esențiale de exercitare a suveranității, atunci când procurorul ar putea să determine anumite acte de anchetă în absența autorităților judiciare naționale. Această decizie a fost considerată, de o parte din doctrinari, excesiv de autoritară și riscantă. Nu va fi vorba de acte de anchetă, vorbind la propriu și dacă ar trebui să existe, autoritățile franceze nu ar avea motive să refuze cooperarea. Modalitățile acestei cooperări ar trebui să fie stabilite în legea de implementare, care va urma neapărat ratificării Statutului). Totuși, procurorul poate conduce anchete pe teritoriul unui Stat, în conformitate cu dispozițiile Părții a IX a sau așa cum autorizează Camera Preliminară, potrivit articolului 57 paragraful 3 d.

Diferite organizații internaționale ale drepturilor omului au considerat că atribuția procurorului de a ancheta este limitată.

Bineînțeles, la începutul negocierilor cu privire la acest Statut, s-a pus în vedere faptul că procurorul să se poată deplasa la locul crimei, să discute cu martorii, să administreze probe, fără ca prerogativele sale să fie suspendate de cooperarea cu Statele, uneori complice cu crimele - obiect ale anchetei. Această ipoteză va putea fi luată în considerare, în momentul în care Curtea va fi sesizată de Consiliul de Securitate în legătură cu crimele săvârșite de către un Stat, pus "la stâlpul infamiei" de către Națiuni și/sau aflat în stare de război cu comunitatea internațională. (Nu este ceea ce s-a întâmplat în Kosovo, din moment ce diferitele forțe militare au primit mandat de acțiune în colaborare cu personalul tehnic al Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și/sau în anumite cazuri, cu un personal din exterior, recrutat de TPIY să strângă probele crimelor săvârșite).

Dincolo de atitudinea mai mult sau mai puțin cooperativă a Statelor, prerogativele procurorului sunt net încadrate de Camera Preliminară. Această condiție este precizată mai ales în articolul 57 paragraful 3.

De asemenea, menționăm, că procurorul poate să solicite arestarea persoanei, măsură pe care o dispune Camera Preliminară, pe baza formării convingerii că sunt motive rezonabile de a crede, că persoana în cauză a comis crima și că arestarea este necesară, pentru a garanta prezența acesteia în fața instanței, împiedicarea obstrucționării anchetei, precum și a comiterii unei alte crime.

Statul Parte, care primește cererea de arestare, trebuie să ia imediat măsuri pentru punerea în executare a cererii, conform propriei legislații și Statutului Curții.

Persoana arestată este imediat deferită autorității judiciare competente a statului de detenție, care va verifica dacă mandatul de arestare a vizat într-adevăr acea persoană, dacă procedura de arestare a fost respectată și dacă au fost respectate drepturile persoanei în cauză.

Persoana arestată are dreptul de a solicita punerea în libertate provizorie, cererea fiind examinată de autoritatea competentă a Statului de detenție, decizia finală aparținând, însă, Camerei Preliminare.

În timpul procesului, acuzatul beneficiază de recunoașterea deplină a drepturilor sale și în primul rând, a prezumției de nevinovăție.

Astfel, Camera Primei Instanțe va asigura celeritatea și corectitudinea procesului, precum și desfășurarea sa cu respectarea deplină a drepturilor persoanei acuzate, protejarea victimelor și a martorilor.

Persoanele supuse unei anchete au următoarele drepturi:

- nu pot fi obligate să depună mărturie împotriva lor înseși sau să se declare vinovate ;
- nu pot fi supuse nici unei forme de constrângere sau amenințare și nici torturii sau vreunui tratament crud, inuman sau degradant ;
- beneficiază, în mod gratuit, de interpret, atunci când este necesar ;
- nu pot fi arestate sau reținute, în mod arbitrar.

Atunci când este suspectată de săvârșirea unei crime, persoana acuzată are următoarele drepturi:

- de a fi informată, înaintea interogatoriului, că există motive pentru a o suspecta de comiterea crimei ;

- de a păstra tăcerea, fără ca acest fapt să fie luat în considerare, pentru a determina culpa sau nevinovăția persoanei anchetate ;
- de a fi asistată de un apărător ales sau în cazul în care nu are un avocat, de un apărător din oficiu, în mod gratuit ;
- de a fi interogată în prezența apărătorului său.

Ca un ecou al dispozițiilor articolului 67, Statutul instaurează un nivel foarte înalt de apărare a drepturilor persoanelor în cadrul unei anchete. Și acest fapt îl realizează, prin combinarea articolului 55, a articolului 67 și a garanțiilor preconizate în Pactul Internațional privind drepturile civile și politice din anul 1966.

Citirea articolului 55 convinge că Statele au dorit, totuși, să meargă mai departe - atât de detaliate sunt drepturile persoanei anchetate.

Într-un termen rezonabil, după predarea persoanei către Curte sau înfățișarea sa voluntară în fața acesteia, Camera Preliminară va ține o ședință pentru a confirma învinuirile, pe care procurorul înțelege să se bazeze pentru a cere trimiterea în judecată. Ședința se desfășoară în prezența procurorului și a persoanei care face obiectul anchetei sau a urmăririi, precum și a avocatului acesteia.

De asemenea, Camera Preliminară poate ține o audiență pentru a confirma acuzațiile în absența celui interesat, dacă este reprezentat de un apărător și dacă, ea crede că aceasta servește intereselor justiției.

Audierea confirmării acuzațiilor este o etapă esențială în cadrul procedurii derulate în fața Curții.

Potrivit Franței, care se află la originea instituirii Camerei Preliminare și care a contribuit, în mare măsură, la redactarea dispozițiilor relative referitoare la rolul și la funcționarea sa, audierea de confirmare a acuzațiilor este departe de a fi formală, fiind vorba de o veritabilă audiere, în termenii căreia totul trebuie să fie în ordine, pentru ca procesul să se desfășoare în cele mai bune condiții.

A contrario, anumite state, ale căror sisteme judiciare îmbracă forma sistemului de common law, nu au ascuns faptul, că ele consideră, că această audiere nu va avea o contribuție importantă în cadrul procedurii desfășurate în fața Curții.

Acestea fiind spuse, prin această dispoziție se statuează faptul, că această audiere încheie faza prealabilă a procedurii și va reprezenta, într-adevăr, o etapă importantă.

De fapt, judecătorii vor trebui să vegheze asupra faptului ca apărarea acuzatului să fie organizată. Camera Preliminară va fi, a priori, în posesia copiei dosarului integral al cauzei și în funcție de consistența sa și a probelor care vor fi prezentate de către părți, va decide, dacă este cazul, în temeiul paragrafului 7 alineatul a, să trimită acuzatul în fața unei Camere de Primă Instanță, pentru a fi judecat.

În speță, procedura nu va fi condusă de către procuror, ci de un judecător.

În consecință, prin această dispoziție, a fost jurisdicționalizată o nouă procedură de instrucție; așadar, în timp ce prevederile Statutului Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și ale Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda stipulau că judecătorii nu au obligația să desfășoare o astfel de audiere, dacă acuzatul este absent, potrivit Statutului, în cadrul Curții Penale Internaționale, aceasta se va derula în toate cazurile.

Procesul se desfășoară la sediul Curții, în prezența acuzatului. În cazurile în care se hotărăște altfel, procesul se va putea desfășura și în alte locații - această ultimă dispoziție se completează cu prevederile articolului 3 paragraful 2 și 1 din Statut.

Prin urmare, conform acestor dispoziții, Curtea poate să fie transferată, ținând cont de obiectul însuși - care este represiunea crimelor de natură universală - chiar dacă motive de transfer ale acesteia nu sunt, încă, reglementate.

Regulamentul de Procedură și de Probe va determina dacă această decizie va fi adoptată de Curtea însăși, de Președintele acesteia sau de Adunarea Statelor Părți.

De fapt, unele State au relevat, imediat, implicații importante care rezultă din deplasarea întregii Curți pe un alt teritoriu, pentru a justifica încredințarea adoptării acestei decizii, Adunării Statelor Părți.

Totodată, acuzatul asistă, așadar, la procesul său.

Poliția audierilor aparține Camerei de Primă Instanță (paragraful 2 art. 63), care are posibilitatea, prevăzută, de asemenea, în marea majoritate a sistemelor

judiciare, de a urmări procesul în absența acuzatului, dacă atitudinea acestuia din urmă împiedică buna sa desfășurare. Cu toate acestea, chiar expulzat, acuzatul păstrează capacitatea de a da instrucțiuni avocatului său, din exteriorul sălii. Putem reaminti, aici, prevederea articolului 61 alineatul 2, conform căreia, Camera Preliminară poate ține o audiență pentru a confirma acuzațiile în absența celui interesat, dacă este reprezentat de un apărător și dacă, ea crede că aceasta servește intereselor justiției.

Procesul se desfășoară potrivit principiului publicității și al contradictorialității dezbaterilor. Singura excepție de la principiul publicității o constituie cazul în care, Camerele Curții, pentru a proteja victimele, martorii sau un acuzat, dispun ca o anumită parte a procedurii să se desfășoare cu ușile închise.

Curtea poate indica, atunci când este cazul, reparațiile (compensarea, restituirea și reabilitarea), pe care cel condamnat este obligat să le acorde victimelor sau avânzilor cauză.

În cazul verdictului de vinovăție, Camera de Primă Instanță stabilește pedeapsa ce va fi aplicată, ținând seama de concluziile și de probele pertinente prezentate în cadrul procesului.

Astfel, Curtea poate pronunța împotriva unei persoane declarată vinovată, o sentință de condamnare de până la 30 de ani de închisoare, iar pentru crime de extremă gravitate, închisoarea pe viață.

Pedeapsa închisorii poate să se cumuleze cu obligarea la plata unei amenzi, precum și cu confiscarea profiturilor și bunurilor câștigate, în mod direct sau indirect, prin săvârșirea crimei, fără a prejudicia, însă, drepturile terților de bună-credință.

Prin decizia Adunării Statelor Părți, a fost creat un fond de încredere, pentru ajutorarea victimelor și a familiilor acestora ; bunurile acestui Fond diferă de la bani - la alte proprietăți, colectate prin amenzi și confiscări dispuse de către Curte. Această dispoziție este esențială, deoarece determină în ce condiții pagubele și interesele, pentru repararea prejudiciilor suportate, pot fi alocate victimelor. Acest articol completează, deci, toate dispozițiile anterioare referitoare la victime.

Din moment ce persoanele condamnate pentru crime internaționale sunt cel mai adesea insolvabile sau și-au organizat insolvabilitatea, din moment ce nu se reține nici responsabilitatea pecuniară a Statelor, nici cea a persoanelor morale, locul stabilit victimelor de către Statut solicită întregii comunități internaționale organizarea de indemnizații pentru pagube. Trebuie subliniat, însă, că nu se face trimitere, la Regulamentul de Procedură și de Probe, ci la principiile care vor trebui determinate de către Adunarea Statelor Părți; atât de importantă este această dispoziție!

Rămâne de determinat modalitățile de contribuție a fiecăruia dintre Statele Părți la acest fond. Multiple propuneri au fost deja formulate...

În măsura în care, fondul ar putea să fie alimentat, dacă, desigur, Curtea este de acord, prin colectarea sumelor de bani provenite din amenzi, dar mai ales prin bunurile confiscate, patrimoniul său va depinde de interpretarea pe care o vor da judecătorii articolului 77 din Statut. Se înțelege, de fapt, că mărimea fondului va fi condiționată, astfel, prin lectura noțiunii unui terț de bună-credință, pe care o va face Curtea. Putem să ne așteptăm, în această privință, la un nou contencios - unul foarte important!

Regulile de Procedură și Probe consideră a fi victime, atât persoanele care au avut de suferit, cât și organizațiile sau instituțiile, ale căror proprietăți dedicate religiei, educației, artei sau științei sau scopurilor caritabile au avut de suferit distrugeri ; de asemenea, monumentele istorice, spitalele, locațiile și obiectele cu scopuri umanitare.

Interesele victimelor sunt, de asemenea, apărute de Oficiul pentru Protecția Victimelor și Martorilor, înființat de către Grefă, pentru asigurarea unor măsuri de protecție, aranjamente de securitate, consiliere și asistență.

Sentința de condamnare, pronunțată de către Camera de Primă Instanță, poate să facă obiectul apelului. Atât condamnatul, cât și procurorul, pot face apel împotriva sentinței primei instanțe.

Hotărârea Camerei de Apel se adoptă cu votul majorității judecătorilor, în ședință publică și este motivată.

Executarea sentințelor de condamnare, la pedeapsa cu închisoarea, se realizează pe teritoriul Statului desemnat de Curte, dintre cele care s-au declarat dispuse să primească condamnați.

Sentința de condamnare este executorie pentru Statele Părți, care nu o pot modifica.

Totodată, este important de menționat faptul, că deciziile Curții trebuie să îmbrace forma scrisă, condiție cerută, *ad validitatem* și *ad probationem* și este necesar să conțină o declarație concretă și justificată a constatării privind probele și concluziile.

Mai mult decât atât, hotărârile Camerei de Primă Instanță pot fi atacate cu apel de către procuror sau persoana condamnată, bazându-se pe o eroare de procedură, eroare de fapt sau de drept sau orice alte motive care ar afecta corectitudinea procedurilor sau a deciziei. Acest ultim motiv pentru apelarea unei sentințe poate fi invocat numai de către persoana condamnată sau de procuror, în numele acestei persoane.

O sentință poate fi atacată cu apel de către procuror sau de către persoana condamnată, pe motiv de disproporționalitate între crimă și hotărâre.

Atunci când apelul este formulat numai de către persoana condamnată sau de procuror în numele acelei persoane, sentința nu poate fi amendată în detrimentul acesteia.

Persoana condamnată sau alte persoane, în urma morții acesteia, pot solicita Camerei de Apel să revizuiască hotărârea definitivă de condamnare, dacă au fost descoperite probe noi, suficient de importante pentru a determina un alt verdict sau dacă s-a descoperit, că probe decisive, pentru condamnarea acelei persoane, au fost falsificate sau în cazul în care, unul sau mai mulți judecători, care au participat la condamnare a comis, în acel caz, o încălcare severă a îndatoririlor sale.

Persoanele arestate sau condamnate au dreptul la compensații, dacă au fost victimele unei arestări sau detenții ilegale sau condamnarea lor a fost anulată pe baza unor dovezi noi, care arată că a fost vorba despre o eroare judiciară. Franța a avut inițiativa acestei dispoziții inovatoare, care a fost combătută, cu înrâncenare, de către anglo-saxoni, care se temeau de punerea în cauză a acțiunii procurorului.

Aceste dispoziții, în conformitate cu prevederile articolului 5 paragraful 5 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, prevăd, pentru acuzat, dreptul la compensare, în ipoteza în care ar aduce proba unei detenții efectuate, fără ca o pedeapsă corespunzătoare să fi fost pronunțată. În cazul în care, Curtea constată existența unei erori judiciare, datorată unui nou fapt, indemnizația este acordată conform legii, doar dacă, bineînțeles, nedescoperirea nu se datorează acuzatului. Pe de altă parte, Curtea poate să țină cont de circumstanțe excepționale: dacă acuzatul aduce proba unei erori judiciare grave și evidente, Curtea acordă o indemnizație, în condițiile fixate de RPP. În speță, sunt vizate gravele disfuncționări, pe parcursul examinării procedurii și a procesului. Astfel, în conformitate cu ceea ce este prevăzut în numeroase sisteme judiciare, în cazul greșelii grave în administrarea justiției, Curtea poate fi obligată, la discreția sa, să-și repare greșelile și totodată și pe cele ale Curții Penale Internaționale în totalitate.

Acestea sunt garanții judiciare conforme cu Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice, cu Convenția Europeană privind Drepturile Omului din anul 1950, cu Convenția Americană privind Drepturile Omului, cu Carta Africană privind Drepturile Omului și Drepturile Popoarelor, cât și cu Convențiile de la Geneva din anul 1949 și Protocoalele Adicionale nr. I și II din anul 1977.

Acestea sunt garanții minime, ceea ce presupune că legile interne și alte instrumente internaționale pot oferi mai multe garanții judiciare persoanelor presupuse a fi responsabile pentru astfel de crime.

11. Pedepsele și modul de aplicare

Chiar dacă în secțiunea precedentă am făcut unele referiri cu privire la pedepsele aplicabile de către Curte, în cele ce urmează se cuvine să facem unele precizări.

Prin urmare, o persoană condamnată de Curte poate fi pedepsită numai în conformitate cu Statutul (art.23 - *nulla poena sine lege*).

În cazul unei condamnări, Camera Primei Instanțe va examina sentința respectivă ce va fi impusă și va ține cont de probele prezentate în cursul procesului, care sunt relevante pentru aceasta.

Camera Primei Instanțe poate, din proprie inițiativă sau la cererea acuzatului sau a Procurorului, să țină o audiență specială, pentru prezentarea unor noi probe relevante pentru sentința în cauză.

Pronunțarea sentinței se va face în mod public și atunci când este posibil, în prezența acuzatului.

Pedepsele disponibile Curții sunt descrise în Partea a VII a, respectiv, în art. 77-80. Acestea sunt reprezentate prin pedepse privative de libertate, respectiv, închisoarea până la 30 de ani sau închisoarea pe viață, atunci când se justifică prin „gravitatea majoră a crimelor și circumstanțelor individuale ale persoanei condamnate”. În plus, Curtea poate dispune plata unei amenzi sau confiscarea unor proprietăți sau bunuri obținute, în mod direct sau indirect, de pe urma crimei.

Dispozițiile prevăzute de Statutele celor două Tribunale ad-hoc, prin trimiterea la legea din Fosta Iugoslavie și la legea rwandeză, au condus la alegerea unei grile de pedepse, aproape identică, cu cea ratificată de articolul 77 din Statutul CPI. Atunci când pedepsele prevăzute în proiectul Statutului au fost examinate în anul 1996 de către Comisia Pregătitoare, apoi de al șase-lea Comitet al Adunării Generale a ONU, un număr redus de State au dorit să anime dezbaterile asupra posibilității pedepsei capitale. Pedepsa cu moartea a fost, deja, prevăzută și aplicată de către Tribunalele Internaționale de la Nurenberg și Tokyo, la sfârșitul celui de la doilea război mondial. Dar progresele înregistrate în domeniul drepturilor omului făceau imposibilă instaurarea pedepsei cu moartea în Statut. Când TPIY a fost instituit de către Consiliul de Securitate în anul 1993, Statele, care aplică, în continuare, pedeapsa cu moartea (Statele Unite ale Americii și China) nu și-au dorit să o includă în Statutul TPIY, nici ulterior, în TPIR.

Trinidad și Tobago în principal, dar și Iordania, Egiptul, Singapore și Malaesia au fost tentate să redeschidă dezbaterile referitoare la pedeapsa capitală, știind, însă, că eforturile lor erau sortite eșecului. Rwanda s-a constituit, de asemenea, în apărătoarea pedepsei capitale, principalii responsabili din Arusha fiind

condamnați la închisoarea pe viață, în timp ce subalternii lor, judecați conform legii din această țară, puteau fi executați. În materie de drept național, mai mult de 100 de țări au abolit, în prezent, pedeapsa capitală, în timp ce aproape 90 de state o păstrează, în cadrul legislativ.

Chestiunea pedepselor a făcut obiectul unor lungi dezbateri în cadrul CDI, care s-au derulat, până în ultimul moment, înainte de Conferința de la Roma. De fapt, închisoarea pe viață a fost considerată, mai ales, de către țările scandinave, drept o formă crudă, inumană și degradantă de tratament și de pedeapsă. În sfârșit, articolul 77 a ratificat principiul închisorii pe viață, impunând o motivație specială.

Statutul, așa cum au făcut și cele ale TPIY și TPIR, a prevăzut posibilitatea pentru CPI, de a propune o amendă, trimițând la Regulamentul de Procedură și de Probe, pentru stabilirea acesteia. Curtea va putea, într-adevăr, să ordone, ca amenzile să poată fi reglate de grefier, pentru plata cheltuielilor de judecată, pentru a plăti cheltuielile Statului de unde provin victimele sau dacă este cazul pentru a alimenta fondurile create de articolul 79. Un proiect anterior, examinat de CDI, prevedea că gestiunea bunurilor furate sau deturnate, care ar fi fost confiscate, să poată fi încredințate de Curte, unei organizații internaționale a drepturilor omului. Dacă Statutul reglementează, în mod corespunzător, posibilitatea unei confiscări a profitului, a bunurilor și a averilor provenite direct sau indirect de pe urma infracțiunii, precizările care vor fi făcute de RPP vor fi decisive. Ele ar putea să determine, printre altele, să reapară principiul responsabilității penale pentru persoanele morale.

De fapt, referirea la un terț de bună-credință, va permite CPI, să confişte bunuri și alte valori, în detrimentul persoanelor fizice și morale care, fiind în totalitate străine de crimele comise, ar fi totuși, depozitarii în cunoștință de cauză a originii criminale a acestor afaceri. Astfel, înghețarea anumitor patrimonii, așa cum este prevăzut de articolul 93 paragraful 1 alineatul k, în cadrul cooperării între State, ar trebui să conducă autorii RPP-ului să fixeze condițiile executării unei măsuri de confiscare împotriva unei persoane morale, care nu este parte la proces, dar a cărei bună-credință ar fi departe de a fi dobândită. În sfârșit, cu privire la articolul 110, CPI își păstrează competența pentru modalitățile de executare a pedepsei și prin

urmare, posibilitatea pentru condamnat să beneficieze de o eliberare condiționată, înainte de sfârșitul pedepsei pronunțate.

Factori, cum ar fi gravitatea crimei și circumstanțele individuale, vor fi luați în considerare în determinarea sentinței.

Deducerea detenției provizorii, efectuate în cadrul procedurii inițiate de către Curte, din pedeapsa pronunțată, este de la sine înțeleasă.

Detenția efectuată sub titlu de ordin, dat de o jurisdicție națională, înainte ca aceasta din urmă să fie desesizată în beneficiul CPI, poate fi absolută de pedeapsa Curții. Latitudinea lăsată Curții va fi mai largă, din moment ce nu trebuie să fie vorba despre aceleași fapte, ci de fapte anologice. Aceasta va permite absolvirea unei detenții efectuate pentru o crimă, deja urmărită, de o jurisdicție națională, sub o altă calificare decât aceea care ar fi fost fixată de CPI.

Atunci când o persoană a fost condamnată pentru mai multe crime, Curtea va pronunța o sentință pentru fiecare crimă și o „sentință comună”, care să specifice întreaga perioadă de detenție. Această sentință comună nu va fi mai mică, decât cea mai mare sentință individuală pronunțată și nu va depăși treizeci de ani de închisoare sau o sentință de închisoare pe viață.

Pedeapsa capitală nu este inclusă printre sentințele posibile. Totuși, Statutul exprimă, în mod clar faptul, că nu afectează aplicarea, de către Statele Părți, a pedepselor cuprinse în legile naționale ale acestora. Această dispoziție consacră din nou, principiul suveranității Statelor pentru politica lor penală. Neincluderea, în prevederile Statutului, a pedepsei capitale nu are, deci, nici o consecință asupra pedepselor adoptate conform legilor naționale, în urma procedurilor derulate în fața Curților Statelor Părți.

Partea X a Statutului, intitulată „Executarea”, respectiv, art. 103-111 stabilește regimul prin care vor fi aplicate sentințele adoptate de Curte. Asemenea tuturor prevederilor Statutului, această Parte arată nivelul la care Curtea și Statele Părți vor interacționa, pentru promovarea regulilor de drept internațional.

Articolele în ceea ce privește aplicarea se împart în cele care se aplică tuturor Statelor Părți și cele care nu se aplică.

Prevederile referitoare la condițiile de încarcerare se aplică numai acelor State, care își exprimă dorința de a permite persoanelor condamnate de către Curte să își îndeplinească pedepsele pe teritoriile lor. În consecință, obligațiile ce se nasc din aceste prevederi nu sunt relevante ratificării, în același sens, ca celelalte din cadrul Statutului.

Prin urmare, pedepsele trebuie executate în Statul desemnat de Curte dintre toate țările care și-au oferit serviciile. Același principiu a fost adoptat și în Statutele celor două Tribunale ad-hoc. Un Stat, care s-a oferit să primească deținuți pe teritoriul său, trebuie să-și confirme acordul încheiat cu Curtea, atunci când este desemnat să primească un condamnat. În fapt, Statele nu s-au înghesuit să-și deschidă ușile centrelor de detenție pentru persoanele condamnate de cele 2 Tribunale ad-hoc. Până în prezent, doar Mali și Norvegia și-au propus serviciile.

Pentru alegerea Statului de executare dintre acelea ce doresc să accepte persoane condamnate, Curtea va lua în considerare asemenea factori, precum, principiul distribuției echitabile între Statele Părți, aplicarea standardelor tratatului internațional, general acceptate, care reglementează tratamentul deținuților și opiniile persoanei condamnate.

Criteriile de desemnare a Statului rezultă din paragraful 3, în timp ce repartizarea condamnaților între diferite State vizate va rezulta din RPP. Articolul 103 tratează două preocupări principale.

Deși poate fi supusă unor condiții ale Statului de executare, sentința pronunțată de Curte este obligatorie pentru toate Statele Părți și nu poate suferi modificări. Numai Curtea poate decide asupra unei cereri privind apelul sau revizuirea. Prin urmare, în nici un mod, durata detenției fixată de către Curte nu poate fi scurtată sau redusă de Statul care primește condamnatul, fără acordul Curții, conform articolului 110 din Statut. Însă, prin intermediul unei modificări în condițiile de detenție, durata sa de detenție poate fi schimbată. Paragraful 1 alineatul b și paragraful 2 vizează să împiedice această reducere. Aceste dispoziții și următoarele vor permite, în mod egal, Curții, să asigure respectarea principiilor internaționale referitoare la situația persoanelor condamnate. Dacă nici un Stat nu

este desemnat, nici unul neîntreținând condițiile corespunzătoare. Statul olandez îl va substitui, conform paragrafului 4.

Astfel, potrivit prevederilor art. 110, Statul care primește condamnatul nu are posibilitatea să modifice pedeapsa închisorii, nici într-un sens favorabil, nici într-un sens defavorabil. Curtea fixează pedeapsa, iar Statul o execută. Acest principiu a fost deja enunțat de TPIY, în cazul Erdemovic, atunci când Camera Primei Instanțe a explicat: “(Rezultă că) Statul care s-a oferit și care a fost desemnat va executa sentința pronunțată în numele Tribunalului, conform dreptului internațional și nu a dreptului intern. În consecință, acest Stat nu poate, în nici un caz, nici chiar prin intermediul modificării legislației, să schimbe natura acelei pedepse, pentru a nu pune în cauză caracterul ei cu adevărat internațional. Statul respectiv nu trebuie, de asemenea, să împiedice cererile pe care condamnatul va dori să le adreseze Curții.

Executarea unei sentințe cu închisoarea va fi supusă supravegherii Curții și va fi în concordanță cu standardele tratatelor internaționale, general acceptate, în legătură cu tratamentul deținuților.

Statul, care primește persoana condamnată de CPI, nu are nici o obligație să o rețină la expirarea pedepsei. Va putea să o transfere, conform legislației naționale, într-un alt Stat și dacă este cazul, să o înapoieze sau să o extrădeze unui alt Stat, care ar fi depus o solicitare în acest sens. Persoana condamnată de Curte, o dată ce și-a executat pedeapsa, nu mai are nici cea mai nesemnificativă relație cu CPI și se va supune legilor naționale ale Statului în care se găsește. În măsura în care, Statele susceptibile să fie „pământ de azil” pentru cei mai mari criminali sunt puțin numeroase, soarta câtorva viitori condamnați riscă să fie sursa unor adevărate “dureri de cap” pentru comunitatea internațională. Statul, care își va propune, atunci, să-l primească, va fi, în fața opiniei publice internaționale, “statul rușinii” și aceasta, încă din momentul propunerii. Însă, vor rămâne, întotdeauna, unele State, începând cu Statul din care provine condamnatul și care este obligat să-l primească.

Curtea are dreptul de a decide asupra oricărei reduceri de sentință și va revizui sentința, în acest sens, după ce două treimi din sentință sau 25 de ani, în cazul detenției pe viață, au fost executați.

Este reamintit faptul, că doar Curtea are posibilitatea să reducă durata pedepsei fixate inițial, Statul de detenție nefiind decât gardianul persoanei condamnate și neavând dreptul la exprimare. Dacă s-ar fi prevăzut în mod contrar, ar fi riscat să se strice eficacitatea, credibilitatea și acțiunea jurisdicției internaționale.

O adevărată pedeapsă de siguranță este prevăzută aici: fie pentru două treimi din pedeapsă, fie la 25 de ani de închisoare, în caz de condamnare pe viață. Ținând cont de gravitatea crimelor care vor fi judecate de CPI, eficacitatea deciziilor adoptate trebuie să fie garantată, nepermițând, în pofida a toate, reexaminarea duratei de detenție. Anumite State au amintit dispoziția articolului 10 din Pactul Internațional relativ la Drepturile Civile și Politice, din anul 1966, care afirma, că „scopul esențial al oricărui sistem penitenciar trebuie să fie amendamentul și reabilitarea socială a condamnatului”. Articulația acestui principiu cu natura crimelor care vor fi judecate de CPI nu este și nu va fi un lucru simplu. Cum ar putea victimele unui genocid să admită reabilitarea mai rapidă a călăilor lor?

Criteriile de reducere a pedepsei vor rezulta, mai ales, din RPP, care va stabili, în mod egal, la ce interval de timp va putea fi adresată, această cerere, Curții. RPP-ul va face, într-adevăr, referire la criteriile admise, de obicei, în această materie sau la comportamentul condamnatului pe durata detenției, la eforturile făcute de acesta pentru a-și pregăti resocializarea, etc. Cooperarea și concursul persoanei condamnate în timpul desfășurării procedurii vor fi gratificate. Se va aminti faptul, că nu este prevăzut în articolul 78 referitor la pronunțarea pedepsei, ca o cooperare a persoanei judecate, să fie în sine un criteriu de reducere a pedepsei, chiar dacă ea rămâne la discreția judecătorului.

Victimele sunt din nou menționate, din moment ce condamnatul va putea să spere la reducerea pedepsei sale, dacă favorizează și permite repararea pagubei cauzate, ceea ce este în conformitate cu principiile și obiceiurile admise în general.

Statele de executare trebuie să coopereze cu autoritățile Curții, în cazul evadării unui condamnat, pentru obținerea predării persoanei respective sau cu un al treilea Stat, în care este localizată persoana respectivă, conform acordurilor bilaterale sau multilaterale existente. Astfel, Statul, din detenția căruia a evadat

persoana condamnată, poate alege, între a solicita aplicarea unui tratat bilateral de extrădare sau al unei convenții regionale de ajutor reciproc judiciar sau să solicite Curții remiterea persoanei în cauză, conform capitolului IX din Statut. Dacă Statul gazdă al evadatului nu este un Stat Parte (și acesta este Statul care va fi căutat de evadat), mecanismele care rezultă, dacă este cazul, dintr-o convenție bilaterală de extrădare, vor putea, din punct de vedere teoretic, să fie mai eficace decât o cerere adresată de Curte. Ar fi fost, totuși, de dorit, ca de Statul care nu este Parte să depindă o obligație de constrângere în privința unui evadat care și-a găsit adăpost pe teritoriul său. Dar CPI nu are, cu excepția câtorva dispoziții, decât un caracter universal limitat.

Spre deosebire de prevederile Părții X referitoare la încarcerare, art.109, ce se referă la aplicarea măsurilor de amendă și confiscare, dispuse de către Curte, se aplică tuturor Statelor Părți.

Statele Părți sunt obligate să aplice amenzile sau confiscările ordonate de către Curte sau să ia măsuri pentru a acoperi valoarea echivalentă, acolo unde confiscarea nu mai este posibilă și să efectueze transferul acestora Curții, fără a prejudicia drepturile de *bona fide* al terțelor părți.

B. JURISDICȚIA CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE

1. Jurisdicția ratione loci

Curtea are competența de a judeca acele crime, care au fost săvârșite pe teritoriile Statelor Părți sau care au fost săvârșite de către cetățenii unui asemenea Stat.

Curtea are, de asemenea, competență, atunci când un Stat, care nu este parte la Statut, acceptă jurisdicția Curții asupra crimelor comise pe teritoriul său ori asupra crimelor săvârșite de către un cetățean al său.

Curtea poate avea jurisdicție, în urma extrădării de către un Stat, care nu este Parte, a unei persoane care nu este cetățean al acelui Stat, dar care a comis o crimă pe teritoriul acestuia; extrădarea către Curte este similară cu extrădarea către alt Stat, acesta fiind un exercițiu de suveranitate.

Un asemenea transfer trebuie, totodată, să fie realizat în concordanță cu normele internaționale pentru drepturile omului și libertățile fundamentale.

Deși jurisdicția Curții poate deveni universală, prin ratificarea Statutului adoptat Roma de către mai multe state, este, totuși, în continuare, o jurisdicție penală teritorială.

Ca organism principal al Națiunilor Unite, căruia i-a fost încredințată atribuția de menținere a păcii și a securității internaționale, Consiliul de Securitate are competența de a lua orice măsură, inclusiv cea de folosire a forței împotriva unui Stat agresor; s-a hotărât, așa cum am văzut, crearea unor Tribunale Penale Speciale pentru Fosta Yugoslavie și Rwanda, în vederea judecării persoanelor presupuse a fi vinovate de săvârșirea crimelor de genocid, a crimelor de război, precum și a crimelor împotriva umanității; *a fortiori*, are competența de a transfera asemenea persoane, în vederea judecării de către Curte.

În legătură cu acest subiect de extrădare, trebuie notat faptul, că Statele Părți au, conform Statutului de la Roma, obligația de a preda Curții, indivizii despre care se presupune că au comis crime aflate în jurisdicția acesteia.

Statutul face distincția dintre termenul de predare, care înseamnă „*predarea unei persoane din controlul Statului, în cel al Curții*” și termenul de extrădare, care înseamnă „*predarea unei persoane de un Stat celui alt*”, așa cum prevede tratatul, convenția sau legislația internă, adică unui alt Stat suveran, în timp ce Curtea este o instituție jurisdicțională, creată conform normelor internaționale, cu consimțământul Statului în cauză.

Aceasta a fost regula pentru Tribunalele ad-hoc. Conform rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU, prin care s-au constituit cele două tribunale ad-hoc, respectiv, pentru Fosta Yugoslavie și Rwanda, condamnații vor fi „*transferați*” sau *predați* și nu „*extrădați*”.

O parte din autori, sugerează considerarea Curții Penale Internaționale ca pe o extensie a jurisdicției interne; nu ar trebui să fie văzută ca o „*Curte străină*” sau „*jurisdicție străină*”, înființată în concordanță cu normele internaționale și cu participarea Statelor membre.

Problema extrădării cetățenilor este, deci, evitată. Mai mult, obiectivul interzicerii extrădării cetățenilor nu are ca scop garantarea impunității pentru astfel de crime; este interesant de notat faptul, că majoritatea sistemelor judiciare, care interzic extrădarea, permit Statelor să-și exerciteze jurisdicția asupra crimelor săvârșite de cetățenii lor, oriunde în lume.

În mod similar, Curtea Penală Internațională are doar o jurisdicție complementară, iar jurisdicțiile naționale sunt competente să judece și nu sunt, așadar, obligate să predea presupușii criminali Curții. Acesta este motivul pentru care nu există nici un conflict constituțional real; Curtea va judeca numai atunci, când nici un alt Stat nu va fi dispus să o facă. Dacă un stat nu dorește să predea o asemenea persoană, trebuie doar să efectueze o anchetă autentică la nivel național.

Obligația Statelor Părți de a coopera cu instituția Curții, în vederea anchetării și urmăririi crimelor aflate sub jurisdicția ei, este generală; deși, pe cale de consecință, obligația de a preda un presupus criminal Curții este generală, Statul solicitat poate beneficia de unele excepții, conform Statutului de la Roma.

Prin urmare, Curtea nu poate rezolva cererea de predare sau asistență, care ar cere Statului solicitat să acționeze în neconcordanță cu obligațiile sale conform dreptului internațional, referitor la Statul sau imunitatea diplomatică a unei persoane sau proprietăți a unui terț Stat, în afară de cazul în care, Curtea poate obține, mai întâi, cooperarea acelui terț Stat pentru renunțarea la imunitate.

În mod similar, Curtea nu poate rezolva cererea de predare, care ar cere Statului solicitat, să acționeze în neconcordanță cu obligațiile sale conform acordurilor internaționale, potrivit cărora consimțământul unui Stat transmitător este necesar pentru predarea unei persoane din acel Stat Curții, în afară de cazul în care, Curtea poate obține cooperarea Statului transmitător pentru a-și da consimțământul la predare.

Aceste două situații se referă, de fapt, la cetățenii unui Stat terț; Statul primitor este obligat să nu-i predea pe aceștia Curții, atunci când ei beneficiază de imunitate diplomatică (șefi de stat, agenți diplomatici) sau atunci când, datorită angajamentelor luate în acordurile bilaterale, consimțământul unui Stat transmitător este necesar pentru predarea unei persoane din acel Stat, Curții. Asemenea persoane pot fi și chiar ar trebui judecate de statele lor, pe teritoriile în care nu beneficiază de imunitate diplomatică; pot fi judecați și de Statul primitor, care își ia angajamentul de a nu-i preda Curții sau de a nu-i extrăda, dar își pot menține competența de a-i judeca.

Un Stat poate, de asemenea, să extrădeze o persoană Statului care solicită acest lucru, în loc de o preda pe aceasta Curții, dacă are obligația internațională de a o preda respectivului Stat.

Jurisdicția Curții nu violează drepturile și libertățile fundamentale ale indivizilor, pentru că este obligată să respecte aceste drepturi, în interpretarea și aplicarea oricărei norme juridice pe care o utilizează și pentru că, în primul rând, este obligată să evite discriminarea bazată pe sex, vârstă, rasă, culoare, convingeri religioase, politice, naționalitate, origine etnică sau socială etc.

2. *Jurisdicția ratione temporis*

Potrivit dispozițiilor articolului 11, Curtea Penală Internațională are competență numai pentru crimele săvârșite după intrarea în vigoare a Statutului, respectiv după data de 1 iulie 2002, pentru Statele Părți.

Se enunță, aici, absența caracterului retroactiv al Curții. Este vorba, bineînțeles, despre o condiție de acceptare sine qua non a statutului Curții Penale Internaționale de către totalitatea statelor. Era, oricum, inimaginabilă, varianta în care Curtea să aibă competența de a judeca crimele comise în Algeria între anii 1960-1962, crimele comise în Vietnam sau în anumite țări din Africa. Trebuie amintit faptul, că unul din principiile fundamentale ale unui stat de drept este

caracterul neretroactiv al legii sale penale și că nu ar fi avut nici un sens, ca Statutul Curții Penale Internaționale să încalce acest principiu.

În sfârșit, o competență retroactivă a Curții ar fi contribuit la redeschiderea a numeroase « cutii ale Pandorei » și ar fi dezlănțuit, într-un sfârșit de secol marcat de o inflație a actelor de căință, numeroase plângeri, în mare parte poate chiar justificate, dar care ar fi dăunat eficacității și chiar credibilității Curții.

Astfel, articolul 11 nu spune nimic despre o problemă rămasă până astăzi nerezolvată, aceea a unor mecanisme, care să permită Curții să solicite desesizarea în avantajul unui tribunal *ad hoc*, constituit anterior de Consiliul de Securitate și care nu și-ar fi încheiat lucrările. Caracterul retroactiv al competenței unui astfel de tribunal nu este, evident, șocant, din moment ce această competență se limitează la fapte, la un teritoriu și la o perioadă precise.

Ipoteza nu este complet irealistă, deși mecanismele unei astfel de desesizări al unui tribunal *ad hoc* în favoarea Curții Penale Internaționale rămân absolut obscure. Este aici o contradicție în fașă care nu este rezolvată. În plus, este dificil de imaginat, desesizarea, de exemplu a unui tribunal *ad hoc*, mandatat să judece crimele comise în Cambodgia între anii 1975 și 1979 în favoarea Curții Penale Internaționale, în condițiile în care o competență retroactivă este imposibilă. Dificultatea ține și de faptul că regulile de procedură aplicabile pentru fiecare tribunal *ad hoc* sunt susceptibile de a se deosebi în punctele importante de cele ale Statutului și de cele care au rezultat din lucrările comisiilor preparatorii care s-au încheiat la data de 30 iunie 2000.

Totuși, este necesar să se pună întrebări asupra unei inițiative susceptibile de a fi adoptată, pentru a asigura coexistența, dacă nu chiar fuziunea unui tribunal *ad hoc* cu Curtea Penală Internațională. Această problemă provine dintr-o contradicție ontologică a Statutului Curții Penale Internaționale care a declinat orice caracter retroactiv al competenței sale, în condițiile în care, prin natură, tribunalele *ad hoc* au de judecat crime comise anterior intrării lor în vigoare.

Vom preciza, în continuare - conform dispozițiilor articolului 11 - că nici o persoană nu va fi responsabilă penal, pentru faptele comise anterior intrării în vigoare a Statutului.

Pentru Statele care devin Părți la Statut, după intrarea în vigoare a acestuia, jurisdicția Curții se va aplica numai pentru crimele săvârșite după intrarea în vigoare a Statutului pentru acele State, în afară de cazul în care acestea au formulat o declarație conform prevederilor articolului 12 paragraful 3. În sensul acestei dispoziții, intrarea în vigoare a Statutului o reprezintă prima zi a lunii, care urmează celor 60 de zile de la data depunerii de către Stat a instrumentului său de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare.

Acest paragraf (2 al articolului 11) este, în mod evident, esențial, fiind vorba, aici, de prima traducere a caracterului non universal al competenței CPI. Într-adevăr, statele care se simt amenințate de competența Curții sunt cele care îi vor adopta Statutul cel mai târziu sau chiar deloc, permițând, astfel, conducătorilor lor sau agenților lor să fie exonerati de acționarea în justiție, atunci când s-ar face responsabili de crime care sunt de competența Curții, după intrarea în vigoare a Statutului.

Desigur, se face referire la mecanismul prevăzut la articolul 12 § 3, în termenii căruia fiecare dintre statele comunității internaționale, caz cu caz, va putea, prin declarație depusă la grefier, să consimtă ca, respectiv, Curtea să-și exercite competența asupra crimelor pentru care a fost sesizată. Fiecare înțelege, că un asemenea mecanism nu va fi folosit în mod masochist, ci de către state care, neratificând statutul CPI, vor avea motive politice serioase să-i recunoască competența pentru crimele comise de țări vecine.

Mai mult decât atât, un Stat are posibilitatea, atunci când ratifică Statutul sau aderă la acesta, să aleagă amânarea jurisdicției Curții asupra crimelor de război, pentru o perioadă de 7 ani.

Franța este, pentru moment, singura țară care a folosit această opțiune.

3. Jurisdicția ratione personae

Curtea este competentă să judece și să pedepsească persoanele fizice vinovate de comiterea infracțiunilor, aflate sub jurisdicția Curții, dacă au împlinit vârsta de 18 ani.

Răspunderea penală a persoanelor fizice este o răspundere individuală. Nu se admite răspunderea colectivă a acestora.

Pe cale de consecință, Curtea nu este competentă să judece statele sau alte entități legale (persoane juridice sau morale), chiar dacă acestea pot fi implicate în pregătirea sau comiterea unor crime, care intră sub jurisdicția acesteia.

Soluția adoptată aici este în conformitate cu practicile Tribunalului Internațional de la Nürnberg și Tokyo și a Tribunalului ad-hoc pentru Fosta Iugoslavie și Rwanda și este întemeiată pe faptul, că asemenea crime sunt comise, în ultimă instanță, de persoane.

Conform prevederilor Statutului, o persoană va fi responsabilă penal pentru o crimă, ce intră sub jurisdicția Curții, dacă acea persoană săvârșește o asemenea crimă; ordonă, solicită sau determină săvârșirea unei asemenea crime, care are loc sau se presupune a avea loc; ajută, tănuiește sau sprijină, în orice alt fel, comiterea acesteia; contribuie, în mod intenționat, la săvârșirea ei de către un grup de persoane, cu scopul de a continua activitatea infracțională sau scopul criminal al grupului sau cunoscând intenția grupului de a comite o asemenea crimă; incitarea, în mod public și direct a altora pentru comiterea crimei de genocid; tentative de a comite o asemenea crimă, prin inițierea execuției acesteia, ea nefiind finalizată din cauza unor circumstanțe independente de intențiile persoanei.

Este cunoscut faptul, că apărătorii persoanelor acuzate, în fața Tribunalului de la Nürnberg și Tokyo, au încercat excluderea responsabilității penale a acestora, invocând responsabilitatea statală. Ambele tribunale au respins această apărare.

Potrivit Tribunalului de la Nürnberg, *principiul conform căruia, dreptul internațional impune îndatoriri și obligații atât persoanelor, cât și Statelor, a fost recunoscut demult*".

Principiul a fost întărit prin Statutele Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda.

Comisia de Drept Internațional a reafirmat acest principiu în Proiectul Codului Crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii, din anul 1954.

Principiile Tribunalului de la Nürenberg au fost unanim afirmate de Adunarea Generală a ONU, în cadrul Rezoluției nr. 95, din anul 1946.

Este adevărat faptul, că acțiunile, pentru care o persoană este responsabilă, pot fi atribuite și Statului, dacă individul a acționat ca „*agent al Statului sau în numele Statului*” sau ca un agent *de facto*.

Poate să fie aplicată, de asemenea, responsabilitatea Statului, dar aceasta este separată de responsabilitatea penală a indivizilor, care este o noțiune total diferită față de responsabilitatea Statală prevăzută de dreptul internațional.

În același timp, trebuie subliniat faptul, că jurisdicția Curții se referă la toate persoanele; conform Statutului, nimeni nu este absolvit de responsabilitatea penală, întemeiată pe capacitatea oficială, așa cum poate fi ea cunoscută în legea internă.

Conform Statutului, în special, capacitatea oficială în calitate de șef al Statului sau guvernului, un membru al unui guvern sau parlament, de demnitar sau funcționar public nu va exonera pe autorul faptei de răspundere penală în fața Curții și nici nu va constitui o circumstanță atenuantă în momentul individualizării pedepsei.

Imunitățile sau regulile de procedură speciale, care însoțesc capacitatea oficială a unei persoane, conform dreptului intern sau internațional, nu împiedică Curtea să își exercite competența față de persoana în cauză.

Este evident faptul, că acele crime, prevăzute de Statut, pot, adesea, implica persoanele, în postura autorității guvernamentale, care sunt capabile să conceapă planuri sau politici și să dea ordine, ce implică săvârșirea unor astfel de acte. Asemenea oficiali, nu numai că oferă mijloacele și personalul necesar comiterii unor astfel de crime, ci fac abuz de autoritatea și puterea ce le-a fost încredințată. Aceștia pot fi considerați mai vinovați, decât subordonații care comit, practic, actele criminale!

Ar fi paradoxal, să se permită unor asemenea indivizi, care sunt cei mai responsabili pentru crimele respective, să-și invoce pozițiile oficiale, adică

suveranitatea Statului sau să se ascundă în spatele imunității, conferită de poziția pe care o dețin.

Poziția oficială a unui individ a fost exclusă ca motiv de apărare pentru o crimă, aflată sub jurisdicția normelor internaționale, atât de către Carta Tribunalului de la Nürenberg, cât și de Statutele Tribunalelor ad-hoc, pentru crimele comise în Fosta Yugoslavie și Rwanda. Așa cum a fost recunoscut și de către Tribunalul de la Nürenberg, în judecarea acesteia, principiul dreptului internațional, care îi protejează pe reprezentanții Statelor, în anumite circumstanțe, nu se aplică actelor care constituie crime, aflate sub jurisdicția normelor internaționale. Imunitatea față de jurisdicția străină sau internațională și chiar față de jurisdicția internă nu este acordată pentru comiterea acestui tip de crime, ci pentru alte scopuri.

În legătură cu aceasta, Codul Penal Mondial, elaborat de Asociația Internațională de Drept Penal, în anul 1938, enumera între delictelor comise de indivizi, *„acțiunea unui agent diplomatic, de a abuza de privilegiile acordate lui, pentru a comite acte împotriva ordinii publice internaționale sau acte, reprezentând crime împotriva Statului primitor.”*

Fără a comenta pe baza acestei propuneri, care poate fi contestată, din mai multe motive, observăm faptul, că privilegiile și imunitățile diplomatice nu erau considerate obstacole în fața judecării autorilor crimelor celor mai severe.

Este acceptat, în mod general, faptul, că imunitatea față de jurisdicție, acordată unui agent diplomatic, are mai mult un scop procesual; aceasta semnifică faptul, că nu există imunitate față de responsabilitatea legală, ci imunitate în legătură cu jurisdicția locală.

Imunitatea față de jurisdicție nu înseamnă imunitatea față de legea substanțială; aceasta nu elimină obligativitatea și în final, răspunderea – penală, civilă sau administrativă – pentru violările aduse legilor interne sau internaționale.

Este, de asemenea, o opinie unanim recunoscută, potrivit căreia, imunitățile constituționale, conferite, în general, șefilor de stat și parlamentarilor, trebuie înțelese, fie în mod explicit sau implicit, ca limitate la exercitarea prerogativelor asociate cu instituțiile cu care sunt relaționate.

Mai mult, obiectivul imunității este acela de a-i oferi posibilitatea beneficiarului să-și îndeplinească atribuțiile, în mod neîngrădit.

Unul din obiectivele imunității este acela de a preveni interferențele, motivate politic, cu guvernarea unei țări; acest lucru nu se aplică Statutului Curții, pentru că infracțiunile, aflate sub jurisdicția acesteia, nu sunt obiect de guvernare.

În țările în care există numeroase imunități pentru oficiali, de exemplu, parlamentari - Parlamentul este așteptat să-și exercite prerogativa de a renunța la imunitate, în conformitate cu obligațiile internaționale ale Statului. Refuzul de a se conforma reprezintă o violare a obligațiilor Statului, după cum rezultă din Statutul adoptat la Roma.

Statutul reglementează, totodată și răspunderea comandanților și a altor superiori.

Comandanții militari, pe lângă responsabilitatea pentru propriile crime, răspund penal în fața Curții și pentru crimele comise de către forțele plasate sub comanda și controlul lor efectiv, ca rezultat al incapacității de a-și exercita controlul necesar asupra acelor forțe, atunci când aceste persoane știau sau ar fi trebuit să știe că acele forțe comiteau sau erau pe cale de a comite asemenea crime, aceasta neluând toate măsurile necesare și raționale posibile, pentru a preveni sau reprimă comiterea lor sau pentru a înainta cazul autorităților competente pentru cercetare și urmărire.

Cât despre relația dintre superiori și subordonați (care nu este prevăzută la paragraful anterior), în general, Statutul stipulează, că superiorul este responsabil penal pentru crimele comise de subordonații aflați sub autoritatea sa, ca rezultat al incapacității de a-și exercita controlul necesar, atunci când superiorul fie a știut, fie a ignorat informațiile despre comiterea unor astfel de crime și a nu a luat toate măsurile necesare și raționale posibile pentru a preveni sau reprimă comiterea lor sau pentru a înainta cazul autorităților competente pentru cercetare și urmărire.

4. *Jurisdictia ratione materiae*

Unul dintre principiile de bază ale Statutului este acela, potrivit căruia, jurisdicția Curții include numai crimele deosebit de grave, care aduc atingere intereselor ansamblului comunității internaționale.

Acest lucru este foarte important, pentru că oferă Curții o abordare coerentă și integratoare a jurisdicției și nu o suprasolicită cu cazuri care ar putea fi rezolvate, în mod adecvat, de către curțile naționale.

Conform prevederilor Statutului, Curtea este competentă să judece și să pedepsească persoanele fizice vinovate de săvârșirea unor infracțiuni deosebit de grave. Mai concret, potrivit prevederilor articolului 5, Curtea va avea competență asupra următoarelor crime:

- crime de genocid;
- crime împotriva umanității;
- crime de război;
- crime de agresiune.

Cu privire la crima de agresiune, jurisdicția Curții va fi aplicată, în momentul în care, definiția unei astfel de crime, precum și condițiile în care Curtea își va exercita competența în legătură cu aceasta, vor fi adoptate, în conformitate cu prevederile art. 121 și respectiv, art. 123, dar numai devreme de 7 ani de la data intrării în vigoare a Statutului.

Așa cum se definește și de către Statut este evident faptul, că genocidul, crimele de război, crimele împotriva umanității și crima de agresiune sunt violări ale normelor de *jus cogens*, norme de la care nu este permisă nici o derogare.

Comisia de Drept Internațional a considerat definirea crimelor aflate sub jurisdicția Curții ca fiind un proces extrem de complicat și totodată, inutil, care implică mult timp, definirea acestora nefiind necesară, pentru că în această materie existau, deja, atât norme convenționale, cât și norme cutumiare.

Însă, negocierea care a urmat între guverne, a dovedit faptul, că Statele nu ar accepta crearea unei instituții jurisdicționale permanente, fără definirea unor tipuri

exacte de comportament criminal, pe care Curtea va trebui să-l judece, conform principiului *nullum crimen sine lege*.

Acest lucru a fost considerat a fi și mai necesar cu privire la crimele de război, datorită faptului că a trebuit realizată o selecție minuțioasă a cantității imense de norme existente în această materie, elaborate de-a lungul unui secol.

Ar fi trebuit ca înainte să fie codificată legea materială și apoi, după aceea să se reglementeze mecanismul pentru implementarea acesteia. Însă, acest lucru s-a realizat concomitent, descoperindu-se faptul, că instituția internațională, ce urma a fi creată, trebuia să fie însoțită de o revizuire completă a legii substanțiale, în vederea identificării competenței *ratione materiae*.

Cu toate acestea, codificarea normelor procesuale, a fost considerată a fi rezultatul cel mai semnificativ al Conferinței de la Roma, pentru progresul ordinii juridice internaționale.

Acesta este motivul pentru care Statutul de la Roma conține, în unele categorii de crime afate sub jurisdicția sa, o codificare a normelor existente, iar cu privire la alte aspecte, dezvoltarea progresivă a normelor internaționale.

Putem spune, că în cadrul Conferinței de la Roma, s-a stabilit, destul de repede, un consens, care să reducă competența Curții la cele patru crime definite în articolul 5 § 1 din Statut. Într-adevăr, cu privire la crimele de genocid și la crimele împotriva umanității, dreptul internațional le-a considerat, întotdeauna, crime de natură internațională. În multe privințe, Statutul Tribunalului de la Nürenberg și-a spus cuvântul, astfel, identificarea crimelor de genocid și a crimelor de război, drept crime internaționale a fost reafirmată atât prin adoptarea și intrarea în vigoare a Convenției, din data de 8 decembrie 1948, privind Prevenirea și Pedepsirea Crimelor de Genocid, cât și prin recunoașterea unor diferite principii generale constitutive unui drept internațional tradițional - pe lângă adoptarea diferitelor tratate internaționale, respectiv : cele care au instituit Tribunalul de la Nürenberg și de la Tokio și mai recent, cele două Tribunale *ad hoc*, responsabile cu judecarea crimelor comise în Fosta Yugoslavie și în Rwanda.

Caracterul internațional al crimelor de război a fost dobândit prin adoptarea și intrarea în vigoare a celor patru Convenții de la Geneva, din data de 12 august 1949 și a celor două Protocoale Adicionale din anul 1977.

Crima de agresiune, care figura, asemeni celorlalte trei, în proiectul elaborat inițial de Comisia de Drept Internațional, are particularitatea de a fi fost evocată în repetate rânduri, în timpul constituirii Societății Națiunilor în anul 1929, din nou în Statutul Tribunalului de la Nürenberg, apoi în Carta Națiunilor Unite și în același timp, are particularitatea de a fi rămas, într-un oarecare fel, o crimă denumită, dar niciodată identificată pe deplin, în pofida Rezoluției Adunării Generale a ONU din data de 14 decembrie 1974 (AG/Rez.3314).

Contururile exacte ale acestei calificări juridice rămân de precizat. Motivul este foarte simplu. Este vorba, în mod evident, de acea crimă internațională, care prin natura ei, este cea mai politică; de aceea, Statele au avut întotdeauna preocuparea asiduă, de a nu se lăsa îngrădite printr-o definiție anume, lăsându-și astfel mână liberă, adică facultatea de a aprecia, caz după caz, oportunitatea politică de a califica agresorul, drept un mare delicvent internațional sau dimpotrivă un stat, care-și apără interesele legitime. Era ușor de anticipat, că la acest subiect pozițiile Israelului și a Statelor Unite ale Americii pe de o parte, iar a statelor arabe pe de o altă parte, vor fi diametral opuse.

Angajarea unei discuții asupra definirii crimei de agresiune ar fi implicat, în ochii a numeroase State, riscul de a deschide o veritabilă cutie a Pandorei. Câteva State chiar au făcut acest lucru, respectiv, Cuba și Irak de exemplu și au încercat în repetate rânduri să deschidă o discuție pe tema naturii criminale a embargo-ului. Astfel, § 2 al articolului 5 poate fi explicat prin această incapacitate aproape ontologică de a defini crima de agresiune. Iată cum, în mod paradoxal, Statutul afirmă competența Curții de a judeca crima de agresiune, în timp ce Statele nici măcar nu au încercat să-și ascundă neputința de a ajunge la un consens asupra unei definiții.

Necesitatea statelor, considerate mai mult sau mai puțin dominante în jocul internațional, de a nu fi îngrădite de o definiție oarecare se regăsește în ultimele două rânduri din § 2 care subliniază că această definiție trebuie să fie compatibilă cu

dispozițiile corespunzătoare din Carta Națiunilor Unite. Altfel spus, Statele, care au statut de membru permanent al Consiliului de Securitate și-au reafirmat dorința vădită de a permite Consiliului de Securitate să creeze grila necesară și prealabilă oricărei calificări a crimei de agresiune.

Anumite State au încercat să introducă pe lista celor patru crime internaționale alte crime. Printre acestea se numără terorismul și traficul cu stupefiante. Aparența de legitimitate a acestor încercări derivă din internaționalizarea crescută a anumitor manifestări criminale. Era totuși indispensabil, ca majoritatea acestor State să nu confunde caracterul internațional al crimelor, rezultat al globalizării economice și al unei circulații din ce în ce mai accelerate a bunurilor și a indivizilor, cu caracterul universal al acestora. Este, însă, evident că, mai ales după momentul tragic de la data de 11 Septembrie 2001, acest subiect este departe de a fi definitiv încheiat.

În afară de argumentele enunțate mai sus, aceleorași State le-a fost reamintit faptul că, mai ales pentru crima de terorism, au fost, deja, adoptate diferite convenții internaționale cu rolul de a organiza la scară mondială prevenirea și pedepsirea acesteia. Câteva state nu au prețuit să remarce, că necesitatea solidarizării și cooperării Statelor, în vederea stopării internaționalizării continue a terorismului, a determinat redactorii Convenției Europene pentru Prevenirea Terorismului din data de 27 ianuarie 1977, intrată în vigoare la 22 decembrie 1987, să prevadă un mecanism de competență universală. În termenii acestei dispoziții, se include în obligația acestor State să identifice, să aresteze și să judece orice prezumtiv autor de crimă de terorism, dacă acesta se află pe teritoriul său, fără să fie condiționat de naționalitatea autorului sau a victimei.

Se poate menționa că, în Codul Penal Spaniol, autorul unei crime de terorism poate fi acționat în justiție indiferent de naționalitatea sa și de cea a victimei, de locul comiterii crimei și mai ales de locul în care se afla presupusul autor. În

temeiul acestei dispoziții, a declanșat judecătorul Balthazar Garzon răsunătoarea urmărire penală a generalului Augusto Pinochet.⁸

Totuși, aceleași State au remarcat și absența unor convenții internaționale referitoare la crimele de terorism, care leagă majoritatea Statelor, în afara faptului că terorismul, oricât de condamnabil ar fi, nu poate fi asimilat unei crime de natură universală.

Câteva State din Caraibe și din America de Sud au încercat destul de asiduu, dar au renunțat repede, să introducă traficul internațional de stupefiante în prevederile articolului 5. Fundamentul insistenței lor era evident, fiind vorba ca în schimbul acceptului lor pentru Statut, Curtea să introducă dispoziția propusă.

Marea majoritate a Statelor au refuzat imediat introducerea unor asemenea dispoziții, astfel încât, trecând peste controversele de tehnică juridică, care au apărut, în mod ocazional, acordul comunității internaționale, de a delimita competența Curții la cele patru crime definite în articolul 5 § 1, a fost încheiat fără dificultate. Această discuție, după cum arătam, nu este însă definitiv încheiată, lista crimelor trebuind revăzută după șapte ani de la intrarea în vigoare a Statutului, conform articolului 123, cu ocazia conferinței de revizuire. Această perspectivă, *a priori* puțin realistă, lucru de sperat de altfel, a permis un consens asupra competenței materiale a Curții (respectiv, art. 5).

⁸ Generalul chilian Augusto Pinochet a fost arestat în timpul unei vizite în Marea Britanie pe 16 octombrie 1998 pe baza unui mandat de arestare preventivă eliberat de judecătorul Balthazar Garzon, urmat de un al doilea mandat de arest în 16 octombrie 1998, notificat pe 22 octombrie 1998. În aceste două mandate de arestare, magistratul spaniol îl acuza pe generalul Pinochet de crime de genocid, de crime împotriva

C. CRIME AFLATE SUB JURISDICTIA CURTII

1. Genocidul

Genocidul este una dintre cele mai grave fapte cu caracter penal incriminate potrivit dreptului internațional. Ea constă în distrugerea sau persecutarea unor grupuri umane concepute ca entități naționale, etnice, rasiale sau religioase.

Geonocidul este o negare a existenței unor întregi grupuri umane, așa cum omuciderea este o negare a dreptului la viață al unei ființe umane individuale. Acesta face parte din categoria crimelor îndreptate împotriva umanității în general și nu numai împotriva unor indivizi determinați, chiar dacă, în final, victime sunt, în primul rând, aceștia.

Însăși etimologia cuvântului genocid, compus din rădăcina *genos* (rasă, trib - în limba greacă) și sufixul *cide* (a ucide, din limba latină), arată că faptele pe care le include acest concept aduc atingere unei colectivități umane și în final, întregii umanități.

Acte inumane de distrugere a unor grupuri umane în baza unor motivații diverse, politice, naționale, etnice, culturale, lingvistice, afirmate ca atare și nu simple acte de barbarie, s-au săvârșit în toate perioadele istorice ale umanității și în toate zonele sale geografice și din păcate, încă se mai săvârșesc, producând mari daune umanității și condiției umane, în general, numărul victimelor omenești variind, în situații concrete, de la câteva zeci sau sute de persoane la mii și milioane, adesea în perioade destul de scurte.

Ce altceva decât acte de genocid au fost pogromurile din antichitate, din evul mediu, dar și din secolul nostru, asupra evreilor, a armenilor sau a altor popoare. cruciadele creștine împotriva „necredincioșilor” musulmani pentru eliberarea locurilor sfinte din Orientul Apropiat, campaniile militare de distrugere sau aducere în robie a unor popoare întregi, exterminarea populației băștinașe de către

umanității, de terorism, ucidere, tortură, dispariții, detenții ilegale și transfer forțat al populației și recomandă pentru această ansamblul instrumentelor juridice internaționale corespunzătoare.

conchistadorii europeni în teritoriile și continentele „descoperite”, masacrarea populațiilor din țările coloniale și aducerea acestora în stare de degenerescență prin înfometare, munci grele și tratamente degradante, trecerea prin foc și sabie a milioane de oameni pe motive politice, naționale sau religioase, distrugerea masivă și planificată a oponenților politici în vremurile moderne sau exterminarea reciprocă a unor etnii în Africa zilelor noastre?

Conștiința necesității interzicerii cu caracter penal a actelor de această natură, prin includerea lor în categoria faptelor a căror săvârșire atrage răspunderea penală internațională și organizarea cooperării între națiuni pentru eradicarea unui asemenea odios flagel, precum și angajarea unor acțiuni practice în acest sens sunt, însă mai recente, ele datând din perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial.

Unul dintre promotorii genocidului a fost Raphael Lemkin, care în anul 1933, formula premisele acestui concept în cadrul Conferinței pentru unificarea dreptului internațional penal, cerând incriminarea acelor fapte care vizau distrugerea unei națiuni sau a unui grup etnic. El își exprima viziunea sa asupra genocidului în termenii următori: *„în general, genocidul nu înseamnă, în mod necesar, distrugerea imediată a unei națiuni, ci înseamnă mai degrabă un plan coordonat al unor acțiuni diferite, care tind să distrugă bazele vieții grupurilor naționale, în scopul de a distruge aceste grupuri. Obiectivul unui asemenea plan ar fi dezintegrarea instituțiilor politice și sociale, a culturii, a limbii, a sentimentelor naționale, religiei și existenței economice a grupurilor naționale, distrugerea securității personale, a libertății, a sănătății, demnității și chiar a vieții indivizilor care aparțin acestor grupuri. Genocidul este îndreptat contra grupului național ca entitate, iar acțiunile care îl însoțesc sunt îndreptate împotriva persoanelor nu în calitatea lor individuală, ci ca membri ai grupului național”*.

Primul document oficial în care se incriminează genocidul este Statutul Tribunalului Militar de la Nurenberg, care încadrează în categoria crimelor împotriva umanității, persecuțiile pe motive politice, rasiale sau religioase, fapte de natura genocidului, fără a se menționa, în mod expres, că acestea ar constitui crima de genocid, cu condiția ca asemenea fapte să fi fost săvârșite în legătură cu celelalte

crime comise de către inculpații care au declanșat și au purtat un război de agresiune.

Așa cum rezultă din lucrările Tribunalului de la Nurenberg, noțiunea de genocid a fost folosită în actul de acuzare din data de 8 octombrie 1945, împotriva principalilor criminali de război germani, în care acuzarea a susținut că: *„inculpații au recurs la genocid deliberat și sistematic, adică la exterminarea grupurilor sociale și naționale din cadrul populației civile aflate pe teritoriile ocupate, cu scopul de a distruge anumite rase sau clase de populații și de grupuri naționale rasiale sau religioase”*, referindu-se, în mod concret, la actele de exterminare a poporului evreu și a ȝiganilor, dar și la alte forme de represiune de natură genocidală ordonate de inculpați și săvârșite în Alsacia și Lorena, în Țările de Jos, în Norvegia și în alte zone ale Europei.

Tribunalul de la Nurenberg a condamnat, în final, pe inculpați numai pentru crime împotriva păcii și crime de război. Crimele împotriva umanității de natura genocidului au fost, însă, avute în vedere, ele figurând în cadrul hotărârii pronunțate de Tribunal, incluse fiind în conținutul primelor două categorii de crime.

Concepția Tribunalului de la Nurenberg lega, astfel și genocidul, alături de celelalte crime împotriva umanității, numai de starea de război, actele de genocid săvârșite în timp de pace neavând, încă, o bază juridică clară pentru a fi sancționate. Și cum nici Rezoluția Adunării Generale a ONU din anul 1946, prin care se consacrau ca principii de drept internațional penal, acelea rezultate din Statutul și lucrările Tribunalului de la Nurenberg nu se depărta de spiritul Tribunalului, elaborarea unui instrument juridic special se impunea, cu atât mai mult cu cât Carta ONU își propunea promovarea și apărarea drepturilor omului în toate situațiile.

Un asemenea instrument a fost elaborat și adoptat în cadrul ONU, unde problema genocidului a fost examinată de Adunarea Generală încă din prima sa sesiune, adoptându-se o rezoluție, care sublinia faptul, că genocidul este o crimă de drept internațional, condamnată de lumea civilizată și solicita Consiliului Economic și Social să elaboreze un proiect de convenție privind crima de genocid. O nouă rezoluție, adoptată în sesiunea următoare, declara genocidul o crimă internațională, comportând răspunderi de ordin național și internațional pentru state și indivizi.

În cea de-a treia sa sesiune de la înființarea ONU, Adunarea Generală adopta, la data de 9 decembrie 1948, textul Convenției privind Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid.

Potrivit dispozițiilor art.1 al Convenției, *„Părțile contractante confirmă că genocidul, fie că este comis în timp de pace sau în timp de război, este o crimă de drept internațional, pe care ele se angajează să o prevină și să o pedepsească”*.

Din modul în care este formulat acest articol, la data apariției Convenției, existența crimei de genocid nu era pusă la îndoială, ea impunându-se, deja, ca o normă cutumiară, recunoscută de comunitatea internațională, care condamnase actele de natura genocidului prin aprobarea regulilor, consacrate de documentele în baza cărora fuseseră pedepsiți principalii criminali din al doilea război mondial. Ca atare, părțile la convenție afirmă doar existența crimei de genocid și se angajează să o reprime prin legislația lor națională.

În cadrul Convenției se menționează faptul, că genocidul este o crimă de drept internațional, fără a se specifica, însă, că este o crimă împotriva umanității. Lipsa unei asemenea mențiuni nu constituie o omisiune, ci o modalitate tehnică, folosită pentru a se asigura reprimării acestuia un caracter universal, desprins de limitele temporale impuse prin Statutul Tribunalului de la Nurenberg.

Textul astfel formulat soluționează, într-un mod tranșant, problema aplicabilității prevederilor convenției, vizând nu numai faptele săvârșite în timp de război, ci și pe cele din timp de pace. Aparținerea genocidului la categoria crimelor împotriva umanității este, în acest mod, indirect afirmată, de natura unor asemenea infracțiuni, fiind posibilitatea de a fi săvârșite și în timp de pace și în timp de război și nu numai în timp de război.

Genocidul este definit de Statutul Curții Penale Internaționale în concordanță cu prevederile Convenției privind Prevenirea și Pedepsirea Crimei de Genocid. Prin urmare, potrivit dispozițiilor art. II al Convenției din anul 1948 și ale art. 6 din Statutul CPI, crima de genocid este definită astfel: *“orice act comis cu intenția de a distruge, în tot sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios prin: uciderea membrilor grupului; atingerea gravă a integrității fizice și psihice a membrilor grupului; supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care*

să conducă la distrugerea sa fizică totală sau parțială; măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul grupului; transferul forțat de copii de la un grup la altul."

Analiza definiției genocidului evidențiază câteva elemente semnificative privind conținutul constitutiv al acestei crime internaționale.

Genocidul este caracterizat, în primul rând, prin intenția de a distruge un grup uman, în baza unor criterii. Prin acest element, genocidul se particularizează în raport cu celelalte crime împotriva umanității, care pot fi îndreptate împotriva uneia sau a mai multor persoane în virtutea convingerilor lor politice sau a apartenenței la un grup național, rasial, religios etc., fără a viza distrugerea totală sau parțială a grupului ca atare sau constituind expresia intoleranței sau a ideologiei ori a interesului politic și nu a unui plan deliberat de distrugere a unor grupuri constituite pe criterii de o asemenea natură.

Genocidul apare, astfel, ca un caz agravant, calificat, de crimă împotriva umanității.

Intenția calificată a autorului unei crime de genocid este aceea de a distruge fie în totalitate, fie parțial un anumit grup uman. Nu este, prin urmare, necesar, pentru a exista o crimă de genocid, ca prin fapta săvârșită să se distrugă în întregime un grup uman, ceea ce, uneori, ar fi imposibil, dacă se are în vedere numărul, adesea, imens al indivizilor care compun un asemenea grup. Distrugerea parțială a grupului, ca intenție sau ca realizare de fapt, este, în aceeași măsură, o condiție suficientă pentru existența infracțiunii de genocid, ca și distrugerea integrală.

Problema s-a abordat cu ocazia elaborării Convenției, când s-a pus întrebarea dacă uciderea unui singur om se poate încadra în noțiunea de distrugere parțială a unui grup sau constituie doar un omor simplu ori calificat, după împrejurări. În practică, o asemenea situație ar putea să apară extrem de rar, date fiind proporțiile vizate, în general, prin crima de genocid, convenția având drept scop prevenirea și sancționarea actelor de distrugere îndreptate împotriva unui număr mare de persoane.

Totuși, chiar și uciderea unei singure persoane ar putea constitui crima de genocid, dacă ea a fost comisă ca urmare a faptului, că victima este membră a unuia din grupurile specificate în convenție și cu intenția de a se provoca acte similare și

în viitor în legătură cu prima crimă, deci, dacă intenția autorului a fost de a ucide persoana respectivă sau alte persoane, în calitatea lor de părți componente ale unui grup, chiar dacă rezultatul a fost în fapt, pentru moment, limitat la pierderea unei singure vieți omenești.

Esențială este, deci, pentru existența crimei de genocid, intenția calificată a autorilor de a acționa în sensul distrugerii, în totalitate sau în parte, indiferent de proporțiile concrete ale distrugerilor, a unui grup uman prin acte îndreptate împotriva indivizilor care fac parte din grupul respectiv.

Convenția, din anul 1948, privind prevenirea și sancționarea crimei de genocid enumeră, ca grupări de persoane protejate împotriva actelor de genocid, grupurile naționale, rasiale, etnice sau religioase.

În cadrul Convenției nu se dă o definiție a noțiunilor de „național”, „rasial”, „*etnic sau religios*”, ceea ce a stârnit unele controverse asupra conținutului acestora.

S-a apreciat că noțiunile în cauză sunt îndelung folosite în instrumentele juridice internaționale și în literatura de specialitate, iar fiecare din grupările respective se distinge ușor prin anumite trăsături proprii și că nu este necesară o definiție a lor prin Convenție, un asemenea procedeu putând complica și mai mult lucrurile. Se consideră, în general, că națiunea este „*o comunitate marcată de legături sau trăsături specifice de natură istorică și culturală*”, rasa semnifică „*acea categorie de persoane care se distinge prin trăsături comune și constante și tocmai de aceea, ereditare*”, iar conceptul de etnic are un sens mai larg, definind „*o comunitate de persoane legate de aceleași obiceiuri, aceeași limbă și aceeași rasă*”, conceptul de grup religios fiind suficient de clar pentru a mai fi definit.

Limitarea protecției împotriva crimei de genocid numai la acele patru categorii de grupuri a ridicat unele probleme, în sensul, dacă nu ar fi necesar ca în definiția genocidului să se includă și alte grupuri umane, care de-a lungul istoriei au format obiectul unor acte de reprimare masivă cu intenții de lichidare, în fapt, cu nimic deosebite de actele de genocid prin forma în care s-au manifestat, dar care nu sunt protejate juridic printr-o reglementare internațională de natura celei privind incriminarea genocidului.

În timpul lucrărilor pregătitoare ale Convenției din anul 1948, ca și ulterior în cadrul diferitelor foruri ale ONU care au dezbătut unele probleme privind genocidul, s-au stârnit controverse - dacă definiția nu trebuie să se refere, de exemplu și la grupările politice.

În sprijinul introducerii grupărilor politice s-a argumentat faptul, că masacrul comis asupra membrilor neînarmați ai opoziției politice este la fel de criminal ca și masacrarea celorlalte grupuri menționate și trebuie recunoscut ca atare, invocându-se momente din istoria nazismului, când protecția unor grupuri politice era necesară împotriva persecuțiilor sângeroase la care au fost supuse. S-a argumentat, de asemenea, că grupurile politice ar trebui tratate ca și grupurile religioase, trăsătura distinctivă a ambelor tipuri de grup, fiind idealul comun care i-a unit pe membrii săi.

Neincluderea, în final, în cuprinsul convenției și a grupărilor politice s-a bazat pe următoarele considerente:

- a) un grup politic nu are trăsături stabile, permanente și bine definite și nu constituie o grupare inevitabilă și omogenă, el bazându-se pe voința membrilor săi și nu pe factori independenți de această voință;
- b) includerea grupurilor politice ar duce la neacceptarea Convenției de către un număr mare de state, pentru că aceasta ar implica ONU în luptele politice interne din fiecare țară;
- c) o astfel de includere ar crea dificultăți guvernelor legal constituite în acțiunile lor de preîntâmpinare a actelor elementelor subversive;
- d) protejare grupurilor politice ar ridica problema protejării, în condițiile Convenției și a grupărilor profesionale și economice;
- e) protecția grupurilor politice sau de altă natură poate fi asigurată în afara Convenției, potrivit legislațiilor naționale, a Declarației Universale a Drepturilor Omului și a Convenției Internaționale privind Drepturile Civile și Politice.

Unele distincții au avut loc, de asemenea, în legătură cu genocidul cultural, criticându-se faptul că definiția genocidului adoptată prin convenție nu înglobează decât cazurile de distrugere fizică a grupului, ceea ce ar fi regretabil, susținându-se,

că fapte cum sunt suprimarea sau limitarea folosirii limbii ori a exprimării culturale, estomparea caracterelor sau a trăsăturilor specifice, distrugerea sistematică a arhivelor, a obiectivelor de valoare artistică sau istorică ale grupului sunt tot atât de grave, ca și genocidul de ordin fizic.

În cadrul dezbaterilor internaționale asupra crimei de genocid s-a susținut, de asemenea, că actele de genocid cuprinse în art. II al Convenției nu acoperă toate mijloacele și modalitățile de a distruge, în mod intenționat, un grup uman. Distrugerea deliberată a unui grup uman poate îmbrăca forma deportării sau a dislocării în masă, a internării și obligării la muncă forțată, a deznaționalizării prin tortură sistematică, terorism, alte tratamente inumane și măsuri fizice de intimidare.

În literatura de specialitate se întâlnesc și propuneri în sensul ca, prin analogie cu genocidul, să fie incriminat ecocidul, care ar consta în acte de devastare și distrugere ce afectează mediul natural al unei zone geografice în detrimentul vieții umane, animale și vegetale, produse, îndeosebi, prin folosirea unor mijloace militare, în primul rând, a armelor nucleare, ca și a diverselor tehnici apte să modifice condițiile meteorologice în scopuri militare, întocmindu-se și unele proiecte de convenții în acest sens.

Ecocidul figurează ca o crimă internațională în proiectul de articole referitor la răspunderea internațională, alcătuit de Comisia de Drept Internațional a Națiunilor Unite, el constând în violarea unor obligații internaționale esențiale privind asigurarea și conservarea mediului natural, privind împiedicarea poluării masive a mărilor și a oceanelor și a atmosferei terestre etc.

Deși încălcările de natura celor care au făcut obiectul dezbaterilor nu au fost cuprinse în latura obiectivă a crimei de genocid, condamnarea lor ca fapte grave, ca și crime de drept internațional, este evidentă, ele încadrându-se, în general, în sfera de cuprindere a crimelor împotriva umanității, iar sancționarea lor este posibilă în virtutea reglementărilor care incriminează asemenea fapte grave.

Nu este exclus ca, în viitor, odată cu evoluția reglementărilor privind protecția ființelor umane și a drepturilor fundamentale ale acestora, inclusiv prin mijloace de drept penal, avându-se în vedere amploarea gravelor încălcări care mai au loc în ceea ce privește drepturile unor comunități umane, care se săvârșesc,

îndeosebi, pe considerente de ordin politic sau cultural, să se ia în considerație criticile aduse reglementărilor Convenției asupra Reprimării și Prevenirii Genocidului, iar în cadrul unei eventuale modificări a acesteia, să se lărgască sfera faptelor incriminate cu caracter de genocid.

În acest sens, ar putea fi interesant de semnalat faptul, că proiectul de Cod al Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii, în care la art. 2 pct. 10, se preia, în întregime, definiția dată genocidului prin Convenție, diferă de aceasta asupra unui punct și anume, că menționarea actelor de genocid nu mai este limitativă, eshaustivă, ci se face cu caracter enunțiativ, exemplificativ, ceea ce ar permite cuprinderea și a altor acte inumane care să fie considerate drept acte de genocid.

Definind actele de genocid, Convenția din anul 1948 prevede faptul, că acestea vor fi pedepsite. Vor fi, de asemenea, pedepsite înțelegerea în vederea comiterii genocidului, incitarea directă și publică, precum și complicitatea la comiterea genocidului, ca și tentativa de a săvârși acte de genocid.

Dispozițiile art. 4 al Convenției prevăd că autorii actelor de genocid, cei ce complotază în scopul comiterii unor asemenea acte, instigatorii și complicitii, precum și cei care încearcă săvârșirea unor asemenea fapte, vor fi pedepsiți, indiferent de calitatea lor – guvernanți, funcționari sau particulari. Pentru subiectul activ al crimei de genocid nu se impune, deci, o calificare, o poziție specială în raport de victime sau de poziția ocupată în angrenajul social, orice persoană care comite asemenea acte trebuind să suporte rigorile legii.

Este de esența infracțiunii de genocid ca, actele de distrugere să aibă în vedere, întotdeauna, considerente de ordin național, etnic, rasial sau religios. În lipsa unei asemenea intenții calificate, faptele se pot încadra în categoria crimelor împotriva umanității, dar nu și în latura obiectivă a genocidului, crimă care implică, în mod necesar, elementele de circumstanțiere menționate în ceea ce privește segmentul de umanitate vizat.

Potrivit dispozițiilor Convenției din anul 1948, persoanele acuzate de genocid sau de o faptă în legătură cu acesta (înțelegerea în vederea comiterii, incitarea, complicitatea sau tentativa) vor fi deferite tribunalelor competente ale statului pe teritoriul căruia s-a comis actul sau Curții Penale Internaționale, care va

fi competentă cu privire la Statele Părți la Statutul acesteia sau cu privire la statele care i-ar accepta jurisdicția, în acest sens.

Se stabilea, astfel, o competență jurisdicțională alternativă, a statelor pe teritoriul cărora s-a comis actul sau a unei curți penale internaționale. Aceasta nu exclude, desigur, competența și a altor state în conformitate cu principiul represiunii universale.

Prin legislația lor internă, statele părți la Convenția din anul 1948 au stabilit, așa cum rezultă dintr-un studiu de specialitate, una din următoarele soluții privind jurisdicția genocidului: instituționalizarea unor instanțe speciale, competente numai pentru judecarea crimei de genocid, atribuirea competenței de judecată tribunalelor militare sau transmiterea competenței în sarcina instanțelor ordinare naționale.

În ceea ce privește jurisdicția atribuită unei instanțe internaționale, la data elaborării Convenției nu exista o Curte Penală Internațională căreia să i se fi putut da în competență și judecarea genocidului, dar o asemenea curte există în prezent și în consecință, jurisdicția asupra crimei de genocid îi aparține, în anumite circumstanțe, prevăzute de Statutul CPI și pe care le-am precizat în cadrul secțiunii Admisibilitatea unui caz.

Convenția privind Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid mai cuprinde și alte prevederi cu caracter jurisdicțional sau preventiv. Astfel, părțile contractante se angajează să extrădeze pe autorii crimelor de genocid, în conformitate cu legislația lor națională și tratatele internaționale în materie, genocidul și celelalte fapte conexe incriminate nefiind considerate crime politice care, de regulă, fac imposibilă extrădarea autorilor faptelor. Pentru prevenirea și reprimarea actelor de genocid sau a actelor conexe acestei crime, se prevede și posibilitatea ca oricare din statele părți să sesizeze, atunci când consideră necesar, organele competente ale ONU, pentru ca acestea să decidă măsurile potrivite în aceste scopuri.

Practica aplicării incriminării genocidului este destul de redusă, literatura juridică semnalând, în afara originalei noastre aplicări după evenimentele din anul 1989, printre altele, două situații când unele persoane au fost judecate și condamnate pentru crima de genocid: în Bangladesh, după secesiunea din anul 1971 și în Cambodgia în anul 1979. Realitatea vieții a consemnat, din anul 1948 și până

astăzi, numeroase situații de distrugere în masă a unor populații, pentru motive ce țin de originea etnică sau națională, rasă sau religie sau pentru un complex de motivații, în care nu au lipsit nici cele de această natură.

Convenția privind Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid a fost ratificată de majoritatea statelor lumii, inclusiv de către România, între care nu figurează, însă și SUA. Reglementările pe care le conține această Convenție au intrat, deja, în patrimoniul general al dreptului internațional, ele fiind produsul inenției majorității statelor membre ale ONU de a condamna și reprima genocidul ca o crimă de drept internațional, ce provoacă mari daune omenirii și este contrară atât regulilor morale universale, cât și principiilor dreptului internațional contemporan.

Convenția încorporează principii care se bucură de o recunoaștere universală, care obligă statele, indiferent dacă acestea s-au angajat sau nu, în mod concret și direct, prin semnare sau ratificare, ele făcând parte din patrimoniul comun de principii și norme imperative ale dreptului internațional – *jus cogens*. În acest sens, Curtea Internațională de Justiție s-a pronunțat: „*drepturile și obligațiile impuse de Convenție sunt drepturi și obligații erga omnes*.”

2. Crimele împotriva umanității

Conceptul de crime împotriva umanității

Crimele împotriva umanității sunt definite ca fiind fapte grave de violență comise, pe scară largă, de către indivizi (organizații teroriste, dar și mișcări separatiste sau de alt tip), fie că aceștia sunt sau nu agenți ai statului, împotriva altor indivizi într-un scop esențialmente politic, ideologic, rasial, național, etnic sau religios.

Spre deosebire de crimele de război, care au cunoscut o îndelungată evoluție juridică, crimele împotriva umanității au apărut în cadrul dreptului internațional după al doilea război mondial, în legătură cu sancționarea persoanelor vinovate de

declanșarea și purtarea războiului de agresiune și ca o reacție la atrocitățile săvârșite de către naziștii germani și militariștii japonezi în teritoriile ocupate împotriva populației locale și în cadrul lagărelor de exterminare împotriva unor categorii largi de persoane pe motive naționale, etnice, rasiale sau altele similare.

În cadrul Statutului Tribunalului Militar Internațional de la Nurenberg (art. 6) și într-un mod similar, în cel al Tribunalului Militar de la Tokio (art. 5), sunt enumerate drept crime împotriva umanității următoarele fapte: asasinatul, exterminarea, supunerea la sclavie, deportarea și orice alt act inuman comis împotriva oricăror populații civile, înainte sau în timpul războiului ca și persecuțiile pentru motive politice, rasiale sau religioase, dacă aceste acte sau persecuții, fie că ele constituiau sau nu o violare a dreptului intern al țărilor în care s-au săvârșit, au fost comise ca urmare a oricărei crime care intră în competența tribunalului său în legătură cu o asemenea crimă.

Sunt, astfel, considerate crime împotriva umanității, pe de o parte, actele inumane săvârșite împotriva populației civile (asasinatul, exterminarea, aducerea în stare de sclavie, deportarea etc.), iar pe de altă parte, actele de persecuție împotriva unor persoane pentru considerente de ordin politic, rasial sau religios.

În ultima parte a formulării textelor menționate, existența crimelor împotriva umanității este legată de crimele împotriva păcii și securității omenirii, mai concret, de declanșarea și ducerea unui război de agresiune de către cele două mari state învinse în război, precum și de crimele de război, comise în perioada cât a durat conflictul armat, în fapt, delimitându-se în timp, aplicarea prevederilor Statutelor numai la crimele împotriva umanității săvârșite în timpul celui de-al doilea război mondial, nu și la faptele de această natură anterioare sau posterioare războiului.

Acest inconvenient a fost, ulterior, înlăturat, instrumentele juridice internaționale prin care au fost incriminate și alte fapte grave împotriva umanității, nemaifăcând trimitere la situații de război sau la Statutele Tribunalului Militar Internațional, care i-au judecat pe cei ce au comis crime grave în timpul celui de-al doilea război mondial.

Până la o anumită limită, se poate aprecia, că sunt crime împotriva umanității, crimele de război săvârșite după un plan elaborat și pe o scară largă.

Între cele două categorii de crime internaționale există unele similitudini și interferențe, dar și importante deosebiri, care le determină configurații juridice proprii.

Astfel, crimele de război pot fi comise numai în perioada conflictului armat sau în legătură cu conflictul armat, dar atât împotriva combatanților, cât și a populației sau a persoanelor civile și numai împotriva persoanelor aparținând adversarului sau unor state străine, nu și a propriilor cetățeni, în timp ce crimele împotriva umanității se comit atât în timp de pace, cât și în timpul conflictului armat și afectează numai populația civilă, putând fi comise atât împotriva persoanelor aparținând adversarului, cât și împotriva populației proprii. În plus, crimele împotriva umanității nu se pot săvârși decât împotriva persoanelor nu și a bunurilor aparținând acestora.

Este adevărat, însă, că unele fapte grave, care intră în categoria crimelor împotriva umanității, dacă sunt săvârșite în timp de război, pot să încorporeze sau să intre în concurs cu fapte grave, considerate prin convențiile internaționale din domeniul dreptului conflictelor armate, drept crime de război. De exemplu, crimele comise împotriva populației civile în teritoriul ocupat sunt crime de război, dar ele pot să fie, în același timp și crime împotriva umanității, prin amploarea și cruzimea lor. În acest sens, pot fi considerate deportările masive de populații sau persecuțiile sistematice asupra unor grupuri compacte de civili, indiferent pentru ce considerente.

Reglementările convenționale, ulterioare adoptării Statutelor Tribunalului Militar Internațional de după cel de-al doilea război mondial, au operat o separare tot mai netă a celor două mari categorii de crime internaționale, precum și o detașare a reglementărilor privind crimele împotriva umanității de reglementările lor originară prin Statutele Tribunalului Militar respective, inclusiv de dispoziția privind limitarea în timp a săvârșirii faptelor incriminate, conferind infracțiunilor împotriva umanității un caracter de universalitate și din acest punct de vedere.

Alte reglementări internaționale, prin care se interzic fapte ce se încadrează în conceptul de crime împotriva umanității, sunt:

- Convenția din anul 1948 privind Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid;
- Declarația Națiunilor Unite referitoare la interzicerea utilizării armelor nucleare și termonucleare, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a O.N.U nr. 1653 (XVI), din data de 24 noiembrie 1961;
- Convenția din anul 1973 privind Eliminarea și Reprimarea Crimei de Apartheid;
- Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Fosta Iugoslavie;
- Declarația referitoare la protecția oricărei persoane împotriva disparițiilor forțate (Rezoluția Adunării Generale a O.N.U nr. 47/133, din data de 18 decembrie 1992).

Proiectul de Cod al Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii, din anul 1954, cuprinde următoarele fapte ce se încadrează în conceptul de crime împotriva umanității:

„Art. 10: Actele comise de autoritățile unui stat sau de către particulari cu intenția de a distruge, în total sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios ca atare, inclusiv: uciderea membrilor grupului; atingerea gravă a integrității fizice sau mentale a membrilor grupului; supunerea intenționată a grupului la condiții de existență susceptibile să antreneze distrugerea sa fizică totală sau parțială; măsurile vizând a influența nașterile în cadrul grupului; transferarea forțată a copiilor grupului către un alt grup.

Art. 11: Actele inumane, cum ar fi asasinatul, exterminarea, aducerea în sclavie, deportarea sau persecuțiile, comise împotriva unor elemente ale populației civile, pentru motive sociale, politice, rasiale, religioase sau culturale, de către autoritățile unui stat sau de către particulari, care acționează la instigarea acestor autorități sau cu consimțământul lor”.

Din combinarea conținutului textelor diverselor convenții sau a altor instrumente politico-juridice internaționale, rezultă că fac parte din categoria crimelor împotriva umanității următoarele fapte:

- a. Asasinatul (omorul intenționat);
- b. Exterminarea;

- c. Aducerea în sclavie sau obligarea la muncă forțată;
- d. Deportarea sau transferul forțat de populație, inclusiv curățirea sau epurarea etnică;
- e. Condamnarea la închisoare sau alte forme de privare gravă de libertate;
- f. Tortura;
- g. Violul; sclavia sexuală, prostituția forțată, sarcina sau sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală de o gravitate comparabilă;
- h. Persecuțiile pentru motive religioase, politice, rasiale, naționale, etnice, culturale, bazate pe sex sau în funcție de alte criterii universal recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional;
- i. Genocidul;
- j. Apartheidul;
- k. Practica sistematică a disparițiilor forțate;
- l. Orice alte acte inumane cu un caracter similar, cauzatoare de suferințe puternice și care aduc atingere gravă integrității fizice sau mentale.

După cum se poate observa, unele dintre faptele ce se încadrează în categoria crimelor împotriva umanității figurează și printre infracțiunile clasice de drept comun (omorul, tortura, violul, lipsirea ilegală de libertate, obligarea la muncă forțată etc.). Crimele împotriva umanității se deosebesc, însă, de infracțiunile de drept comun, prin unele trăsături proprii, în special, prin gravitatea deosebită, caracterul de masă și mobilul săvârșirii lor.

Gravitatea deosebită a crimelor împotriva umanității este exprimată de împrejurarea, că în această categorie se încadrează fapte prin care se aduc importante atingeri vieții, integrității corporale - fizice sau mentale – valori supreme ale ființei umane, într-un mod care poate pune în pericol existența biologică a mai multor persoane, precum și de împrejurarea, că faptele de natura crimelor împotriva umanității se comit în baza unor planuri concertate, ele constituind acțiuni premeditate.

Caracterul de masă al crimelor împotriva umanității se manifestă prin numărul mare de victime pe care le produc, asemenea crime fiind îndreptate împotriva populației civile ca atare și nu a unor indivizi izolați, fie că lezarea

privește o masă amorfă de indivizi, fie că se referă la anumite grupuri, în baza unor criterii precise, care le delimitează de populația civilă în general.

Mobilul săvârșirii crimelor împotriva umanității, exprimat în sentimentul, interesul sau orice alt resort de natură subiectivă, care-l determină sau incită pe autorul faptei să acționeze, constituie, de asemenea, un criteriu esențial pentru existența unor asemenea infracțiuni grave.

Mobilul îl constituie, de regulă, în cazul unor asemenea crime, o politică deliberată și urmărită consecvent în vederea reprimării, persecutării sau exterminării unor grupuri de oameni, fie pentru că acestea ar constitui un pericol actual sau potențial pentru cei ce inițiază asemenea fapte ori le săvârșesc, fie ca expresie a unor convingeri de natură ideologică, etnică sau religioasă ale autorilor sau inspiratorilor unor fapte de această natură.

Evoluția reglementărilor internaționale privind crimele împotriva umanității pune în evidență o legătură tot mai strânsă a acestora cu instituția drepturilor omului, în sensul protecției persoanelor împotriva oricăror atingeri grave ce li s-ar putea aduce. Astfel, Proiectul privind Codul Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii propune incriminarea, cu titlu de crime împotriva umanității, atât a persecuțiilor comise pentru motive politice, rasiale sau religioase, cât și a celor pentru motive sociale sau culturale, dar și a violărilor masive sau sistematice ale drepturilor omului, oricare ar fi mobilurile care ar putea să-i inspire pe autorii acestora din urmă. Aceeași tendință este materializată și în cadrul Statutului Tribunalului pentru Fosta Iugoslavie, care nu condiționează săvârșirea unor crime împotriva umanității pe care le prevede, de motivele comiterii acestora.

La incriminarea în concret a unor fapte din categoria crimelor împotriva umanității, una sau alta din trăsăturile care le caracterizează (gravitatea deosebită, caracterul de masă și mobilul săvârșirii), poate să prevaleze, dar de regulă, acestea trebuie să fie întrunite cumulativ.

În cadrul Statutului Curții Penale Internaționale, prin crime împotriva umanității se înțelege oricare dintre actele menționate mai sus, atunci când acestea sunt comise în cadrul unui atac generalizat sau lansat, în mod sistematic, asupra populației civile.

Majoritatea acestor concepte sunt definite în mod special. Asemenea definiții exclud actele individuale care nu fac parte dintr-un plan sau politică - acte izolate comise de un autor conform inițiativei proprii.

Astfel, prin « atac lansat împotriva unei populații civile », se înțelege acel comportament care implică săvârșirea mai multor acte, dintre cele mai sus menționate, împotriva unei populații civile oarecare, în aplicarea sau în continuarea politicii unui Stat sau a unei organizații care are ca scop un asemenea atac ; Noțiunea de „politică” atribuie unui asemenea act caracter de crimă internațională.

Prin « exterminare » se înțelege mai ales faptul de a impune, în mod intenționat, anumite condiții de viață, precum împiedicarea accesului la hrană și medicamente, menite să provoace distrugerea unei părți a populației. Aceasta este prin natura ei, direcționată împotriva unui grup de persoane. Într-un anumit mod, exterminarea este strâns relaționată cu genocidul, amândouă fiind îndreptate împotriva unui număr mare de persoane. Totuși, genocidul se referă la un grup uman în baza unor criterii, în timp ce exterminarea se aplică unui grup de indivizi care nu împărtășesc nici o trăsătură comună.

Prin « reducerea în sclavie » se înțelege faptul, de a exercita asupra unei persoane un atribut sau ansamblul atributelor al dreptului de proprietate, inclusiv în cadrul traficului de ființe umane, în special de femei și copii, în scopul exploatării sexuale.

„*Deportarea sau transferul forțat de populații*” se definește ca fiind deplasarea forțată a persoanelor în cauză prin expulzare sau prin alte mijloace coercitive, din regiunea în care se află în mod legal, fără motive admise în dreptul internațional. Este inclusă, aici, atât expulzarea de pe teritoriul național, cât și deplasarea forțată a populației în cadrul frontierelor aceluiași Stat.

Prin « tortură » se înțelege faptul, de a provoca, în mod intenționat, o durere sau suferințe grave, fizice sau mentale, unei persoane care se află sub paza sau sub controlul său ; accepția acestui termen nu se extinde și la durerea sau suferințele, care rezultă numai din sancțiuni legale, care sunt inerente acestor sancțiuni sau sunt provocate în astfel de împrejurări.

Prin « sarcină forțată » se înțelege detenția ilegală a unei femei care rămâne însărcinată prin forță, în intenția de a modifica compoziția etnică a unei populații sau de a comite alte încălcări grave ale dreptului internațional. Această definiție nu se poate, în nici un caz, interpreta ca având o incidență asupra legilor naționale referitoare la întreruperea sarcinii. Crimele sexuale au fost incluse în categoria crimelor împotriva umanității, în urma abuzurilor comise de-a lungul ultimului deceniu al secolului XX; sunt incluse violul, prostituția forțată și alte forme de abuz sexual. În legătură cu numeroasele rapoarte privind violurile comise, în mod sistematic, în Fosta Yugoslavie, Adunarea Generală a ONU reafirmat faptul, că violul reprezintă, în unele situații, o crimă împotriva umanității. Pe un alt continent, Comisia Națională pentru Adevăr și Justiție din Haiti a concis, în anul 1994, că violența sexuală împotriva femeilor comisă, în mod sistematic și pe motive politice, constituie crimă împotriva umanității. Violul, prostituția forțată și alte forme de violență, ce pot fi direcționate împotriva femeilor reprezintă, de asemenea, violări ale dispozițiilor Convenției privind Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare împotriva Femeilor.

Prin « persecuție » se înțelege refuzarea intenționată și gravă a drepturilor fundamentale, prin încălcarea dreptului internațional, din motive legate de identitatea grupului sau a colectivității în cauză. Persecuția poate îmbrăca diferite forme de violare ale drepturilor omului, pe motive politice, religioase, rasiale sau etnice; prin negarea acestor drepturi, aceasta diferă de crima de genocid, lipsindu-i intenția de distrugere a grupului. Trebuie observat faptul, că Statutul de la Roma prevede ca numai *persecuția* să fie direct îndreptată împotriva unui grup, pe motivul identității sale politice, rasiale, etnice sau religioase.

„*Disparația forțată a persoanelor*” reprezintă un fenomen recent. Prin « dispariții forțate » se înțeleg cazurile, în care persoanele sunt arestate, deținute sau ridicate de un stat sau de o organizație politică sau cu autorizația, sprijinul sau asentimentul acestui stat sau acestei organizații, care, ulterior, refuză să recunoască faptul, că aceste persoane sunt private de libertate și să dezvăluie soarta care le este rezervată sau locul în care se află, în intenția de a le sustrage protecției legii pentru o perioadă îndelungată.

Prin « apartheid » se înțeleg actele inumane, analoge celor enumerate mai sus, comise în cadrul unui regim instituționalizat de opresiune sistematică și de dominație a unui grup rasial asupra altuia sau asupra tuturor celorlalte grupuri rasiale, în intenția de a menține acest regim.

Statutul de la Roma, ca și alte instrumente internaționale, includ o ultimă categorie de acte inumane cu un caracter similar, cauzatoare de suferințe puternice și care aduc atingere gravă integrității fizice sau mentale, recunoscând faptul, că este imposibil să se realizeze o listă completă de crime împotriva umanității. Această prevedere lasă loc unui final deschis categoriei unor astfel de crime, dar menține o barieră înaltă prin necesitatea actelor cauzatoare de suferințe majore, care lezează, în mod grav, integritatea corporală sau mentală.

Statutul de la Roma este primul document internațional negociat de către o conferință multilaterală, care codifică crimele împotriva umanității. Se consideră că Statutul de la Roma „*promovează o definiție modernă și clară a crimelor împotriva umanității, care ar trebui să fie baza procesului penal internațional, în viitor.*”

3. Crimele de război

Crimele de război constituie o categorie importantă de fapte penale, prin care se încalcă, în mod grav, regulile stabilite prin tratatele internaționale sau cu caracter cutumiar, referitoare la modul de desfășurare a conflictului armat și la protecția anumitor categorii de persoane și bunuri în cadrul acestuia.

Principiile și normele de drept internațional referitoare la conducerea ostilităților, la mijloacele și metodele de luptă la care se recurge în cadrul conflictului armat, inclusiv la limitele în care acestea pot fi folosite, ca și cele privind protecția, în condițiile speciale ale acțiunilor de luptă, a anumitor categorii de persoane și bunuri, se aplică, în mod egal și nediferențiat, tuturor părților implicate în conflict, menirea acestor reguli fiind de a limita efectele distructive ale

confruntărilor militare și de a împiedica producerea de distrugerii inutile, de a umaniza, pe cât posibil, prin limitarea ostilităților și atenuarea rigorilor acestora, în măsura în care necesitățile militare o permit, recurgerea la forța armelor și de a-i determina pe combatanți de a se abține de la excese, dincolo de orice rațiune și justificare.

De aceea, convențiile internaționale în materie cuprind, îndeosebi, obligații și interdicții pentru participanții la conflictul armat, a căror încălcare atrage răspunderea internațională a statelor implicate în conflict, dar și răspunderea personală, cu caracter penal de drept intern sau internațional, a fiecărui combatant.

Înainte de a stabili condițiile și limitele, în care se angajează răspunderea penală internațională pentru încălcarea principiilor și normelor dreptului conflictelor armate, este necesară prezentarea respectivelor principii și norme. Studiul crimelor de război impune analiza principalelor reguli de fond ale dreptului conflictelor armate.

Stabilirea, că o anumită faptă concretă constituie o crimă de război, fie că aceasta este prevăzută în cadrul aceleiași convenții, fie printr-un instrument juridic separat, trebuie să se realizeze, întotdeauna, prin raportarea la regulile convenționale care sunt încălcate, configurația juridică a crimei respective, conținutul și aspectele ei particulare, conturându-se numai după analizarea fiecăreia dintre convențiile în care sunt prevăzute normele a căror înfrângere se sancționează penal.

Dreptul conflictelor armate, bazat, timp de secole, în principal, pe cutume internaționale, este astăzi, într-o importantă măsură, cuprins în instrumente juridice convenționale, care au fixat cutumele consacrate și au dezvoltat, în mod succesiv, reglementările anterioare.

Principiile fundamentale, precum și principalele reguli ale dreptului pozitiv în materie, sunt cuprinse în Convenția a IV-a de la Haga, din anul 1907, referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru și în Regulamentul anexă al acesteia, precum și în cele patru Convenții de la Geneva, din anul 1949, privind protecția victimelor războiului, care se referă la îmbunătățirea soartei răniților și bolnavilor din cadrul forțelor armate aflate în campanie (I), la îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragiaților din cadrul forțelor armate maritime (II), la tratamentul

prizonierilor de război (III) și la protecția persoanelor civile în timp de război (IV), ale căror prevederi au fost reafirmate și dezvoltate, în anul 1977, prin două Protocoale Adiționale, care privesc protecția victimelor conflictelor armate internaționale (I), respectiv neinternaționale (II).

Alte instrumente juridice internaționale cu caracter convențional reglementează aspecte particulare ale dreptului conflictelor armate, în special, în domeniul interzicerii sau limitării folosirii anumitor categorii de arme sau metode de luptă.

În măsura în care pe cale convențională nu au fost fixate în totalitate cutumele existente în acest domeniu sau se constată existența unor lacune, datorate vastității și complexității domeniului de reglementare, mobilității deosebite a dezvoltărilor privind mijloacele și metodele de luptă, ca și exigențele mereu crescânde ale comunității internaționale față de protecția datorată ființei umane atât în timp de pace, cât și în timpul conflictelor armate, principiile și normele dreptului internațional umanitar se completează cu principiul cuprins în Clauza Martens, care figurează în majoritatea reglementărilor convenționale și potrivit căreia, în cazurile neprevăzute de convenții, persoanele civile și combatanții rămân sub protecția și sub imperiul principiilor dreptului internațional, așa cum acestea rezultă din normele cutumiare, din principiile umanitare și din exigențele conștiinței publice.

Principiul fundamental al dreptului conflictelor armate este acela, potrivit căruia, părțile aflate în conflict nu trebuie să cauzeze adversarului daune disproporționate față de scopul războiului, care este acela de a distruge sau de a slăbi potențialul militar al inamicului și nu inamicul însuși.

De aici rezultă alte două principii fundamentale și anume: - persoanele plasate în afara luptei, precum și cele care nu participă la ostilități trebuie să fie tratate cu omenie, să fie protejate și respectate; - părțile, care participă la un conflict armat, nu au dreptul nelimitat în alegerea mijloacelor și metodelor de luptă pe care le folosesc.

Din aceste principii fundamentale decurg și alte principii, care stau la baza atât a reglementărilor privind folosirea mijloacelor și a metodelor de luptă, cât și a celor privind protecția persoanelor, victime ale războiului.

Un prim asemenea principiu este acela, potrivit căruia, fiecare persoană protejată are dreptul la respectul vieții sale, al integrității fizice și morale și a atributelor inseparabile ale personalității.

Persoana căzută în luptă este inviolabilă, iar inamicului, care se predă, trebuie să i se cruțe viața. Nimeni nu trebuie să fie supus torturilor fizice sau mentale și nici pedepselor corporale sau tratamentelor crude ori degradante. Fiecărei persoane trebuie să i se recunoască drepturile civile nepatrimoniale, aceasta având dreptul la respectul onoarei, al drepturilor sale familiale, al convingerilor și al obiceiurilor.

Cei care se află în suferință trebuie să fie ridicați de pe câmpul de luptă și să li se acorde îngrijirile necesare, în raport de starea lor medicală. Asistența umanitară acordată persoanelor, victime ale războiului, indiferent de forma pe care o îmbracă, nu constituie, niciodată, o ingerință în conflict. Deci, o asemenea asistență umanitară trebuie să fie încurajată și protejată.

Fiecare persoană aflată în detenția inamicului are dreptul la informații privind soarta membrilor familiei sale și la primirea de ajutoare pentru supraviețuire.

Nimeni nu poate fi, în mod arbitrar, privat de proprietatea sa.

Un al doilea principiu este acela, potrivit căruia, persoanele protejate trebuie să fie tratate fără nici o discriminare, fondată pe rasă, naționalitate, sex, limbă, clasă socială, avere, convingeri politice, filosofice sau religioase ori pe alt criteriu analog. Singurele derogări de tratament acceptate sunt cele în beneficiul unor persoane, pentru a li se înlătura inegalitățile ce ar rezulta din situația lor personală, nevoile lor sau starea medicală precară.

Un al treilea principiu este acela, potrivit căruia, fiecare individ are dreptul la siguranța propriei persoane. Nimeni nu va fi pedepsit pentru acte pe care nu le-a comis. Represaliile, pedepsele colective, luările de ostateci și deportările sunt interzise. În cazul în care se ridică problema pedepsirii, fiecare persoană trebuie să beneficieze de un proces penal echitabil în cadrul unui tribunal legal constituit și de garanțiile judiciare uzuale.

Persoanele protejate, victime ale războiului, nu pot renunța la drepturile, pe care convențiile umanitare le prevăd pentru ele.

Principiile menționate sunt materializate în prevederile concrete din cadrul convențiilor internaționale, prin care sunt reglementate probleme specifice ale dreptului umanitar.

Scurtă prezentare a reglementărilor privind sancționarea juridică a crimelor de război

Evoluția reglementărilor privind modul de ducere a războiului, protecția victimelor conflictelor armate și interzicerea ori limitarea folosirii unor arme, muniții sau metode de război, contrare principiilor consacrate ale dreptului internațional umanitar aplicabil în conflictele armate, este însoțită și de apariția și dezvoltarea unor norme juridice specifice, vizând stabilirea răspunderii internaționale a statelor pentru nerespectarea acestor norme, precum și sancționarea penală a persoanelor, care săvârșesc încălcări grave ale prevederilor convențiilor internaționale în materie.

La sfârșitul Primului Război Mondial conceptele de crimă internațională, criminali de război și răspundere penală internațională erau deja conturate de dreptul internațional. Pe baza acestora, au fost formulate acuzațiile împotriva unor persoane prin Tratatul de la Versailles și au fost pedepsiți principalii criminali de război, după al doilea război mondial.

În actualul stadiu de dezvoltare a dreptului internațional, faptele, prin care se încalcă regulile de drept internațional umanitar, aplicabil în perioada de conflict armat și care, datorită gravității lor, au caracter de crime de război, sunt prevăzute în mai multe instrumente juridice internaționale, ce se completează reciproc, după cum urmează:

- Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nurenberg (art. 6 lit. „a”), ale cărui dispoziții, împreună cu principiile degajate din lucrările Tribunalului, au fost aprobate și însușite de către Adunarea Generală a ONU, prin Rezoluția nr. 97 (I), din data de 11 decembrie 1946, Carta Tribunalului Internațional de la Tokio (art. 5 lit. „b”);

- Convențiile de la Geneva, din anul 1949, art. 50 (Convenția I), art. 51 (Convenția II), art. 130 (Convenția III) și respectiv, art. 147 (Convenția IV);
- Convenția de la Haga, din anul 1954 (art. 28);
- Convenția de la Geneva, din anul 1976, privind interzicerea folosirii tehnicilor de modificare a mediului, în scopuri militare sau în alte scopuri ostile (art. IV);
- Protocolul Adițional nr. I de la Geneva, din anul 1977, în special art. 11 paragraful 4 și art. 85;
- Statutul Tribunalului Internațional pentru Fosta Iugoslavie și Tribunalul Internațional pentru Rwanda, adoptate de către Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite, prin Rezoluțiile nr. 827, din data de 25 mai 1993 (art. 2 și 3) și respectiv, nr. 955, din data de 8 noiembrie 1994 (art. 2-4).

Indicii importante pentru existența și caracterizarea unor crime de război sunt cuprinse și în art. 22 al Proiectului de Cod al Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii, elaborat de Comisia de Drept Internațional a ONU, deși regulile cuprinse de aceasta nu au fost, încă, încorporate ca atare, în dreptul pozitiv.

Este de menționat faptul, că nu orice încălcare a unei prescripții sau interdicții, formulate în cuprinsul normelor de drept al conflictelor armate, constituie o crimă de război, ci numai violările cele mai grave ale acestor norme, prevăzute ca având caracter criminal prin convenții sau alte instrumente internaționale cu valoare juridică și caracter de universalitate.

Prin legislația lor națională, statele pot să lărgescă sfera faptelor consacrate crime de război, dincolo de cele prevăzute, în mod expres, prin convenții internaționale și să le sancționeze, în mod corespunzător, fără ca prin aceasta, asemenea fapte să dobândească, însă, caracter de crime internaționale.

În același timp, statele pot, iar uneori, sunt obligate prin tratate internaționale, să prevadă în codurile lor penale, ca infracțiuni mai puțin grave, (delicte) unele fapte prin care se încalcă prevederile convențiilor internaționale din domeniul dreptului conflictelor armate, care nu sunt încadrate în categoria crimelor internaționale. Cele patru Convenții de la Geneva, din 1949, dar și Protocolul nr. I, din anul 1977, prevăd, în acest sens, obligația statelor părți, de a lua măsurile

necesare pentru a face să înceteze actele contrare Convențiilor, altele decât infracțiunile grave și de a le sancționa, fie pe cale penală, fie prin măsuri administrative și disciplinare.

În ceea ce privește crimele de război, s-a constatat faptul, că urmărirea efectivă a autorilor acestora, exceptând situațiile din timpul celui de al doilea război mondial, s-a realizat, pe plan național, numai în situații marginale, cum sunt:

- în caz de schimbare a regimului politic în interiorul unui stat, care a favorizat o punere sub acuzare generală a deținătorilor puterii în timpul regimului advers (Argentina – în perioada 1975-1983, Bangladesh – în anul 1971, Angola – în anul 1976, Cambodgia – în perioada 1975-1978, Nicaragua – în perioada 1971-1981);

- în cazul actelor individuale fără interes pentru operațiile militare (S.U.A., în Vietnam - în perioada 1965-1971, Olanda, în Indonezia – în anul 1949, Belgia, în Republica Democrată Congo – în anul 1965);

- când controlul asupra extinderii conflictului armat pe teritoriul național a impus-o (Israel, în anul 1956);

- când opinia publică, alertată de mass-media, a exercitat presiuni politice asupra guvernului (Afacerea May Lay în S.U.A., în anul 1968).

Din ansamblul principiilor și normelor juridice, prin care se formulează regulile aplicabile în timp de conflict armat sau se stabilește caracterul criminal al încălcării acestora, analizate în cadrul acestei secțiuni, rezultă că, potrivit dreptului internațional penal contemporan, constituie crime de război, faptele ce urmează a fi prezentate, în mod sistematizat, în continuare. Curtea Penală Internațională este competentă să judece crimele de război, în special, acele crime care se înscriu în cadrul unui plan sau al unei politici elaborate.

Crime de război împotriva persoanelor și bunurilor protejate

Reglementările internaționale referitoare la protejarea unor categorii de persoane și bunuri împotriva efectelor distructive ale războiului, cunoscute și sub denumirea de „dreptul de la Geneva”, conțin prevederi exprese, în sensul că încălcările aduse celor mai importante reguli umanitare de protecție constituie crime internaționale.

a. Omorurile, tortura și relele tratamente ale persoanelor

Omorurile, tortura și relele tratamente sunt incriminate, în special, prin Statutul Tribunalului de la Nurenberg, Convențiile de la Geneva, din anul 1949 și Protocolul Adițional nr. I, din anul 1977.

Potrivit acestor convenții internaționale, asemenea fapte pot consta în omoruri intenționate (asasinat sau ucidere), în torturarea sau supunerea la tratamente inumane sau rele tratamente a civililor în teritoriul ocupat de inamic, a prizonierilor de război, a bolnavilor, răniților și naufragiaților, a personalului sanitar sau religios și în general, a oricărei persoane care se află într-un regim permanent sau temporar de protecție, în perioada de conflict armat.

Prin faptele de această natură, care au un caracter de crime de război, se consemnează următoarele: ordinul de exterminare, de aplicare a unor rele tratamente, de deportare sau de muncă forțată pentru civilii din teritoriul ocupat și pentru prizonierii de război; arestările masive de civili, relele tratamente și torturi aplicate acestora; masacrarea preoților; executarea combatanților capturați, după ce au fost parașutați în spatele liniilor inamice, pentru a executa operațiuni de sabotaj; uciderea parașutiștilor, care se salvează dintr-un avion doborât; aplicarea unei pedepse mai grave decât cea disciplinară, prizonierilor care au evadat sau executarea prizonierilor, care încearcă să evadeze; torturarea, supunerea la rele tratamente sau executarea unor prizonieri de război; neacordarea îngrijirilor sau nerespectarea condițiilor minimale de trai pentru sănătatea prizonierilor ori refuzul îngrijirilor medicale necesare acestora, ca și deținerea lor în condiții inumane; refuzarea asistenței unui preot pentru un prizonier condamnat la moarte; expunerea prizonierilor de război la pericolul acțiunilor inamice, prin neîndepărtarea lor de linia frontului sau de obiectivele militare ce urmează să fie atacate; folosirea prizonierilor de război, pentru îndeplinirea unor sarcini primejdioase, cum ar fi transportarea muniției sau operațiunile de deminare; neprotejarea prizonierilor de război contra insultelor sau a curiozității publice ori nerespectarea onoarei acestora.

b. Experiențele biologice și medicale

Toate cele patru Convenții de la Geneva, din anul 1949, incriminează experiențele biologice, efectuate de către beligeranți asupra persoanelor aflate sub controlul lor.

Protocolul Adițional nr. I, din anul 1977, încadrează, printre crimele de război, faptul de a supune orice persoană protejată unui act medical, care nu ar fi motivat de starea sănătății sale și care nu ar fi conform cu normele medicale, general recunoscute, dacă sănătatea și integritatea fizică sau mentală a unei asemenea persoane ar putea fi compromisă.

Este, în special, interzis, de a practica asupra acestor persoane, chiar și cu consimțământul lor, mutilări fizice, experiențe medicale sau științifice, prelevări de țesuturi sau de organe pentru transplanturi, dacă acestea nu sunt justificate de rațiuni privind apărarea sănătății persoanei în cauză.

De asemenea, are caracter criminal, constrângerea de a dona sânge pentru transfuzii sau piele destinată grefelor.

c. Luarea de ostateci

În baza prevederilor art. 46 din Regulamentul Convenției a IV-a de la Haga, din anul 1907, care prevede că viața indivizilor trebuie protejată de către puterea ocupantă, Statutul Tribunalului de la Nurenberg a prevăzut luarea de ostateci, printre crimele de război.

Convenția a IV-a de la Geneva, din anul 1949, enumeră luarea de ostateci printre infracțiunile grave, prevăzute de art. 147 al acesteia.

Luarea de ostateci figurează și în Proiectul Codului Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii.

d. Deportarea populației civile

Aceasta a fost considerată drept crimă de război prin Statutul Tribunalului de la Nurenberg, pe baza reglementărilor generale din cadrul convențiilor internaționale anterioare.

Convenția a IV-a de la Geneva, din anul 1949, interzice, în mod expres, în art. 49, deportarea populației civile din teritoriul ocupat de inamic, dacă nu se

realizează în propriul interes al acesteia din cauza pericolului operațiilor militare și nu permite ca dislocarea sau deportarea să se facă pe teritoriul național al statului ocupant. Deportarea ilegală a populației civile este considerată crimă de război. Convenția interzice, de asemenea și transferul de către puterea ocupantă al propriei populații în teritoriul ocupat, fără a considera, însă, acest act o crimă de război, lacună acoperită de art. 85 al Protocolului nr I de la Geneva, din anul 1977, în cuprinsul căruia sunt considerate crime de război ambele forme de deportare a populației civile. Proiectul de Cod al Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii tinde să clarifice interdicțiile formulate, incluzând precizarea, care, în fapt, nu adaugă normelor menționate, că este interzisă modificarea compoziției demografice a unui teritoriu ocupat, ceea ce ar acoperi mai bine situațiile de purificare etnică sau de golire completă a unor zone de populație, operațiuni semnalate în unele conflicte militare, ce au avut loc în diverse zone geografice ale lumii în ultimele decenii.

e. Deținerea ilegală a persoanelor civile

Potrivit art. 147 al Convenției a IV-a de la Geneva, țările beligerante au dreptul, ca după izbucnirea ostilităților, dacă există puternice rațiuni de securitate, să interneze străinii ce se află pe teritoriul propriu, iar, ulterior, pentru aceleași rațiuni, să interneze locuitorii din teritoriul ocupat. Executarea unor acte de deținere ilegală a persoanelor civile, de către orice beligeranți, dincolo de limitele – este drept, cam greu de precizat – stabilite prin convenție, constituie o crimă de război.

f. Înrolarea forțată a persoanelor aflate în puterea inamicului

Constrângerea unui prizonier de război sau a unei persoane civile, aparținând părții adverse, chiar dacă, la începutul ostilităților, acestea au fost în serviciul țării inamice, de a lua parte la operații militare împotriva țării lor, este incriminată de Convențiile a III-a (art. 130) și respectiv, a IV-a de la Geneva, care reiterează o interdicție în acest sens, formulată, deja, prin Regulamentul Convenției a IV-a de la Haga, din anul 1907.

Constituie, astfel, crimă de război, atât înrolarea în armata statului inamic a persoanelor menționate, cât și constrângerea acestora de a lua parte la efortul de război îndreptat împotriva propriei țări.

g. Refuzul unui proces echitabil

Convențiile de la Geneva referitoare la protecția prizonierilor de război și respectiv, la protecția populației civile, prevăd, că privarea persoanelor protejate, în cazul săvârșirii unor fapte penale de către acestea, de dreptul lor de a fi judecate conform legii și în mod imparțial, constituie o crimă de război. Incriminarea este reluată și dezvoltată în cadrul Protocolului Adițional nr. I de la Geneva, din anul 1977, potrivit căruia, faptul de a priva orice persoană protejată de convențiile internaționale umanitare de un asemenea drept constituie crimă de război.

Sunt, astfel, crime de război, executarea fără judecată a civililor, care nu se bucură de regimul de prizonieri de război, ca și a spionilor sau a membrilor rezistenței armate, precum și executarea oricăror persoane protejate de convențiile internaționale umanitare, dacă acestea au fost condamnate după un proces sumar sau fără acordarea garanțiilor fundamentale, referitoare la componența și atitudinea imparțială a instanței, la prezumția de nevinovăție, în prezența inculpatului, asigurarea dreptului de apărare, verificarea probelor, dreptul la recurs etc.

h. Întârzierea nejustificată a repatrierii prizonierilor de război și a civililor

Fapta este incriminată, pentru prima oară, de prevederile art. 85 ale Protocolului Adițional din anul 1977. Aceasta constă în încălcarea prevederilor Convențiilor de la Geneva, din anul 1949, prin care beligeranții sunt obligați să asigure, fără întârziere, repatrierea prizonierilor de război mutilați și grav bolnavi, ale căror aptitudini intelectuale sau fizice au suferit o diminuare considerabilă sau permanentă, chiar înainte de finalizarea ostilităților (Convenția a III-a, art.109), ca și repatrierea tuturor prizonierilor de război, după terminarea ostilităților militare (Convenția a III-a art.118), să permită plecarea civililor, cetățeni ai unui stat străin, de pe teritoriul părților aflate în conflict (Convenția a IV-a, art. 35) și să elibereze

persoanele civile, care se află internate, la sfârșitul ostilităților sau al ocupației, cărora trebuie să le asigure repatrierea sau întoarcerea la ultimul lor domiciliu (Convenția a IV-a, art.134).

i. Apartheidul și alte practici inumane rasiste

Faptele de acest gen, săvârșite în timp de război, au fost incriminate separat prin art. 85 al Protocolului Adițional din anul 1977. Apartheidul constituie, în timp de pace, o crimă împotriva umanității. Asemenea practici sunt, însă și crime de război, în baza Convențiilor de la Geneva, din anul 1949, încadrându-se în categoria faptelor prin care se aduce atingere demnității persoanelor sau în aceea a relexor tratamente ori a tratamentelor inumane.

j. Pedepsele colective

Acestea sunt interzise prin Regulamentul Convenției a IV-a de la Haga, din anul 1907 și prin Convenția a IV-a de la Geneva, din anul 1949, fără a se indica, însă, că aplicarea de pedepse colective ar constitui o crimă internațională.

Includerea unor asemenea fapte printre crimele de război s-a realizat în cadrul Proiectului de Cod al Crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii. Independent de propunerea făcută prin Proiectul de Cod menționat, întrucât pedepsirea unor colectivități, pentru o faptă săvârșită numai de o persoană sau de un grup de persoane înseamnă, în fapt, sancționarea unor persoane nevinovate, o asemenea faptă constituie o crimă de război, încadrându-se în categoria tratamentelor inumane și a refuzului de a judeca o persoană în cadrul unui proces echitabil.

k. Jefuirea bunurilor publice sau private

Constituie una din faptele considerate crime de război prin Statutul Tribunalului de la Nurenberg, iar ulterior prin Convențiile de la Geneva, din anul 1949, care incriminează apropierea ilicită, masivă, arbitrară și fără o necesitate militară a bunurilor publice sau private. În afara unei asemenea însușiri calificate de

bunuri este evident, că alte forme de furturi sunt incriminate potrivit legislației ordinare.

l. Producerea de distrugeri inutile

Distrugerea de către inamic a bunurilor publice sau private, aflate sub autoritatea sa și aparținând statului advers, a fost incriminată, într-un mod clar, prin Statutul Tribunalului de la Nurenberg, care consideră crimă de război, distrugerea, fără motiv, a orașelor și satelor sau devastările care nu sunt justificate de exigențele militare.

Convențiile de la Geneva, din anul 1949, incriminează „*distrugerea și însușirea de bunuri nejustificate de necesitățile militare și executate la scară mare, într-un mod ilicit și arbitrar*” (Convenția I - art. 50, Convenția a II-a, art. 51, Convenția a IV-a, art. 147).

m. Atingerile aduse bunurilor culturale

Convenția din anul 1954 privind protecția bunurilor culturale, în caz de conflict armat, nu cuprinde o incriminare expresă a faptelor de război, prin care se aduce atingere protecției excepționale ce se acordă unor asemenea bunuri, prevăzând numai obligația statelor de a incrimina, prin legislația proprie, orice infracțiune la acea convenție (art. 28).

Este evident faptul, că atingerile aduse unor asemenea bunuri constituie crime de război, cel puțin în măsura în care, distrugerea unor bunuri, fără justificare, constituie, cum s-a arătat, o crimă. De aceea, Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Fosta Yugoslavie incriminează, în mod expres, „*ridicarea, distrugerea sau deteriorarea deliberată a edificiilor consacrate religiei, binefacerii și învățământului, artelor și științelor, a monumentelor istorice, a operelor de artă și a operelor cu caracter științific*”.

Atingerile aduse, în mod deliberat, bunurilor care prezintă o valoare religioasă, istorică sau culturală excepțională figurează și în Proiectul de Cod al Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii.

În Protocolul nr. I din anul 1977 s-a prevăzut, în mod expres, fără ca prin aceasta să se aducă atingere reglementărilor anterioare, că sunt crime de război, atacurile armate îndreptate împotriva monumentelor istorice, a operelor de artă și a lăcașurilor de cult recunoscute și care constituie patrimoniul cultural sau spiritual al popoarelor, dacă acestora le este acordată o protecție specială prin acorduri internaționale, se produce distrugerea lor pe o scară largă, nu există nici o dovadă ca adversarul ar fi utilizat asemenea bunuri pentru sprijinirea efortului său militar și nu sunt situate în imediata apropiere a unor obiective militare.

Crime de război săvârșite prin violarea regulilor de întrebuințare a unor mijloace și metode de luptă.

În ceea ce privește violarea regulilor de întrebuințare a unor mijloace și metode de luptă (dreptul de la Haga), precizarea faptelor care constituie crime de război s-a făcut, în special, prin Protocolul Adițional nr. I de la Geneva, din anul 1907, în cadrul infracțiunilor grave prevăzute de art. 85 al acestuia.

Faptele prevăzute în cuprinsul respectivului articol constituie crime de război, dacă prin săvârșirea lor, cu intenție și cu violarea dispozițiilor pertinente ale Protocolului, se produce moartea ori lezarea, în mod grav, a integrității fizice sau mentale a unor persoane protejate.

a. Atacurile dirijate contra civililor

Supunerea populației civile sau a persoanelor civile unui atac militar constituie crime de război (art. 85 paragraful 3 lit „a” din Protocolul nr. I de la Geneva, din anul 1977).

b. Atacurile fără discriminare

Lansarea unui atac fără discriminare, care aduce atingere populației civile sau a bunurilor cu caracter civil, dacă autorul cunoaște faptul, că un asemenea atac va cauza pierderi de vieți omenești, rănirea persoanelor civile sau pagube bunurilor cu caracter civil, care sunt excesive în raport cu avantajul militar concret și direct

așteptat, constituie crimă de război, potrivit art. 85 paragraful 3 lit „b” al Protocolului Adițional nr. I.

c. Atacurile împotriva lucrărilor care conțin forțe periculoase

Sunt incriminate de art. 85 paragraful 3 lit „b” al Protocolului Adițional nr. I, din anul 1977. Acesta prevede, că este interzisă, fiind considerată o infracțiune gravă, deci, crimă de război, lansarea unui atac împotriva lucrărilor sau a instalațiilor care conțin forțe periculoase, cunoscând faptul, că un asemenea atac va cauza pierderi de vieți omenești, rănirea persoanelor civile sau pagube bunurilor cu caracter civil, care sunt excesive în raport cu avantajul militar concret și direct așteptat.

Atacarea unor lucrări sau instalații, cum sunt digurile, barajele sau centralele nucleare, știind că prin aceasta se vor produce urmările enumerate, este crimă de război, chiar dacă lucrările în cauză constituie un obiectiv militar sau se află situate în imediata apropiere a unor obiective militare.

d. Atacurile contra localităților neapărate sau a zonelor demilitarizate

Sunt considerate crime de război, atacurile îndreptate împotriva localităților neapărate și a zonelor demilitarizate dacă, potrivit art. 59 și art. 60 ale Protocolului nr I, cel care lansează atacurile cunoaște faptul, că acestea sunt îndreptate împotriva unei localități neapărate sau a unei zone demilitarizate și dacă acestea nu sunt folosite de partea adversă, în scopuri contrare statutului lor special.

e. Atacarea unei persoane scoase din luptă

Atacarea unei persoane, cunoscând faptul, că aceasta este scoasă din luptă, deci, se află sub autoritatea părții adverse, se predă sau este incapabilă să se apere, datorită rănilor sau a bolii sau a pierderii cunoștinței, este crimă de război, potrivit art. 85 paragraful 3 lit. „e” al Protocolului Adițional nr. I.

f. Utilizarea perfidă a semnelor protectoare

Utilizarea cu perfidie, în condițiile prevăzute de art. 37 al Protocolului I, care interzice perfidia ca metodă de război, dacă prin aceasta se produce uciderea, rănirea sau capturarea unui adversar, a semnului distinctiv al Crucii Roșii, al Semilunei sau a Leului și Soarelui Roșu, precum și a oricărui alt semn protector recunoscut de către Convențiile de la Geneva, din anul 1949 sau de către Protocolul I este incriminată prin același art. 85 paragraful 3 lit. „f”.

Alte semne protectoare recunoscute sunt: drapelul alb al parlamentarilor, emblema bunurilor culturale, însemnul protecției civile, cel care marchează lucrările ce conțin forțe periculoase, semnele lagărelor de prizonieri și de internați civili, semnele pentru marcarea localităților neapărate și a zonelor demilitarizate, semnele și semnalele luminoase, radio și electrice ale mijloacelor de transport sanitare, stabilite prin convenții internaționale etc.

g. Utilizarea tehnicilor de modificare a mediului

Convenția de la Geneva din anul 1976 privind interzicerea utilizării în scopuri militare sau în orice alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului obligă statele părți să interzică și să prevină orice activitate care contravine dispozițiilor convenției, obligație care implică, în mod necesar și incriminarea prin legislația lor internă a unor asemenea fapte.

h. Utilizarea anumitor arme

În stadiul actual de dezvoltare a Dreptului Internațional Penal nu există un instrument juridic convențional, prin care să fie considerată, în mod expres, crimă internațională, utilizarea în luptă a armelor care produc suferințe inutile, a celor care produc efecte nediscriminatorii sau a armelor perfide, precum și a armelor specifice interzise, în mod expres, prin convenții speciale, deși caracterul criminal al utilizării unor asemenea arme este evident în lumina principiilor și normelor existente.

Unele reglementări parțiale cu caracter penal sunt cuprinse în Convenția din anul 1993 privind interzicerea armelor chimice, care obligă statele să incrimineze, în cadrul legislației proprii, încălcarea prevederilor acesteia, ca și în cadrul

Rezoluției, din anul 1961 a Adunării Generale a ONU, referitoare la armele nucleare și termionucleare, care asimilează utilizarea unor asemenea arme unei crime împotriva umanității.

Un pas înainte s-a făcut, în acest sens, prin Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Fosta Iugoslavie, care incriminează „*folosirea armelor toxice sau a altor arme concepute pentru a produce suferințe inutile*”.

Nici proiectul de Cod al Crimelor contra Păcii și Securității Omenirii nu este prea tranșant, considerând drept crimă, folosirea armelor ilicite, adică a armelor interzise prin convenții speciale (gloanțele dum-dum, gazele de luptă, armele bacteriologice, armele otrăvite etc.), dar nu și a armelor de distrugere în masă.

Desigur, lista violărilor, principiilor și normelor convenționale și a interdicțiilor expuse privind utilizarea unor anumite arme, care sunt considerate crime internaționale, rămâne deschisă și ea va fi, fără îndoială, cât mai completă în anii care vin, fie pe calea incriminării directe, în baza unor convenții internaționale, fie prin convertirea unor dispoziții care să oblige statele să includă în legislația lor națională incriminarea faptelor, interzise prin Convenții Internaționale.

Crimele de război și conflictele armate interne

Reglementările internaționale prin care se incriminează, în mod expres, încălcările grave aduse dreptului conflictelor armate se referă, în totalitate, numai la violări ale regulilor aplicabile în conflictele armate dintre state, deci în conflicte cu caracter internațional.

Semnificativ în acest sens este și faptul, că dintre cele două Protocoale Adicionale, prin care se reafirmă și se dezvoltă reglementările de drept umanitar aplicabile în timp de conflict armat, cuprinse în cele patru Convenții de la Geneva din anul 1949, semnate la Geneva în anul 1977, numai Protocolul I, referitor la conflictele armate internaționale, cuprinde incriminări pentru violări ale dreptului războiului.

De aici a putut rezulta concluzia, că sancționarea încălcărilor grave privește numai conflictele armate internaționale, nu și conflictele interne.

Dar, Convențiile de la Geneva din anul 1949 și Convenția a IV-a de la Haga din anul 1907, cuprind interdicții și incriminează fapte grave de încălcare a acestora, indiferent de împrejurarea, dacă asemenea încălcări se produc în cadrul unor conflicte armate internaționale sau al unor conflicte interne, iar convențiile internaționale privind folosirea unor metode de luptă sau a unor arme și muniții interzise se aplică în orice condiții, deci, în orice tip de conflict armat, exigențele umanitare fiind universale.

Articolul 3, comun celor patru Convenții de la Geneva din anul 1949, care se referă la conflictul armat neinternațional, interzice în orice timp, în orice loc, referitor la necombatanți sau la persoanele scoase din luptă:

- Atingerile aduse vieții, torturile și supliciile;
- Luările de ostateci;
- Tratamentele umilitoare și degradante;
- Condamnările și execuțiile, efectuate fără o judecată prealabilă și legală, conformă cu garanțiile judiciare în vigoare în statele civilizate.

Asemenea fapte sunt considerate crime de război, în baza art. 147 al Convenției a IV-a și al articolelor corespunzătoare din celelalte trei convenții, indiferent de caracterul conflictului.

Se poate, deci, conchide, că în măsura în care convențiile internaționale, altele decât Protocolul I, incriminează anumite fapte grave, acestea constituie crime atât în conflictele internaționale, cât și în cele cu caracter intern.

Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Fosta Yugoslavia nu distinge, în limitele temporale stabilite pentru săvârșirea faptelor incriminate, dacă acestea s-au comis în faza internă a conflictului, până la recunoașterea de către Yugoslavia a statelor care s-au desprins din structura acesteia sau în faza sa internațională.

Proiectul Codului Crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii prevede atât crimele de război comise în conflictele armate internaționale, cât și acelea săvârșite în conflictele armate interne.

Ar mai fi de subliniat, importanța deosebită a acestei probleme, în condițiile în care, dintre conflictele armate izbucnite pe mapamond, în ultimele decenii,

majoritatea o constituie conflictele cu caracter intern și nu cele internaționale, iar încălcarea regulilor de ducere a luptei sau de protecție a unor persoane și bunuri s-a produs în cadrul acestor conflicte în forme mult mai grave și pe o scară mult mai largă, decât în cadrul conflictelor armate cu caracter internațional.

Indiferent dacă natura conflictului este internă sau internațională, Curtea Penală Internațională va avea jurisdicție asupra crimelor de război, „mai ales atunci când acestea sunt săvârșite ca făcând parte dintr-un plan sau o politică sau ca o parte a săvârșirii la scară largă a unor astfel de crime”. Existența unui astfel de plan sau a unei astfel de politici, va fi, fără îndoială, luată în considerare de către Curte, atunci când va decide admisibilitatea crimei.

4. Crimele de agresiune

Crima de agresiune, care figura, asemeni celorlalte trei, în proiectul elaborat inițial de către Comisia de Drept Internațional, are particularitatea de a fi fost evocată, în repetate rânduri - în timpul constituirii Societății Națiunilor, în anul 1929, din nou în Statutul Tribunalului de la Nürenberg, apoi în Carta Națiunilor Unite - și în același timp, de a fi rămas, într-un oarecare fel, o crimă denumită, dar niciodată identificată pe deplin, în pofida Rezoluției Adunării Generale a ONU, din data de 14 decembrie 1974 (AG/Rez.3314).

Potrivit prevederilor articolului 5 din Statut, crima de agresiune a fost inclusă pe lista crimelor aflate sub jurisdicția Curții - pentru că multe State au considerat, că aceasta este fundamentală și nu poate fi omisă din jurisdicția Curții Penale Internaționale.

În același timp, în cadrul Conferinței Diplomatice, Statele nu au reușit să ajungă la un consens asupra unei definiții a acesteia. Contururile exacte ale acestei calificări juridice rămân, deci, de precizat. Motivul este foarte simplu. Este vorba, în

mod evident, de acea crimă internațională, prin natura ei, cea mai politică; de aceea, Statele au avut, întotdeauna, preocuparea asiduă de a nu se lăsa îngrădite printr-o definiție anume, lăsându-și, astfel, mână liberă, adică facultatea de a aprecia, caz după caz, oportunitatea politică de a califica agresorul drept un mare delicvent internațional sau dimpotrivă, un stat care își apără interesele legitime. Era ușor de anticipat faptul, că la acest subiect, pozițiile, Israelului și a Statelor Unite ale Americii pe de o parte, iar a statelor arabe pe de o altă parte, vor fi diametral opuse.

Pe cale de consecință, Curtea nu își va putea exercita competența asupra crimelor de agresiune, până în momentul în care nu va fi adoptată o dispoziție, conform articolelor 121 și 123, care să definească această infracțiune și să fixeze condițiile de exercitare a competenței Curții asupra acesteia, în acest sens, fiind obligată să aștepte cel puțin 7 ani de la intrarea în vigoare a Statutului. Responsabilitatea formulării unui proiect al acestei crime aparține Comisiei Pregătitoare.

Statutul exprimă, în mod clar, faptul, că orice prevedere privind crima de agresiune va trebui să fie în concordanță cu dispozițiile corespunzătoare din Carta Națiunilor Unite. Se consideră, deja, că multe State se vor folosi de această „concordanță”, pentru a se asigura că, în respectivul caz, Consiliul de Securitate, care acționează conform Capitolului VII din Carta Națiunilor Unite, dovedește mai întâi că un asemenea act de agresiune a fost comis.

5. Crime ale tratatelor

Anumite State, prezente la Roma, au încercat să introducă pe lista celor patru crime internaționale și alte crime. Printre acestea se numără terorismul și traficul cu stupefiante.

În cadrul Conferinței Diplomatice, a existat o bază considerabilă pentru încrederea acordată jurisdicției Curții în ceea ce privește crimele rezultate din anumite tratate internaționale referitoare la terorism și la traficul cu stupefiante. Deși în cadrul Conferinței nu s-a putut ajunge la un consens asupra definițiilor

acestor crime, o rezoluție anexată Actului Final recomandă, ca o Conferință de Revizuire să ia în dezbateră atât crimele privind terorismul, cât și pe acelea privind drogurile, cu scopul de a ajunge la definiții acceptabile și la includerea acestora în jurisdicția Curții. Prima conferință de acest gen va fi convocată la 7 ani după intrarea în vigoare a Statutului.

Aparența de legitimitate a acestor încercări derivă din internaționalizarea crescută a anumitor manifestări criminale.

6. Elementele crimelor

Elementele constitutive ale infracțiunilor vor sprijini Curtea în interpretarea și aplicarea definițiilor crimelor prevăzute în Statut. Acestea reprezintă un instrument suplimentar, care va defini, în mod detaliat, elementele materiale și subiective ale crimelor aflate sub jurisdicția Curții. Proiectul elementelor crimelor va fi elaborat de către Comisia Pregătitoare. Elementele crimelor vor fi adoptate (și ulterior, amendate) cu votul majorității a două treimi a membrilor Adunării Statelor Părți. Elementele constitutive ale infracțiunilor și amendamentele la acestea trebuie să fie în conformitate cu dispozițiile Statutului.

Aceste dispoziții (art.9) pot părea oarecum neașteptate. Într-adevăr, elementele constitutive ale crimei de genocid, ale crimelor împotriva umanității și ale crimelor de război au fost detaliate și precizate pe larg în articolele 6, 7 și 8. Pentru crimele împotriva umanității și mai ales pentru crimele de război, elementele constitutive au fost detaliate și precizate mai mult decât suficient, depășind simpla referire la convențiile internaționale existente și la dreptul internațional cutumiar. Este adevărat, că anumite state au obiectat că, respectivele convenții internaționale nu sunt nici semnate și nici ratificate de comunitatea statelor în ansamblul ei. Acest argument explică voința pe care au avut-o redactorii să redefinească și să precizeze elementele constitutive ale crimelor de război și ale crimelor împotriva umanității.

Statele Unite au inițiat articolul 9, încorporat în ultimele zile ale Conferinței Diplomatice de la Roma. Alte state sperau poate, în mod naiv, să obțină prin aceasta (și alte concesii) semnătura Statelor Unite, despre care se știe că a venit în ultimele zile ale Administrației Clinton, respectiv, la data de 31 Decembrie 2000, fiind, însă, imediat dezavuată de noua conducere republicană instalată la Casa Albă.

Delegația franceză s-a opus integrării acestui articol, pe motiv că elementele definitorii ale crimelor ce ținneau de competența Curții erau deja suficient definite de articolele 6, 7 și 8. Poziția Franței, alături de cea a majorității delegațiilor, a fost de a considera, în virtutea principiilor directoare ale fiecărui stat de drept, demn de acest nume, că judecătorului trebuie să i se confere capacitate de apreciere și de interpretare, așa cum au astăzi atât judecătorii care dezbăt la Haga (TPIY), cât și la Arusha (TPIR). Unele state au denunțat, astfel, încercarea Statelor Unite de a « încorseta » judecătorul printr-o definiție extrem de detaliată a elementelor constitutive ale crimelor. Erau mai multe gânduri ascunse în propunerile americanilor, cum ar fi, încercarea nemărturisită și inavuabilă de a revizui *de facto* Statutul, adică de a impune condiții noi, cumulative și nu alternative, în așa fel încât nu numai capacitatea de interpretare a judecătorului să fie diminuată, dar mai ales sfera de competență a Curții.

Propunerea prezentată de Statele Unite în timpul primelor lucrări ale Comisiei Preparatorii (16 - 26 februarie 1999¹) a confirmat pertinenta obiecțiilor deja formulate la Roma. Acest document ar fi constrâns judecătorii să se declare incompetenți, dacă nu ar fi fost controlată, *ab initio*, existența cumulativă a fiecăruia din elementele constitutive ale fiecărei crime. O asemenea propunere ar fi determinat ca judecătorul să inverseze ordinea de mers a misiunii sale, cu alte cuvinte să se abțină de la judecată, pentru că nu poate constata că ansamblul elementelor caracteristice comiterii unei infracțiuni sunt reunite, ceea ce este absolut contrar atribuțiilor normale ale unui judecător, care nu trebuie să bifeze căsuțe pe un check-list....

¹ PCNICC/1999/DP.4/Add.2.

Această propunere adaugă condiții inexistente în Statut. Câteva exemple sunt suficiente : în paragraful referitor la deportare, propunerea americană obligă judecătorul să verifice dacă transferul forțat a fost efectuat fără justificare, fără scuză legitimă și dacă acuzatul știa aceasta. Judecătorul trebuie, de asemenea, să-și declare incompetența, înaintea oricărei proceduri, dacă existența elementului intențional nu este verificată. În același capitol, se prevede că nu se poate vorbi de deportare, în cazul transferului forțat al populației, dacă nu este dovedit că acest transfer nu a fost executat cu plecare de la rezidența legală. Pare ireal ! Ce importanță poate să aibă rezidența legală când vorbim de zeci de mii de persoane prinse în toiul unui conflict, deja deplasate în urma conflictelor anterioare, într-o precaritate absolută și, evident, fără domiciliu stabil ?

Concluzia lucrărilor Comisiei Preparatorii rămâne relativ neclară. Până în acest moment, majoritatea statelor rămân, în general, de acord, declarând că, prin intermediul definiției elementelor constitutive ale infracțiunilor, ele nu înțeleg să redeschidă o discuție asupra Statutului și să redacteze, astfel, un fel de statut *bis* sau de statut complementar.

Paragraful 3 al articolului 9 a fost, bineînțeles, invocat de aceleași state, în sprijinul rezervelor lor asupra poziției delegației americane, pentru a se opune oricărei încercări de « rescriere » a Statutului. Totuși, mai ales în privința crimelor de război, unele state au părut destul de dispuse să fie luată în considerare o definiție mai detaliată a anumitor fapte, în preocuparea permanentă de a eroda capacitatea de apreciere a judecătorului.

Oponându-se acestor tentative, delegația franceză a propus să se facă referire explicită la jurisprudența celor două tribunale *ad hoc*, de exemplu, pentru crimele de genocid, la hotărârea dată de prima cameră a Tribunalului din Arusha în afacerea Akayesu. În această chestiune, delegației franceze i s-au alăturat alte state : nu era justificat să « se încuie » judecătorul, ci să fie asistat și lămurit asupra corpus-ului juridic aplicabil. Totuși, suntem obligați să punem sub semnul întrebării o asemenea propunere, pentru că, dincolo de calitatea sa eventual conciliantă, pare destul de ciudat să se aibă grijă dinainte ca un judecător să fie informat de jurisprudența, pe

care nu are cum și nu trebuie să o ignore și care este susceptibilă, chiar dacă în limite reduse, să evolueze.

Rămâne, în mod evident, o întrebare esențială : care va fi valoarea juridică conferită unui document – „Elementele constitutive ale infracțiunilor” - care va fi juridic o anexă a Statutului? Judecătorii viitoarei Curți Penale Internaționale vor putea și dacă da, până la ce punct, să se detașeze de acele definiții stricte prin caracterul lor cumulativ, care vor fi aplicate anumitor crime când se va prezenta cazul ? Cu alte cuvinte, caracterul obligatoriu al textului, aflat în curs de negociere pe biroul judecătorului, este cel care și astăzi pune probleme.

Paragraful 2 al articolului 9 întărește a priori această notă optimistă, conferind procurorilor și judecătorilor în majoritate absolută posibilitatea de a propune amendamente la elementele constitutive ale crimelor. Este, astfel, instituționalizată posibilitatea ca judecătorul să traducă în legea internațională ceea ce ar putea fi o evoluție sensibilă a jurisprudenței internaționale.

D. Structura și modul de administrare al Curții Penale Internaționale

Scopul Curții este acela de a concepe structuri și proceduri, care să asigure eficiență, competența cea mai înaltă, corectitudine și imparțialitate, atât Statelor Părți, cât și persoanelor acuzate aduse în fața Curții. Statele Părți controlează modul de alegere al judecătorilor, al procurorului și al procurorilor-adjuncți. O combinație de calificări înalte, standarde pentru îndeplinirea funcțiilor și proceduri ce garantează independența și imparțialitatea, inclusiv acelea pentru recuzarea și eliberarea din funcție – un adevărat cod al deontologiei profesionale - sunt prevăzute în Statut, în vederea eficientizării activității și îndeplinirii scopului Curții. Toate aceste exigențe privind pregătirea și performanța profesională, precum și cele privind conduita morală sunt esențiale pentru activitatea Curții și de aceea se solicită, în mod expres, candidaților care acced la funcțiile Curții.

1. Sediul Curții și modul de organizare

Sediul unei organizații este locul amplasamentului său principal.

Spre deosebire de Tribunalele ad-hoc pentru Fosta Yugoslavie și Rwanda, Curtea Penală Internațională este o instituție permanentă. Sediul acesteia a fost stabilit la Haga, în Olanda, iar acordurile oficiale, care vor fi încheiate, îi vor defini raporturile juridice atât cu Statul gazdă, cât și cu Organizația Națiunilor Unite.

Statele au ajuns foarte repede la un consens, atunci când au desemnat orașul Haga, drept gazdă a Curții Penale Internaționale. Orașul are, poate, cea mai bogată tradiție juridică în domeniul internațional, fiind, deja, sediul Curții Internaționale de Justiție a Națiunilor Unite, precum și al Tribunalului Internațional *Ad-hoc* pentru Fosta Yugoslavie. Prin urmare, alegerea acestei locații a fost, în mod evident, una previzibilă, eficientă și rațională. Orașul Roma, susceptibil și el la un moment dat să devină gazdă, nu s-a arătat, însă, îndeajuns de hotărât să găzduiască lucrările Curții Penale Internaționale.

În ceea ce privește acordul privind sediul, va fi stabilit un acord între Curte și Olanda, care să fixeze regimul juridic al instituției pe teritoriul Statului gazdă, acord care va fi aprobat de către Adunarea Statelor Părți și încheiat de către Președintele Curții, în numele acesteia. Această convenție va avea ca misiune delimitarea dreptului de organizare și de control al Curții în perimetrul amplasamentului său. Aceste competențe privind sediul sunt de natură funcțională, adică limitate la exigențele de bună funcționare a Curții, urmând practica deja folosită pentru majoritatea instituțiilor internaționale. Ele nu aduc nici un prejudiciu principiului de suveranitate teritorială a Statului gazdă, din moment ce Curtea nu beneficiază de un regim de extra-teritorialitate ; trebuie doar ca Statul gazdă să renunțe la monopolul de « exclusivitate », în exercițiul competențelor sale, asupra teritoriului respectiv.

În mod pragmatic, Statele au prevăzut ca judecătorii să se poată deplasa și în alte locuri decât Haga, aspect precizat în articolul 62 din Statut. Astfel, dispozițiile

acestui articol se completează cu prevederile articolului 3 din Statut și stipulează faptul, că, în general, procesul se desfășoară la sediul Curții, respectiv la Haga, în Țările de Jos, exceptând situațiile în care s-a hotărât altfel.

Prin urmare, conform acestor dispoziții, Curtea poate să fie transferată, ținând cont de obiectul însuși - care este represiunea crimelor de natură universală - chiar dacă motive de transfer ale acesteia nu sunt, încă, reglementate.

Regulamentul de Procedură și de Probe va determina dacă această decizie va fi adoptată de Curtea însăși, de Președintele acesteia sau de Adunarea Statelor Părți.

De fapt, unele State au relevat, imediat, implicații importante care rezultă din deplasarea întregii Curți pe un alt teritoriu, pentru a justifica încredințarea adoptării acestei decizii, Adunării Statelor Părți.

Această dispoziție nu are deloc un caracter excepțional, ea putând fi găsită și în alte statute de același tip: de exemplu, articolul 22 din Statutul Curții Internaționale de Justiție prevede că: « Totuși, Curtea poate dezbate și își poate exercita funcțiile în altă parte, dacă este considerat necesar ». Nevoi de ordin practic sau chiar de politică penală și impact mediatic, pot obliga, într-adevăr, la o delocalizare temporară a Curții, în afara ipotezei foarte puțin probabile, în care Statul gazdă ar fi victima unui conflict armat.

Precizăm, totodată, că potrivit prevederilor art. 34 ale Statutului, Curtea se compune din următoarele organe: Președinție, Secția de Apel, Secția Primei Instanțe, Secția Preliminară, Biroulul Procurorului și Grefa. Dacă organele funcționale, respectiv, Secția de Apel, Secția Primei Instanțe, Secția Preliminară, sunt clasice și reiau structura articolului 11 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și al articolului 10 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, Statele Părți au ținut să confere Curții, Președinția, în calitate de organ al acesteia cu normă întreagă.

Componenta Președinției, ca și rolul său, fac obiectul unor dispoziții specifice ale articolului 38 din prezentul Statut. Această specificitate demonstrează importanța, pe care statele au dorit să o acorde unui colegiu de judecători, Președinția fiind de fapt constituită dintr-un Președinte, un Prim Vicepreședinte și un al doilea Vicepreședinte, abilitați, în mod colegial, cu buna administrare a Curții.

În cadrul Tribunalelor ad-hoc pentru Fosta Yugoslavie și Rwanda, Președinția nu este considerată drept un organ cu normă întreagă, iar dispozițiile care definesc rolul său sunt detaliate în cele două Regulamente de Procedură și de Probă a celor două tribunale.

În continuare, vom analiza pe scurt fiecare dintre aceste organe, într-o ordine, pe care noi o considerăm cronologică, alta decât aceea care este instituită prin articolul 34. De altfel, o ordine relativ similară este utilizată și în Statut, cu ocazia tratării acestor subiecte.

Judecătorii

Curtea Penală Internațională are în componență 18 judecători, aleși prin vot secret de către Adunarea Statelor Părți, pe un mandat de 9 ani (respectiv, 3 ani sau 6 ani în unele situații, prevăzute de Statut), care nu pot fi realeși. Acest număr este mai ridicat decât numărul magistraților, care fac parte, atât din Curtea Internațională de Justiție (15 judecători), cât și din cele două Tribunale, respectiv cel pentru Fosta Yugoslavie și cel pentru Rwanda (16 judecători pentru TPIY și 11 judecători pentru TPIR). Cu privire la crimele care vor fi judecate de Curtea Penală Internațională, numărul de judecători va fi, probabil, mărit, foarte repede. De fapt, dacă s-ar avea în vedere, că în prezent (luna martie 2003), CPI a fost sesizată deja cu peste 200 de plângeri, în condițiile în care activitatea acesteia nu a fost încă demarată și dacă s-ar inventaria, la acest început de secol, crimele susceptibile să releveze competența Curții, s-ar observa un volum de muncă imens, la care trebuie să se aștepte această jurisdicție. Este verosimil, ceea ce au presimțit Statele prevăzând, în paragraful 2 al art. 36, posibilitatea Președinției de a propune, în numele Curții, creșterea numărului de judecători, stabilit în paragraful 1. Președinția va fi obligată să-și motiveze propunerea, iar decizia finală va fi adoptată, potrivit termenilor paragrafului 2 alineatul b, de către Adunarea Statelor Părți, în conformitate cu regula obținerii majorității de două treimi. De asemenea, în paragraful 2, aliniatul c (II), este prevăzută posibilitatea de a reduce numărul judecătorilor, după ce a fost în prealabil mărit, dacă lucrările Curții justifică acest lucru, dar numai în limita paragrafului 1 și anume, 18 judecători.

Dispoziția privind alegerea judecătorilor pentru un mandat de 9 ani este similară, în toate punctele, cu cea prevăzută în art. 13 din statutul CIJ și nu diferă decât în privința importanței acordate problemei reeligibilității judecătorilor. De fapt, judecătorii care fac parte din Curtea Internațională de Justiție sunt reeligibili, spre deosebire de cei care fac parte din CPI. Durata mandatului este aceeași pentru cele două Curți, în opoziție cu ceea ce este prevăzut pentru judecătorii TPIY și TPIR, aleși pentru o perioadă de 4 ani, care se poate prelungi.

Astfel, mandatul de 9 ani va asigura continuitatea și uniformitatea lucrărilor Curții.

În conformitate cu termenii paragrafului 4 al art. 36, Statele Părți prezintă candidați pentru alegerea în posturile Curții Penale Internaționale, potrivit propriilor modalități de ascensiune la cele mai înalte funcții judiciare sau potrivit procedurii Curții Internaționale de Justiție, aflate în vigoare.

În același timp, articolul 5 al Statutului Curții Internaționale de Justiție, care prevede posibilitatea pentru fiecare grup de a prezenta 4 persoane, nu poate fi aplicat, din moment ce paragraful 4 alineatul b al articolului 36 din Statutul CPI nu autorizează decât prezentarea unei singure candidaturi pentru fiecare Stat.

Prin urmare, candidații sunt nominalizați de către Statele Părți din rândul celor mai reputați specialiști în domeniu, având cetățenia Statelor Părți la Statut, dar nu mai mult de un reprezentant al unui Stat. Această persoană nu trebuie să aibă, în mod necesar, cetățenia Statului care o propune, dar, în mod obligatoriu, pe aceea a unui Stat Parte. În acest sens, în cazul dublei cetățenii, persoana respectivă este considerată a fi cetățean al Statului în care își exercită, în mod obișnuit, drepturile sale civile și politice. Statele care nu devin părți ale tratatului sunt excluse din procesul de selectare. Dacă este cazul, examenul candidaturilor depuse va putea fi efectuat de către o comisie consultativă, care ar putea fi creată de către Adunarea Statelor Părți și a cărei componență și mandat vor fi definite tot de această Adunare.

Toți candidații pentru un post la Curte trebuie să cunoască foarte bine și să vorbească, în mod fluent, una din limbile de lucru ale Curții, respectiv, limba engleză sau franceză.

Așadar, judecătorii vor fi aleși dintre persoanele care se bucură de o înaltă considerație morală, cunoscute pentru imparțialitatea și integritatea lor și întrunind condițiile, cerute în Statele lor, pentru exercitarea celor mai înalte funcții judiciare. Dintre aceștia, cel puțin 9 judecători trebuie să aibă competență recunoscută în domeniile dreptului penal și a procedurii penale, precum și experiența necesară procesului penal, fie în calitate de judecător, de procuror ori avocat sau în orice altă calitate similară și cel puțin 5 judecători trebuie să aibă competență recunoscută în domeniile pertinente ale dreptului internațional, cum ar fi de exemplu, dreptul internațional umanitar și drepturile omului, precum și o mare experiență într-o profesiune juridică ce prezintă relevanță pentru activitatea judiciară a Curții.

În procesul de alegere al judecătorilor, Statele Părți vor lua în considerare necesitatea de a asigura, în componența Curții, reprezentarea principalelor sisteme juridice ale lumii, o reprezentare geografică echitabilă și o reprezentare echitabilă a bărbaților și a femeilor (se va aminti, că nu s-a pus niciodată, în mod serios, problema de a introduce, la acest punct, paritatea). Necesitatea unei reprezentări echitabile a bărbaților și a femeilor a întâlnit, în mod egal, o rezistență puternică, mai ales din partea Statelor arabe, iar adoptarea ei poate fi considerată drept o victorie pentru organizațiile care militează în favoarea parității. De asemenea, Statele Părți vor ține seama de necesitatea de a asigura prezența în cadrul Curții a judecătorilor specializați în anumite domenii, inclusiv în problemele legate de violența împotriva femeilor și a copiilor, dar fără să se limiteze la acestea.

Înainte de preluarea prerogativelor, prevăzute în Statut, judecătorii, procurorul, procurorii-adjuncți, grefierul și grefierul-adjunct își vor lua, în ședință publică, angajamentul solemn de a-și exercita atribuțiile în deplină imparțialitate și conștiință. Precizarea conținutului acestui angajament se va realiza în cadrul Regulilor de Procedură și de Probe. De fapt, în cadrul articolului 14 - pentru judecători și a articolului 32 - pentru Grefă - din Regulamentul de Procedură și de Probe al Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie este precizat conținutul angajamentului solemn. În cadrul Curții, va fi vorba, probabil, conform dispozițiilor menționate, de o simplă declarație publică, prin care persoanele

menționate în acest paragraf se vor angaja să-și exercite funcțiile cu loialitate și conștiință.

După ce au fost aleși, judecătorii trebuie să își exercite atribuțiile cu normă întreagă, la sediul Curții. Această dispoziție este surprinzătoare, deoarece și-ar fi găsit mai degrabă locul în Regulile de Procedură și de Probă.

Ea amintește faptul, că un judecător, care face parte din Curtea Penală Internațională, exercită o activitate cu normă întreagă, care necesită, fără îndoială, o investiție totală, care exclude prin ea însăși, exercitarea unei activități paralele (cel puțin pentru judecătorii din cadrul Președinției).

De fapt, paragrafele 3 și 4 ale articolului 35 prevăd că, în funcție de importanța și volumul activității, Președinția poate decide perioadele în care judecătorii vor fi scutiți să-și exercite funcțiile cu normă întreagă. Aceste paragrafe implică, per a contrario, posibilitatea de cumul a atribuțiilor, pentru anumiți judecători ai Curții.

Nici o dispoziție de acest gen nu figurează în Statutele celor două Tribunale ad-hoc și nici în respectivele Regulamente de Procedură și de Probă.

Trebuia subliniată întreaga importanță, acordată de State funcțiilor de judecători, chemați să facă parte dintr-o asemenea jurisdicție permanentă, care va judeca cele mai grave crime și care au atentat cel mai mult la însăși esența umanității.

Totodată, judecătorii își vor exercita funcțiile în deplină independență. Prin urmare, aceștia nu trebuie să se implice în nici o altă activitate cu caracter profesional.

După cum se observă, este amintită, aici, independența judecătorilor, în raport cu Statele, dar, în egală măsură și în raport cu funcțiile paralele pe care ar putea să le exercite și care s-ar dovedi incompatibile cu funcțiile lor judiciare din cadrul Curții Penale Internaționale.

Această dispoziție, deja prevăzută în art. 16 și 17 din Statutul Curții Internaționale de Justiție, pune accent pe independența necesară judecătorilor, în ceea ce privește soluționarea unui litigiu sau părțile implicate.

Articolul 40 paragraful 3, spre deosebire de art.16 din Statutul Curții Internaționale de Justiție, nu interzice judecătorilor Curții Penale Internaționale să exercite funcții politice sau administrative, dacă acestea nu au un caracter profesional.

Mai mult, judecătorii nu vor exercita nici o activitate care ar putea fi incompatibilă cu funcțiile lor judiciare sau care ar putea să pună la îndoială independența lor.

Astfel, un judecător nu va putea să participe la soluționarea nici unei cauze, în care imparțialitatea sa ar putea să fie pusă la îndoială, în mod rezonabil, dintr-un motiv oarecare. Mai exact, un judecător poate fi recuzat într-o cauză, conform prevederilor Statutului, în special, dacă el a intervenit mai înainte, sub orice titlu, în această cauză în fața Curții sau într-o cauză penală conexă la nivel național, în care persoana care face obiectul anchetei sau al urmăririi este implicată. Un judecător poate, de asemenea, să fie recuzat din celelalte motive prevăzute de Regulamentul de Procedură și de Probe. Articolul care va trata această problemă în Regulamentul de Procedură și de Probe se va apropia ca și conținut, în mod sigur, de articolul 15 din Regulamentul de Procedură și de Probe al Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie, care prevede recuzarea unui judecător, dacă acesta are un interes personal în cazul respectiv sau o legătură oarecare cu acest caz, de natură să pună sub semnul întrebării imparțialitatea sa.

Președinția poate elibera un judecător, la cererea sa, din funcțiile ce îi sunt atribuite în baza dispozițiilor Statutului, conform Regulamentului de Procedură și de Probe.

Procurorul sau persoana care face obiectul anchetei sau al urmăririi poate solicita recuzarea unui judecător în baza prevederilor Statutului. Această dispoziție este, în mod evident, de natură să garanteze drepturile elementare ale inculpatului. Doar practica va dovedi, dacă acuzații, în calitate de beneficiari ai acestui drept procesual, vor putea să solicite procurorului să acționeze în acest scop.

În cazul în care există îndoieli asupra independenței unui judecător, situația va fi lămurită prin hotărârea majorității absolute a judecătorilor, magistratul în cauză neluând parte la adoptarea deciziei care îl vizează.

Modalitățile de recuzare a unui judecător al Curții Penale Internaționale sunt mai puțin neplăcute decât cele care pot recuza un judecător al Curții Internaționale de Justiție. Astfel, în virtutea paragrafului 18 al Statutului Curții Internaționale de Justiție, este prevăzut că "membrii Curții nu pot fi eliberați din funcție, decât dacă la judecarea unanimă a celorlalți membri, au încetat să răspundă cerințelor solicitate". Statele par, astfel, să fi fost guvernate, aici, de un principiu pragmatic, optând pentru majoritatea absolută. S-au încrezut, prin urmare, în buna-credință a judecătorilor nevoiți să se pronunțe asupra unei chestiuni de acest gen.

În elaborarea acestor dispoziții, s-a acordat o grijă deosebită, pentru se asigura respectarea principiului imparțialității. De fapt, judecătorii care vor decide, în numele umanității, asupra crimelor comise împotriva acesteia, vor trebui să fie absolviți, în totalitate, de orice bănuială.⁹

Președinția

Potrivit prevederilor art. 38, Președinția este un colegiu de judecători, fiind constituită din 3 judecători, respectiv dintr-un Președinte, un Prim Vicepreședinte și un al doilea Vicepreședinte, abilitați, în mod colegial, cu buna administrare a Curții. Acest articol detaliază componența, modalitățile de alegere și funcțiile Președinției.

Astfel, membrii acesteia sunt aleși cu votul majorității absolute a judecătorilor, pentru un mandat de 3 ani sau până la expirarea mandatului lor de judecător, dacă acesta se încheie înainte de 3 ani și sunt reeligibili o singură dată, spre deosebire de Președintele și Vicepreședintele Curții Internaționale de Justiție, care sunt reeligibili, în termenii articolului 21 al Statutului, fără o limită a mandatelor.

⁹ Din cauza unei îndoieli în privința neutralității unuia dintre judecătorii din Camera Lorzilor, Lordul Hoffmann, care ar fi avut legături cu Amnesty International, prima decizie adoptată la data de 24 noiembrie 1998 a fost încălcată, pentru a fi urmată de o decizie adoptată la data de 23 martie 1999, care, dacă refuză din nou beneficiul imunității generalului Pinochet, restrange, în mod considerabil, teritoriul urmăririlor.

Primul și cel de-al doilea Vicepreședinte sunt mandatați să-l înlocuiască pe Președinte, atunci când acesta nu poate să-și exercite funcția sau este recuzat.

Judecătorii care compun Președinția își exercită funcțiile cu normă întreagă de la momentul alegerii lor.

Președinția se ocupă de buna administrare a Curții, cu excepția Biroului Procurorului și a poliției audierii (ceea ce nu este amintit, dar rezultă din articolul 63 paragraf 2 și articolul 71). Președinția îndeplinește și alte funcții, care îi sunt conferite, potrivit Statutului.

Articolul 38 paragraful 4 stabilește relațiile de colaborare dintre Biroul Procurorului și Președinție, cu care nu trebuie confundat. Prin urmare, în exercitarea funcției administrative, Președinția va acționa și va coopera cu Procurorul cu privire la toate problemele de interes comun.

În funcție de volumul de activitate al Curții și după consultarea cu ceilalți judecători, Președinția poate să decidă, în mod periodic, asupra măsurii prin care aceștia sunt obligați să își exercite funcțiile cu normă întreagă.

Secțiile Curții

Dispozițiile articolului 39, care reglementează aceste organe ale Curții, diferă de cele prevăzute în art. 14 și 13 din Statutele Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, neexistând nici o Secție Preliminară în cadrul acestor două tribunale. Mai mult, Statutele celor două Tribunale nu vorbesc despre Secții, ci direct despre organizarea pe Camere funcționale a acestora.

Articolul 39 tratează modul de organizare al Curții, completând art. 34 alineatul b, care distinge, deja, 3 organe funcționale în cadrul acesteia, respectiv: Secția de Apel, Secția Primei Instanțe și Secția Preliminară.

Prin urmare, imediat ce este posibil, după alegerea judecătorilor, Curtea se organizează în cele trei secții, menționate mai sus.

Repartizarea judecătorilor în cadrul secțiilor se bazează pe natura funcțiilor încredințate fiecăreia dintre ele și pe competențele și experiența judecătorilor aleși la Curte, în așa măsură, încât fiecare secție să cuprindă proporția dorită de

specialiști în drept penal și în procedură penală și de specialiști în drept internațional.

Dispozițiile articolului 39 precizează componența fiecărei Secții.

Astfel, Secția de Apel este compusă din Președintele Curții și alți 4 judecători, iar celelalte două Secții, respectiv, Secția Primei Instanțe și Secția Preliminară, sunt alcătuite, fiecare în parte, din cel puțin 6 judecători. Fiecare secție trebuie, bineînțeles - așa cum am menționat - să răspundă exigențelor de proporții ale specialiștilor în drept penal, procedură penală și a specialiștilor în drept internațional, știindu-se că Secția Preliminară și Secția Primei Instanțe vor fi compuse, în majoritate, din judecători cu experiență în domeniul procesului penal.

Funcțiile judiciare ale Curții sunt exercitate în cadrul fiecărei secții prin Camere.

Astfel, funcțiile Camerei Preliminare sunt exercitate fie de 3 judecători ai Secției preliminare, fie de un singur judecător de la această secție, conform dispozițiilor Statutului și ale Regulamentului de Procedură și de Probe.

Funcțiile Camerei de Primă Instanță sunt exercitate de 3 judecători ai Secției de Primă Instanță.

Atunci când activitatea Curții o cere, se pot constitui, în mod simultan, mai mult de o Cameră de Primă Instanță sau de o Cameră Preliminară.

Desigur, nu puteam omite, Camera de Apel, care este compusă din toți judecătorii Secției de Apel.

O distincție importantă se stabilește între Secția Primei Instanțe și cea Preliminară pe de o parte, ca și între Secția Primei Instanțe și cea de Apel, pe de altă parte. Prin urmare, judecătorii numiți în cadrul Secției de Apel vor funcționa în această Secție pe durata întregului mandat, în timp ce judecătorii numiți în cadrul Secției Primei Instanțe și a Secției Preliminare vor funcționa în aceste secții pe o perioadă de 3 ani (paragraful 3) – aceștia din urmă continuă să funcționeze peste acest termen, până la încheierea oricărei cauze, care le-a fost încredințată în aceste secții. Mai mult, judecătorii numiți în cadrul Secției de Apel își exercită, în mod exclusiv, atribuțiile numai în această Secție, în timp ce judecătorii din cadrul celorlalte două secții pot "permuta", potrivit principiului imparțialității, reafirmat în

vederea exercitării atribuțiilor lor. Prin urmare, nici o dispoziție a Statutului nu interzice repartizarea, în mod provizoriu, a unor judecători de la Secția de Primă Instanță la Secția Preliminară sau invers, dacă Președinția apreciază, că activitatea Curții o impune.

Dacă Statutul nu stabilește o ierarhie veritabilă între Secțiile Curții, autorii acestuia au dorit să arate, în mod clar, importanța acordată Secției de Apel, din moment ce aceasta ar putea să confirme, să anuleze sau să revizuiască sentințele adoptate de Camerele Primei Instanțe.

Procurorul

Prerogativa Procurorului de a iniția investigații *proprio motu* a atras atenția delegaților în cadrul Conferinței Diplomatice. Consecința acestui fapt nu a constat numai în acordarea unor garanții cu privire la exercitarea atribuțiilor sale, ci și în exigențe riguroase privind atât pregătirea profesională, cât și conduita morală, pe care trebuie să le îndeplinească Procurorul.

Articolul 42, care reglementează acest organ, determină statutul și atribuțiile procurorului, precizând autoritatea sa, modalitățile alegerii sau a recuzării acestuia, cât și condițiile cerute pentru a accede la acest post.

Condițiile cerute pentru a ocupa acest post sunt aproape identice cu cele stipulate de paragraful 4 al articolului 16 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie, în accepțiunea cărora, procurorul "trebuie să fie de o moralitate exemplară, de o mare competență profesională și să aibă o bogată experiență în instrumentarea cazurilor de crime și a urmăririlor". De asemenea, pe lângă acestea, procurorul trebuie să aibă o excelentă cunoaștere și o practică curentă în cel puțin una dintre limbile de lucru ale Curții.

Spre deosebire de procurorul celor două Tribunale, respectiv, pentru Fosta Yugoslavie și Rwanda, care este numit de Consiliul de Securitate, la propunerea Secretarului General al Națiunilor Unite, procurorul (și de asemenea, procurorii-adjuncți, care sunt aleși la propunerea procurorului) Curții va fi ales prin vot secret de către membrii Adunării Statelor Părți, prin majoritate absolută, pentru o perioadă de 9 ani (cu condiția să nu se fi stabilit un mandat mai scurt în momentul alegerii).

deci, identică cu perioada mandatului judecătorilor și nu poate fi reală. Procurorul și procurorul-adjunct vor avea naționalități diferite.

Este afirmat, aici, principiul independenței Biroului Procurorului. Este relevant să amintim, totodată, temerile exprimate de numeroase State, în sensul că îl vor vedea pe procuror, angajându-se în urmărirea propriului șef, în absența oricărui control a priori. De exemplu, decizia adoptată de doamna Louise Arbou, la data de 27 mai 1999 - respectiv, de a iniția un act de acuzare și simultan de a elibera un mandat de arestare pentru Slobodan Milosevic și alți 4 demnitari sârbi - a reușit să amplifice aceste temeri, uneori slab exprimate, având în vedere "consensul" existent.

Prin urmare, Biroul Procurorului acționează, în mod independent, ca organ distinct în cadrul Curții. Acesta este mandatat cu primirea comunicărilor și a tuturor informațiilor privind crimele ce țin de competența Curții, pentru a le examina și pentru a conduce anchetele și a susține acuzarea în fața Curții.

Biroul este condus de către Procuror, care este sprijinit de unul sau mai mulți Procurori-adjuncți, abilitați să procedeze la orice acte pe care Statutul le cere Procurorului. Ei își vor exercita funcțiile cu normă întreagă. Membrii biroului nu vor putea să solicite și nici să accepte instrucțiuni de la nici o sursă exterioară.

Procurorul are autoritate deplină asupra gestiunii și administrării Biroului, inclusiv a personalului, a instalațiilor și a celorlalte resurse.

În pofida numeroaselor opoziții, este definită pentru prima dată, posibilitatea procurorului de a numi consilieri cu experiență juridică pe probleme specifice, inclusiv, dar nu restrictiv, de "violență cu motivație sexuală și violență împotriva copiilor".

În paragrafele 5 - 8 ale art. 42 sunt definite modalitățile de excludere și recuzare a procurorilor și a adjuncților acestora, care întrunesc aceleași condiții ca și cele ale judecătorilor, cu excepția persoanelor susceptibile de a iniția o procedură de recuzare, limitată, în acest caz, la o singură persoană, respectiv la aceea care face obiectul unei anchete.

Astfel, procurorul și procurorii-adjuncți nu vor exercita nici o activitate, care ar putea să fie incompatibilă cu funcțiile lor în materie de urmărire sau care să pună

la îndoială independența lor. Ei nu se vor implica în nici o altă activitate cu caracter profesional.

Președinția poate elibera, la cerere, procurorul sau procurorul-adjunct din funcția sa, într-o anumită cauză.

De asemenea, procurorul și procurorii-adjuncți nu vor putea participa la soluționarea nici unei cauze, în care imparțialitatea lor ar fi pusă, pe bună dreptate, la îndoială, dintr-un motiv oarecare. Aceștia pot fi recuzați într-o cauză, conform dispozițiilor Statutului, dacă au intervenit anterior, sub orice titlu, în această cauză în fața Curții sau într-o cauză penală conexă la nivel național, în care persoana care face obiectul anchetei sau al urmăririi este implicată.

Orice problemă referitoare la recuzarea Procurorului sau a unui Procuror-adjunct este hotărâtă de către Camera de Apel.

Grefa

Grefa răspunde de aspectele nejudiciare ale administrării și funcționării Curții, fără a prejudicia funcțiile și atribuțiile Procurorului.

Grefa este condusă de un Grefier, care este principalul funcționar administrativ al Curții și își exercită atribuțiile sub autoritatea Președintelui Curții.

Acest organ al Curții constituie obiectul unor dispoziții mai aprofundate decât acelea ale art. 17 și 16 din Statutele Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda.

De exemplu, putem menționa faptul, că Statutul Curții Penale Internaționale prevede pentru ocuparea unui post de grefier sau de grefier adjunct, exigența ca persoana respectivă să fie de o moralitate exemplară și de o mare competență profesională. Aceasta condiție nu era menționată în Statutele celorlalte două Tribunale. De asemenea, aceștia trebuie să aibă o excelentă cunoaștere și o practică curentă în cel puțin una dintre limbile de lucru ale Curții.

În cadrul Curții Penale Internaționale, judecătorii sunt aceia care îl vor alege pe grefier, prin vot secret, cu o majoritate absolută, ținând cont de eventualele recomandări ale Adunării Statelor Părți, spre deosebire de cele două Tribunale ad-

hoc, în care grefierul este desemnat de către Secretarul General al Națiunilor Unite, după consultarea Președintelui Tribunalului Internațional.

De altfel, dacă procurorul beneficiază de un mandat, a cărui durată este egală cu cea a mandatului judecătorului, grefierul este ales pentru un mandat de 5 ani. Totuși, el este reeligibil, fără limitarea numărului de mandate și își exercită funcțiile cu normă întreagă. Dacă este necesar, la recomandarea Grefierului, judecătorii aleg, în același mod, un Grefier-adjunct.

Paragraful 6 al articolului 43, care reglementează Grefa, menționează înființarea unei Diviziuni de Ajutor pentru Victime și Martori, de o importanță capitală, care va furniza măsuri de protecție și acorduri de securitate, asistență și consultanță pentru martorii și victimele care se prezintă în fața Curții și va include personal cu experiență în traume, inclusiv traume legate de crime de violență sexuală. Această Diviziune, creată în cadrul Grefei, ca și pentru cele două Tribunale ad-hoc, este, din fericire, independentă în raport cu Biroul procurorului. De asemenea, în cadrul Regulamentului de Procedură și de Probe, nu se face aluzie la necesitatea de a angaja femei specializate, cum a fost și în cazul articolului 34 paragraful b și d al Regulamentului de Procedură și de Probe al Statutului Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie.

Dorința exprimată la Roma, prin precizarea adusă acestor dispoziții, a fost ca biroul Grefei să nu fie doar un birou de "conțopiști", ci, așa cum se întâmplă deja în cadrul Tribunalelor ad-hoc, acesta să fie un birou constituit din persoane, care vor putea să aibă un rol decisiv în acordarea măsurilor de asistență victimelor și martorilor, care se prezintă în fața Curții și în alegerea apărătorilor. Astfel, biroul Grefei al Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și respectiv, al Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda este abilitat să alcătuiască tabloul avocaților, care își propun să figureze, pentru a putea fi numiți în cadrul apărării din oficiu. Acești avocați percep, în schimbul intervenției lor, o indemnizație semnificativă.

Dispozițiile Regulamentului de Procedură și de Probe, care au fost discutate la New York, în sesiunile Comisiei Pregătitoare, ce s-au desfășurat până la data de 30 iunie 2000, au determinat, în această privință, întinderea atribuțiilor Grefei.

De fapt, articolul 43 este singura dispoziție a Statutului (paragrafele 1 și 6) care face referire, în mod implicit, la organizarea sistemului de apărare care va funcționa în fața Curții Penale Internaționale.

Se va releva faptul că, exceptând aceste dispoziții, Statutul nu evocă, în mod expres, existența unei entități care să fie mandatată cu o asemenea misiune.

Marea majoritate a Statelor doresc, conform practicii adoptate de către Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și respectiv, Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda, ca organizarea sistemului de apărare să fie încredințată Grefei.

Astfel, Canada, Franța, Germania și Țările de Jos au propus în cadrul sesiunii Comisiei Pregătitoare, din data de 26 iulie - 13 august 1999, să fie creat, în cadrul Grefei, un Consiliu al Apărării. Anumite delegații au estimat faptul, că în cazul în care Comisia Pregătitoare ar crea un asemenea Consiliu, mandatul acesteia ar putea fi, astfel, depășit. Potrivit acestei propuneri, acest Consiliu ar beneficia de confidențialitate și de independență profesională și ar asista procurorul și Curtea în privința chestiunilor legate de apărare, ca și pe avocații obligați să pledeze în fața Curții Penale Internaționale.

Prin urmare, rămâne de rezolvat o problemă majoră, respectiv, organizarea sistemului de apărare în fața Curții; pe cale de consecință, modalitățile de participare, activă sau pasivă a victimei, în cadrul procesului, vor depinde de aceasta.

De fapt, vor trebui conciliate două imperative, care par contradictorii.

Din prevederile articolului 68 paragraful 3 al Statutului, rezultă că victimele vor putea să-și prezinte opiniile în fața Curții, prin intermediul reprezentanților legali. Regulamentul de Procedură și de Probe va determina întinderea acestei participări a victimelor la proces. Ori, în mod inevitabil și oricare ar fi întinderea acestei participări, reprezentanții legali, adică avocații victimelor, nu vor avea aceeași autoritate (în sensul de putere) ca și avocații apărării. În cele din urmă, Regulile deontologice nu sunt aceleași în cadrul tuturor barourilor. De capacitatea lor de a se uni într-un demers comun și de a depăși divergențele, va depinde capacitatea acestora de a face "contragreutate" Grefei. Va trebui să fie reglementat

un Cod Deontologic al avocaților care pledează în fața Curții Penale Internaționale, în mod verosimil cu aprobarea Adunării Statelor Părți, conform articolului 112 paragraful 2 aliniatul g și paragraful 4 din Statut. "Organul de control", înființat de paragraful 4, spre exemplu, va decide dacă un avocat poate interveni, în mod succesiv, în calitate de consilier al apărării, apoi, în calitate de consilier al victimelor, în procesele referitoare la același conflict. Le mai rămân câțiva ani diferitelor barouri, pentru a organiza un Barou Unic care să fie competent în fața Curții Penale Internaționale.

Personalul

Personalul Curții Penale Internaționale constituie obiectul unei dispoziții cu normă întreagă, spre deosebire de Statutele celor două Tribunale ad-hoc, care nu îl evocă decât în articolul 16 al Statutului Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie referitor la procuror și a art. 17 și 16 din Statutele Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda referitoare la Grefă.

Paragraful 5 al articolului 16 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie dispune, ca "personalul Biroului procurorului să fie numit de către Secretarul General al ONU, la recomandarea procurorului", iar paragraful 4 din art. 17 și 16 din Statutele Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda prevede ca "personalul Grefei să fie numit de Secretarul General al ONU, la recomandarea grefierului".

În cadrul Statutului Curții Penale Internaționale, paragraful 1 al art. 44 conferă prerogative importante procurorului și grefierului, din moment ce aceștia vor numi personalul calificat necesar pentru serviciile respective, inclusiv anchetatorii, în cazul Procurorului.

Personalul Curții va trebui să fie eficient, competent și integru, ținând cont de principiile articolului 36 paragraful 8.

Un Statut al personalului, care va cuprinde condițiile de numire, de remunerare și de încetare a funcțiilor, va fi elaborat de grefier și aprobat de către

Adunarea Statelor Părți. Această dispoziție (paragraful 3) nu figurează printre prerogativele grefierului Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Yugoslavie și nici al grefierului Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda.

Curtea poate să folosească cu caracter neremunerat, experiența personalului disponibil oferit de către Statele Părți, organizațiile interguvernamentale sau neguvernamentale, în circumstanțe excepționale, în scopul de a sprijini orice organ al Curții în derularea lucrărilor sale.¹⁰ De exemplu, Procurorul poate accepta un astfel de personal, pentru a funcționa în cadrul Biroului Procurorului.

Această situație se întâmplă din preocuparea acordată eficacității activității desfășurate de Curte, pentru a putea permite acestora să beneficieze de ajutorul experților, în cazul unui surplus important de lucrări sau în mod esențial, dacă respectivul caz examinat tratează subiecte tehnice, care să necesite competențe specifice și particulare, pe care nu le posedă personalul Curții.

Caracterul neremunerat al acestor angajări momentane este supus exigenței practice de a nu multiplica cheltuielile Curții, în momentul în care chestiunea finanțării sale este încă subiect de dezbateri și de controverse.¹¹

2. Privilegii și imunități ale magistraților și ale personalului Curții

Pentru o mai mare garanție a abilității Curții de a funcționa, în mod efectiv, Statutul prevede că această instituție beneficiază pe teritoriul Statelor-Părți de privilegiile și imunitățile necesare îndeplinirii misiunii sale.

La fel ca pentru orice jurisdicție internațională, imunitatea Curții provine din personalitatea sa juridică și implicit, din capacitatea juridică a acesteia (vezi articolul 4).

Această imunitate va fi accentuată de Acordul de Sediul care va fi încheiat cu Statul gazdă.

¹⁰ Pentru a doua oară, ONG-urile vor putea fi solicitate, vezi art.15.

¹¹ Vezi comentariul de la capitolul 12.

Trebuia prevăzută în Statut o dispoziție referitoare la privilegiile și imunitatea personalului Curții, dispoziție deja existentă în articolul 19 al Statutului Curții Internaționale de Justiție, după cum urmează: "membrii Curții se bucură, în exercitarea funcției, de privilegii și imunitate diplomatică".

Privilegiile și imunitatea diplomatică sunt definite și detaliate în Convenția privind Privilegiile și Imunitățile Națiunilor Unite, din data de 13 februarie 1946. Această convenție se aplică judecătorilor, procurorului și personalului acestuia, cât și grefierului și personalului său din cadrul Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, în temeiul art. 30 și 29 ale Statutelor sale. Această referire explicită la Convenția din anul 1946 nu figurează în art. 48 din Statutul Curții Penale Internaționale, dar Statele se referă, probabil, la ea, pentru orice problemă de interpretare a dispozițiilor respectivului articol.

Privilegiile și imunitatea se supun unor reguli diferite, după cum este vorba de un judecător, procuror, procurori adjuncți sau grefier, care beneficiază, în exercitarea atribuțiilor lor, de privilegiile și imunitățile acordate, în mod normal, șefilor de misiuni diplomatice. Ele acoperă responsabilitatea penală personală. În această ipoteză, imunitatea jurisdicțională este absolută. Atunci când este vorba, însă, de imunitatea civilă sau administrativă, aceasta cedează în fața anumitor circumstanțe și este, deci, relativă.

Aceste privilegii și imunități se extind până la scutirea fiscală și franciza vamală. Prin extensie, ele se acordă tuturor membrilor familiei persoanelor vizate la paragraful 2.

După expirarea mandatului, aceștia continuă să beneficieze de imunitate împotriva oricărei proceduri legale în legătură cu declarațiile date sau actele realizate în exercitarea funcțiilor lor oficiale.

Ansamblul celorlate persoane care vor concura la funcționarea și la desfășurarea activităților Curții (grefierul-adjunct, personalul Biroului Procurorului și personalul Grefei, avocații, experții, martorii și celelalte persoane, a căror prezență este solicitată la sediul Curții) nu se vor bucura de prerogative la fel de

extinse, dar vor beneficia de dispoziții corespunzătoare, care vor fi ratificate cu ocazia încheierii Acordului de Sediul între Curte și Statul gazdă.

În cele din urmă, așa cum se poate observa, privilegiile și imunitățile nu au un caracter absolut și definitiv și pot fi ridicate în conformitate cu principiile consacrate în această privință, potrivit dispozițiilor prevăzute în art. 48 paragraful 5. Prin urmare, în cazul unui Judecător sau a unui Procuror, privilegiile și imunitățile pot fi ridicate prin decizia adoptată cu votul majorității absolute a judecătorilor ; în cazul Grefierului, acestea pot fi ridicate de către Președinție ; în cazul Procurorilor-adjuncți și al personalului Biroului Procurorului, acestea pot fi ridicate de către Procuror ; în cazul Grefierului-adjunct și al personalului Grefei, acestea pot fi ridicate de către Grefier.

În afară de privilegiile și imunitățile prevăzute, magistrații și grefierii Curții vor primi salarii, indemnizații și rambursări ale cheltuielilor, conform hotărârii Adunării Statelor Părți. Regulamentul de Procedură și de Probe ar fi putut să reglementeze această chestiune; este surprinzător faptul, că Adunarea Statelor Părți decide cu privire la salariile personalului Curții.

Această opțiune răspunde, probabil, unei neliniști financiare a Statelor, dornice să controleze nivelul remunerațiilor, care vor fi acordate.

Pentru a se asigura independența magistraților și a grefierilor, aceste salarii și indemnizații nu vor fi reduse în cursul mandatului.

3. Eliberarea din funcție

Prevederile articolului 46 precizează condițiile în care un judecător, un procuror, un procuror adjunct, un grefier sau un grefier adjunct pot fi eliberați din funcție, fie din cauza săvârșirii unei fapte grave sau a unei abateri grave de la obligațiile care le-au fost impuse prin dispozițiile Statutului, fie din cauza incapacității acestora de a-și exercita atribuțiile.

Definiția privind fapta gravă sau neîndeplinirea gravă a atribuțiilor profesionale va fi precizată de Regulamentul de Procedură și de Probe.

Britanicii au propus, ca orice "comportament necorespunzător al judecătorului să poată fi sancționat". Această idee nu a fost reținută până la sfârșit, dar a revenit în atenție, cu ocazia adoptării Regulamentului de Procedură și de Probe.

Articolul 46 vine să rezolve o lacună a Statutelor celor două Tribunale ad-hoc și a Regulamentelor de Procedură și de Probe ale acestora, în care nu figurează nici o dispoziție referitoare la eliberarea din funcție a unui membru al Tribunalului.

Această decizie este adoptată în funcție de statutul persoanei implicate. Importanța funcției judecătorului sau a procurorului influențează decizia de a-l elibera din funcție, care este extrem de sensibilă, chiar și în plan simbolic.

Statele au dorit, prin urmare, să păstreze controlul politic, prevăzând pentru această situație votul secret, adoptat de către Adunarea Statelor Părți. Astfel, acestea vor hotărî, după cum urmează: în cazul unui judecător, cu majoritatea a două treimi a Statelor Părți, la recomandarea adoptată de majoritatea a două treimi a celorlalți judecători; în cazul procurorului, cu majoritatea absolută a Statelor Părți; iar în cazul procurorului-adjunct, cu majoritatea absolută a Statelor Părți, la recomandarea procurorului.

După cum se observă, judecătorii pot fi mai greu eliberați din funcție decât procurorul, datorită importanței funcției și rolului său politic.

Decizia de a elibera din funcție grefierul sau grefierul adjunct va ține, în mod natural, de atribuțiile judecătorilor, care decid prin majoritate absolută.

În orice caz, în cadrul unor astfel de situații, principiile contradictorialității și al dreptului la apărare al persoanelor implicate vor trebui să fie respectate. Modalitățile lor practice vor fi definite de Regulamentul de Procedură și de Probe.

Aceste decizii de eliberare din funcție trebuie să fie adoptate în conformitate cu principiul elementar al respectării dreptului la apărare, care trebuie să guverneze activitatea Curții în toate circumstanțele, inclusiv în cadrul funcționării sale interne.

În continuare, dispozițiile articolului 47 stipulează faptul, că pe lângă modalitățile de eliberare din funcție a magistraților și a personalului auxiliar, există și anumite măsuri disciplinare care îi vizează pe aceștia. Această dispoziție o completează pe cea precedentă referitoare la eliberarea din funcție.

Personalul Curții - judecătorii, procurorul, procurorii-adjuncți, grefierul sau grefierul-adjunct - poate, de asemenea, în exercitarea atribuțiilor sale, să săvârșească o eroare de o importanță mai mică decât cea menționată la articolul 46 sau o neîndeplinire ne semnificativă a obligațiilor sale.

Sanțiunile care se vor impune în acele situații vor fi definitive de Regulamentul de Procedură și de Probe.

Nici o dispoziție de acest gen nu figurează în Regulamentele de Procedură și de Probe și nici în Statutele Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie și respectiv, a Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda. Funcționarea acestor două Tribunale a fost plină de învățăminte, dar s-au descoperit și lacune, pe care Statutul Curții Penale Internaționale le-a acoperit.

4. Adunarea Statelor Părți

Statele-Părți la Statutul Curții **Penale Internaționale** constituie Adunarea Statelor Părți.

Adunarea Statelor Părți este forumul unde se vor lua decizii-cheie în legătură cu eficacitatea și vitalitatea Curții. Prin urmare, Statele Părți care participă la lucrările acesteia vor avea un rol foarte important în dezvoltarea dreptului internațional și vor contribui la răspândirea efectelor pozitive pe care Statutul le va avea asupra comunității internaționale. Structurile și funcțiile Adunării sunt concepute de către autorii Statutului pentru a oferi Statelor Părți prerogative efective de supraveghere administrativă a activității Curții, fără a afecta independența acesteia.

Ratificarea Statutului aduce cu ea dreptul Statelor Părți de a participa la lucrările Adunării. Fiecare Stat Parte dispune de un reprezentant în cadrul Adunării, care are drept de vot (cu unele excepții, respectiv, neplata contribuției la cheltuielile Curții, care suspendă dreptul de vot, în anumite circumstanțe) și care poate fi asistat de supleanți sau de consilieri.

Statele care au semnat Statutul sau Actul Final, dar nu au ratificat, vor avea, de asemenea, dreptul de a participa cu titlu de observatori (fără drept de vot) în cadrul Adunării.

Adunarea va fi legal constituită, în momentul în care aceasta va fi compusă din cel puțin 60 de membri (acesta fiind numărul cerut pentru intrarea în vigoare a Statutului). În acest moment, Adunarea Statelor Părți este formată din 89 de State Părți.

Adunarea dispune de un Birou, compus dintr-un Președinte, doi Vicepreședinți și din 18 membri, aleși de către Adunare, pentru un mandat de 3 ani. Biroul are un caracter reprezentativ, ținând seama, îndeosebi, de principiul repartizării geografice echitabile și de necesitatea asigurării unei reprezentări adecvate a principalelor sisteme juridice ale lumii. Biroul se reunește cel puțin o dată pe an sau ori de câte ori este necesar. El sprijină Adunarea Statelor Părți în exercitarea atribuțiilor sale.

Adunarea Statelor Părți se reunește o dată pe an și când circumstanțele o cer, ea ține sesiuni extraordinare la sediul Curții sau la sediul Organizației Națiunilor Unite. Dacă nu se prevede altfel, sesiunile extraordinare sunt convocate de către birou, fie din oficiu, fie la cererea unei treimi a Statelor Părți.

Deciziile Adunării, cât și cele ale Biroului vor fi adoptate prin conses, oriunde este posibil. În lipsa unui consens, Adunarea va decide asupra problemelor substanțiale cu o majoritate de două treimi a celor prezenți și votanți (o majoritate absolută a Statelor Părți constituind cvorumul), iar asupra chestiunilor de procedură, cu o majoritate simplă a celor prezenți și care votează.

Președintele Curții, Procurorul și Grefierul vor participa la reuniunile Adunării și ale Biroului.

De asemenea, Secretarul General al ONU poate participa la reuniunile Adunării Statelor Părți și la cele ale Biroului. Acesta poate formula declarații scrise sau verbale privind chestiunile care au legătură cu activitatea Națiunilor Unite și care fac obiectul dezbaterilor în cadrul Adunării.

Adunarea Statelor Părți îndeplinește o serie de atribuții importante. Printre atribuțiile acesteia se numără: alegerea judecătorilor, a procurorului și a procurorilor

adjuncți, stabilirea bugetului Curții, supravegherea activității Președinției, Procurorului și a Grefierului cu privire la administrarea Curții, emiterea de recomandări către Comisia Pregătitoare, modificarea numărului de judecători ai Curții, verificarea rapoartelor de activitate ale Biroului Adunării, examinarea situațiilor în care un Stat-Parte nu cooperează cu Curtea și orice altă funcție compatibilă cu dispozițiile Statutului și ale Regulamentului de Procedură și de Probe. Recomandările Adunării, stipulate în articolul 112 paragraful 2 litera a, vor include schițe ale Regulilor proprii de organizare, ale Regulilor de Procedură și de Probe, ale Elementelor Crimelor, ale Acordurilor dintre Curte și Organizația Națiunilor Unite și dintre Curte și țara gazdă (Olanda), a regulilor financiare, ale Acordurilor privind privilegiile și imunitățile Curții și un buget pentru primul an financiar.

Adunarea are capacitatea să creeze și unele organe subsidiare, pe care le consideră necesare, îndeosebi, un mecanism de control independent, care procedează la inspecții, evaluări și anchete cu scopul administrării Curții cât mai eficace posibil. Putem să ne gândim și la organe de control ale fondurilor, puse la dispoziția Curții, a distribuirii și utilizării lor. Viitorii membri și personalul Curții vor trebui să ducă o existență etică imperioasă, având în vedere că o anchetă ordonată de Secretariatul General al ONU a divulgat grave disfuncționalități și delapidări în cadrul TPIR. Opinia publică solicită din ce în ce mai multă probitate și transparență din partea celor care sunt investiți într-o funcție publică atât la nivel național, cât și la nivel internațional.

De asemenea, Adunarea Statelor Părți își adoptă propriul regulament interior.

În cadrul primei sale sesiuni, după ce își va adopta propriile reguli de procedură, Adunarea va adopta schițele textelor oferite de către Comisia Pregătitoare, ce includ Regulile de Procedură și de Probe și Elementele Crimelor.

Prin adoptarea deciziei referitoare la măsurile privind necooperarea unui Stat Parte, Adunarea va fi responsabilă de asigurarea eficacității activității Curții, în rolul său cheie de a aplica ultima măsură.

De asemenea, Adunarea este responsabilă cu amendamentele la Statut. În timp ce majoritatea amendamentelor la Statut necesită ratificare la nivel național.

înainte de a intra în vigoare, adoptarea și amendarea Regulilor de Procedură și de Probe, a Elementelor Crimelor, a Regulilor și Reglementărilor Financiare, adoptarea bugetului și a celorlalte instrumente elaborate inițial de către Comisia Pregătitoare nu fac obiectul unei astfel de ratificări. Statutul anticipează, deci, că aceste decizii ale Adunării Statelor Părți vor avea un caracter legal obligatoriu pe plan intern, atribuindu-le delegaților care își reprezintă guvernele în cadrul Adunării, un rol cvasi-legislativ. Legile naționale ar trebui, de asemenea, să asigure implementarea deciziilor rezultate în cadrul Adunării Statelor Părți.

Limbile oficiale (araba, chineza, engleza, franceza rusa și spaniola și limbile de lucru (franceza, engleza) în cadrul Adunării Statelor Părți sunt cele ale Adunării Generale a Națiunilor Unite.

Concluzii

Statutul Curții Penale Internaționale adoptat la Roma are potențialul de a marca o schimbare majoră în felul în care comunitatea internațională privește pacea, tranziția și aplicarea normelor internaționale.

Jurisprudența Curții Penale Internaționale – și aceea a Curților naționale, care vor investiga și judeca acele crime aflate sub jurisdicția Curții sau care vor coopera cu aceasta – vor aduce legea penală internațională, într-un timp scurt, la un nivel de dezvoltare pe măsura importanței acesteia.

La nivel practic, Curtea va umple multe din lacunele care par să caracterizeze sistemele judiciare naționale actuale și va încuraja dezvoltarea normelor naționale.

Desigur, realizările cele mai mari ale Statutului derivă, însă, din beneficiile obținute de la Statele Părți.

În primul rând și cel mai important argument - participarea la adoptarea Statutului de la Roma simbolizează angajamentul unui Stat Parte de a pune capăt impunității și de a garanta valorile fundamentale. În acest sens, este semnificativă

poziția delegatului francez Hubert Vedrine, care afirma, la momentul adoptării Statutului: *"la apusul unui secol, marcat de orori care sfidează conștiința umană, lupta împotriva nepedepsirii obține o victorie adevărată"*.

Așadar, Statutul oferă guvernelor Statelor Părți oportunitatea de a promova bunăstarea cetățenilor acestora prin contribuirea la un sistem juridic, care va susține normele dreptului internațional. Reușește acest lucru, prin stimularea Statelor Părți de a investiga și judeca crimele de genocid, crimele împotriva umanității și crimele de război în cadrul Curților naționale, într-un mod independent, imparțial și efectiv. Exercițarea jurisdicției Curții și regimul de cooperare pe care se bazează, reprezintă o completare a acestora, încercând să aplice jurisdicția, pe care chiar Statele ar aplica-o, atunci când acestea nu sunt capabile sau nu doresc să judece un anumit caz.

În al doilea rând, Curtea Penală Internațională va acorda Statelor Părți un forum imparțial, unde pot să fie predate persoane, în situațiile în care acestea vor fi refractare să predea o persoană unui anumit Stat.

În cel de-al treilea rând, Curtea va putea, de asemenea, prin oferirea unui posibil forum de consens, să ajute la soluționarea conflictelor pozitive de competență cu privire la anumite cauze.

Este, totodată, posibil, în ultimul rând, ca instituția Curții să reducă tentația Statelor Părți de a se implica în acte unilaterale de justiție agresive.

Prin fiecare dintre aceste efecte pozitive asupra relațiilor internaționale, Statul Parte, care va preda un acuzat, va putea evita deciziile politice dure și presiunile internaționale, în același timp, oferind justiție victimelor și asigurând acuzatului un proces echitabil, în conformitate cu standardele cele mai înalte ale normelor dreptului internațional.

Avantajul flexibilității jurisdicției oferite de Curtea Penală Internațională, este vizibil real, mai ales în comparație cu un anumit număr de incidente internaționale, ce au implicat conflicte jurisdicționale care au atras atenția comunității internaționale, în ultimii ani.

În altă ordine de idei, putem afirma că în ceea ce privește Statutul Curții Penale Internaționale se mai desprind și alte concluzii, în afara celor cu caracter general - prezentate mai sus - după cum urmează:

1. Normele care interzic majoritatea crimelor aflate sub jurisdicția Curții nu sunt noi; ele pot fi întâlnite în instrumentele internaționale privind drepturile omului, cum ar fi: Pactul Internațional privind drepturile civile și politice din anul 1966, Convenția Europeană privind drepturile omului din anul 1950, Convenția Americană privind Drepturile Omului din anul 1969, Carta Africană privind drepturile omului și ale popoarelor din anul 1981. Organismele internaționale instituite pe baza convențiilor privind drepturile omului au subliniat obligația Statelor Membre de a judeca și pedepsi violările acestor drepturi, precum și de a oferi compensații victimelor.

Tribunalele de la Nürnberg și Tokyo, TPIY și TPIR au evidențiat faptul că multe din prevederile Convențiilor de la Haga erau deja obligatorii, ca expresie a normelor internaționale.

Deci, Statutul Curții se confruntă cu crime internaționale pe care le consideră a fi cele mai grave pentru comunitatea internațională în ansamblu ei. Acestea sunt universal recunoscute ca atare - ca violări ale normelor general recunoscute și acceptate - aparținând normelor de *jus cogens*. Curtea este "integrată în structura ONU" în ceea ce privește rolul pe care ea îl are în menținerea păcii și siguranței. Pe de altă parte, Statutul încearcă să creeze convergențe între Curte și sistemele naționale de jurisdicție, încercând să facă posibilă cooperarea dintre acestea.

2. Dacă în anul 1945, principiile Tribunalului de la Nürnberg proclamau faptul, că liderii politici și militari, inclusiv șefii de stat, nu mai dispuneau de imunitate în fața legii penale pentru acțiunile desfășurate de ei în timpul războiului, Statutul de la Roma a extins principiul responsabilității penale individuale spre o sferă mai largă de crime internaționale, săvârșite atât pe timp de pace, cât și pe timp de război.

Evenimentele petrecute în mai multe părți ale lumii arată faptul că impunitatea a devenit o sursă pentru inițierea conflictelor armate, deci, un obstacol

pentru restabilirea păcii. De aceea, eliminarea impunității nu este singurul obiectiv al justiției, ci și promovarea idealurilor de pace și de siguranță în lume.

Pentru a răspunde la aceste situații, au fost create recent TPIY și TPIR. În același timp, mai multe aspecte privind constituirea și funcționarea acestora au demonstrat, în mod clar, necesitatea înființării unei curți penale internaționale cu caracter permanent. Existența unei asemenea curți va fi o puternică descurajare a gravelor încălcări ale normelor dreptului umanitar internațional.

Tribunalele ad-hoc au fost create pentru a răspunde evenimentelor din acele regiuni. Organismele ad-hoc, având o jurisdicție limitată, nu au ocazia să consfințească o jurisprudență extinsă în raport cu multiplele conflicte care au loc în cadrul unei perioade lungi de timp. O curte permanentă ar putea sprijini dezvoltarea constanței în domenii precum, principiile generale ale legii penale, procedură și pedepsire.

Conform Statutului de la Roma, competența Curții este, de asemenea, limitată: *ratione temporis* – nuni la situații desfășurate după intrarea în vigoare a Statutului; *ratione personae*, după cum am observat; *ratione materiae* - pentru cele patru categorii de crime, una dintre acestea nefiind încă definită (un comitet pregătitor lucrează deja la acest subiect) și care va putea intra sub jurisdicția Curții numai dacă va fi definită și adoptată în condițiile pe care le-am precizat la momentul potrivit (vezi secțiunea Jurisdicția *ratione materiae*). Tortura, traficul internațional de droguri și terorismul nu intră în competența Curții.

Cu toate acestea, Statutul de la Roma tinde să răspundă nevoii de a avea o justiție eficientă, care să corecteze punctele slabe observate în activitatea Tribunalului ad-hoc.

Autoritatea Curții nu este încredințată unei singure persoane, ci unui organ colectiv de conducere – Președinția, lucru care împiedică folosirea acesteia în alte scopuri decât administrarea justiției.

De asemenea, Statutul de la Roma marchează un progres important în îmbunătățirea statutului victimelor; acestea au posibilitatea de a interveni în fiecare etapă a procedurilor, atunci când se consideră necesar. După aplicarea sancțiunii penale, Curtea are competența de a stabili cuantumul și natura compensațiilor civile.

3. Crearea acestei Curți internaționale care nu va judeca state, ci persoane, este expresia conceptului unui ordin public internațional, care este rezultatul unei cooperări multilaterale între state; acesta a introdus un element de jurisdicție care va completa jurisdicția națională și pe care o va putea înlocui atunci când este cazul.

Inițial, Statele au stabilit ca regulă bilaterală, cooperarea lor pentru a judeca și pedepsi criminali, având ca bază importantă extrădarea.

Într-o a doua fază, a fost dezvoltată o substanțială lege penală internațională, ce califica acele comportamente individuale ca delict; a fost adoptată de Statele Membre pentru judecarea și pedepsirea indivizilor.

A treia etapă a constituit-o crearea CPI - o instituție permanentă, independentă de statele care au creat-o, care are competența de a judeca și pedepsi persoane responsabile pentru crimele definite în Statut.

V. Pella a subliniat deosebirea dintre legea penală interstatală, care avea ca scop protejarea păcii interne și legea penală internațională, stabilind legea penală aplicabilă, consecințele legale ale acesteia și regulile de cooperare între State pentru aplicarea pedepselor conform normelor acestora.

Justice Robert H. Jackson, în apărarea judecării de la Nürnberg a declarat: „a suferi o pedeapsă personală numai în cazul în care războiul este pierdut, nu reprezintă, probabil, o piedică suficientă pentru prevenirea unui război, acolo unde cei care îl doresc consideră șansele de a fi înfrânți neglijabile”.

Este adevărat, că atât după Primul Război Mondial, cât și după cel de-al Doilea, au fost judecați și condamnați în cadrul Tribunalelelor de la Leipzig, Nürnberg și Tokyo numai conducători și militari ai puterilor învinse

TPIY, TPIR și mai ales CPI au făcut progrese remarcabile în acest sens, extinzând jurisdicția și pe timp de pace, cât și asupra tuturor persoanelor responsabile din statele respective.

O instituție judiciară de perspectivă este de departe mult mai eficientă decât Tribunalele retrospective.

4. Adoptarea Statutului de la Roma, susținut de 120 de state - intrat în vigoare la data de 1 iulie 2002 - și numărul din ce în ce mai mare de State Părți (89

de state) demonstrează faptul că există o bază solidă de susținere pentru o asemenea instituție.

Se așteaptă, ca din acest an și mai multe state să devină părți ale Statutului de la Roma; prin urmare, „teritoriile asupra cărora Curtea își va exercita jurisdicția”, fie ea complementară, se vor înmulți, ceea ce nu poate avea decât efecte benefice pe plan internațional.

Se așteaptă, de asemenea, ca SUA să devină treptat mai deschise ideii Curții, să-i înțeleagă utilitatea și să se alătore Statelor Părți. Rolul important jucat de SUA în înființarea celor două Tribunale ad-hoc, respectiv pentru Fosta Iugoslavie și Rwanda arată, în mod clar, că SUA împărtășesc aceleași valori cu Statele Părți.

Multe dintre prevederile Statutului sunt rezultatele unor compromisuri solicitate și promovate de delegația Statelor Unite (definiția crimelor de război, respectul pentru procedurile judiciare naționale cu privire la ordinele Curții referitoare la asistența judiciară, definiția crimelor împotriva umanității fără a avea legătură cu războaiele etc).

5. Desigur, Statutul de la Roma este un tratat; prin urmare, implementarea acestuia la nivel național depinde în mare măsură de intențiile politice ale Statelor Părți; deci, problemele pe care CPI le va înfrunta sunt mai mult politice decât legislative.

Un sistem judiciar, care este independent din punct de vedere politic și imparțial, corect față de acuzați și victime, eficient și transparent, ar trebui să aibă un efect de împiedicare a potențialilor criminali.

Prin definiție, Curtea va contribui la pregătirea jurisdicțiilor naționale de a investiga și a pedepsi asemenea crime, ceea ce constituie, deja, o contribuție în menținerea păcii.

Chiar dacă nu este o instituție pentru drepturile omului, Curtea - prin adoptarea Statutului și ratificarea acestuia de către un număr mare de state din toate colțurile lumii - va contribui, în mod semnificativ, la creșterea respectului drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pe plan mondial. De asemenea, CPI are capacitatea de a elimina necesitatea alcătuirii altor tribunale ad-hoc.

6. Legea penală internațională este numai un element din viața societății: izolată, aceasta nu poate să elimine abuzurile. Era necesară o abordare mai largă a pedepsirii autorilor atrocităților, incluzând atât rolul curților naționale, cât și pe cel al CPI.

Mai mult, evoluția responsabilității penale individuale nu trebuie să diminueze conceptele vitale ale responsabilității Statale în ceea ce privește violarea normelor internaționale.

Poate că speranța privind crearea CPI stă în potențialul acesteia de a împiedica crimele de război și crimele împotriva umanității; se încearcă, de asemenea, atingerea unui echilibru între pedepsirea celor care comit crimele și dreptatea pentru victimele acestora.

Implementarea Statutului și activitatea Curții ar trebui să rezulte într-o mai mare coerență între normele internaționale și cele interne, în domeniul legii penale și al procedurii penale. Statele, care garantează ratificarea și implementarea Statutului adoptat la Roma, ar trebui să aibă în vedere faptul, că acele State, care abordează implementarea cu intenția de a permite sistemelor legislative și constituționale proprii să se ocupe, în mod eficient și corect, de crimele relevante, vor face eforturile cele mai mari în susținerea Curții Penale Internaționale.

Dacă - precum spune Anthony Giddens - lumea contemporană este caracterizată de o „globalizare de riscuri”, Curtea Penală Internațională s-ar putea dovedi un răspuns parțial pentru acele riscuri.

Nu va fi testată numai eficacitatea Curții, ci și hotărârea Statelor Părți de a acționa în vederea îndeplinirii obiectivelor Statutului.

Cel mai important este faptul, că cele două Tribunale ad-hoc, precum și adoptarea și ratificarea Statutului de la Roma, pot constitui o dezvoltare semnificativă a concepțiilor comunității internaționale cu privire la pedepsirea celor mai grave crime de interes internațional.

Dezbaterile de genul - dacă o asemenea Curte reprezintă „o idee bună” - nu mai sunt relevante. Subiectele în discuție se referă acum la modul în care se poate transforma Curtea într-un instrument efectiv, care va contribui la menținerea și îmbunătățirea păcii, justiției, siguranței și va reduce suferința în lume.

Statele au creat, deci, un instrument nou pentru a le completa acțiunile împotriva crimelor celor mai grave. De acestea va depinde, în mare parte, modul în care un asemenea instrument va fi folosit și cu ce rezultate.

Pentru a încheia așa cum se cuvine această prezentare a primei instituții jurisdicționale internaționale cu caracter permanent, instituită printr-un tratat - într-o notă optimistă, am putea spune - nu putem să nu inserăm în final și ultimele elemente de noutate care au intervenit în legătură cu evoluția sa.

Astfel, la data de 11 martie 2003, a fost inaugurată, la Haga, în mod oficial, Curtea Penală Internațională, ocazie cu care cei 18 judecători ai săi, aleși în luna februarie a acestui an dintre candidații celor 89 de State Părți, au depus jurământul. Ceremonia s-a desfășurat în prezența Reginei Beatrix a Olandei, a Secretarului General al ONU, Kofi Annan, a numeroși președinți, șefi de guverne și miniștri de externe, care s-au numărat printre cei 550 de invitați. Menționăm, totodată, că în cadrul acestei ceremonii - în conformitate cu art. 38 al Statutului - cei 18 judecători ai Curții i-au ales pe judecătorii care vor forma Președinția. Astfel, în funcția de Președinte al Curții a fost ales judecătorul canadian Philippe Kirsch. Vom reaminti faptul, că Philippe Kirsch, un talentat diplomat și un excelent specialist, a prezidat lucrările Comisiei Pregătitoare din anul 1999 – 2002, precum și Comitetul Plenar al Conferinței Diplomatice de la Roma din anul 1998, în urma căreia a fost adoptat Statutul CPI; acesta s-a dovedit extrem de eficient în conducerea lucrărilor Conferinței. În această calitate, el a cunoscut îndeaproape această instituție, a înțeles detaliile instrumentelor și a mecanismelor sale. Ambasadorul Kirsch posedă cunoștințe vaste în dreptul internațional umanitar și în dreptul penal internațional; el este membru al Baroului din Quebec și al Consiliului Canadian privind Dreptul Internațional. Cu alte cuvinte, el este un expert recunoscut în ceea ce privește Curtea Penală Internațională. În funcția de Prim - Vicepreședinte al Curții a fost ales judecătorul Akua Kuenyehi, iar Elizabeth Odio Benito - cel de-al doilea Vicepreședinte.

Această ceremonie, de la care au lipsit, însă, reprezentanții SUA., reprezintă primul eveniment public al Curții Penale Internaționale, de la înființarea sa, la data de 1 iulie 2002, după ce 60 de state au depus instrumentele de ratificare ale Statutului la Secretarul General al ONU.

Unsprezece bărbați și șapte femei au fost investiți în funcția de judecători ai Curții și vor avea de acum înainte misiunea de a judeca cele mai sângeroase atrocități, în pofida faptului că multe națiuni – SUA, înainte de toate - nu recunosc sau se opun instanței de la Haga, de teama unor procese motivate politic, inițiate de regimuri dușmănoase. De altfel, este foarte puțin probabil, ca CPI să-și poată începe activitatea anul acesta, principalul motiv invocat în acest sens, fiind unul de ordin tehnic – se caută, încă, un procuror care să îndeplinească atribuții de tipul celor exercitate, în prezent, în cadrul TPIY de Carla Del Ponte. Alegerea procurorului-șef este așteptată pentru luna aprilie a.c. ; - în acest sens, Președintele Adunării Statelor Părți, prințul Zeid Raad Zeid Al-Hussein al Iordaniei, printr-un comunicat de presă, a informat opinia publică că Statele Părți au ajuns la un consens în ceea ce privește alegerea Procurorului Șef și au decis să îl aleagă în această funcție pe Moreno Ocampo, de naționalitate argentiniană, în următoarea întrunire a Adunării, care va avea loc în perioada 21- 24 aprilie 2003, la New York – perioadă în care se vor desfășura alegerile, în mod oficial, pentru această funcție. Totodată, personalul CPI, inclusiv cei 18 judecători, numără 62 de persoane, iar pentru derularea unui singur proces, se estimează, că este nevoie de sute de specialiști. De asemenea, nu există, deocamdată, nici o sală de ședință.

CPI a fost sesizată, deja, cu 200 de plângeri, din toate colțurile lumii, privind încălcarea drepturilor omului, trecute, în acest moment, pe lista de așteptare, având în vedere faptul, că aproape două treimi dintre țările care au semnat Tratatul de la Roma în anul 1998 (139 de state semnatare) nu au ratificat, încă, documentul. De centralizarea acestor plângeri s-a ocupat Federația Internațională pentru Drepturile Omului, cu sediul în Franța.

Consiliul Europei a salutat inaugurarea CPI și a adresat un apel tuturor statelor, care nu au făcut acest lucru, să ratifice, fără întârziere, statutul lor de membru fondator al Curții.

„În contextul internațional actual, CPI este mai necesară decât oricând. Curtea transmite un mesaj, fără echivoc, dictatorilor din întreaga lume, reamintindu-le că pot ajunge să dea seamă de actele comise” – Președintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, Peter Schieder.

Totodată, liderii Consiliului Europei au îndemnat Statele Părți să se opună demersurilor menite să submineze activitatea Curții, așa cum o fac acordurile bilaterale de imunitate - o referire directă la atitudinea Washington-ului față de CPI, de care se teme că i-ar putea judeca vreodată militarii angajați în diverse conflicte internaționale, în exercitarea atribuțiilor asumate în calitate de „jandarm mondial” și care a încheiat până acum 22 de astfel de acorduri de imunitate, inclusiv cu România.

De asemenea, Uniunea Europeană, la rândul său, a salutat constituirea CPI. Președinția elenă în exercițiu a UE consideră că inaugurarea CPI va încuraja și alte state să îi ratifice Statutul, consolidând, astfel, caracterul mondial al Curții. Într-un comunicat al actualei președinții elene cu privire la inaugurarea Curții se aprecia drept: „un fapt de o importanță considerabilă pentru comunitatea internațională și un mijloc substanțial de promovare a respectării dreptului umanitar internațional”, reamintind, totodată, că acest instrument de garantare a statului de drept și a justiției a fost realizat după o muncă intensă de 10 ani. Ne raliem și noi acestei opinii și adăugăm faptul, că indiferent de greutatea inerente ale oricărui început, „forța binelui”, „forța dreptății” a învins în cele din urmă, încununând cu succes munca unor juriști remarcabili, al căror vis s-a transformat, astfel, în realitate. Acesta a fost momentul final al unui demers istoric, început acum 50 de ani (vezi Capitolul I).

Într-o lume în care conflictele persistă, în care se mențin numeroase rivalități între state, iar organismele internaționale nu își dovedesc întotdeauna eficiența, adoptarea Statutului de la Roma și totodată, inaugurarea Curții Penale Internaționale, se constituie într-un mesaj adresat umanității întregi, pentru a accepta, în mod definitiv, ideile de legalitate și justiție, pentru a elimina forța din arsenalul metodelor diplomatice și pentru a face să triumfe spiritul de dreptate.

Benjamin Ferencz, fost procuror al Tribunalului de la Nurenberg, considera că:

“Nu putem avea pace fără justiție, nici justiție fără lege, nici o lege demnă de acest nume, fără un tribunal hotărât să decidă ceea ce este just și legal în circumstanțele date!”

Bibliografie selectivă

- [AH94] Arendt Hannah – „Eichmann la Ierusalim”, Londra 1994
- [AR93] A.R.D.U. – Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate, Documente, București 1993
- [BB86] Bassiouni M.Charif – Introduction to the Genocide Convention, in International Criminal Law, New York, 1986
- [BB99] Bassiouni M.Charif, Broomhall Bruce – „ICC Ratification and national implementing legislation”, New York 1999
- [BD00] Bourdon William, Duverger Emmanuelle – „La Cour penale internationale”, Paris 2000
- [BN00] Bolintineanu Alexandru, Năstase Adrian – „Drept Internațional contemporan”, București 2000
- [CE90] Conseil Economique et Social, Rapporteur Special, Commission des droits de l'homme – Etudes sur la question de la prevention et de la repression du crime de genocide
- [CG98] Chemillier-Gendreau Monique – „Un tribunal international pour finir avec l'impunité. Universalitatea des drepturilor umane”, Le Monde Diplomatique 1998
- [CI83] Comité International de la Croix Rouge – Regles essentielles des Conventions de Geneve et de leur Protocoles additionnels, Geneva 1983
- [DD99] Diaconu Dumitru – „Curtea Penală Internațională - Istorie și realitate”, București 1999
- [DE94] David Eric – Principes de droit des conflits armés, Bruylant, Bruxelles 1994
- [DI02] Diaconu Ion - „International Criminal Court a New Stage”, București
- [DM98] Dumitru Mazilu – „Tratat de dreptul păcii”, București 1998
- [DV22] Donnedieu de Vabres – „Introduction a l'etude du droit penal international”, Paris 1922
- [ET94] Evered Timothy – „An International Criminal Court - Recent proposals and american concerns”, New York 1994

- [FB90] Ferencz Benjamin – „An International Criminal Court”, New York 1990
- [GG77] Geamănu Grigore – „Dreptul internațional penal și infracțiunile internaționale”, București 1977
- [GG68] Geamănu Grigore – „La conception de V. V. Pella de la prevention et de definition de crimes contre la paix”, Revue [RS68] Roumaine des Sciences Sociales. Serie de Sciences Juridiques, nr. 2 1968
- [GH33] Gasser Hans-Peter – Le droit international humanitaire, Introduction, Institut Henry Dunant, 1933
- [GK90] Ginsburgs George, Kudriavtsev Vladimir – „The Nuremberg Trial and International Law”, Chicago 1990
- [HL79] Heydecker Joe, Leeb Johannes – „Der Nurnberger Prozes”, Koln 1979
- [LK94] Lescure Karine – „Le Tribunal Penal International pour L'Ex Yougoslavie”, Paris 1994
- [LP46] Lemkin Raphael – Le genocide, Revue internationale de droit penal nr.10 1946
- [LR98] La Rosa Anne Marie – „Dictionnaire de Droit International Penal”, Geneva 1998
- [LT47] Le Tribunal Militaire International de Nurenberg – Documents Officiels, Nurenberg 1947
- [NA01] Năstase Adrian – „Organizarea internațională” Târgoviște, 2001
- [PD97] Pickard Daniel – „Proposed sentencing guidelines for the International Criminal Court”, Londra 1997
- [PI92] Poenaru Iulian – „Vespasian V. Pella. O viață dedicată ideii de justiție internațională”, București 1992
- [PN24] Politis Nicolas – „La justice internationale”, Paris 1924
- [PJ83] Pictet Jean – Devellopement et principes du droit international humanitaire, Institut Henry Dunant, Geneva, 1983
- [PV28] Pella Vespasian – „Projet de Statut pour la creation d'une Chambre Criminelle au sein de la Cour Permanente de Justice Internationale”, Geneva 1928
- [PV30] Pella Vespasian – „Towards an International Criminal Court”, Bruxelles 1930

- [RM95] Rama Montaldo Manuel – „Acerca de algunos conceptos basicos relativas al Derecho Penal Internacional”, Madrid 1995
- [SC98] Statutul Curții Penale Internaționale, Roma 1998
- [UO01] Uscoi Nicolae, Oprea Gabriel – „Studii de Drept Internațional Umanitar”, București 2001
- [VN96] Volonciu Nicolae – „Tratat de Drept Procesual Penal”, București 1996
- [VG95] Vassali Giuliano – „La giustizia internazionale penale”, Roma 1995
- [VG00] Vermeulen Gert – „Essential texts on International and European Criminal Law” – Antwerpen 2000
- [ZP81] Zaide Sonia, Pritchard John – „The Tokyo war crimes trial”, New York 1981